

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

*Π.Μ.Σ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*

Τοπικά Σχέδια Δράσης για την Βιώσιμη Ανάπτυξη
Μια αξιολογική προσέγγιση του Αστικού Παρατηρητηρίου Αττικής

Ονοματεπώνυμο
Α.Μ.

: Σμέρος Κωνσταντίνος
: 1212M062

Επιβλέπων Καθηγητής
Μέλη επιτροπής

: Καθηγητής Τσάλτας Γρηγόρης
: Επίκουρη Καθηγήτρια Καραγεώργου Βασιλική
Δρ. Πλατιάς Χαράλαμπος

ΑΘΗΝΑ, 2015

ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΝΟ

Εισαγωγικές σημειώσεις

Μέρος Πρώτο

Η τοπική και περιφερειακή διάσταση της Ανάπτυξης

Μέρος Δεύτερο

Κριτική προσέγγιση των Αστικών Παρατηρητηρίων, ως μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης Τοπικών Σχεδίων Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Συμπεράσματα και Προτάσεις

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αναδείξει την αμφίδρομη σχέση μεταξύ παγκόσμιας και τοπικής σημασίας της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα από την συνεχή επιρροή των διεθνών πρωτοβουλιών και διαδικασιών στις εθνικές νομοθεσίες και στις τοπικές πολιτικές. Παράλληλα, εντοπίζεται η σημασία της εφαρμογής των αρχών της στο τοπικό και ιδιαίτερα στο αστικό επίπεδο, ως χωρικής ενότητας ανάπτυξης των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, διαβίωσης και παραγωγής, όσο και ως βασικής συνιστώσας, συνολικά, της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης.

Η απαίτηση για αποτελεσματική παρέμβαση των τοπικών διοικήσεων επιβάλλει την υιοθέτηση Τοπικών Σχεδίων Δράσης σε εφαρμογή των αρχών, που απορρέουν από διεθνή κείμενα και δεσμευτικές πρωτοβουλίες, όπως η Local Agenda 21 ή η Habitat Agenda. Αυτά τα Σχέδια θέτουν ως προτεραιότητα την παράλληλη παρέμβαση τους στους τρεις πυλώνες της Βιώσιμης Ανάπτυξης, την ιεράρχηση των στοχεύσεων τους και τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία προγραμματισμού και λήψης των αποφάσεων, η οποία αποτελεί εμβληματική επιδίωξη. Κοινός παρονομαστής τους πρέπει να είναι οι τοπικές ιδιαιτερότητες και ανάγκες, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της κοινωνικής δικαιοσύνης, της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των πολιτών και της αειφόρου χρήσης των πόρων.

Ειδικότερα, σε αυτή τη μελέτη αναλύεται η διερεύνηση της σημασίας της παρακολούθησης και αξιολόγησης των τοπικών και των αστικών πολιτικών, καθώς και της πληροφόρησης του κοινωνικού συνόλου για τα αποτελέσματά τους. Ιδιαίτερα έγινε μια προσέγγιση του θεσμού των Αστικών Παρατηρητηρίων, ενός εργαλείου, το οποίο συμβάλλει στα παραπάνω μέσα από την καταγραφή των δεικτών. Οι δείκτες επιλέγονται από τις τοπικές διοικήσεις για να αποτιμηθεί η κατάσταση και η πρόοδος των πολιτικών, που ασκούνται για την προώθηση της τοπικής αειφορίας σε συγκεκριμένους τομείς. Ως μελέτη περίπτωσης (case study) αξιοποιήθηκε το Αστικό Παρατηρητήριο του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α. της Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας, το οποίο όπως πρόέκυψε από την αξιολογική προσέγγιση, που επιδιώχθηκε, δεν ανταποκρίθηκε στους στόχους των ιθυνόντων λόγω ελλιπούς ενδιαφέροντος και στήριξης από τις ίδιες τις τοπικές αυτοδιοικήσεις της περιοχής. Έτσι, επηρεάστηκε η συμμετοχή και η πληροφόρηση της τοπικής κοινωνίας στις παραμέτρους της λειτουργίας του. Το θετικό στοιχείο είναι η ύπαρξη της δομής και της τεχνογνωσίας του μηχανισμού, η οποία με κατάλληλες πρωτοβουλίες θα μπορούσε να επανενεργοποιηθεί.

Λέξεις κλειδιά: Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης, Αστική Αειφορία, Τοπικά Σχέδια Δράσης, Αστικό Παρατηρητήριο, Δείκτες, Τοπική Αυτοδιοίκηση, Local Agenda 21, Habitat Agenda.

Abstract

Local Action Plans for Sustainable Development An evaluational approach to the Local Urban Observatory of Attica

The present study attempts to illustrate the bidirectional relation between the local and global significance of Sustainable Development through the continuous influence of global initiatives and processes on national legislation and local politics. Additionally, it discusses the significance of implementing the principles of Sustainable Development on a local and urban level, as a locus of human right development, livelihood and production, but also as main parameter of environmental degradation.

The necessity of an efficient intervention on behalf of local administration demands the adoption of Local Action Plans and of the principles that derive from transnational texts and initiatives, such as those of Local Agenda 21 and Habitat Agenda. These initiatives' outmost priority is a simultaneous intervention in all three pillars of Sustainable development, the hierarchisation of their aims, and the participation of citizens in processes of planning and decision making. The common denominator of these pillars should be the consideration of local needs and specificities, so as the ultimate targets of social justice, of life quality improvement, and of the efficient use of resources, are met.

More specifically, this study explores the significance of observing and evaluating local and urban policies, as well as that of informing citizens regarding such policies' outcomes. Moreover, it examines the institution of Urban Observatories, a tool which contributes towards the accomplishment of the aforementioned, through a meticulous recording of indexes. These indexes are chosen by local administrative units, and aim at an evaluation of the state and progress of policies that are being implemented with the aim of promoting local prosperousness. The case study upon which this study is based is the Urban Observatory of the 21 Municipalities Coalition of Northern and Eastern Area of Athens, which was found to be ineffective, due to lack of interest on behalf of the local administration of the area. As a result, both the participation and briefing of citizens was negatively influenced, and the very operation of the observatory itself. A positive outcome however, is the existence of a structure and the technical knowledge which, under certain circumstances, could be re-operated.

Key words: Sustainable Development, Sustainable Urban Development Policies, Urban Sustainability, Local Action Plans, Local Urban Observatory, Indicators, Local Administration, Local Agenda 21, Habitat Agenda.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
Abstract	4
Συντμήσεις	9
Πρόλογος	11
Εισαγωγή	12
<i>Διάρθρωση της εργασίας</i>	14
<i>Μεθοδολογία</i>	16

Μέρος πρώτο

Η τοπική και περιφερειακή διάσταση της ανάπτυξης

Κεφάλαιο 1^ο: Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο

- 1.1 Η Βιώσιμη Ανάπτυξη	19
1.1.i Η διάσταση της αειφορίας στην χάραξη αναπτυξιακών πολιτικών	20
1.1.ii Η προοπτική μιας βιώσιμης δραστηριότητας σε τοπικό επίπεδο	21
- 1.2 Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών μέτρων στις ευρωπαϊκές πολιτικές	23
1.2.i Η στρατηγική «Ευρώπη 2020»	24
1.2.ii Τα Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον	25
1.2.iii Στόχοι της Ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής	27
1.2.iv Η Επιτροπή των Περιφερειών και βιώσιμη ανάπτυξη	29
- 1.3 Περιφερειακή και Τοπική Διοίκηση και Αυτοδιοίκηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη	31
- 1.4 Η αποκέντρωση ως προϋπόθεση ανάπτυξης	34

Κεφάλαιο 2^ο: Local Agenda 21 και Habitat II

<i>Οι προκλήσεις για τις πόλεις</i>	40
<i>UN-HABITAT</i>	41
- 2.1 Habitat I	42

- 2.2 Local Agenda 21	45
2.2.i Agenda 21	46
2.2.ii Local Agenda 21	47
2.2.ii.i Εφαρμογή των αρχών Local Agenda 21 στην Τοπική Αυτοδιοίκηση	48
2.2.ii.ii Αποτίμηση Local Agenda 21 στις Παγκόσμιες Διασκέψεις	52
- 2.3 Habitat II	54
2.3.i Το πλαίσιο της Habitat II	55
2.3.ii Η πολιτική και θεσμική διάσταση της Habitat II	57
2.3.iii Habitat Agenda και Ευρώπη	62
- 2.4 Η Habitat μετά το 1996	63
- 2.5 Γενικές παρατηρήσεις	65

Κεφάλαιο 3^ο: Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως φορέας διαμόρφωσης, προώθησης και υλοποίησης Τοπικών Σχεδίων Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 68

- 3.1 Τοπικά Σχέδια Δράσης (Local Plans of Action) σε εφαρμογή της Local Agenda 21	70
- 3.2 Habitat Agenda και Τοπική Αυτοδιοίκηση	71
3.2.i Ολοκληρωμένα Τοπικά Προγράμματα Βιώσιμης Ανάπτυξης σε εφαρμογή της Habitat Agenda	74
3.2.ii Η εφαρμογή της Habitat Agenda στην Ελλάδα	76
- 3.3 Το σημερινό θεσμικό πλαίσιο για την ανάπτυξη στην Πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση	78
3.3.i Τοπικά Σχέδια Δράσης, Βιώσιμη Ανάπτυξη και “Καλλικράτης”	80
- 3.4 Μια διαχρονικά γραμμική, αλλά απαραίτητη διαδικασία	84

Μέρος Δεύτερο

**Κριτική προσέγγιση των Αστικών Παρατηρητηρίων,
ως μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης Τοπικών Σχεδίων Δράσης για
τη Βιώσιμη Ανάπτυξη**

Κεφάλαιο 4^ο: Ο θεσμός και ο τρόπος λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων 86

- 4.1 Τι είναι το Αστικό Παρατηρητήριο	87
4.1.i Δεδομένα εξέλιξης των Αστικών Παρατηρητηρίων	90

- 4.2 Από την αστική στην παγκόσμια παρατήρηση	91
- 4.3 Ο σχεδιασμός λειτουργίας ενός Παρατηρητηρίου στο πλαίσιο αναφοράς των πρωτοβουλιών του Ο.Η.Ε.	96
- 4.4 Οι Δείκτες των Αστικών Παρατηρητηρίων ως η μετρήσιμη αποτύπωση των αστικών παρεμβάσεων και ο προσδιορισμός τους	99
- 4.5 Σύνοψη και σημεία κριτικής	102

Κεφάλαιο 5^ο: Το “Αστικό Παρατηρητήριο” του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας 104

- 5.1 Οι λόγοι μελέτης της συγκεκριμένης περιοχής	105
- 5.2 Ο Σύνδεσμος των 21 Ο.Τ.Α. για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη	107
5.2.i <i>Η Στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης του Συνδέσμου</i>	109
5.2.ii <i>Μία σύντομη αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας λειτουργίας του Συνδέσμου</i>	111
- 5.3 Η εφαρμογή της Habitat Agenda στο τοπικό επίπεδο των 21 Ο.Τ.Α.	112
- 5.4 Το Αστικό Παρατηρητήριο του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας	114
5.4.i <i>Παράμετροι της λειτουργίας του Αστικού Παρατηρητηρίου</i>	118
- 5.5 Τα κριτήρια επιλογής και η ανάπτυξη της δέσμης Αστικών Δεικτών	119
5.5.i <i>Οι λόγοι επιλογής των συγκεκριμένων δεικτών</i>	123
- 5.6 Επίλογος	125

Κεφάλαιο 6^ο: Αποτελέσματα και παράμετροι λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων και του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας 127

- 6.1 Παράμετροι λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων και το Αστικό Παρατηρητήριο του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας	128
- 6.2 Οι παράγοντες εξέλιξης των στόχων του Αστικού Παρατηρητηρίου	131

- 6.3 Επίλογος	134
<u>Συμπεράσματα και προτάσεις</u>	136
<i>Προτάσεις για την αστική αειφορία και την κοινωνική συμμετοχή στην επιδίωξη της, μέσα από την αξιοποίηση υφιστάμενων δομών και πόρων</i>	139
<u>Βιβλιογραφία</u>	140
<i>Ελληνική</i>	
Βιβλία	140
Μελέτες – Άρθρα – Άρθρα Συμβολές σε συλλογικούς τόμους – Παρουσιάσεις	141
Κείμενα τεκμηρίωσης	143
Ειδικές εκδόσεις	144
Ηλεκτρονική Τεκμηρίωση – Ηλεκτρονικές πηγές	145
Τύπος	146
<i>Ξενόγλωσση</i>	
Βιβλία	147
Μελέτες – Άρθρα – Άρθρα Συμβολές σε συλλογικούς τόμους – Παρουσιάσεις	148
Κείμενα τεκμηρίωσης	150
Ειδικές εκδόσεις	152
Ηλεκτρονική Τεκμηρίωση – Ηλεκτρονικές πηγές	153

Συντμήσεις

Ελληνικές

ΑΕΠ	:	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΑΣΧ	:	Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας
ΕΑΠΤΑ	:	Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΕΓΤΑΑ	:	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξη
ΕΔΕΤ	:	Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
ΕΕ	:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΤ	:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΛΛΑΔΑ	:	Ελληνική Αρχιτεκτονική Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης
ΕΠΠΕΡ	:	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον
ΕΠΠΕΡΑΑ	:	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον - Αειφόρος Ανάπτυξη
ΕΣΔ	:	Εθνικό Σχέδιο Δράσης
ΕΣΠΑ	:	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς)
ΕΤΘΑ	:	Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας
ΕτΠ	:	Επιτροπή των Περιφερειών
ΕΠΤΑ	:	Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΕΤΠΑ	:	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΚΑΠ	:	Κεντρικοί Αυτοτελείς Πόροι
ΚΑΠΗ	:	Κέντρα Ανοιχτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων
ΜΚΟ	:	Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί
ΟΗΕ	:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΤΑ	:	Οργανισμός/-οί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΔΕ	:	Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων
ΠΕΠ	:	Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
ΠΔΠ	:	Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον
ΣΑΚΧ	:	Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου
ΣΑΤΑ	:	Συλλογική Απόφαση Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΣΒΑΑ	:	Σύνδεσμος Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας
ΣΜΠΕ	:	Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
ΤΑΠ	:	Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα
ΤΣ	:	Ταμείο Συνοχής
ΥΠΕΧΩΔΕ	:	Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

Ξενόγλωσσες

CMRE	:	Council of European Municipalities and Regions
DIA	:	Development Impact Assessment
GUO	:	Global Urban Observatory
HA	:	Habitat Agenda
ICLEI	:	International Council for Local Environmental Initiatives
LA 21	:	Local Agenda 21
LUO	:	Local Urban Observatory
NUO	:	National Urban Observatory
RUO	:	Regional Urban Observatory
SDGs	:	Sustainable Development Goals
SDIs	:	Sustainable Development Indicators
UIP	:	Urban Indicators Programme
UNECE	:	United Nations Economic Commission for Europe
UNHSP	:	United Nations Human Settlements Program
UNCHS	:	United Nations Centre for Human Settlements
UNCSD	:	United Nations Conference on Sustainable Development
UNDP	:	United Nations Development Programme
UNEP	:	United Nations Environment Programme
UTO/ FMCU	:	United Towns Organization/ Fédération mondiale des cités unies
WSSD	:	World Summit on Sustainable Development

Πρόλογος

Διανύουμε μια από τις κρισιμότερες περιόδους για την διατήρηση της ποιότητας ζωής και ίσως και εκείνων των συνθηκών που είναι απαραίτητες για την διατήρηση της ζωής στον πλανήτη μας. Πλέον όχι μόνο το φυσικό, αλλά και το ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον βρίσκεται αντιμέτωπο με σειρά προκλήσεων όπως υπερθέρμανση των πόλεων, αύξηση των ατμοσφαιρικών ρύπων, κίνδυνος πλημμυρικά φαινόμενα, ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα και λειψυδρία, απομείωση χώρων πρασίνου.

Αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη χάραξης και υλοποίησης ολοκληρωμένων Τοπικών Σχεδίων Δράσης για την τοπική βιώσιμη ανάπτυξη ως βασικού άξονα μίας αναπτυξιακής και περιβαλλοντικής πολιτικής, που θα έχει στο επίκεντρο της τον άνθρωπο και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του, προωθώντας την πρόληψη των επιπτώσεων της περιβαλλοντικής καταστροφής μέσα από την αξιοποίηση της τεχνολογίας, την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, αλλά και την παρεμβατική διάσταση τους.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αξιοποιώντας και εφαρμόζοντας τις διαδικασίες, που προβλέπονται από διεθνείς θεσμικές πρωτοβουλίες μπορεί να πρωτοστατήσει ακόμα εντονότερα προωθώντας συστήματα αποτίμησης των αναγκών, διατύπωσης και επεξεργασίας ολοκληρωμένων παρεμβάσεων αλλά και παρακολούθησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων που επιφέρουν οι εφαρμοζόμενες πολιτικές σε σχέση με τους στόχους που θέτουν οι τοπικές κοινωνίες.

Εισαγωγή

Σε μία κρίσιμη φάση, κατά την οποία υπάρχουν νέες παγκόσμιες προκλήσεις για την καταπολέμηση σημαντικών προβλημάτων που επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα τη ζωή όλων των κατοίκων του πλανήτη, οι δομές και οι φορείς διακυβέρνησης σε διεθνές, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο πρέπει να επιλέξουν τις σωστές συνθέσεις πολιτικών, εργαλείων και πόρων, ώστε να καταστούν αποτελεσματικοί και αποδοτικοί στην αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης. Η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης και της κοινωνικής δικαιοσύνης από κοινού με την οικονομική μεγέθυνση απέδωσε τους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης, ενισχύοντας την ώθηση στις δυνατότητες δράσης οι οποίες μπορούν να ληφθούν σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης. Στο επίκεντρο της βιώσιμης ανάπτυξης, τίθεται ο άνθρωπος ως αποδέκτης των παραμέτρων της, αλλά και φορέας ανταπόκρισης στις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα, που απορρέουν από αυτές. Σαφώς, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η μελέτη και η ανάλυση των ανθρωπίνων οικισμών ως χωρικής ενότητας ανάπτυξης του συνόλου των δραστηριοτήτων των κατοίκων.

Ήδη, από την ιστορική Συνδιάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο (1992) και την υιοθέτηση της Agenda 21, ενός Προγράμματος Δράσης που περιλάμβανε προτάσεις για την καταπολέμηση της φτώχειας, για την αλλαγή των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, για την προστασία και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων κλπ, υπογραμμίστηκε ο σημαντικός ρόλος της τοπικής διακυβέρνησης ως φορέα άμεσης σχέσης μεταξύ κράτους και πολίτη. Συνεπώς, αναδείχτηκε η σημασία των πρωτοβουλιών επίτευξης των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, η οποία απέκτησε ένα πιο θεσμοποιημένο πλαίσιο με την κατάρτιση της Local Agenda 21¹. Στη συνέχεια, το 1996 πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη η Συνδιάσκεψη του Ο.Η.Ε. για τους Ανθρώπινους Οικισμούς, η Habitat II, με θέμα τη δημιουργία βιώσιμων (ασφαλών, υγιεινών, ισόνομων, αειφόρων) ανθρώπινων οικισμών και την εξασφάλιση επαρκούς στέγης για όλους. Αυτή η εξειδίκευση των αρχών της Habitat II στο ανθρωπογενές αστικό περιβάλλον περιλάμβανε κάποιους στόχους, οι οποίοι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιήθηκαν μέσω χρηματοδοτούμενων και μη προγραμμάτων και δράσεων. Η Habitat II σκόπευε να αποτελέσει μία πλατφόρμα μελέτης του ανθρωπογενούς αστικού περιβάλλοντος για τομείς όπως η στέγη, η κοινωνική ανάπτυξη και εξάλειψη της φτώχειας, η περιβαλλοντική διαχείριση, η οικονομική ανάπτυξη και η διακυβέρνηση, με στόχο την παγκόσμια παρακολούθηση, την αξιολόγηση και το σχεδιασμό ολοκληρωμένων

¹ Σε αυτό το σημείο σημειώνεται ότι η απόδοση του όρου Agenda πολλές φορές ερμηνεύεται ως η βάση εφαρμογής για κάποιο «Τοπικό Σχέδιο Δράσης» (Local Action Plan), που γίνεται αντιληπτό ως ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Στην παρούσα εργασία προσεγγίζονται και αναλύονται εκτενώς οι πρωτοβουλίες, τα κείμενα και τα αποτελέσματα των Local Agenda 21 και Habitat Agenda, οι οποίες θα αναφέρονται με τους ίδιους όρους στο πλαίσιο της αποδοχής τους ως κοινού κώδικα αλλά και ευρύτερης χρήσης (σε ελεύθερη απόδοση θα μπορούσαν να περιγραφούν ως Τοπικά Σχέδια Δράσης σε εφαρμογή των Local Agenda 21 και της Habitat Agenda), (Ελένη Σβορώνου, *Μεθοδολογικός Οδηγός για τη σύνταξη Τοπικών Ατζέντα*, 2006).

και τεκμηριωμένων πολιτικών παρεμβάσεων. Η σημαντικότερη καινοτομία που εισήγαγαν τα κείμενα αυτών των Συνδιασκέψεων είναι η συμμετοχική διάσταση της λήψης αποφάσεων μέσω της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας σε αυτήν.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση, της οποίας βασική αρμοδιότητα είναι η καθημερινή ζωή των πολιτών, αποτελεί πεδίο άσκησης εξουσίας, που επιτρέπει την προοπτική δημιουργίας συναινέσεων για τη διατύπωση ενός οράματος. Άλλωστε, η αστική αειφορία δεν μπορεί να υλοποιηθεί χωρίς διαδικασίες συμμετοχικής διακυβέρνησης και εμπλοκής των πολιτών, οι οποίοι προηγουμένως πρέπει να έχουν ενημερωθεί αλλά και να έχουν συμμετάσχει στην οριστικοποίηση των πρακτικών, τις οποίες θα κληθούν να υλοποιήσουν. Με αυτόν τον τρόπο αντιμετωπίζεται και η έλλειψη γνώσης ως παράγοντας αδιαφορίας σχετικά με τα προβλήματα, τις αιτίες και τις συνέπειές τους, αλλά και για τις προτεινόμενες λύσεις. Έτσι, η τοπική αρχή όχι μόνο δεν αποδυναμώνεται θεσμικά, αλλά ενισχύεται στην προσπάθεια επίτευξης του στόχου της εφαρμογής βιώσιμων αστικών πολιτικών.

Για αυτό το λόγο αναπτύχθηκαν συστήματα δεικτών, που παρακολουθούν αυτά τα δεδομένα μέσω της λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων. Τα Αστικά Παρατηρητήρια αποτελούν έναν θεσμό πληροφόρησης και δικτύωσης σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο και περιγράφονται σαν ένα τοπικό κέντρο, που παρέχει υποστήριξη σε θέματα ανάπτυξης των κατάλληλων μεθοδολογικών εργαλείων και προγραμμάτων πολιτικής, πληροφόρησης, δικτύωσης, εκπαίδευσης κλπ με τελικό στόχο τη βελτίωση των όρων βιωσιμότητας.

Στην παρούσα μελέτη γίνεται μία προσπάθεια ανάλυσης των δεδομένων που προέκυψαν από τις διεθνείς πρωτοβουλίες και διαδικασίες, της πιθανότητας υλοποίησης τους σε τοπικό και ιδιαίτερα αστικό περιβάλλον, αλλά και μιας αξιολογικής προσέγγισης δομών που προβλέπονται από αυτές και τον βαθμό επιτυχίας σε ένα αμιγώς αστικό περιβάλλον, όπως είναι διάφορες περιοχές του λεκανοπεδίου Αττικής. Ο Σύνδεσμος των 21 Ο.Τ.Α. Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας ίδρυσε το «Αστικό Παρατηρητήριο» με σκοπό να αξιοποιήσει τα Επιχειρησιακά Προγράμματα Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων που είχαν καταρτισθεί τόσο για τους επιμέρους Ο.Τ.Α. - μέλη όσο και για το σύνολο της περιοχής ευθύνης του Συνδέσμου και να αποτελέσει έναν επιτελικό μηχανισμό για την περιοχή αυτή, οποίος θα συνεπικουρούσε το έργο των τοπικών σε επίπεδο καταγραφής, αξιολόγησης των δεδομένων και υποβολής προτάσεων σχετικά με τη δυνατότητα παρεμβάσεων συμβατών με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης.

Σκοπός της παρούσας πρότασης είναι να μελετηθεί, αφενός, η συμβολή της τοπικής διακυβέρνησης στην επίτευξη τοπικής και αστικής αειφορίας και η θεσμική αλληλεπίδραση της με διεθνείς και περιφερειακές πολιτικές, και, αφετέρου, να γίνει μία αξιολογική προσέγγιση ενός εγκαθιδρυμένου φορέα σχετικά με τα αποτελέσματα του, την επιρροή από το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον και τελικά την χρησιμότητα της λειτουργίας του σε μία περιοχή συγκεκριμένων πολυπαραγοντικών

χαρακτηριστικών. Έτσι, προσεγγίζεται η ανάπτυξη όχι μόνο ως φαινόμενο, αλλά και ως δικαίωμα και ως πλαίσιο αρχών και εφαρμογών, που θα διεκδικηθεί μέσα από την ουσιαστική συμμετοχή των δημιουργικών δυνάμεων της τοπικής κοινωνίας και των κοινωνικών εταίρων και την ενεργοποίηση των τοπικών θεσμών, με στόχο την αναβάθμιση του περιβάλλοντος και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης των ανθρώπων.

Μερικές κατευθυντήριες ερωτήσεις μπορεί να βοηθήσουν στην αξιολόγηση των θεμάτων που πραγματεύεται η παρούσα μελέτη:

- Πως αναπτύσσεται η αλληλεπίδραση μεταξύ διεθνών πρωτοβουλιών και διαδικασιών και τοπικών ή αστικών πολιτικών;
- Υπάρχει τοπική διάσταση της ανάπτυξης;
- Μπορούν να αποδώσουν γραμμικά και σε αντιστοιχία με το σχεδιασμό τους οι πολιτικές και οι δομές που προτείνονται σε εφαρμογή των πρωτοβουλιών αυτών;
- Σε ποιο βαθμό είναι απαραίτητη η διαδικασία καταγραφής και αξιολόγησης των τοπικών πολιτικών και της πληροφόρησης του κοινωνικού συνόλου για τα αποτελέσματα της;
- Οι δομές, που δημιουργούνται, έχουν υποστηρίξει πάντα τον σχεδιασμό, τη χάραξη πολιτικής, τη διαχείριση, τη λογοδοσία ή την δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων;

Διάρθρωση της εργασίας

Με γνώμονα την ανάλυση και την εμβάθυνση στα παραπάνω σημεία, αλλά και την κάλυψη των ερωτημάτων που τέθηκαν, η διάρθρωση της μελέτης αυτής χωρίζεται σε δύο (2) μέρη και αναπτύσσεται σε επτά (7) κεφάλαια. Το πρώτο μέρος αφορά στην τοπική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης και την ανάλυση των διεθνών πρωτοβουλιών ως βασικού πλαισίου διαμόρφωσης και χάραξης των αστικών πολιτικών και των Τοπικών Σχεδίων Δράσης. Το δεύτερο μέρος αναλώνεται στην παρουσίαση και την αξιολογική προσέγγιση του θεσμού των Αστικών Παρατηρητηρίων, της λειτουργίας τους και πως αυτή διασυνδέεται με τη διαμόρφωση της αστικής αειφορίας. Σημειώνεται ότι στο τελευταίο μέρος κάθε κεφαλαίου παρουσιάζονται τα συμπεράσματα από την ανάλυση που προηγήθηκε, ενώ αναφέρονται και τα σημεία κριτικής κάθε θεματικής που ερευνάται.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι άξονες στους οποίους δομείται η έννοια της βιωσιμότητας σε τοπικό επίπεδο, σε τι συναρτάται και πως μπορεί να υλοποιηθεί βάσει των στόχων που τίθενται εντός του πλαισίου του Ο.Η.Ε. και της Ε.Ε., τα οποία αποτελεί βασική πηγή χάραξης πολιτικής. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης του ρόλου της αποκέντρωσης των εξουσιών ως αντίληψης για την διάρθρωση του κράτους και της συμβολής της στην Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Το δεύτερο κεφάλαιο αποτελεί στην ουσία το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο της αστικής αειφορίας και των πολιτικών βιώσιμης αστικής ανάπτυξης λόγω της παρουσίας και της ανάλυσης της Local Agenda 21 και της Habitat Agenda ως των κειμένων – πλαισίων αναφοράς για τη διαμόρφωση Σχεδίων Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τόσο σε διεθνές όσο και σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο.

Ακολούθως, το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει τη δομή των Τοπικών Σχεδίων Δράσης και την εμπλοκή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως φορέα υλοποίησης τους σε εφαρμογή της Local Agenda 21 και της Habitat Agenda. Παράλληλα, γίνεται μία συγκριτική αποτίμηση του ρόλου και των αρμοδιοτήτων της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα κατά την περίοδο εφαρμογής του νέου διοικητικού πλαισίου (πρόγραμμα “Καλλικράτης”).

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο θεσμός των Αστικών Παρατηρητηρίων ως μηχανισμός πληροφόρησης, αξιολόγησης, δικτύωσης και υποστήριξης, οι παράμετροι τους, όπως και οι αναφορές των δεδομένων παρουσιάζονται οι παράμετροι αυτές καθώς και αναφορές δεδομένων από την εξέλιξη τους, τη μεθοδολογία που ακολουθούν, τη λειτουργία τους και τη διάρθρωση τους. καθώς και οι τρόποι συλλογής των δεδομένων. Επίσης, σημειώνεται μια ιδιαίτερη αναφορά στους Δείκτες, που αποτελούν τη μετρήσιμη αποτύπωση των αστικών παρεμβάσεων και στον προσδιορισμό τους, βάσει της διεθνούς εμπειρίας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο ακολουθεί η παρουσίαση του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α. ως περίπτωση μελέτης (case study) της παρούσας εργασίας. Θα αναλυθεί η ιστορία του, η προετοιμασία της λειτουργίας του και τα κριτήρια επιλογής και ανάπτυξη της δέσμης των Αστικών Δεικτών, που χρησιμοποίησε.

Το έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την αξιολογική προσέγγιση της δομής αυτής τόσο βάσει της αποτίμησης του έργου που συντελέστηκε όσο και με βάση την εμπειρία σε πολιτικό και διοικητικό επίπεδο, που προέκυψε, κατά την περίοδο λειτουργίας του. Με βάση τα δεδομένα που προέκυψαν από τη λειτουργία του Αστικού Παρατηρητηρίου Αττικής και της μελέτης των προηγούμενων κεφαλαίων, θα υπάρξει και μία ευρύτερη ανάλυση των δομών αξιολόγησης των αστικών πολιτικών.

Στο έβδομο κεφάλαιο περιλαμβάνονται γενικότερες επισημάνσεις και παρατηρήσεις για το σύνολο των θεμάτων που μελετήθηκαν στην εργασία, ενώ υπάρχει και η παράθεση ορισμένων προτάσεων για την επίτευξη τόσο των στόχων της βιωσιμότητας σε τοπικό επίπεδο, όσο και δόμων, όπως τα Αστικά Παρατηρητήρια, των οποίων η σωστή λειτουργία αποτελεί προϋπόθεση επιτυχίας των Τοπικών Σχεδίων Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Τέλος, αναφέρεται το σύνολο της βιβλιογραφίας και των πηγών που αξιοποιήθηκαν για την κατάρτιση και των δύο μερών της εργασίας.

Μεθοδολογία

Ως μέθοδος εκπόνησης της συγκεκριμένης εργασίας προκρίθηκε η μελέτη, η παρουσίαση και η ανάλυση των αποτελεσμάτων των διεθνών πρωτοβουλιών, των θεσμικών επιρροών τους σε επίπεδο περιφερειακό, εθνικό και τοπικό καθώς και της δομής και της σημασίας των Σχεδίων Δράσης, που καταρτίζονται σε εφαρμογή τους.

Παράλληλα, το περιεχόμενο της συγκεκριμένης θεματικής όσο και η δυναμική που αυτή αναπτύσσει έκρινε ως απαραίτητη την πρωτογενή επαφή (έρευνα πεδίου – field work) με εκπροσώπους των συναρμοδίων φορέων, αλλά και με εκπροσώπους τόσο των πολιτικών και επιστημονικών υπευθύνων του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας, με τους οποίους έγιναν ιδιαίτερες συνεντεύξεις σχετικά με την εμπειρία που αποκομίστηκε από τη λειτουργία του. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τον κ. Παύλο Καμάρα, πρ. Δήμαρχο Πεύκης και πρ. πρόεδρο του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α. και με τον κ. Γεώργιο Τέντη, πρ. επιστημονικό υπεύθυνο του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου, τα αποτελέσματα των οποίων αξιοποιήθηκαν για την συγγραφή και την τεκμηρίωση των δύο τελευταίων κεφαλαίων, στα οποία παρουσιάζονται γενικότερα και ειδικότερα συμπεράσματα από την έρευνα που προηγήθηκε. Παράλληλα, στα ίδια κεφάλαια θα γίνει μία κριτική προσέγγιση βάσει της μέχρι τώρα εμπειρίας με όρους επικαιρότητας, αλλά και εκτίμησης των πιθανών αλλαγών, που μπορούν να συντελεστούν.

Μέρος πρώτο: Η τοπική και περιφερειακή διάσταση της ανάπτυξης

Στο πρώτο μέρος της εργασίας δίδεται έμφαση στην τοπική διάσταση της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε διεθνές, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, στους θεσμούς που την υποστηρίζουν και υλοποιούν τις πολιτικές. Βασικό αντικείμενο μελέτης θα αποτελέσουν οι διεθνείς πρωτοβουλίες που έχουν ληφθεί καθώς και η παρουσίαση τους ως βασικού πλαισίου διαμόρφωσης και χάραξης των αστικών πολιτικών, ενώ θα προσδιοριστεί η σχέση της τοπικής αυτοδιοίκησης ως φορέα εκπόνησης Τοπικών Σχεδίων Δράσης.

Κεφάλαιο 1^ο: Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη (Sustainable Development) αποτελεί έννοια-κλειδί στον 21ο αιώνα και μία μεγάλη πρόκληση για την ανθρωπότητα, αλλά και μια διεθνώς σημαντική προτεραιότητα κυβερνήσεων, οργανισμών, επιχειρήσεων και της Κοινωνίας των Πολιτών. Αυτό συμβαίνει λόγω της συνεχώς αυξανόμενης αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης που υπάρχει ανάμεσα στους τρεις πυλώνες της: αναπτυξιακή μεγέθυνση – κοινωνική πρόοδος – περιβαλλοντική προστασία. Ο λόγος αυτής της επιλογής είναι ότι δύο τελευταίοι πυλώνες παραμελήθηκαν ειδικά κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, κατά τις οποίες, όμως, η οικονομική μεγέθυνση ήταν εντονότερη και δεύτερον, επειδή η προοπτική ανάπτυξης δεν μπορεί να λογίζεται χωρίς την οπτική των επομένων γενεών.

Παράλληλα, η χάραξη πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο αποτελούν το απαραίτητο βήμα σε πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο για μια νέα συνολική στρατηγική περιφερειακής ανάπτυξης. Συστατικό στοιχείο είναι η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης σε όλες τις τομεακές πολιτικές. Η ανάπτυξη λογίζεται ως βιώσιμη μόνο σε συνδυασμό με την περιβαλλοντική της διάσταση και σε διάταξη αντιμετώπισης από κοινού οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών ζητημάτων. Τα παραπάνω καλύπτουν, όπως είναι σαφές, την διάσταση της ποιότητας ζωής η οποία είναι βασικό ζητούμενο για μια σύγχρονη περιφερειακή ή τοπική πολιτική.

Σε επίπεδο Ε.Ε. οι προωθούμενες πολιτικές συνοχής παρεμβαίνουν ουσιαστικά στη στήριξη των πρωτοβουλιών προσαρμογής στις μελλοντικές κλιματικές αλλαγές και στον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων σε περιφερειακό επίπεδο καλύπτοντας έτσι το χάσμα και τις ανισότητες, που παρατηρούνται μεταξύ των χωρών - μελών, αλλά και των περιφερειών των χωρών αυτών. Μέσω των πολιτικών συνοχής, η Ένωση επιδιώκει να δώσει αναπτυξιακή ώθηση και να τονώσει την κοινωνική συνοχή διαθέτοντας 351,8 δισεκατομμύρια – σχεδόν το ένα τρίτο του συνολικού προϋπολογισμού της Ε.Ε. – για την περίοδο 2014-2020².

Άλλωστε, το ενωσιακό πλαίσιο έχει θεσπίσει διαδικαστικά, αλλά με σαφώς ουσιαστικό και επεμβατικό χαρακτήρα, την έγκριση της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ως την τεκμηριωμένη γνωμοδότηση των περιβαλλοντικών αρχών και του κοινού τόσο για συγκεκριμένες κατηγορίες έργων όσο και για κάθε τομεακό ή περιφερειακό πρόγραμμα (Σ.Μ.Π.Ε. – Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων), μέσα από τα αρμόδια συλλογικά όργανα της κεντρικής και της περιφερειακής διοίκησης.

² Η βασική πολιτική επενδύσεων της Ε.Ε.,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/policy/what/investment-policy/).

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω χρειάζεται συντονισμός πολλών παραγόντων και συνεκτίμησης διαφορετικών συμφερόντων από διαφορετικές αφετηρίες, σε συνάρτηση με τον χρόνο, συνεχής διάλογος και διαβούλευση ώστε να βρεθούν κοινοί τόποι επικοινωνίας και συνεργασίας, όπως επίσης και συντονισμένες ενέργειες με τη συμμετοχή και την ενεργοποίηση των εμπλεκόμενων φορέων: πολιτεία, επιχειρήσεις, μη-κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς που εκπροσωπούν γενικότερα την Κοινωνία των Πολιτών³.

1.1 Η Βιώσιμη Ανάπτυξη

Από το 1972 έως τον 21^ο αιώνα υπάρχει μία εξελεγκτική δυναμική της έννοιας και της θεσμοποίησης της Βιώσιμης Ανάπτυξης ως διάσταση του δημόσιου διαλόγου για θέματα και θεωρίες κοινωνικών και οικονομικών μοντέλων ανάπτυξης. Βασικό στοιχείο της εξέλιξης αυτής είναι η ενσωμάτωση και η αλληλεπίδραση των τριών διαστάσεων της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Κύριοι σταθμοί αυτής της πορείας είναι η Σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (1972), η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη⁴ (1987 – χρονιά κατά την οποία δημοσιεύεται η έκθεση Brundtland με τίτλο, «Το Κοινό μας Μέλλον»), η Σύνοδος Κορυφής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992), η Ειδική Σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1997) και η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (2002)⁵.

Πιο εξειδικευμένα και συγκεντρωμένα, αναφέρεται ότι στην έκθεση του 1987 αυτή καταγράφεται για πρώτη φορά ο όρος «αειφόρος ανάπτυξη» ο οποίος ορίζεται ως «η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να υπονομεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες». Παράλληλα, περιλαμβάνει δύο ακόμη σημαντικές παραμέτρους. Αρχικά την συνάρτηση του όρου «ανάγκες» και συγκεκριμένα τις ουσιαστικές ανάγκες των φτωχών του κόσμου, οι οποίες πρέπει να τεθούν σε προτεραιότητα. Επιπλέον, την εμφάνιση της τεχνολογίας και των μοντέρνων μοντέλων κοινωνικής ανάπτυξης ως παραγόντων περιορισμού της δυνατότητας διαγενεακής κάλυψης των αναγκών⁶.

Πράγματι, το 1987 και η δημοσίευση της Έκθεσης Brundtland με τίτλο, «Το Κοινό μας Μέλλον» αποτελούν τα ορόσημα της ανάδυσης της Βιώσιμης Ανάπτυξης σαν κεντρικό σημείο αναφοράς στο δημόσιο διάλογο για τις αναπτυξιακές προοπτικές, αλλά και την καταπολέμηση παγκόσμιων προβλημάτων και απειλών, που πλέον

³ Συμβούλιο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του Συνδέσμου Βιομηχάνων Ελλάδα, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.sevbcsd.org.gr/about_sustainable_development).

⁴ World Commission on Environment and Development (WCED), 1987.

⁵ Ανδρέας Παπανδρέου – Ευτύχιος Σαρτζετάκης, *Βιώσιμη Ανάπτυξη: Οικονομική Επιστήμη και Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο*, Αγορά χωρίς Σύνορα, Τόμος 8, 2002, κεφ. 2.

⁶ World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Geneva, 1987, σελ.43.

καθίσταται φανερό ότι σχετίζονται με το περιβάλλον (τρυπά του όζοντος, πλημμύρες, μείωση πόρων και πρώτων υλών κλπ).

Όλη αυτή η διαδικασία και η προώθηση της βιωσιμότητας, ως πλαίσιο χάραξης του αναπτυξιακού φαινομένου, ανέδειξε την ανάγκη να τεθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης σε μία νέα βάση, με μια συνολικά συλλογικότερη διάσταση για την επίλυση τους. Το βασικό ζητούμενο είναι η διατήρηση των πόρων διαγενεακά καθώς και η διατήρηση της βιωσιμότητας στην πρόοδο. Για αυτό και τα παγκόσμια προβλήματα, που σχετίζονται με το περιβάλλον, είναι ζητήματα δικαιοσύνης ανάμεσα στις χώρες, αλλά και τις γενεές. Η ανάπτυξη του ενός εις βάρος του άλλου δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή⁷. Η Έκθεση Brundtland συνεισέφερε παράλληλα και στην ανάδειξη της κοινωνίας ως σημαντικού παράγοντα για τις εξελίξεις αυτές. Διότι εκτός της αξιοποίησης και της διατηρησιμότητας των φυσικών πόρων την αναδεικνύει και σε υπεύθυνο, μέσα από τις πολιτικές που εφαρμόζονται, για τον τρόπο με τον οποίο θα γίνει η αξιοποίηση αυτή. Και όταν γίνεται αναφορά στον κοινωνικό παράγοντα στην ουσία υπονοούνται οι διακυβερνητικές ομάδες που δεν είναι υπόλογες μόνο προς το εσωτερικό της κάθε χώρας ή περιφέρειας αλλά προς διακρατικές συλλογικότητες και τελικά προς όλον τον πλανήτη. Έτσι, το νεωτερικό στοιχεία που ισχύει μέχρι σήμερα επιβάλλει την έντονη αλληλεπίδραση μεταξύ οικολογίας και οικονομίας, δηλαδή της ανάπτυξης, ως κεντρικό τομέα άσκησης και χάραξης πολιτικής, αναδεικνύοντας την αντίληψη μίας σύγχρονης διακυβέρνησης, η οποία θα αντιλαμβάνεται την ευθύνη και την ανάγκη μέσου και αποτελέσματος.

Από τα παραπάνω μπορεί να προκύψει ακόμα μία διακλάδωση στην εννοιολογική προσέγγιση της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Και αυτή σχετίζεται με την φύση της δραστηριότητας που υλοποιείται με αναπτυξιακή στόχευση σε μία περιοχή. Και μερικά ερωτήματα που συνοδεύουν μια τέτοια πρωτοβουλία σχετίζονται με τη διάρκεια της, τους πόρους που απαιτεί και την πιθανότητα επιρροής του τοπικού οικοσυστήματος και δημιουργίας νέων δραστηριοτήτων.

1.1.ι Η διάσταση της αειφορίας στην χάραξη αναπτυξιακών πολιτικών

Οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν στην ανάγκη διαμόρφωσης ενός πρότυπου ανάπτυξης που να θέτει στον πυρήνα του την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα, αν σκοπεύει στην παράλληλη επιτυχία της οικονομικής πρόοδο, της κοινωνικής ευημερίας και της περιβαλλοντική ευαισθητοποίησης. Η κοινώς αντιληπτή διατύπωση «να καταναλώνω όσα παράγω», που εδώ λειτουργεί και αντίστροφα, είναι σημαντική τόσο σε επίπεδο διακυβέρνησης όσο και σε επίπεδο κοινωνίας. Η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα χρειάζεται πρότυπα αντιλήψεων συμβατών με τις δυνατότητες των οικοσυστημάτων και των οικολογικών δυνατοτήτων⁸. Γιατί είναι

⁷ Uzawa Hirofumi, *Economic Theory and Global Warming*, Cambridge University Press, New York, 2003, σελ. 138.

⁸ World Commission on Environment and Development, όπ.π (υποσ. 6, σελ.44).

κοινή η ευθύνη τους σε τομείς όπως είναι η κατανάλωση ενέργειας, η παραγωγή και διαχείριση απορριμμάτων και η συμπεριφορά προς τους φυσικούς πόρους.

Από την άλλη, στους παράγοντες που καθιστούν επίφοβη την προοπτική επίτευξης πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης μπορούν να αναφερθούν οι κλιματικές αλλαγές, που επιδρούν στην άνοδο της θερμοκρασίας του πλανήτη και στην παρουσία ακραίων καιρικών φαινομένων, οι κίνδυνοι για την δημόσια υγεία από ασθένειες ανθεκτικές στα αντιβιοτικά αλλά και από τη χρήση χημικών ουσιών στην καθημερινή ζωή, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, η γήρανση του πληθυσμού, η αυξανόμενη πίεση στους ζωτικούς φυσικούς πόρους και η μείωση της βιοποικιλότητας, τα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα καθώς και το πρόβλημα των μεταφορών (κυκλοφοριακά προβλήματα στις αστικές περιοχές) και η ρύπανση που προκαλούν τα μέσα μεταφοράς⁹.

Συνεπώς και βάσει αυτής της θεώρησης, μπορούν να αναπτυχθούν αρκετές ενστάσεις και υποσημειώσεις ως προς το βάθος και την έκταση που μπορούν να αναπτύσσουν οι δραστηριότητες κάθε γενιάς σε συγκεκριμένο τόπο και τη δυνατότητα να γίνει εμπόδιο σε αυτό που ονομάζεται εξέλιξη και πρόοδος. Οικονομική, τεχνολογική ή κοινωνική. Και αυτό γιατί η εξέλιξη και η πρόοδος μπορούν να υπαχθούν στους στόχους που θέτουν οι κοινωνίες για το συλλογικό τους μέλλον, όμως παράλληλα χρειάζεται να είναι αποσαφηνισμένα και τα μέσα που θα οδηγήσουν ή θα ολοκληρώσουν τους στόχους αυτούς¹⁰. Ακόμα κι αν η αξιοποίηση φυσικών πόρων δημιουργεί πλούτο και οικονομική ένταση. Πάντα, όμως, με τη διάσταση της εξάντλησης και των πεπερασμένων ορίων που έχουν οι φυσικοί πόροι ώστε να κατηγοριοποιηθούν αντίστοιχα σχετικά με την ένταση της αξιοποίησης που μπορούν να δεχτούν.

1.1.ii Η προοπτική μιας βιώσιμης δραστηριότητας σε τοπικό επίπεδο

Σημαντικό σε αυτό το σημείο είναι να καταγραφούν κάποια στοιχεία που συνοδεύουν το εύρος και το πεδίο μιας δραστηριότητας ώστε αυτή να αποκτήσει τον χαρακτηρισμό “βιώσιμη”. Αυτή η επισήμανση μπορεί να καταγραφεί στα σημεία που διαμορφώνονται στα κριτήρια και στη βάση της πλήρωσης κάποιων προδιαγραφών και προτεραιοτήτων της όποια δραστηριότητας σχετικών με τη φύση, την επίδραση της στο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον, την ανταποδοτικότητα και την αξιοποίηση της. Χαρακτηριστικά σημεία που μπορούν να αναφερθούν ως ενδεικτικά μιας βιώσιμης δραστηριότητας είναι η προστασία της δημόσιας υγείας και ασφάλειας, η οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο με αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και η συνεργασία με τοπικούς φορείς, ο μετριασμός και η

⁹ Οι επτά αυτές παράμετροι αυτές έχουν τεθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως ανασταλτικοί παράγοντες επίτευξης βιώσιμης ανάπτυξης (*Sustainable Development*, <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>).

¹⁰ Lélé Sharachchandra, *Sustainable Development: A Critical Review*, World Development, Vol. 19, Pergamon Press, 1991, σελ. 607-621.

ελαχιστοποίηση των επιδράσεων της επένδυσης, η εστίαση στην έρευνα και την τεχνολογία, καθώς και η κοινωνική λογοδοσία¹¹.

Πιο αναλυτικά, η βιωσιμότητα μιας οικονομικής δραστηριότητας ή μιας επένδυσης σχετίζεται με την επίδειξη ευθύνης σε ό, τι αφορά σε θέματα προστασίας της δημόσιας υγείας, ασφάλειας και περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, αλλά και σεβασμού στα κατά τόπους δεδομένα. Παράλληλα, η αξιοποίηση μιας συγκεκριμένης περιοχής δεν πρέπει να γίνεται με όρους αφαιμάξης των πόρων αλλά μετριάσμού της χρήσης τους ώστε να έχουν τη δυνατότητα της αναδόμησης και αναδημιουργίας. Έτσι, τόσο το φυσικό όσο και το ανθρώπινο τοπικό στοιχείο μπορεί να αναδειχτεί σε παράγοντα ανάπτυξης, ενώ η όποια δραστηριότητα να αναπτύσσεται κατόπιν συναίνεσης και συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας, με σεβασμό στους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα κενά και η οριοθέτηση του πέρατος των πόρων και των δυνατοτήτων μπορούν να αναπτυχθούν ως δικλείδα συνετούς αξιοποίησης, ώστε η απόδοση των ωφελημάτων να έχει έναν σταθερό συντελεστή μέσα στο χρόνο. Η επίτευξη των παραπάνω παραμέτρων προϋποθέτει ουσιαστική επένδυση στον τομέα έρευνας και τεχνολογίας, καθώς και στην υιοθέτηση καινοτόμων εφαρμογών. Στην ουσία συνεισφέρουν στο αναπτυξιακό φαινόμενο, κυρίως στους τομείς της δημόσιας διοίκησης, της υγείας και της εκπαίδευσης και συνεπώς συμβάλλουν στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου.

Έτσι, ως συνδυασμός των παραπάνω, προκύπτει η συμμετοχή και η ευθύνη της τοπικής κοινωνίας είτε μέσω της Κοινωνίας των Πολιτών είτε μέσω της θεσμικής της εκπροσώπησης, ώστε να μπορεί να επιλαμβάνεται και να εκφράζεται για τις αναπτυξιακές προοπτικές της επικράτειας της, ενώ η διαφανής τοπική διακυβέρνηση εξασφαλίζει και επιβάλλει πεδίο κοινωνικής λογοδοσίας και αποτίμησης της παρουσίας της.

Και σε αυτό το σημείο ανακύπτει ακόμα μία παρατήρηση που σχετίζεται με την αναδιάταξη των απόψεων από τη στιγμή που ο παράγοντας της βιωσιμότητας έδρασε καταλυτικά στην αναπτυξιακή αφήγηση. Τα όσα αναφέρονται παραπάνω δίνουν ιδιαίτερη επισήμανση στην έννοια της ελευθερίας και της διασύνδεσης της με την ανάπτυξη. Η αλληλεπίδραση μεταξύ μέσων και στόχων με την ταυτόχρονη διαστολή του εύρους τους επιτρέπει τη θεώρηση τους ως δικαίωμα, ως ελευθερία για καλύτερες συνθήκες ζωής. Οι άξονες που αναφέρθηκαν στην παραπάνω παράγραφο δίνουν προβάδισμα στην επιλογή και την δυνατότητα των τοπικών κοινωνιών να διαμορφώσουν το μέλλον τους και τις μεθόδους ανάπτυξης τους¹².

Έτσι, διαμορφώνονται οι στόχοι της κοινωνίας και η επιθυμία για κοινωνικές δομές, για πολιτικές αλληλεγγύης και κοινωνικής προστασίας, για διοικητική

¹¹ Κώστας Παπαβασιλείου, *Μεταλλευτική Βιομηχανία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://users.uoa.gr/~krapavas/OreIndust.pdf>).

¹² Sen Amartya, *Development as Freedom*, Anchor Books ed., New York, 2000, κεφ. 11 (σελ. 249-282).

αναδιάρθρωση, για διαφανή διακυβέρνηση καθώς και για ανταγωνιστική οικονομία. Στην ουσία αυτό που μπαίνει ως βασικός παράγοντας είναι ο άνθρωπος ως μέλος μίας ευρύτερης κοινωνικής ομάδας και όχι ως μονάδα μέσα σε ένα σύνολο ατόμων. Έτσι, μπορεί η ανάπτυξη στις εκφάνσεις που αυτή λαμβάνει ως όρος των τριών αξόνων της βιωσιμότητας αναδεικνύει τον άνθρωπο και τις κοινωνικές αξίες.

1.2 Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών μέτρων στις ευρωπαϊκές πολιτικές¹³

Αναμφισβήτητα, η προσέγγιση των σχεδίων δράσης σε τοπικό επίπεδο έχει άμεση σχέση με την περιφερειακή (ευρωπαϊκή) διάσταση της πολιτικής, η οποία με τη σειρά της επηρεάζεται και σχετίζεται άμεσα από τις παγκόσμιες εξελίξεις. Άλλωστε, το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο παίζει ιδιαίτερο ρόλο στην υιοθέτηση και την προώθηση πολιτικών για την βιώσιμη ανάπτυξη ανάμεσα στις χώρες - μέλη, αλλά και εν γένει σε ολόκληρη την ήπειρο. Επειδή η παράθεση και η σχετική ανάλυση των πολιτικών, των σχεδιασμών και των προγραμματισμών που έχουν θεσπιστεί ή βρίσκονται σε διαδικασία υλοποίησης θα χρειαζόταν έκταση που ίσως να ξεπερνούσε και το όριο της παρούσας μελέτης θα επιδιωχθεί η επιλεκτική αναφορά σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και πολιτικές οι οποίες όμως βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τη βιωσιμότητα των αναπτυξιακών περιφερειακών πολιτικών της Ένωσης, οι οποίες έχουν προσαρμοστεί στις διεθνείς εξελίξεις και κυρίως στις Διασκέψεις που είχαν διοργανωθεί από τον Ο.Η.Ε. κυρίως για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη.

Συνοπτικά αξίζει να σημειώσουμε ότι ορισμένοι βασικοί σταθμοί ¹⁴στην αυξανόμενη θέσμιση πολιτικών με ενισχυμένη την περιβαλλοντική διάσταση ήταν η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1987, άρθρα 130Π, 130Ρ, 130Σ- βασική παρέμβαση που προώθησε ήταν η απόκτηση αυτοτελούς και νομικά δεσμευτικού πλαισίου της περιβαλλοντικής δράσης), η Συνθήκη του Μάαστριχτ, κατά την οποία υπήρξε ακόμα μεγαλύτερη εξειδίκευση (1992, άρθρα 2 και 130Ρ – με σημαντικό στοιχείο την αναγωγή της περιβαλλοντικής πολιτικής σε πολιτική της Ένωσης) και άλλα σημαντικά κείμενα. Το θεσμικό αποκορύφωμα της, ως βασική πολιτικής της Ένωσης, συμπίπτει με την συνθήκη του Άμστερνταμ (1997, άρθρα 2, 6 και 174) και την διεύρυνση της κοινοτικής δραστηριότητας για το περιβάλλον (η αρχή της ενσωμάτωσης (Principle of Integration) της περιβαλλοντικής διάστασης στις ενωσιακές πολιτικές αποτελεί πυλώνα για την περιβαλλοντική πολιτική και στοχεύει στη βιώσιμη ανάπτυξη, αλλά και στην συμπερίληψη της στις άλλες πολιτικές της

¹³ Για την στοιχειοθέτηση της παρούσας ενότητας έχουν αντληθεί στοιχεία από την ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και συγκεκριμένα του πεδίου που αφορά στην στρατηγική «Ευρώπη 2020» (http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm) και στην ανακοίνωση της Επιτροπής “EUROPE 2020- A strategy for smart, sustainable and inclusive growth”, Brussels, 3.3.2010 (European Commission - COM(2010) 2020-final).

¹⁴ Σημαντικός, επίσης, σταθμός της πορείας αυτής είναι η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος (ΕΟΠ, 1993) με πρωτοβουλία του Jacques Delors, ως αποτέλεσμα της ανάγκης δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού δικτύου μετρήσεων και ελέγχων, αποτελούμενο από δημόσια ή ιδιωτικά, περιφερειακά ή εθνικά όργανα (<http://www.eea.europa.eu/>).

Ένωσης¹⁵), όπου ενσωματώθηκε η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στους στόχους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας¹⁶. Επίσης, το 1999 κατά τη σύνοδο του Ελσίνκι¹⁷ υπάρχει ακόμη μεγαλύτερη εμβάθυνση στις τομεακές πολιτικές (κλιματική αλλαγή, δημόσια υγεία, φυσικοί πόροι, κοινωνικά και πληθυσμιακά ζητήματα).

Επιπλέον, η Διαδικασία – Στρατηγική της Λισαβόνας (Lisbon Strategy, Μάρτιος 2000), η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (EU Sustainable Development Strategy, 2002) και η Διαδικασία του Κάρντιφ (Cardiff Process, 1998) για την περιβαλλοντική ενσωμάτωση αποτελούν βασικές διαδικασίες για την προσέγγιση επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης¹⁸. Συνοπτικά, η Στρατηγική της Λισαβόνας διατρέχει όλες τις πολιτικές της Ένωσης και αποτελεί την έκφραση της πολιτικής δέσμευσης για την επίτευξη οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής, μεταρρύθμισης, καθιστώντας την οικονομία πιο ανταγωνιστική, εξασφαλίζοντας θέσεις εργασίας και αμβλύνοντας κοινωνικούς αποκλεισμούς¹⁹. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη βασίζεται στην συντονισμένη ανάπτυξη όλων των κοινών πολιτικών με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, στη δέσμη στόχων προτεραιότητας για τον περιορισμό της αλλαγής του κλίματος, την αύξηση της χρήσης καθαρών πηγών ενέργειας, τον περιορισμό των κινδύνων για τη δημόσια υγεία, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, τη βελτίωση των συστημάτων μεταφορών και την καλύτερη διαχείριση του εδάφους και την υιοθέτηση μέτρων εφαρμογής και παρακολούθησης της στρατηγικής²⁰. Τέλος, η Διαδικασία του Κάρντιφ προωθεί τις πολιτικές συνοχής και ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στις πολιτικές, που υιοθετούνται, ενώ έχει ευνοήσει τις παρεμβάσεις σε τομείς όπως γεωργία, ενέργεια, μεταφορές, αναπτυξιακή συνεργασία, βιομηχανία, εσωτερική αγορά, αλιεία, οικονομικές σχέσεις, εμπόριο, εξωτερική πολιτική²¹.

1.2.i Η στρατηγική «Ευρώπη 2020»

Αυτή τη στιγμή ο βασικός άξονας χάραξης πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η στρατηγική «Ευρώπη 2020». Πρόκειται για την αναπτυξιακή στρατηγική της Ένωσης ώστε να καταστεί μια οικονομία έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς. “Έξυπνη” γιατί επενδύει στην εκπαίδευση την έρευνα και την καινοτομία, “βιώσιμη”

¹⁵ Jan Jans – Hans Vedder, *European Environmental Law (Third Edition)*, University of Groningen, The Netherlands, 2008, κεφ. 1 – 3.2.

¹⁶ Γλυκερία Σιούτη, *Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος*, εκδ. Σακουλα, Αθήνα, 2011, Εισαγωγή.

¹⁷ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, *Συμπεράσματα της Προεδρίας* (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/hel1_el.pdf).

¹⁸ Μ. Παπαϊωάννου και Η. Μαυροειδής, *Βιώσιμη Ανάπτυξη. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές εξελίξεις και προοπτικές*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://library.tee.gr/digital/m2045/m2045_papaioannou.pdf).

¹⁹ Όπ. π. υποσ. 17.

²⁰ *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/5/16/02/?lang=gr&all=1&s=1&e=10).

²¹ Όπ. π. υποσ. 17 και με την αξιοποίηση πληροφοριών από: *Environmental Integration*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ec.europa.eu/environment/integration/integration.htm>).

γιατί στοχεύει στην μετάβαση σε μία οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα και “χωρίς αποκλεισμούς” γιατί προωθεί την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη μείωση της φτώχειας. Απώτερος στόχος είναι να καταπολεμηθεί η ανεργία και να ενισχυθεί η απασχόληση, να βελτιωθεί η παραγωγικότητα και να προωθηθεί η κοινωνική συνοχή. Συγκεκριμένα, κάθε κράτος – μέλος έχει θέσει τους δικούς του στόχους σχετικά με τα πέντε βασικά πεδία που έχουν αναχθεί σε τομείς προτεραιότητας: απασχόληση, καινοτομία, εκπαίδευση, κοινωνική ένταξη και κλίμα/ενέργεια. Ποσοτικοποιημένα και ανά τομέα οι στόχοι της Ε.Ε. είναι οι εξής: απασχόληση του 75% της ηλικιακής κατηγορίας 20-64 ετών, το 3% του Α.Ε.Π. της Ε.Ε. να επενδύεται στην Έρευνα και την Ανάπτυξη, μείωση των ποσοστών πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου κάτω από 10% και ολοκλήρωση τριτοβάθμιων σπουδών τουλάχιστον για το 40% της ηλικιακής κατηγορίας 30-34 ετών, μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και , τέλος μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% (ή και 30%, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν) σε σχέση με το 1990, εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης (επίτευξη στόχων του 20/20/20).

Η επιδίωξη επίτευξης των παραπάνω σχετικών με τα αναπτυξιακά προβλήματα της Ένωσης στόχων έχει οδηγήσει στην κατάρτιση επτά εμβληματικών πρωτοβουλιών, που εκτείνονται σε τρεις γενικότερους άξονες. Στον τομέα της έξυπνης ανάπτυξης έχει προκρίνει το “Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη”, την “Ένωση Καινοτομίας” και τη “Νεολαία σε κίνηση”, στην “Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους της” και στη “βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης”, ενώ για την χωρίς αποκλεισμούς οικονομική ανάπτυξη έχει αναπτύξει την ατζέντα για “νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας” και την “Ευρωπαϊκή πλατφόρμα κατά της φτώχειας”²².

1.2.ii Τα Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον²³

Τα Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον (Π.Δ.Π.)²⁴ αποσκοπούν στην εφαρμοστική πραγμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής, ενώ παράλληλα

²² *Ευρώπη 2020, Εμβληματικές Πρωτοβουλίες*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_el.htm)

²³ Τα Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον, από το 1971 που θεμελιώθηκαν, κατευθύνουν το έργο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στον τομέα του περιβάλλοντος. Πρόκειται για αποφάσεις που παρουσιάζουν μια συστηματική προσέγγιση για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και καθορίζουν το πλαίσιο για την περιβαλλοντική πολιτική στην Ευρώπη για μια συγκεκριμένη περίοδο.

(Sustainability – 7th Environmental Action Plan, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.eeb.org/index.cfm/activities/sustainability/7th-environmental-action-programme/>).

²⁴ Για την παρούσα υποενότητα έχουν αξιοποιηθεί αποσπάσματα από την εργασία με τίτλο *Οι νέες κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής πολιτικής περιβάλλοντος, όπως αποτυπώνονται στο 7^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον* των Λουκά Καράντζαλη και Κωνσταντίνου Σμέρου στο πλαίσιο του μαθήματος “Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος: Ειδικά Θέματα” της κατεύθυνσης «Περιβαλλοντική

προσαρμόζουν τις ερμηνείες, τις αλλαγές και τις πολιτικές που αποφασίζονται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης αναφορικά με την αντίληψη της για το περιβάλλον²⁵. Παράλληλα, θέτουν τους άξονες, που πρέπει να ενσωματωθούν στις πολιτικές της Ένωσης για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων²⁶. Άλλωστε, η ανάλυση των αποτελεσμάτων των πολιτικών που υλοποιούνται κινητοποιούν την Ένωση, ως φορέα κατάρτισης και υλοποίησης τους²⁷.

Η βασική αναπροσαρμογή στις αναπτυξιακές διακηρύξεις και πρωτοβουλίες της Ένωσης αφορά στην συμπερίληψη της περιβαλλοντικής διάστασης, αλλά και η εισαγωγή της αρχής της “αειφορίας”, η οποία αποτελεί κεντρικό στόχο. Αυτή η στροφή από το 1992 (έτος σταθμό λόγω της Διάσκεψης του Ο.Η.Ε. για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη) και έπειτα συντελέστηκε με την κατάρτιση του 5^{ου} Π.Δ.Π.²⁸ (1992-2000), με διακριτικό τίτλο “Προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη” (“Towards Sustainability”), που καταρτίστηκε σε παράλληλο χρόνο με την Ατζέντα 21, και επηρέασε τις πολιτικές Ένωσης σε πέντε τομείς: βιομηχανία, ενέργεια, μεταφορές, γεωργία και τουρισμό. Παράλληλα, υιοθετήθηκε η αρχή της «Κοινής Ευθύνης»²⁹, η οποία σκοπεύει στην αντικατάσταση της ιεραρχικής νομοθετικής προσέγγισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων αλλά και στην επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατής συναίνεσης μεταξύ κυβερνήσεων και κοινωνικών εταίρων. Ακόμα, η κατάρτιση του εστίασε και στα σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ευρώπη: κλιματική αλλαγή, ρύπανση της ατμόσφαιρας, εξάντληση φυσικών πόρων, προστασία βιοποικιλότητας, υδατικοί πόροι, επιδείνωση του αστικού περιβάλλοντος, παράκτιες ζώνες, απόβλητα και βιομηχανικοί κίνδυνοι.

Σχετικά με το 6^ο Π.Δ.Π.³⁰, με τίτλο “Περιβάλλον 2010 : Το μέλλον μας, η επιλογή μας” (2002-2012) συνοπτικά αναφέρεται, όπως σημειώνουν οι Τσάλτας και Πλατιάς, ότι “συνιστά το πλαίσιο της περιβαλλοντικής πολιτικής της Κοινότητας και τη βάση για την περιβαλλοντική διάσταση στην ευρωπαϊκή στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης” και υπογραμμίζουν πως το ζητούμενο είναι η επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου περιβαλλοντικής προστασίας και η ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων»,

Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη» του Π.Μ.Σ. Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα, 2013.

²⁵ Γρηγόρης Τσάλτας – Χαράλαμπος Πλατιάς, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον, Ανατομία μίας κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2010, σ. 101.

²⁶ Νίκος Μούσης, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2011, κεφ. 16.

²⁷ Γρηγόρης Τσάλτας – Χαράλαμπος Πλατιάς, *όπ.π* υποσ. 25, (σελ. 105).

²⁸ ΕΕ C 138 1993,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:1993:138:TOC>).

²⁹ Δήμος Τσαντίλης και Κίμων Χατζημπίρος, *Η Περιβαλλοντική Πολιτική*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://courses.arch.ntua.gr/el/proseggiseis_toy_efarmosmenoy_astikoy_sxedias moy_sthn_ellada/ekpaid_eytiko_yliko/periballon_kai_astikos_sxediasmos.html), σελ. 14.

³⁰ Decision 1600/2002/EC of the Parliament and the Council laying down *the Sixth Community Action Programme*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/;ELX_SESSIONID=GDJhJYjKrsJ9pHGLsTmqrmLvssc70W5hBZ4kJvC6l5KBnkJT MJd3!320607383?uri=CELEX:32002D1600).

καθώς και «η αποσύνδεση των περιβαλλοντικών πιέσεων από την οικονομική ανάπτυξη και έτσι ξεχωρίζει η συγκρότηση της περιβαλλοντικής πολιτικής αυστηρά με νομοθετικά μέτρα, και προάγεται μέσω ολοκληρωμένης στρατηγικής προσέγγισης». Για αυτό και προωθούνται νέα μοντέλα χωροταξικής πολιτικής και ανάληψης πρωτοβουλιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το παρόν Πρόγραμμα³¹ (2012 έως σήμερα) αποσκοπεί στην ενίσχυση της συμβολής της περιβαλλοντικής πολιτικής στη μετάβαση σε μια οικονομία με αποδοτική χρήση των πόρων και χαμηλά επίπεδα εκπομπών, στην οποία θα προστατεύεται και θα ενισχύεται το φυσικό κεφάλαιο και θα διασφαλίζονται η υγεία και η ευημερία των πολιτών. Επίσης, παρέχει ένα γενικό πλαίσιο για την περιβαλλοντική πολιτική έως το 2020 (σε συνάρτηση με την στρατηγική “Ευρώπη 2020”), καθορίζοντας εννέα στόχους προτεραιότητας για τα μέλη της Ένωσης (προστασία, διατήρηση και ενίσχυση του φυσικού κεφαλαίου, πράσινη και ανταγωνιστική οικονομία και αποδοτική χρήσης των πόρων, προστασία των πολιτών από περιβαλλοντικές πιέσεις και κινδύνους για την υγεία και την ευημερία, μεγιστοποίηση των οφελών της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, βελτίωση της περιβαλλοντικής πολιτικής, διασφάλιση των επενδύσεων και διαμόρφωση σωστών τιμών, βελτίωση της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης, ενίσχυση της αειφορίας των πόλεων της Ένωσης, αποτελεσματική αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προκλήσεων).

1.2.iii Στόχοι της Ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής

Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μια από τις βασικές πολιτικές της Ένωσης (αναδείχθηκε ως βασική πολιτική με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη³²), και ασκείται από κοινού με τα κράτη-μέλη, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας. Η Περιφερειακή Πολιτική θεωρείται ως η βασική πολιτική επενδύσεων της Ένωσης, ενώ στόχος της είναι να συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική συνοχή³³, που θα πρέπει να επιδιώκεται από το σύνολο των πολιτικών και των κρατών – μελών της Ένωσης. Κύριο μέσο υλοποίησης των στόχων αυτών αποτελούν οι παρεμβάσεις των διαρθρωτικών ταμείων. (Τα τρία βασικά Ταμεία είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ταμείο Συνοχής, και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, ενώ από κοινού με το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο

³¹ Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου σχετικά με γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 «Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας» (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/environment/newprg/pdf/7EAP_Proposal/el.pdf).

³² Η *Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη* τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιουλίου 1987 με βασικό σκοπό την μεταρρύθμιση των θεσμικών οργάνων και την επίσπευση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων εν όψει της ενιαίας αγοράς. Παράλληλα, θεσπίστηκαν διαδικασίες συνεργασίας και σύμφωνης γνώμης που ενισχύουν τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://europa.eu/eu-law/decisionmaking/treaties/pdf/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_el.pdf).

³³ Περιλαμβάνονται στις κοινές διατάξεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) (*Συνθήκη του Μάαστριχτ*, 1992) ως θεμελιώδεις στόχοι της (άρθρο 2), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_el.pdf).

Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας αποτελούν τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία³⁴).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των διαρθρωτικών ταμείων της Ένωσης αναπτύχθηκε η πρωτοβουλία URBAN³⁵, με στόχο την ενίσχυση των αστικών περιοχών σε τρεις άξονες: φυσική και περιβαλλοντική ανάπτυξη, κοινωνική ένταξη, επιχειρηματικότητα και απασχόληση, αποτελώντας μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, που λαμβάνει υπόψη της όλες τις διαστάσεις της αστικής ζωής³⁶. Η URBAN I (1994-1999) είχε στόχο την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού σε 118 ευρωπαϊκές πόλεις και μεταξύ άλλων είχε ανταπόκριση από τις τοπικές κοινωνίες. Η URBAN II (2001-2006) προώθησε αρκετές βελτιώσεις όπως απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών, συμπερίληψη πόλεων μικρού και μεσαίου μεγέθους στο πρόγραμμα, μεγαλύτερη διαφάνεια στα κριτήρια επιλογής των περιοχών, καθώς και προγραμματισμό δικτύωσης για την ανταλλαγή εμπειριών. Πλέον, η πρωτοβουλία URBAN δεν υφίσταται ως αυτοτελές κοινοτικό πρόγραμμα, αλλά εντάσσεται στα περιφερειακά προγράμματα, με αυξημένη δυνατότητα παρέμβασης των περιφερειακών και τοπικών αρχών στον προγραμματισμό και την υλοποίηση³⁷.

Η Περιφερειακή Πολιτική της Ένωσης αποτελεί το εργαλείο παρέμβασης στα κράτη-μέλη μέσα από την προώθηση ενός επενδυτικού πλαισίου, που προωθεί τους στόχους που θέτει η Ένωση κυρίως στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της ενέργειας, του περιβάλλοντος, της ενιαίας αγοράς, της έρευνας και καινοτομίας. Παράλληλα, παρέχει το απαραίτητο επενδυτικό πλαίσιο για την υλοποίηση της Στρατηγικής “Ευρώπη 2020” για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.

Η έννοια της ανάπτυξης στο ευρωπαϊκό επίπεδο δεν μπορεί να περνά εκτός του αστικού πλαισίου και της διαμόρφωσης μιας συγκεκριμένης πολιτικής για τις περιφέρειες και τις πόλεις. Αυτή η προσέγγιση προβάλλει την αναγκαιότητα συντονισμού και ενσωμάτωσης των αστικών και περιφερειακών ή προαστιακών περιοχών, καθώς και των αγροτικών πληθυσμών με τις ευρωπαϊκές πολιτικές και τους στόχους τους. Το ελλειμματικό σημείο που προσπάθησε να ξεπεράσει αυτή η διαδικασία ήταν οι ίδιες οι αποφάσεις της Ένωσης, οι οποίες σε ένα συντριπτικό ποσοστό εφαρμόζονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, συνεπώς ήταν ανάγκη να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ αποφάσεων και πολιτών μέσω της δυνατότητας των αντιπροσώπων τους σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο να έχουν ρόλο στη

³⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Περιφερειακή Πολιτική, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/policy/what/investment-policy/).

³⁵ Προγραμματισμός των Διαρθρωτικών Ταμείων για την περίοδο 2000-2006: Αρχική αξιολόγηση της πρωτοβουλίας URBAN, COM(2002) 308 τελικό (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2002/EL/1-2002-308-EL-F1-1.Pdf>).

³⁶ Κυριακή Μανωλά-Γκούντρα, *Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN, Πολιτικές για τον αστικό χώρο και Εφαρμογές*, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Αθήνα, 2007, σελ.3.

³⁷ Urban Development, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/policy/what/glossary/u/urban-development).

διαδικασία λήψης αποφάσεων. Φαίνεται, λοιπόν ότι η περιφερειακή πολιτική δημιουργεί ένα πλαίσιο με στόχο τη σύγκλιση των κρατών – μελών της ένωσης και των διαφορών περιοχών της

1.2.iv Η Επιτροπή των Περιφερειών και βιώσιμη ανάπτυξη

Σημαντικότατο ρόλο στα παραπάνω διαδραματίζει η Επιτροπή των Περιφερειών³⁸, που ιδρύθηκε το 1994, λειτουργεί ως όργανο της Ένωσης με συμβουλευτικές και γνωμοδοτικές και στο οποίο εκπροσωπούνται οι αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης και της περιφερειακής διοίκησης. Από την αρχή της ίδρυσης της, το πλαίσιο των ευρωπαϊκών συνθηκών επέτρεπε τη συνεχώς αυξανόμενη και καίρια παρεμβατική της ικανότητα στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού γίνεσθαι, ενώ με την υπογραφή της Συνθήκης της Λισσαβόνας³⁹ πρέπει να ζητείται η γνώμη της Ε.τ.Π. καθ' όλη τη νομοθετική διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ένωσης. Οι τομείς για τους οποίους προβλέπεται η παραπάνω δυνατότητα για την Ε.τ.Π. καλύπτουν σχεδόν το σύνολο των πολιτικών της Ένωσης και περιλαμβάνουν: την κοινωνική πολιτική και την υγεία, την οικονομική και κοινωνική συνοχή, την απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό, την κλιματική αλλαγή, την ενέργεια και το περιβάλλον, τις μεταφορές και τα δίκτυα υποδομών, την πολιτική προστασία και τις υπηρεσίες κοινής ωφελείας.

Υπογραμμίζεται ότι η λειτουργία και η μεσολάβηση της συγκεκριμένης Επιτροπής βασίζεται σε τρεις θεμελιώδεις αρχές⁴⁰. Πρώτον, στην αρχή της επικουρικότητας βάσει της οποίας οι αποφάσεις της ΕΕ πρέπει να λαμβάνονται στο εγγύτερο προς τον πολίτη επίπεδο. Η Ε.Ε. δεν πρέπει να παρεμβαίνει εάν η προβλεπόμενη δράση θα ήταν αποτελεσματικότερη εάν υλοποιούνταν σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, ενώ σε περίπτωση μη τήρησης της αρχής αυτή η Ε.τ.Π. έχει δικαίωμα προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Δεύτερον, βάσει της αρχής της εγγύτητας όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης πρέπει να βρίσκονται "κοντά στους πολίτες", ενώ καταγράφεται η διαφάνεια των επιπέδων διακυβέρνησης ως καθοριστικής σημασίας για τη συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική διαδικασία. Τρίτον, η αρχή της εταιρικής σχέσης προβλέπει πως τα τέσσερα επίπεδα διακυβέρνησης ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό συνεργάζονται στενά για την επίτευξη χρηστής διακυβέρνησης, ενώ είναι απαραίτητο να συμμετέχουν σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

³⁸ Η Επιτροπή των Περιφερειών, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://cor.europa.eu>).

³⁹ Η Συνθήκη της Λισσαβόνας υπεγράφη το 2007 και σαν σκοπό έχει να καταστήσει της Ευρωπαϊκή Ένωση πιο δημοκρατική, πιο αποτελεσματική και πιο ικανή να αντιμετωπίζει "με μία φωνή" παγκόσμια προβλήματα, όπως η κλιματική αλλαγή. Για να επιτευχθεί αυτό ενίσχυσε θεσμικά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, προώθησε την αλλαγή των διαδικασιών ψηφοφορίας στο Συμβούλιο, κλπ. Επίσης γίνεται σαφής διάκριση εξουσιών και παρεμβατικής ικανότητας μεταξύ Ένωσης, κρατών-μελών, αλλά και πρόβλεψης κοινών δράσεων.

⁴⁰ Οπ. π. υποσ. 38.

Η ουσιαστική παρεμβατικότητα της Ε.τ.Π. βάσει των προαναφερθέντων ρυθμίσεων έχει άμεση σχέση με την πραγματικότητα στην Ευρώπη, καθώς και με τις προκλήσεις, που αντιμετωπίζει, δεδομένης της στοχοθέτησης για την “Ευρώπη 2020”. Βασικό σημείο επιβεβαίωσης των παραπάνω είναι ότι οι περιφέρειες και οι πόλεις της Ένωσης αποτελούν τον περιβάλλοντα χώρο της μεγάλης πλειοψηφίας των ευρωπαϊκών πολιτών και ως εκ τούτου χρειάζεται ακόμα πιο ουσιαστική παρεμβατικότητα στη διαμόρφωση των συνθηκών που θα ωφελήσουν στην ανάπτυξη και στην ενίσχυση της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο. Μαζί αντιπροσωπεύουν τα δύο τρίτα των συνολικών δημοσίων επενδύσεων και το ένα τρίτο των δημοσίων δαπανών σε τομείς που έχουν σχέση με την ευημερία της κοινωνίας: εκπαίδευση, καινοτομία, κοινωνικές υπηρεσίες, προστασία του περιβάλλοντος.

Πρόκειται για μια συζήτηση που βρίσκεται σε μια συνάφεια με την ακόμη πιο βαθειά αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων από τα ευρωπαϊκά και κεντρικά επίπεδα διακυβέρνησης προς τις περιφερειακές και τοπικές αρχές, όπως συζητήθηκε και στην πρόσφατη Ευρωπαϊκή 6^η Διάσκεψη των Περιφερειών και των Πόλεων στην Αθήνα⁴¹, τον Μάρτιο του 2014. Η πρόθεση της Ένωσης είναι να διατεθούν 366 δις. ευρώ από τα κονδύλια της πολιτικής συνοχής για την έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη σε συνδυασμό με βήματα προς την οικονομική και νομισματική ολοκλήρωση⁴².

Σχετικά με τους παράγοντες στους οποίους είναι προσηλωμένες οι παράμετροι της ευρωπαϊκής πολιτικής γίνεται σημαντική αναφορά στα χαρακτηριστικά, που έχουν οι πόλεις της Ευρώπης, ειδικότερα οι μεγαλύτερες για να καταφέρουν να αναπτύξουν βιώσιμες πολιτικές αστικής ολοκλήρωσης. Μεταξύ άλλων προτείνονται αλλαγές στην χρήση των κτιρίων προωθώντας την αναβάθμιση της ενεργειακής αποδοτικότητας, της αλλαγής των όρων πυκνής χρήσης ενεργοβόρων τρόπων μεταφοράς, την συνεργασία με τους πολίτες για την εφαρμογή «πράσινων» συνηθειών στην καθημερινότητα τους, καθώς και την αξιοποίηση της πολιτισμικής διάστασης για τη δημιουργία νέων τάσεων. Από την άλλη, οι πόλεις παρά τα προνόμια ευκαιριών που διαθέτουν αποτελούν διευρυμένες κοιτίδες κοινωνικών προβλημάτων και φαινομένων αποκλεισμού.

Η ρύθμιση αυτών των καταστάσεων περνάει μέσα από την εκμετάλλευση των πόλεων ως κέντρων έρευνας, καινοτομίας και τεχνολογίας. Οι προθέσεις των τάσεων αποβλέπουν στις πόλεις που θα αλλάξουν ρόλο στο πλαίσιο των περιφερειακών πολιτικών ώστε να διαμορφώσουν μία ουσιαστική εταιρική σχέση στην επίτευξη των στόχων της Ένωσης.

⁴¹ Οι Διασκέψεις Κορυφής της Ε.τ.Π. πραγματοποιούνται κάθε δύο χρόνια και οι αντιπρόσωποι κάθε χώρας συζητούν τις κύριες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρώπη σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο.

⁴² Στοιχεία από Την Έκθεση Πεπραγμένων της 6^{ης} Ευρωπαϊκής Διάσκεψης των Περιφερειών και των Πόλεων “Ευρωπαϊκή Ανάκαμψη – Τοπική Υλοποίηση”, σελ. 7. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://cor.europa.eu/en/events/summits/Documents/summit2014_proceedings_EN.pdf).

1.3 Περιφερειακή και Τοπική Διοίκηση και Αυτοδιοίκηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη

Πριν μελετήσουμε το ρόλο και τη σημασία των περιφερειακών δομών διοίκησης στη χάραξη τοπικών πολιτικών βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης θα ήταν χρήσιμο να επισημανθούν κάποιες παράμετροι διαμόρφωσης των πολιτικών αυτών. Ουσιαστικά, επιδιώκεται να αποδειχθεί και να υποστηριχθεί η θέση της ενεργού συμμετοχής θεσμικών δομών, συλλογικοτήτων αλλά και εξατομικευμένων πρωτοβουλιών σε μία πληθώρα καινοτόμων πρακτικών που μπορούν να τιθασεύσουν μέσω της αξιοποίησης την μεγέθυνση του παραγόμενου πλούτου όταν αυτή κοινωνικά, περιβαλλοντικά, πολιτισμικά και περιβαλλοντικά δεν έχει ανταποδοτικό χαρακτήρα προς το κοινωνικό σύνολο.

Βέβαια, με τον όρο ανάπτυξη, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για τα όσα σχετίζονται με την οικονομική μεγέθυνση και τον ρυθμό που αυτή αποκτά στο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο⁴³. Για να διατηρηθεί αυτή η προοπτική, να βελτιωθεί όπου χρειάζεται, αλλά και να αλλάξουν οι προϋποθέσεις, που τη διαμορφώνουν, χρειάζονται ολοκληρωμένες προτάσεις και πολιτικές ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και της συνετής διαχείρισης του περιβάλλοντος.

Έτσι, οι τοπικές αρχές, που στην Ελλάδα εκπροσωπούνται από τις Περιφερειακές Διοικήσεις και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ως φορείς έκφρασης της τοπικής κοινωνίας και προάσπισης του κοινωνικού συμφέροντος, αλλά και έχοντας την θεσμική αρμοδιότητα είναι υπεύθυνες για την υλοποίηση και τον προγραμματισμό των Τοπικών Αναπτυξιακών Προγραμμάτων (Τ.Α.Π.)⁴⁴ και των τοπικών σχεδιασμών.

Είναι σημαντικό ότι κάθε επίπεδο της συνήθους δομής διακυβέρνησης και η διαστρωμάτωση του σε διακρατικό (ή υπερεθνικό), εθνικό, περιφερειακό και τοπικό πεδίο έχει την δική του συμβολή στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών αυτών⁴⁵. Αυτές οι διοικητικές δομές έχουν τη δυνατότητα παρέμβασης σε πολύ ουσιαστικό βαθμό ως προς το σκοπό της εφαρμογής διαδικασιών και

⁴³ Σήφης Βαλυράκης, Στέργιος Μπαπανάσης (επιμ.), *Καλλικράτης: Βιώσιμα μοντέλα περιφερειακής ανάπτυξης: Η περίπτωση της Κρήτης*, εκδ. Παπαζήση Πρακτικά αναπτυξιακής διημερίδας που διοργανώθηκε από το Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών σε συνεργασία με το ΙΣΤΑΜΕ και την Περιφέρεια Κρήτης, 2011.

⁴⁴ Ως *Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα* ορίζεται το «σύνολο των αναγκαίων διαδικασιών για την αποτύπωση, ανάλυση και αξιοποίηση του τοπικού φυσικού και ανθρώπινου παράγοντα με κύριο στόχο τη διαμόρφωση αναπτυξιακών τάσεων της περιοχής προς επιθυμητές κατευθύνσεις μέσω υλοποιήσιμων προγραμμάτων». Αυτή την ερμηνεία δίνει συμπυκνωμένα ο Παναγιώτης Νούτσος, καθηγητής της Κοινωνικής και Πολιτικής Φιλοσοφίας μέσω του άρθρου του “Για ποια ανάπτυξη;”, στον Συλλογικό Τόμο “*Περιβάλλον και Ανάπτυξη, Διαλεκτικές Σχέσεις και διεπιστημονικές προσεγγίσεις*”, Εναλλακτικές εκδόσεις – Αντιπαραθέσεις 20, Αθήνα, 2005, σελ. 167.

⁴⁵ Δημήτρης Φουντάκης, *Θεωρίες Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Κεφάλαιο 2, σελ.15 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.teicm.gr/repository/repository/sygg_yliko/didaktiko%20yliko%20gia%20pylh/Tmhma_Geoplhroforikh/Foutakis/xwrotaksikos_sxediasmos/L3-reg-dev.pdf).

αντιλήψεων για το κοινό συμφέρον, καθώς και ως προς την αξιοποίηση των βελτιωμένων και μοντέρνων πρακτικών διαμόρφωσης αυτών των πολιτικών.

Έτσι, επαληθεύεται και ο ρόλος τους ως της πλέον πλησιέστερης μορφής διακυβέρνησης και κρατικής υπόστασης προς τους πολίτες. Αρκεί, βέβαια, να μπορούν με σαφήνεια και δραστικό τρόπο να αναπτύξουν αυτές τις πολιτικές ώστε αυτές να αποδώσουν σε κάθετη και οριζόντια διάταξη. Για αυτό και η συζήτηση για την οργάνωση των περιφερειακών συστημάτων ανάπτυξης δημιουργεί συνεχώς προτάσεις, πολλές φορές διαφορετικές μεταξύ τους, αλλά πάντα στην κατεύθυνση της ευαισθητοποίησης των κοινωνικών εταίρων, αλλά και των ίδιων των πολιτών.

Άλλωστε, οι ραγδαίες εξελίξεις στους διάφορους τομείς, που διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο εκτυλίσσεται η ανθρώπινη και περιβαλλοντική δραστηριότητα, επιβάλλουν τους δικούς τους ρυθμούς. Έτσι, ενώ έχουν επέλθει μεγάλες αλλαγές, κανείς δεν μπορεί να απομειώσει την επίδραση τους στο περιβάλλον. Καίριο ζήτημα είναι η βιωσιμότητα των κατά τόπους περιοχών. Οι διοικητικές δομές, λοιπόν, είναι αναγκασμένες να προσαρμόζονται στις εξελίξεις και να συμβάλλουν στην ανάπτυξη παρέχοντας ένα συγκεκριμένο επίπεδο ποιότητας ζωής.

Επιγραμματικά, ακόμα και σε αμιγώς αστικά περιβάλλοντα εμφανίζονται καταστάσεις, που επιτείνουν τις προσπάθειες για τη δημιουργία βιώσιμων ανθρώπινων οικισμών και τη δυνατότητα αναστροφής μιας δυσμενούς κατάστασης που εμπεδώνεται κυρίως στα αστικά κέντρα. Ως παράγοντες που ενισχύουν αυτή την κατάσταση στο επίπεδο αστικού περιβάλλοντος, η οποία ειδικά στην χώρα μας δεν δείχνει να αντιμετωπίζεται με οργανωμένο και συντεταγμένο τρόπο μπορούν να καταγραφούν –μεταξύ άλλων- η χρήση ιδιωτικής χρήσης και μαζικής μεταφοράς μέσων, ο τεχνολογικός εξοπλισμός και οι οικιακές συσκευές, η παραγωγή τεράστιου όγκου απορριμμάτων, η αστικοποίηση και ο καταναλωτισμός. Εφόσον οι τρέχουσες τάσεις διατηρηθούν, μέχρι το 2050 ο παγκόσμιος πληθυσμός αναμένεται να έχει αυξηθεί κατά 30% (γύρω στα 9 δισεκατομμύρια), με τις αναπτυσσόμενες χώρες να προσβλέπουν στα επίπεδα κοινωνικής πρόνοιας και κατανάλωσης των αναπτυγμένων χωρών⁴⁶.

Αυτά και μόνο επιφέρουν καταστροφή δασών και οικοσυστημάτων, υπερθέρμανση του τοπικού κλίματος, αύξηση ρύπων, κίνδυνο ζημιών από πλημμυρικά φαινόμενα, ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα, μείωση υπόγειων υδάτων και λειψυδρία. Στόχος είναι η αλλαγή τόσο των καταναλωτικών όσο και των παραγωγικών προτύπων, και η προώθηση του παραδείγματος της ανάπτυξης πράσινων και καινοτόμων οικονομιών.

Ο βασικός άξονας πρέπει να είναι η βελτίωση των όρων διαβίωσης στα αστικά συστήματα και η βιωσιμότητα των επιλογών που τη διαμορφώνουν. Σε αυτήν την προοπτική σημαντικός είναι ο ρόλος των τοπικών και περιφερειακών αρχών ως

⁴⁶ *Βιώσιμη ανάπτυξη – Δημιουργία νέων ευκαιριών*, Περιοδικό Panorama (Πρόκειται για το τριμηνιαίο περιοδικό των φορέων της περιφερειακής ανάπτυξης), τευχ. 39, Ευρωπαϊκή Ένωση - Βρυξέλλες, 2011 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/information/panorama/index_el.cfm).

φορέων αποτελεσματικής και προγραμματισμένης δράσης μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στην ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και των παρεμβάσεων τους και στην δυνατότητα παρακολούθησης και αξιολόγησης ώστε να προταθούν οι αλλαγές, που απαιτούνται για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων.

Συνεπώς, η έννοια της περιφερειακής ανάπτυξης αποκτά διευρυμένες δυνατότητες σε συνθήκες πρωτοφανούς αλλαγής των αναπτυξιακών όρων και της τρόπων διακρατικής και διαπεριφερειακής σύνδεσης. Πλέον, ολοφάνερα ενισχύονται η τοπική παράμετρος, η ανταγωνιστικότητα και τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα και χαρακτηριστικά ως συντελεστές που διαμορφώνουν το τελικό αποτέλεσμα. Το τελευταίο δεν είναι άλλο από την βελτίωση της ζωής των πολιτών βάσει των χαρακτηριστικών αυτών και κυρίως της αξιοποίησης και της θεσμικής κατοχύρωσης της αειφορίας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Η διεθνής κοινότητα προωθεί την περιφερειακή ανάπτυξη με τα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης της Ε.Ε., την Τοπική Ατζέντα του Ο.Η.Ε. και με άλλα προγράμματα.

Έτσι, κεντρικοί άξονες της περιφερειακής ανάπτυξης έχουν αναδειχθεί η αειφορία, η πράσινη ανάπτυξη, η βιωσιμότητα, η μετάβαση από τα εκ των άνω στα εκ των κάτω μοντέλα περιφερειακής ανάπτυξης, η ένταση της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των περιφερειών, η ενίσχυση της γνώσης, η δημιουργία τοπικών συστημάτων παραγωγής και συναφών δραστηριοτήτων και η ενδυνάμωση της εδαφικής συνοχής⁴⁷.

Εφόσον γίνεται λόγος για πρωτοβουλίες σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο συναρτάται ότι ένας κρίσιμος παράγοντας είναι η ενεργός συμμετοχή των πολιτών και η ενδυνάμωση των πρωτοβουλιών τους με τρόπο οργανωμένο μέσω των τοπικών διοικήσεων και αρχών. Με βασικούς στόχους την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και τη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου, ενδυναμώνεται η δυνατότητα παρέμβασης και παράλληλης παρακολούθησης ιδιαίτερων τομέων της καθημερινότητας. Έτσι, η περιφερειακή διοίκηση και η τοπική αυτοδιοίκηση ως πρωταρχικές μορφές δομής μεταξύ πολίτη και δημόσιας σφαίρας έχουν τη δυνατότητα να δράσουν καταλυτικά στη διαμόρφωση αστικών πολιτικών ανάπτυξης μέσα από την επιστημολογική εργαλειοποίηση πληροφοριών και πεδίων άσκησης πολιτικών για την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική εξέλιξη, καθώς και να υλοποιήσουν τοπικά σχέδια δράσης για την λειτουργία των πόλεων. Παράλληλα, μπορούν να ενθαρρύνουν την κοινωνική συμμετοχή και εμπλοκή στη λήψη αποφάσεων. Μεταξύ άλλων τα πεδία που μπορούν να καλύψουν οι παραπάνω τρεις τομείς και που επιτρέπουν την άσκηση αυτών των πολιτικών είναι η διαχείριση των αστικών και οικιακών απορριμμάτων, η εξοικονόμηση νερού, η καθαριότητα, η αποσυμφόρηση των οδικών αρτηριών, η καταπολέμηση της ανεργίας, οι επενδύσεις σε τοπικές επιχειρήσεις, η αντιμετώπιση

⁴⁷ Οπ. π. υποσ. 2.

κοινωνικών ανισοτήτων, οι παρεχόμενες υπηρεσίες, η ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά⁴⁸, οι υποδομές και οι δραστηριότητες τέχνης και πολιτισμού.

1.4 Η αποκέντρωση ως προϋπόθεση ανάπτυξης

Εισαγωγικά, σημειώνεται ότι συστήματα διοικητικής διάρθρωσης έχουν ως κοινό σκοπό την εξυπηρέτηση των διάφορων κοινωνικών ομάδων και των κοινωνικών εταίρων στα αιτήματά τους, αλλά και η κάλυψη των αναγκών που ανακύπτουν. Έτσι, θα ήταν χρήσιμη η συνοπτική αναφορά στα πιο γνωστά συστήματα διοικητικής οργάνωσης που υπάρχουν και αποτελούν τη βάση διοικητικής διάρθρωσης πολλών χωρών⁴⁹.

Η πλέον κλασική μορφή είναι το συγκεντρωτικό σύστημα το οποίο αφορά σε υιοθέτηση διοικητικών δομών που καταρτίζουν και ασκούν συγκεκριμένες αρμοδιότητες για το σύνολο της επικράτειας (π.χ. υπουργεία). Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί μία ακόμα παράμετρος σχετική με τη λειτουργία του κεντρικού κράτους. Το τελευταίο λόγω της νομοθετικής του δυνατότητας και ως εκ τούτου της λειτουργίας του ως πηγή εξουσιών έχει ένα προβάδισμα έναντι των άλλων δύο μορφών διοικητικής οργάνωσης στην τελική διάταξη και στα πεδία των διοικητικών συστημάτων, που θα αναφερθούν παρακάτω.

⁴⁸ Επί παραδείγματι, με τον ν. 3852/2010 (*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, πρόγραμμα “Καλλικράτης”*) προβλέπεται παράλληλα προς τα κλασικά όργανα της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, η θεσμοθετημένη λειτουργία Επιτροπών Διαβούλευσης η οποία αποτελείται από εκπροσώπους της Κοινωνίας των Πολιτών, συλλογικών φορέων και μεμονωμένων πολιτών. Συγκεκριμένα, εκπρόσωποι εμπορικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων, επιστημονικών συλλόγων και φορέων, τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών, εργαζομένων στο δήμο, ενώσεων και συλλόγων γονέων, αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων εθελοντικών οργανώσεων και κινήσεων πολιτών, φορέων της κοινωνίας των πολιτών, τοπικών συμβουλίων νέων και δημότες.

Ο συνολικός αριθμός των μελών της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης, μπορεί να φτάσει τα πενήντα (50) μέλη και της περιφερειακής τα εξήντα (60). Αρμοδιότητες της Δημοτικής Επιτροπής Διαβούλευσης είναι η δυνατότητα γνωμοδότησης στο δημοτικό συμβούλιο σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης του δήμου, το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το τεχνικό πρόγραμμα του δήμου, τα θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων, τη διατύπωση παρατηρήσεων επί του περιεχομένου των κανονιστικού χαρακτήρα αποφάσεων. Αντίστοιχες είναι και οι αρμοδιότητες σε επίπεδο περιφερειακής αυτοδιοίκησης.

Η διατύπωση γνώμης από τη δημοτική επιτροπή διαβούλευσης δεν αποκλείει την παράλληλη ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες, μέσω διαδικτύου. Η δημοτική επιτροπή διαβούλευσης συνεδριάζει δημόσια και υποχρεωτικά μια φορά το χρόνο σε επίπεδο δήμων και μια φορά ανά τρίμηνο σε επίπεδο περιφέρειας.

(Οι παραπάνω πληροφορίες προέρχονται από το “Σχέδιο Κανονισμού Λειτουργίας Δημοτικής Επιτροπής Διαβούλευσης” που εξέδωσε το υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης μέσω της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Δεκέμβριος 2010).

⁴⁹ Στις τρεις παραγράφους που ακολουθούν σε αυτή την ενότητα λαμβάνονται υπ’ όψιν τα βιβλιογραφικά και επιστημονικά δεδομένα που αναφέρονται στο άρθρο των Ιωάννη Ψυχάρη και Έλλης Σιμάτου με τίτλο “Η οργάνωση της δημόσιας διοίκησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα”, Σειρά ερευνητικών εργασιών, 9 (29), 2003, σελ. 645-684.

Εν συνεχεία, το αποκεντρωτικό σύστημα εφαρμόζει πρακτικές που έχουν σχέση με τη μεταβίβαση εξουσιών και αρμοδιοτήτων σε άλλα όργανα ή υπηρεσίες που αναλαμβάνουν να ασκήσουν την αρμοδιότητα αυτές σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Τα όργανα αυτά έχουν μια συμπληρωματική σχέση με τα συναρμόδια όργανα του κεντρικού κράτους. Υπάρχει όμως και η αποσυγκεντρωτική δομή η οποία στην ουσία αφορά μεταβίβαση αρμοδιοτήτων από όργανα του κεντρικού κράτους προς κατά τόπους υπηρεσίες οι οποίες όμως διοικητικά υπάγονται στην κεντρική δομή και δεν έχουν αποφασιστικές δομές, απλώς υλοποιούν αποφάσεις (π.χ. τοπικά παραρτήματα υπουργείων).

Ακολούθως, συναντάται το σύστημα της αυτοδιοίκησης, που προβλέπει την ύπαρξη *ad hoc* διοικητικών δομών (π.χ. δήμοι – Ο.Τ.Α.), οι οποίες είναι αυτοτελείς και λειτουργούν με δικό τους οργανόγραμμα και δική τους υπόσταση. Οι δομές αυτές είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση των τοπικών υποθέσεων χωρίς την εμπλοκή του κεντρικού κράτους παρά μόνο σε ζητήματα χρηματοδότησης μέσω αυτοτελών πόρων αλλά και την υπαγωγή σε ελέγχους νομιμότητας από τα αρμόδια κρατικά όργανα. Σημειώνεται επιγραμματικά ότι μεταξύ των αποκεντρωμένων και των αυτοδιοικητικών συστημάτων συναντώνται αλληλεπικαλυμμένες αρμοδιότητες των οποίων η ειδοποιός διαφορά αφορά στον βαθμό εξάρτησης από το κράτος. Δηλαδή, ενώ οι Ο.Τ.Α., όπως αναφέρθηκε, είναι αυθυπόστατες δομές με πολιτική και λαϊκή νομιμοποίηση, οι αποκεντρωμένες κρατικές υπηρεσίες εξαρτώνται οργανωτικά, διοικητικά και λειτουργικά από το κράτος.

Με βάση τις αναφορές αυτές και με μία διάθεση κριτικής στα όσα περιγράφηκαν συνολικά στο κεφάλαιο που προηγήθηκε παραπάνω, είναι σαφές ότι το αναπτυξιακό φαινόμενο είναι σε άμεση συνάφεια με τη δομή και τη διάρθρωση ενός κράτους. Η ανάπτυξη ενώ είναι μία αφηρημένη έννοια, στον πυρήνα της ερμηνείας της θέτει στόχους την πρόοδο και την εξέλιξη σε πολυπαραγοντικό επίπεδο. Και για αυτό έχει μια διπλή ιδιότητα. Την απόλυτη σύνδεση της πλανητικής της διάστασης αλλά και της περιφερειακής ή τοπικής ολοκλήρωσης με τρόπο ολιστικό, διατομεακό και ορθολογικό. Δηλαδή βρίσκεται σε πλήρη συνάρτηση με την οικονομική μεγέθυνση, την κοινωνική πρόοδο και δικαιοσύνη, καθώς και την περιβαλλοντική προστασία⁵⁰. Έτσι, αποκτά τα χαρακτηριστικά της ισονομίας και της ισότητας έναντι των κοινωνιών, ενώ θα σέβεται τις ιδιαιτερότητες και τις πολιτισμικές, ιστορικές, αναπτυξιακές και κοινωνικές παραμέτρους που παρατάσσονται στη δικαιοδοσία της. Ο σεβασμός προς αυτούς τους συντελεστές είναι και η προϋπόθεση της δημιουργίας εκείνων των αντανάκλαστικών, που επιτρέπει την παρακολούθηση και την οργάνωση προς όφελος των γενεών που περνούν από κάθε τόπο.

Από εκεί και πέρα, όμως, υπάρχει η διάσταση της Αποκέντρωσης ως παράγοντα διάρθρωσης αναπτυξιακών μοντέλων που μπορούν να οριοθετηθούν στη βάση των

⁵⁰ Δημήτρης Ρόκος, *Από τη «Βιώσιμη» ή «Αειφόρο» στην αξιοβίωτη ολοκληρωμένη Ανάπτυξη*, Διεπιστημονικό διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα, 2001, σ. 295.

τοπικών αναγκών, των οικοσυστημικών χαρακτηριστικών και του αξιακού και πολιτισμικού κώδικα κάθε περιοχής. Η αποκέντρωση δεν αποτελεί αποκλειστικά μια διοικητική θεώρηση ή μία απλή προσέγγιση της διοικητικής δομής μιας χώρας, περιφέρειας ή ενός διοικητικού οργανισμού, αλλά ως πολιτική έννοια συνθέτει μια συγκεκριμένη αντίληψη, πολιτική και πολιτισμική, για την πιο αποδοτική και δίκαιη λειτουργία της δημοκρατίας, αλλά και έκφραση υπεύθυνης διακυβέρνησης κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Η καταπολέμηση των χρόνιων στρεβλώσεων, όπως είναι η γραφειοκρατία, ο συγκεντρωτισμός, η ασυμβατότητα μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα αποτελεί μια δυναμική και όχι τελολογική διαδικασία αφού ανταποκρίνονται δυναμικά μεγέθη όπως είναι η πολιτική, η κοινωνία και η οικονομία και που καθορίζουν το πλαίσιο της συλλογικής και ατομικής συμπεριφοράς⁵¹. Συνεπώς, παρέχεται δυνατότητα υπέρβασης της διεκπεραιωτικής αντίληψης της εξουσίας και μεταφοράς της στο επίπεδο της χάραξης, σύνθεσης και υλοποίησης, προσδίδοντας χαρακτηριστικά συνεχώς εξελισσόμενων συνθηκών. Έτσι, οι κάθε μορφής εξουσίες μπορούν να αποσυγκεντρώσουν την συσσώρευση εξουσίας, οικονομικής δυνατότητας, τεχνολογικής πληρότητας και γραφειοκρατικής υπεροχής σε άλλες δομές που υλοποιούν αποτελεσματικότερα, συνθέτουν αξιοκρατικότερα, λογοδοτούν ευκολότερα και έχουν μετρήσιμες και συγκεκριμένες επιδράσεις στα κοινωνικά σύνολα.

Κορμός αυτών των πιο πυκνών τρόπων αξιοποίησης της ευθύνης, όπως περιγράφηκε, μπορεί να είναι η περιφερειακή⁵² και η αυτοδιοικητική πολιτική με ιδιαίτερη έμφαση στην τοπική αυτοδιοίκηση ως φορέα υλοποίησης τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων και ολοκλήρωσης τοπικών πολιτικών που μορφοποιούν τον χαρακτήρα και την προοπτική ενός τόπου. Στην ουσία, η τοπική αυτοδιοίκηση απαλλάσσεται από τον χαρακτήρα του διαμεσολαβητή για την τοπική διαχείριση των κεντρικών υπηρεσιών και αποκτά ρόλο φορέα τοπικής διακυβέρνησης και αποδέκτη της πολιτικής της ευθύνης⁵³.

Η πραγμάτωση του παραπάνω στόχου θα επέτρεπε στην αποκεντρωμένη και αυτοδιοικούμενη δομή ενός συστήματος (και μάλιστα στο βαθμό που έχουν αλληλοεπικαλυπτόμενες αρμοδιότητες) να δράσουνε υπέρ της χάραξης μίας βιώσιμης και ισορροπημένης περιφερειακής πολιτικής. Παράλληλα, για να γίνει αυτό χρειάζεται η υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης δέσμης μέτρων που οδηγούν σε αυτό. Μεταξύ των μέτρων περιλαμβάνεται η αποσυμφόρηση του κεντρικού κράτους και η

⁵¹ Το σημείο αναφέρεται στην μελέτη των Αντώνη Μακρυδημήτρη (καθηγητής τμ. Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ) και Παναγιώτη Λιβεράκου (διδάκτωρ Πολιτικής Οικονομίας), η οποία εκπονήθηκε για το Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Κοινωνίας της Ακαδημίας Αθηνών με τίτλο “Αποκέντρωση και Αυτοδιοίκηση: Η πρόκληση της Αναδιοργάνωσης”, σελ. 46-52.

⁵² Σε αυτό το σημείο και με ισχύ για το σύνολο της παρούσας μελέτης, αναφέρεται ότι με τον όρο “περιφέρεια” υποδηλώνεται συγκεκριμένο και ευρύ γεωγραφικό και κοινωνικό σύστημα και μέρος επικράτειας μιας χώρας, όπου όργανα κρατικά και μη κρατικά ασκούν αρμοδιότητες. Παράλληλα, με το επίθετο “περιφερειακός” εννοείται και ένα ευρύτερο σύνολο χωρών.

⁵³ John Stewart, *Ο εκσυγχρονισμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης – Κριτική στο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα των Εργατικών στη Μεγάλη Βρετανία* (επιμέλεια – εισαγωγή: Θεόδωρος Χατζηπαντελής), εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 496.

πριμοδότηση των αποκεντρωμένων και των αυτοδιοικητικών δομών με οριοθετημένες, αλλά αποκλειστικές αρμοδιότητες οι οποίες να συνοδεύονται με αντίστοιχη ενίσχυση με πόρους και να ευνοείται έτσι η κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη. Παράλληλα, βασική προϋπόθεση ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης είναι η άρση πιθανών κωλυμάτων, καθώς και η παροχή κινήτρων στην προσέλκυση επενδύσεων και την ακόμη μεγαλύτερη δυνατότητα αξιοποίησης, αλλά και απόδοσης του παραγωγικού τομέα⁵⁴.

Συνεπώς, η παρουσία του κράτους πρέπει να γίνεται με χαρακτήρα επιτελικό, για συγκεκριμένους λόγους και κυρίως να ευνοεί τον συντονισμό μεταξύ διαφόρων φορέων με κοινό χαρακτήρα σε εθνικό ή και υπερεθνικό επίπεδο, αυτοδιοικούμενων και αποκεντρωμένων δομών και της Κοινωνίας των Πολιτών.

⁵⁴ On-Kwok Lai, *The new politics of Environmental Governance: Sustainable Development on the way to the next millennium?* στο: Bernd Hamm – Pandurang Muttagi, *Sustainable Development and the future of cities*, Oxford & IBH Publishing Co., New Delhi, 1998, σελ. 77-100.

Κεφάλαιο 2^ο: Local Agenda 21 και Habitat II

Η μετάβαση του ανθρώπου από το στάδιο της μοναχικής ζωής στο επίπεδο της ομάδας, η δημιουργία των οικισμών και στη συνέχεια των πόλεων περικλείει πολλά στάδια και επίπεδα ανάλυσης σε οριζόντια αλλά και κάθετη διάταξη. Αν εστιάσει κανείς στη γενική άποψη της μετάβασης αυτής, μπορεί να διαπιστώσει την ύπαρξη μία ακόμα μετάβαση, που προσλαμβάνει και στοιχεία διαφοροποιητικά. Η μετάβαση από την πλήρως εξατομικευμένη ζωή στο επίπεδο της πλήρους οργάνωσης συναντά τον άνθρωπο προσαρμοσμένο σε ένα περιβάλλον ζωής χωρικά ορισμένο και κοινωνικά συγκεκριμένο από το οποίο προσδοκά το μέγιστο επίπεδο βελτίωσης των βιοτικών του συνθηκών. Αν, δηλαδή, τεθεί ως δεδομένο το φαινόμενο της αστικοποίησης⁵⁵, κατά την περίοδο των οχτώ χιλιάδων ετών της εξέλιξης του, προκύπτει ότι κοινά και σαφώς προσαρμοσμένα είναι τα στοιχεία και τα ένστικτα, που δημιούργησαν τα πρώτα μορφώματα αστικής συγκέντρωσης (ειδικά σε περιοχές που βρίσκονταν στα δέλτα των μεγάλων ποταμών της Ασίας) τότε και σήμερα⁵⁶. Αυτό δηλαδή, το οποίο επεδίωκε να εντοπίσει στην εξέλιξη του και όντας συνεχώς μετακινούμενος, χωρίς γεωγραφικό αναφοράς, σήμερα το αποζητά στο πλαίσιο της πόλης ή, γενικότερα, της περιοχής που ζει, διαμένει, εργάζεται, παράγει και ψυχαγωγείται.

Υπό αυτή την έννοια το φαινόμενο της αστικοποίησης, ειδικά όπως εξελίχθηκε τον περασμένο αιώνα⁵⁷, επηρέασε τον άνθρωπο ως κοινωνικό μέλος αλλά και το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ζει. Παράλληλα, επηρεάζει πολλαπλώς την περιοχή προορισμού της μετακίνησης αυτής (αστικό κέντρο), αλλά και την περιοχή προέλευσης. Από την πρώτη περίοδο συστηματικής μελέτης και ενασχόλησης της διεθνούς κοινότητας με το αναπτυξιακό φαινόμενο στους ανθρώπινους οικισμούς κατέστη σαφές ότι ο ρυθμός και ο βαθμός μετακίνησης των ανθρώπων από αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα ή ακόμα και η διαμόρφωση αστικών κέντρων από τους μετακινούμενους πληθυσμούς δημιουργεί νέες δυναμικές και διαμορφώνει τις τάσεις της αστικής ανάπτυξης, παράλληλα με τα δεδομένα που επικρατούν σε τοπικό,

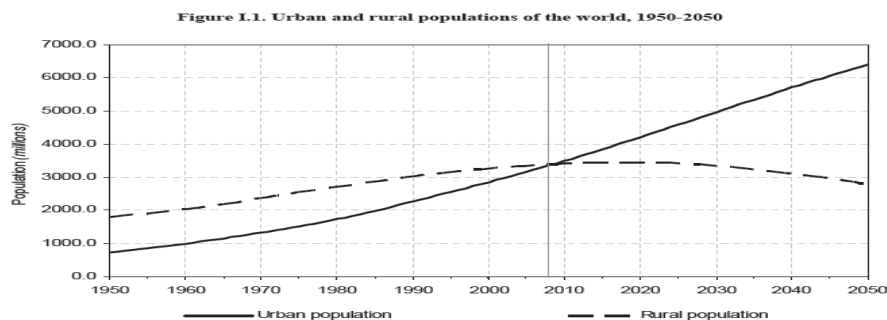
⁵⁵ Αστικοποίηση είναι το φαινόμενο της συγκέντρωσης πληθυσμού σε αστικές περιοχές και αφορά στο ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε αυτές. Προκειμένου να καταγραφούν οι δυναμικές που υπάρχουν αυτή τη στιγμή, σημειώνεται ότι το 2000 ο παγκόσμιος πληθυσμός, που ζούσε σε αστικές περιοχές, ανερχόταν σε 2,86 δισεκατομμύρια πληθυσμού, ενώ ο παγκόσμιος πληθυσμός ήταν 6 δισεκατομμύρια. Το 2005 έφτασε τα 3,17 δισεκατομμύρια από το συνολικό πληθυσμό των 6,45 δισεκατομμυρίων. Με βάση τα στοιχεία και τις τάσεις που υπάρχουν προβλέπεται ότι τα 2030 ο παγκόσμιος πληθυσμός θα φτάσει στα 4,9 σε σύνολο 8,1 δισεκατομμύρια ανθρώπων του παγκόσμιου πληθυσμού. Το ποσοστό αύξησης του αστικού πληθυσμού ανά έτος προσδιορίζεται στο 1,8% ετησίως (UN Habitat, *State of the World's Cities 2004/5 - Globalization and Urban Culture, General Overview Urbanization & the Economic Contribution of Cities*).

⁵⁶ Ροδολάκης Ν., *Από την Πολεοδομία-Χωροταξία στην Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη: Τομέας Συγκοινωνιών και Οργάνωσης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 1997, σελ. 7

⁵⁷ Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο παγκόσμιος αστικός πληθυσμός εκτιμάται ότι προσέγγιζε το 13% του συνολικού πληθυσμού, στα μέσα κάλυπτε το 2%, ενώ το 2005 πλησίαζε σχεδόν τα μισά του συνολικού πληθυσμού, (*World Urbanization Prospects: The 2005 Revision*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.un.org/esa/population/publications/WUP2005/2005wup.htm>).

περιφερειακό ή διεθνές επίπεδο⁵⁸. Η σύγχρονη πόλη διαδραματίζει πολλαπλό ρόλο αφού αποτελεί τόπο διαμονής, εργασίας, παροχής υπηρεσιών και ψυχαγωγίας για τον κάτοικο της. Άλλωστε, αυτές οι εναλλαγές διακρίνονται στην σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ της αστικής διεύρυνσης και του κοινωνικού μετασχηματισμού που συντελείται. Κάτι που αποτυπώνεται και στην έκταση των ανισοτήτων που παρατηρούνται στα αστικά κέντρα παρά την εμφανή πρόοδο στους τομείς των επενδύσεων, της έρευνας και της τεχνολογίας, που εμφανίζονται και ως αιτίες της μετακίνησης του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα από κοινού με την ολοένα και λιγότερο αποδοτική αγροτική παραγωγή⁵⁹. Και συγκεκριμενοποιείται η αναφορά σε αυτούς τους τομείς αφού είναι μία από τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου και την οικονομική πρόοδο. Τα τελευταία χρόνια, λοιπόν, παρατηρείται το ενδογενώς αντιφατικό φαινόμενο στα αστικά κέντρα παράλληλα με τον πληθυσμό⁶⁰, την οικονομική άνθιση σε τομείς της οικονομίας, να αυξάνονται και οι ανισότητες, να πλαταίνει το χάσμα μεταξύ οικονομικά ισχυρών και αδύναμων, να μην ευνοείται η ανεμπόδιστη και ελεύθερη πρόσβαση του κοινωνικού συνόλου σε κοινωνικές υπηρεσίες και δημόσια αγαθά ενώ το αστικό περιβάλλον πιέζεται από την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από την γεωγραφική σύνθεση των αναπτυσσομένων χωρών στις οποίες συγκεντρώνονται πλέον πολλές από τις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου⁶¹.

(διαγρ. 1)

⁵⁸ *The Vancouver Declaration On Human Settlements* - From the report of Habitat: United Nations Conference on Human Settlements Vancouver, Canada, 31 May to 11 June 1976, εισαγωγή (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://habitat.igc.org/vancouver/van-decl.htm>).

⁵⁹ United Nations Population Division, *An overview of urbanization, internal migration, population distribution and development in the world*, 2008, p. 3,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.un.org/esa/population/meetings/EGM_PopDist/P01_UNPopDiv.pdf).

⁶⁰ Σύμφωνα με το όσο αναφέρθηκαν στην υποσημείωση 49 σχετικά με τις τάσεις των πληθυσμιακών δεικτών, το 2030 ο αστικός πληθυσμός αναμένεται να καλύπτει το 60% του παγκόσμιου πληθυσμού, (United Nations Centre for Human Settlements (Habitat) – Habitat Backgrounder, *Urbanization: Facts and Figures*).

⁶¹ William Renwick and James Rubenstein, *People, Places, and Environment - An Introduction to Geography*, ed. Prentice Hall, New Jersey, 2007, κεφ. 10.

Επίσης, η ισορροπία μεταξύ αγροτικού και αστικού πληθυσμού κατέστη ετεροβαρής υπέρ του αστικού πληθυσμού από το 2007 και έπειτα (διάγραμμα 1)⁶² και αυτό σίγουρα επηρεάζει τον τρόπο ανάπτυξης τους. Το κομβικό σημείο για την αδιατάρακτη σχέση των δύο αυτών κατηγοριοποιήσεων του πληθυσμού είναι η παράλληλη και η αναλόγως κατανεμημένη ανάπτυξη σε όλους τους δείκτες (πληθυσμός, αποδοτικότητα κλπ)⁶³. Η αστικοποίηση, όμως, δεν σχετίζεται μόνο με τον αριθμό και την ταυτόχρονη εξέλιξη μεταξύ αγροτικού και αστικού πληθυσμού, αλλά και με τον βαθμό ανάπτυξης της εμβάθυνσης αυτής προς τα μεγέθη που αναλύονται σχετικά με την αστικοποίηση.

Οι προκλήσεις για τις πόλεις

Συνήθως, αυτού του είδους οι παρατηρήσεις περιγράφονται στα συμπεράσματα μιας μελέτης ή μιας ενότητας. Η χρήση τους στην προκειμένη περίπτωση σχετίζεται με την προσδοκία να επισημανθούν ως ο ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ των προηγούμενων σημειώσεων και των όσων θα ακολουθήσουν σχετικά με τις Συνδιασκέψεις στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε. για τους ανθρώπινους οικισμούς και την επίδραση που αυτές είχαν στη διαμόρφωση των υφιστάμενων παραμέτρων αστικής και περιφερειακής πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης.

Μπροστά στην ολοένα και πιο έντονη ροπή των πληθυσμών προς την αστικοποίηση αναδυόταν η πρόκληση της περιγραφής αλλά και της δημιουργίας πόλεων ικανών να ανταποκριθούν στις ανάγκες των κατοίκων τους. Οι ανάγκες αυτές σχετίζονται με αυξημένες απαιτήσεις σε επίπεδο παρεμβάσεων για την εξοικονόμηση ενέργειας (φωτισμός, αντιμετώπιση ψύχους και υψηλών θερμοκρασιών, εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα) και την αξιοποίηση των πόρων με βιώσιμο τρόπο. Επίσης, αφορούν σε θέματα καταπολέμησης διαρθρωτικών προβλημάτων όπως ανεργία σε τοπικό επίπεδο, κοινωνικές ανισότητες, υστέρηση στους οικονομικούς πόρους για έργα, διοικητική δυσκαμψία και γραφειοκρατία. Τέλος, σημαντικά χαρακτηρίζονται τα θέματα που σχετίζονται με πολιτισμικούς παράγοντες, κοινωνικές συνθήσεις, επεμβάσεις σε έργα ανάπλασης και αναβάθμισης των παρεχομένων υπηρεσιών.

Σε κάθε περίπτωση, συγκεκριμένα μοντέλα διάρθρωσης πόλεων και μάλιστα με χαρακτήρα *erga omnes* δύσκολα μπορούν να υπάρξουν⁶⁴ αφού ακόμα και σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο οι διαφορές που συναντώνται είναι τεράστιες. Συνεπώς, το ζήτημα είναι η δημιουργία βιώσιμων ανθρώπινων οικισμών και η εξασφάλιση κοινωνικά δίκαιης και επαρκούς διαβίωσης για την ισόρροπη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και των δραστηριοτήτων, που αυτή επιτελεί. Οι άξονες που μπορούν να στηρίξουν αυτή την αστική βιωσιμότητα είναι η ασφάλεια, η

⁶² United Nations, Department of Economic and Social Affairs, *World Urbanization Prospects, The 2014 revision, Highlights*, σελ. 11.

⁶³ Deborah Stevenson, *Cities and Urban Cultures*, ed. Open University Press, Maidenhead, Berkshire, 2007, κεφ. 2.

⁶⁴ *Το μέλλον της Αττικής, Αντιμετωπίζοντας παλιές και νέες προκλήσεις*, Κείμενα πολιτικής, του Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών, Αθήνα, 2007, σελ. 26-28.

αιεφορία, η δημόσια υγιεινή και η ισονομία. Αυτοί οι άξονες συζητήθηκαν κατά προσέγγιση και κατ' αναλογία των προταγμάτων της κάθε περιόδου τόσο κατά τις Συνδιάσκεψεις του Ο.Η.Ε. για τους Ανθρώπινους Οικισμούς (Habitat I και Habitat II), που πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχα στο Βανκούβερ το 1976 και στην Κωνσταντινούπολη το 1996 (Habitat II), όσο και η Συνδιάσκεψη Κορυφής για τον Πλανήτη Γη του 1992, κατά την οποία υιοθετήθηκε η Agenda 21⁶⁵.

*UN-HABITAT*⁶⁶

Πριν επιδιωχθεί μια εμβριθέστερη ανάλυση των παραπάνω διεθνών πρωτοβουλιών, καθώς και των θεσμικών διοργανωτικών συνεχειών, είτε σε πρωτογενές επίπεδο είτε σε επίπεδο ενσωμάτωσης τους σε κανονιστικές διατάξεις, είναι απαραίτητη μία σύντομη επισκόπηση της εξέλιξης του UN-HABITAT (United Nations Human Settlements Programme), του προγράμματος, δηλαδή, του Ο.Η.Ε. που στοχεύει σε ένα καλύτερο αστικό μέλλον. Η αποστολή του είναι να προωθήσει κοινωνικά και περιβαλλοντικά τη βιώσιμη ανάπτυξη ανθρώπινων οικισμών και την επίτευξη της επαρκούς στέγασης για όλους.

Παρά την εμφανή πρόθεση των Ηνωμένων Εθνών να προχωρήσουν σε δραστικές παρεμβάσεις στο θέμα των ανθρώπινων οικισμών λόγω των δυσμενών φαινομένων που σχετίζονταν με την ανάπτυξη τους, ήταν μόλις γύρω στη δεκαετία του 1970 που υπήρξε πραγματική διάθεση παρέμβασης. Εκείνη την περίοδο η πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού ζούσε στην ύπαιθρο, έγιναν οι πρώτες συντεταγμένες προσπάθειες θεσμικής αντιμετώπισης. Το 1975, η Γενική Συνέλευση καθιέρωσε το Ίδρυμα των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπινους Οικισμούς (United Nations Habitat and Human Settlements Foundation), το πρώτο επίσημο όργανο του ΟΗΕ για την αστικοποίηση και τη στήριξη εθνικών προγραμμάτων σχετικά με τους ανθρώπινους οικισμούς μέσω της παροχής κεφαλαίων και τεχνικής βοήθειας, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η πρώτη διεθνής Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών που σήμανε και την ισότιμη αναγνώριση της αστικοποίησης ως πεδίου ενδιαφέροντος του Οργανισμού, πραγματοποιήθηκε το 1976 και έμεινε γνωστή ως Habitat I. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός διακυβερνητικού οργάνου - προδρόμου του UN-HABITAT, της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπινους Οικισμούς (United Nations Commission on Human Settlements) και το Κέντρο των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπινους Οικισμούς (που συνήθως αναφέρονται ως "Habitat"). Οι δύο αυτές δομές λειτούργησαν ως εκτελεστική γραμματεία της Επιτροπής, ενώ ήταν τα υπεύθυνα όργανα για τη διαχείριση των κονδυλίων του UNHSF. Μέχρι το 1996 και τη διοργάνωση της Habitat II, το Habitat προώθησε την πρόληψη και την

⁶⁵ *Sustainable Development – Knowledge Platform*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://sustainabledevelopment.un.org/agenda21/res_agenda21_00.shtml).

⁶⁶ Για τις πληροφορίες της συγκεκριμένης υποενότητας αξιοποιήθηκε η ιστοσελίδα του UN-HABITAT (<http://unhabitat.org/>).

αντιμετώπιση των προβλημάτων, που απορρέουν από την τεράστια αστική ανάπτυξη, ιδίως στις αναπτυσσόμενες χώρες. Από τότε το Habitat δραστηριοποιείται έντονα αξιοποιώντας τη διεθνή εμπειρία για να εντοπίσει νέες προτεραιότητες για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και να κάνει τις απαιτούμενες προσαρμογές προς την αναδιοργάνωση της πραγμάτωσης των στόχων της. Το 2002, το Habitat μετατρέπεται επισήμως σε πρόγραμμα του Ο.Η.Ε. για τους Ανθρώπινους Οικισμούς, το UN-HABITAT. Σήμερα, οι στόχοι του Προγράμματος κινητοποιούν εταίρους, που καλύπτουν το φάσμα από τις κυβερνήσεις και τις τοπικές αρχές σε ένα ευρύ φάσμα διεθνών Μ.Κ.Ο. και ομάδων της Κοινωνίας των Πολιτών.

2.1 Habitat I

Οι παραπάνω σημειώσεις αναδεικνύουν τη σημασία που έδιναν όλο και περισσότερο τα κράτη και οι κυβερνήσεις στη δημιουργία βιώσιμων ανθρώπινων οικισμών, καθώς και στην προσπάθεια οριοθέτησης της ραγδαίας αστικοποίησης και των συνεπειών της ειδικά στον αναπτυσσόμενο κόσμο, η οποία εκείνη την περίοδο γινόταν ιδιαίτερη αισθητή και λόγω του συνεχώς αυξανόμενου ρυθμού πληθυσμιακής μεγέθυνσης⁶⁷. Το 1976 (31 Μαΐου – 11 Ιουνίου) συγκλήθηκε στο Βανκούβερ η Συνδιάσκεψη Habitat I κατά τη διάρκεια της οποίας η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. συζητά στη βάση των παραπάνω παραμέτρων⁶⁸. Το γεγονός αυτό ήταν ιδιαίτερης σημασίας εκείνη την περίοδο, αφού για πρώτη φορά καταγραφόταν μαζική μετακίνηση πληθυσμών προς τις πόλεις με ταχύ ρυθμό συναρτήσει των εξελίξεων σε οικονομικό και επιστημονικό επίπεδο, δηλαδή της οικονομικής μεγέθυνσης και της προόδου στην επιστήμη.

Παράλληλα, την ίδια χρονιά εγκρίθηκε από την Γενική Συνέλευση του Οργανισμού το ψήφισμα 31/09 και δημοσιοποιήθηκε η έκθεση της Συνδιάσκεψης, “ Η δήλωση του Βανκούβερ” (Vancouver Declaration on Human Settlements) σχετικά με τους ανθρώπινους οικισμούς με την οποία προκύπτει ένα πλάνο δράσης (Action Plan) 64 σημείων, ενώ το 1977 με το ψήφισμα 36/162 ιδρύεται το UNCHS (Habitat), το αρμόδιο Κέντρο του Οργανισμού για τους ανθρώπινους οικισμούς⁶⁹.

Αναφορικά με τα αποτελέσματα των διαδικασιών αυτών αξίζει να καταγραφεί ότι με βάση το κείμενο της Συνδιάσκεψης οι γενικές αρχές που εκπορεύτηκαν από αυτό έχουν να κάνουν με τον μεγάλο βαθμό αλληλεξάρτησης μεταξύ των ανθρώπινων οικισμών και της ποιότητας ζωής όσων κατοικούν σε αυτούς, ως προϋπόθεση για την πλήρη ικανοποίηση των βασικών ανθρώπινων αναγκών, όπως η απασχόληση, η στέγαση, οι υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης και αναψυχής. Η παραπάνω παραδοχή,

⁶⁷ Habitat I, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://mirror.unhabitat.org/categories.asp?catid=831>).

⁶⁸ Σημειώνεται ότι ήδη από το 1972 όταν έλαβε χώρα η Σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών για το Ανθρώπινο Περιβάλλον στη Στοκχόλμη, το περιβάλλον παρουσιάστηκε ως μια ξεχωριστή παράμετρο της διεθνούς πολιτικής, η οποία μπορούσε να αποτελέσει από μόνη της θέμα πρόσφορο για λήψη αποφάσεων, κοινών θέσεων και παγκόσμιου ενδιαφέροντος.

⁶⁹ Habitat I, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα, http://en.wikipedia.org/wiki/Habitat_I).

άλλωστε τονίστηκε στο κείμενο του 1976 με την αναφορά της φράσης “human dignity⁷⁰”, δηλαδή “ανθρώπινη αξιοπρέπεια”, έννοια η οποία αντιστοιχούσε με την ικανοποίηση των αναγκών και των προσδοκιών της κοινωνίας. Είναι σαφές από το περιεχόμενο της Δήλωσης του 1976 ότι οι συμμετέχοντες στη Συνδιάσκεψη είχαν ήδη διακρίνει εκτός των προβλημάτων, που αντιμετώπιζε ο πλανήτης⁷¹, τις επιδράσεις που δημιουργούσε η μεταπολεμική περίοδος ως προς τις εκφάνσεις της οικονομικής μεγέθυνσης. Κύρια διαπίστωση ήταν μια άνιση ανάπτυξη από την οποία απορρέουν ανισότητες σε κοινωνικό, οικονομικό, οικολογικό και περιβαλλοντικό επίπεδο, που συνίστανται σε ανισότητες στις συνθήκες διαβίωσης, με κοινωνικό διαχωρισμό και φυλετικές διακρίσεις, με οξεία ανεργία και κινδύνους για τη δημόσια υγεία και ασφάλεια, ενώ απειλείται και η πολιτισμική αυτοτέλεια. Λόγω αυτής της κατάστασης, ο αγροτικός τομέας αδυνατούσε να καλύψει τους πληθυσμούς που παραδοσιακά ήταν συνδεδεμένοι με την εκμετάλλευσή του, στρέφοντας τους στις πόλεις. Επιπροσθέτως, τα δεδομένα της πληθυσμιακής αύξησης οδηγούσαν σε δημογραφική έκρηξη μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Οι καταστάσεις αυτές σαφώς θα είχαν άμεσο και έμμεσο αντίκτυπο στην φυσιογνωμία των ανθρώπινων οικισμών, των πόλεων πολλαπλασιάζοντας τα προβλήματα που είχαν και αυτά που θα αντιμετώπιζαν βάσει μίας γραμμικής τους εξέλιξης.

⁷⁰ Όπ. π. υποσ. 58 (Χαρακτηριστικά αναφέρεται: “Being deeply concerned with the increasing difficulties facing the world in satisfying the basic needs and aspirations of peoples consistent with principles of human dignity”)

⁷¹ Η Habitat Ι έρχεται μόλις μερικά χρόνια μετά την Συνδιάσκεψη του Οργανισμού για το ανθρώπινο περιβάλλον (United Nations Conference on the Human Environment), στη Στοκχόλμη το 1972. Η Συνδιάσκεψη αυτή είναι ιστορική αφού είναι η πρώτη φορά που ο Οργανισμός και συνεπώς η διεθνής κοινότητα ασχολείται αποκλειστικά στο πλαίσιο μιας και διεθνούς Συνδιάσκεψης με τα περιβαλλοντικά θέματα. Σκοπός της ήταν η θεσμοποίηση της προστασίας του περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο καθώς και η αντιπαράβολή της με το αναπτυξιακό φαινόμενο (Δεκλής Μιχαήλ, *Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος. Αρχές της Βιώσιμου Αναπτύξεως*, Νόμος και Φύση 1995, τόμος 2, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995, σ. 282-347.). Τα αποτελέσματα της διάσκεψης ήταν η υιοθέτηση της Διακήρυξης της Στοκχόλμης, η ίδρυση του “Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (UNEP)”, η υιοθέτηση του Σχεδίου Δράσης για την Ανάπτυξη της Περιβαλλοντικής Πολιτικής και η ίδρυση ενός Ταμείου Περιβάλλοντος.

Επίσης, διατυπώνεται ως δικαίωμα η προστασία του περιβάλλοντος προς όφελος του ανθρώπου και των επόμενων γενεών. Και μάλιστα, κατατάσσεται στα δικαιώματα Τρίτης Γενιάς, τα οποία μπορούν να καταγραφούν ως «ρεαλιστικά δικαιώματα, η κατοχύρωση των οποίων θα μπορούσε να οδηγήσει ευκολότερα στην εδραίωση της παγκόσμιας κοινωνικής δικαιοσύνης» (Τσάλτας Γρηγόρης, *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος, Πολιτικές και Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 250). Σε αυτά τα δικαιώματα περιλαμβάνονται το δικαίωμα στην ανάπτυξη, το δικαίωμα στην συμμετοχή στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, το δικαίωμα στην ειρήνη και στις καλές συνθήκες διαβίωσης. (Για την παραπάνω παραμετροποίηση πρώτος έκανε λόγο ο Karel Vasak - βλ. Τσάλτας Γρ., 2010, σελ. 251). Στην ουσία, τα δικαιώματα Τρίτης Γενιάς έρχονται συμπληρωματικά στα δικαιώματα Πρώτης Γενιάς, που είναι τα ανθρωποκεντρικά, τα ατομικά δικαιώματα (δικαίωμα στην ελευθερία, δικαίωμα στην ισότητα, δικαίωμα στη ζωή). Ο άλλος πυλώνας κατοχύρωσης της δημοκρατικής εμπέδωσης (ελευθερία, αλληλεγγύη, εξανθρωπισμός) βασίζεται στα πολιτικοοικονομικά δικαιώματα (δηλαδή τα δικαιώματα Δεύτερης Γενιάς, τα συλλογικά για τους λαούς δικαιώματα).

Έτσι λοιπόν, στις γενικές αρχές της Συνδιάσκεψης του 1976⁷² κυριάρχησε ο στόχος της διασφάλισης της ποιότητας ζωής των κατοίκων στις πόλεις, καθώς και της πληρότητας κάλυψης των βασικών αναγκών στην υγεία, στην πρόσβαση στις υπηρεσίες, στην εκπαίδευση, στις επισιτιστικές ανάγκες, σε καθαρό νερό, σε δομές κοινωνικούς κράτους και την απασχόληση ως κριτηρίων που σχετίζονται με την κοινωνική δικαιοσύνη. Και τούτο έπρεπε να γίνει σε παράλληλη διάταξη με τον χωροταξικό σχεδιασμό για να ικανοποιηθούν οι τοπικές συνθήκες και οι ανθρώπινες ανάγκες, εκλαμβάνοντας τους ανθρώπινους οικισμούς ως μέσα και παράλληλα στόχους για την επίτευξη του κοινωνικού μετασχηματισμού και της κοινωνικής ολοκλήρωσης. Για να αποτυπωθεί η ολοκλήρωση αυτή χρειάστηκε προώθηση της αρχής της αυτοδιάθεσης, που τότε ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την περίοδο της αποαποικιοποίησης⁷³, με την ανάπτυξη οικισμών σε περιοχές που δεν είχαν καταληφθεί με τη βία καθώς και με τη διασπορά της στο σύνολο του πληθυσμού χωρίς καμία φυλετική, θρησκευτική, κοινωνική ή κάθε άλλου είδους διάκριση.

Παράλληλα, στο πλαίσιο των Γενικών Αρχών (General Principles) της Habitat I καθίσταται σαφές ότι μεταξύ άλλων πρέπει οι αρχές να επιδιώκουν την ειρηνική συμβίωση τους με τους γείτονες τους καθώς και να προωθήσουν την ιδέα του αφοπλισμού ειδικότερα του πυρηνικού (άλλωστε η δεκαετία του 1970 βρίσκεται μεσούσης της ψυχροπολεμικής περιόδου) και της διεθνούς συνεργασίας, για αυτό και ως πρώτο μέλημα τέθηκε η αποκατάσταση των ανθρώπων και των πληθυσμών που βρέθηκαν εκτοπισμένοι των εστιών τους λόγω των συρράξεων. Για να επιτευχθεί αυτό προωθήθηκε, παράλληλα και έντονα, η αρχή του σεβασμού στην πολιτισμική και πολιτιστική ιδιαιτερότητα του κάθε πληθυσμού. Ειδική μέριμνα έγινε για την τήρηση της δυνατότητας κατάρτισης ολοκληρωμένων στρατηγικών και πολιτικών εφαρμογών στους οικισμούς από τους ίδιους τους λαούς που κατοικούν σε αυτούς.

Οι Αρχές αυτές συνοδεύτηκαν και από ένα κείμενο κατευθύνσεων (Guidelines for Action) βάσει του οποίου διακρίθηκε η επιδίωξη του Ο.Η.Ε. να προωθηθούν συγκεκριμένα στρατηγικά σχέδια (strategy plans) που θα οδηγήσουν στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των ανθρώπινων οικισμών (σχέδια για την εκβιομηχάνιση, τη γεωργία, την κοινωνική πρόνοια, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς) στη βάση των δικών τους αναγκών, για τις οποίες τον πρώτο λόγο στην ανάδειξη και την επιδίωξη έχουν οι ίδιοι οι λαοί και οι πληθυσμοί ως ύψιστο δικαίωμα αξιοπρέπειας. Επίσης, σημειώνεται ιδιαίτερα για τους λιγότερο ευνοημένους και με ανάγκες πληθυσμούς η υποχρέωση των κυβερνήσεων να προωθήσουν πολιτικές εξάλειψης των διακρίσεων και αντίστοιχες μέριμνες για τις μειονοτικές ομάδες. Τέλος, σε ό,τι αφορά στο πλάνο δράσης της Habitat I, αυτό

⁷² Οι πληροφορίες έχουν αντληθεί από το κείμενο *The Vancouver Declaration On Human Settlements* - From the report of Habitat: United Nations Conference on Human Settlements Vancouver, Canada, 31 May to 11 June 1976, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://habitat.igc.org/vancouver/van-decl.htm>).

⁷³ Για το φαινόμενο και την περίοδο της αποαποικιοποίησης βλ. Τσάλτας Γρηγόρης, *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος, Πολιτικές και Δίκαιο της Ανάπτυξης*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, κεφ. 1Β.

διαρθρώθηκε σε έξι βασικές κατηγορίες πραγμάτωσης των Γενικών Αρχών: πολιτικές και στρατηγικές των οικισμών (Settlement policies and strategies), σχεδιασμό (Settlement planning), υποδομές και υπηρεσίες (Shelter, infrastructure and services), διαχείριση της Γης (Land), συμμετοχή του κοινού (Public participation) και θεσμοί (Institutions and management)⁷⁴.

2.2 Local Agenda 21

Το 1992 αποτελεί χρονιά σταθμό για την ιστορική αποτύπωση του αναπτυξιακού φαινομένου και την εξέλιξη που αποδίδεται στην ερμηνεία και στην προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης ως βασικό άξονα χάραξης πολιτικών για τη μελλοντική τους ανάπτυξη. Η ισότιμη εισαγωγή και η ισοβαρής αντιμετώπιση των τριών πυλώνων της ως βασικών αξόνων για την ανάπτυξη εκφράστηκε μέσα από την επίδραση των αναπτυξιακών πολιτικών στην ποιότητα ζωής των πληθυσμών της Γης. Η ανάπτυξη, λοιπόν, πλέον δεν εκλαμβάνεται μόνο ως ποσοτική αντανάκλαση της οικονομικής μεγέθυνσης αλλά και ως συντελεστής κοινωνικής προόδου και περιβαλλοντικής προστασίας⁷⁵. Στόχος είναι η αξιοποίηση των πόρων με τρόπο που να διατηρηθούν

⁷⁴ *The Vancouver Action Plan*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://habitat.igc.org/vancouver/>).

⁷⁵ Στην εξέλιξη της ανάλυσης της βιώσιμης ανάπτυξης πολλές φορές τίθεται ως τέταρτος πυλώνας ο πολιτισμός. Πέραν από τις τρεις υπάρχουσες διαστάσεις της αειφορίας η ίδια η κοινωνία έχει προβάλλει μια πολυπλοκότητα απαραίτητη για την διάθλαση της ανάπτυξης στην ανθρώπινη δραστηριότητα και στο σύνολο των εκφάνσεων της. Τόσο η UNESCO, οι Παγκόσμιες Διασκέψεις Κορυφής και διεθνή Fora για την Αειφόρο Ανάπτυξη, καθώς και ερευνητές, έχουν προβάλλει την ένταξη του Πολιτισμού στο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης, δεδομένου ότι ο πολιτισμός διαμορφώνει τελικά την έννοια της ανάπτυξης και του τρόπου με τον οποίο αυτή γίνεται αντιληπτή ανά τον κόσμο. Και αυτό γίνεται σε δύο σκέλη. Αφενός, μέσω της πολιτισμικής ανάπτυξης (πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας, δημιουργικότητα, παιδεία, πολιτιστική βιομηχανία (cultural industries), τουρισμός), αφετέρου της σημασίας που αποδίδεται στις δημόσιες πολιτικές, που σχετίζονται με την εκπαίδευση, την οικονομία, την επιστήμη, την επικοινωνία, το περιβάλλον, την κοινωνική συνοχή, τον διαπολιτισμικό σεβασμό, τη συμμετοχική δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διεθνή συνεργασία. Και αυτές οι παράμετροι είναι απαραίτητες για την ειρηνική συμβίωση, την κοινωνική αλληλεγγύη και τις ανθρώπινες ελευθερίες.

Ο ρόλος των τοπικών κοινωνιών και των τοπικών αρχών σε αυτές τις στοχεύσεις είναι σημαντικός αφού η δημοκρατικότητα της λειτουργίας τους και ο σεβασμός στα παραπάνω αποτελούν την εγγύηση της διασφάλισης της αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και των συστατικών της από όλους, αλλά και της προστασίας και την ενίσχυσης των δικαιωμάτων των πολιτών στην ελευθερία της έκφρασης και την πρόσβαση σε πληροφορίες και πόρους. Άλλωστε ο πολιτισμός διαπερνά και τις άλλες τρεις συνιστώσες της αειφορίας όντας συμβατός εννοιολογικά και λειτουργικά με αυτές.

Η μακροχρόνια δέσμευση των τοπικών και περιφερειακών αρχών για την προώθηση του πολιτισμού ως ζωτικού τμήματος της ανάπτυξης και ως αναπόφευκτη προϋπόθεση για μια ποικιλόμορφη και ειρηνική κοινωνία έχει διαπεράσει τις παγκόσμιες διαβουλεύσεις για την προώθηση των αρχών της Agenda 21 από τις αρχές τοπικής διακυβέρνησης.

Αυτό είναι συνοπτικά το πλαίσιο για την ανάδειξη του πολιτισμού ως ειδικού τομέα πολιτικής για την προώθηση δημιουργικών κοινωνιών και ως τέταρτου πυλώνα αειφόρου ανάπτυξης, όπως παρουσιάστηκε από το UCLG, το διεθνές δίκτυο Ηνωμένων Πόλεων και Τοπικών Αρχών (United Cities and Local Governments). Οι δράσεις που προβλέπεται να αναπτυχθούν για την εμπέδωση των στόχων αυτών είναι η προώθηση τους στην διεθνή κοινότητα, ανταλλαγή πρακτικών, εμπειριών και

και για τις επόμενες γενιές. Αυτή η στροφή συντελέστηκε στην ιστορική Διάσκεψη του Ο.Η.Ε. για το Περιβάλλον ρου Ρίο ντε Τζανείρο, τον Ιούνιο του 1992⁷⁶. Ο βασικός σκοπός της διακυβέρνησης συμπυκνώνεται, πλέον, στην προσπάθεια για μια υγιή, ασφαλή, ανεκτική και δημιουργική κοινωνία, και όχι απλώς μια οικονομικά ευημερούσα. Αυτό σημαίνει ότι οι τοπικές κυβερνήσεις πρέπει να προωθήσουν ένα μοντέλο ανάπτυξης που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες.

2.2.i Agenda 21

Στο πλαίσιο της Διάσκεψης εγκρίθηκε η Ατζέντα 21 (Agenda 21) ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης, που έθετε ψηλά στις προτεραιότητες του ως σημαντικό ζήτημα για τους σκοπούς τους οποίους προωθούσε, την κοινωνική συμμετοχή και την εμπλοκή των κοινωνιών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η Ατζέντα 21 αποτέλεσε καταλυτικό παράγοντα προσπαθειών εφαρμογής των βασικών σημείων της αιφορικής διάστασης στις πολιτικές σε διεθνές, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο⁷⁷. Η σημασία της έγκειται στην εργαλειοποίηση των παραμέτρων που συμβάλλουν στη χάραξη, στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των πολιτικών αυτών

αμοιβαίας μάθησης καθώς και έργα ενίσχυσης των ικανοτήτων (capacity building projects). (Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από την έκθεση με τίτλο: “Culture: Fourth Pillar of Sustainable Development” του UCLG, 2010).

Σχετικά με το δίκτυο αυτό αναφέρεται ότι ιδρύθηκε το 2004 στο Παρίσι κατά την πλέον συμμετοχική διάσκεψη αντιπροσώπων τοπικών αρχών σε παγκόσμιο επίπεδο με σκοπό την ισότιμη εκπροσώπηση και υπεράσπιση των προοπτικών τους. Ευθύς εξαρχής τέθηκε το πλαίσιο συνεργασίας του δικτύου αυτού με τον Ο.Η.Ε. ως συμβουλευτικού οργάνου για θέματα διακυβέρνησης αναβαθμίζοντας τις σχέσεις του Οργανισμού με την περιφερειακή διοίκηση και αυτοδιοίκηση. Στο πλαίσιο αυτό ενισχύθηκε μέσω της υπογραφής συμφωνίας UN-Habitat η σχέση με το κίνημα τοπικής διακυβέρνησης ώστε να προωθηθούν διεθνείς πρακτικές για την αποκέντρωση. (Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.uclg.org/>).

⁷⁶ Μετά το 1992, ακολούθησαν και άλλες Διεθνείς Διασκέψεις του Ο.Η.Ε. σχετικές με τα όσα αποτελούσαν το πλαίσιο του Ρίο. Η πρώτη Διάσκεψη γνωστή ως Rio+5 έλαβε χώρα το 1997 (General Assembly Special Session on the Environment, Νέα Υόρκη) και είχε αντικείμενο την μέχρι τότε ανασκόπηση των πολιτικών της Agenda 21. Το 2002 διοργανώθηκε η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη (World Summit on Sustainable Development, Γιοχάνεσμπουργκ) με σκοπό την πορεία των ζητημάτων που σχετίζονται με την προώθηση της αειφορίας δέκα χρόνια μετά το Ρίο (Rio+10). Τέλος, το 2012 σε αντίστοιχη Παγκόσμια Διάσκεψη (Rio+20) έγινε η ανασκόπηση των γεγονότων και της επιρροής της εικοσαετίας και διατυπώθηκε εκ νέου η ανάγκη για υιοθέτηση των στόχων της αειφορίας, της αντιμετώπισης της φτώχειας και της δημοκρατικής διασποράς. Οι στόχοι επισημάνθηκαν διεξοδικά και στο κείμενο που αποτέλεσε και το αποτέλεσμα της διάσκεψης, με τίτλο “The future we want”. Η επιρροή και η σημασία τους δεν χαρακτηρίστηκε από τον ίδιο ριζοσπαστισμό στις απόψεις για την Ανάπτυξη που είχε συντελεστεί το 1992, ενώ σε ό,τι αφορά ειδικά στην τελευταία Διάσκεψη σημείο κριτικής αποτελέσε η έλλειψη δεσμευτικότητας από πλευράς ισχυρών κρατών για ένα συμπαγές πλαίσιο περιβαλλοντικής προστασίας. (Τα παραπάνω στοιχεία αντλήθηκαν από: <http://research.un.org/en/docs/environment/conferences> και από τη συνέντευξη στο Ε.Κ.Ε.Μ. του Γρηγόρη Τσόλτα με τίτλο: “Δεν είμαι από τους θιασώτες των απόψεων που υποστηρίζουν “περιβάλλον ή τίποτα”, “οικονομία ή τίποτα”, (διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: http://www.ekem.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1610:-l-r-l-r-&catid=178:interviews&Itemid=277)

⁷⁷ Βιώσιμη Ανάπτυξη, Μόνιμη Αντιπροσωπία της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη (Οικονομική και Κοινωνική Ανάπτυξη), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.mfa.gr/missionsabroad/un/greece-in-organization/oikonomike-kai-koinonike-anaptuxe.html?page=1>).

δημιουργώντας μία ολοκληρωμένη, διατομεακή και συμμετοχική προσέγγιση στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού φαινομένου⁷⁸. Συνολικά περιλαμβάνει πάνω από 2,500 συστάσεις για δράση και εστιάζει σε θέματα για την καταπολέμηση της φτώχειας, την αλλαγή των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης, για την προστασία και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, για την προστασία της ατμόσφαιρας, των ωκεανών, της βιοποικιλότητας, για την αποτροπή της αποψίλωσης των δασών και την προώθηση της βιώσιμης γεωργίας⁷⁹.

Η Agenda 21⁸⁰ ήταν ένα πολυσέλιδο κείμενο το οποίο έθετε συγκεκριμένα ζητήματα με κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις και κινητοποιούσε τη διεθνή κοινότητα να αναλάβει σειρά μέτρων για την καταπολέμηση της φτώχειας, την αλλαγή των προτύπων κατανάλωσης, τις δημογραφικές δυναμικές, τη βιωσιμότητα, την προστασία και την προώθηση των συνθηκών της ανθρώπινης υγείας, την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης ανθρώπινου οικισμού και την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Σημαντικό συντελεστή ενδιαφέροντος έθετε στη διατήρηση και τη διαχείριση των πόρων της Γης και των οικοσυστημάτων, της διαχείρισης των αποβλήτων και των απορριμμάτων, ενώ προωθούνταν βιώσιμοι τρόποι ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα. Παράλληλα, το κείμενο αυτό ανήγαγε σε καθοριστικού ρόλου παράγοντες για την επίτευξη των στόχων αυτών την κοινωνική συμμετοχή και την ενημέρωση του κοινού μέσα από δράσεις κινητοποίησης της Κοινωνίας των Πολιτών και δυναμικών της ομάδων, όπως είναι οι Μ.Κ.Ο., οι νέοι, οι αυτόχθονες πληθυσμοί, οι επιστήμονες, τα κοινωνικά και εργατικά κινήματα. Τέλος, σχετικά με τα μέσα εφαρμογής γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη μετάδοση φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών, στην ανάπτυξη ικανοτήτων, στην προώθηση της εκπαίδευσης, στην ευαισθητοποίηση του κοινού και στην κατάρτιση και τη δημιουργία μηχανισμών διεθνούς συνεργασίας⁸¹.

2.2.ii Local Agenda 21

Ιδιαίτερης σημασίας για την τοπική διάσταση της αναπτυξιακής διαδικασίας είναι το κεφάλαιο 28 της Agenda περί “πρωτοβουλιών των τοπικών αρχών για την υποστήριξη της Agenda 21” (“Local authorities' initiatives in support of Agenda 21”) της ενότητας για την “ενδυνάμωση του ρόλου σημαντικών ομάδων” (“Strengthening the role of major groups”). Σε αυτό το κεφάλαιο υπάρχουν συγκεκριμένες προτάσεις για την ενίσχυση του ρόλου ομάδων του πληθυσμού σε τοπικό επίπεδο, όπως

⁷⁸ Παναγιώτης Γρηγορίου, Γεώργιος Σαμιώτης, Γρηγόρης Τσάλτας, *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1993.

⁷⁹ Απόστολος Χατζηπαρασκευαΐδης, *Εφαρμογή Τοπικών Ατζέντα 21 σε νησιωτικές περιοχές*, εισαγωγή.

⁸⁰ AGENDA 21, United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992 AGENDA 21,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>)

⁸¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την προώθηση των στόχων Ο.Η.Ε. για τη βιώσιμη ανάπτυξη: *Sustainable Development, Knowledge Platform*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

https://sustainabledevelopment.un.org/agenda21/res_agenda21_00.shtml?utm_source=OldRedirect&utm_medium=redirect&utm_content=dsd&utm_campaign=OldRedirect).

αναφέρθηκαν παραπάνω, με στόχο την ενίσχυση των πολιτικών βιωσιμότητας. Η εφαρμογή της Agenda 21 σε τοπικό επίπεδο αναλύεται στο πρόγραμμα που περιγράφεται στο συγκεκριμένο κεφάλαιο και είναι γνωστό ως “Τοπική Ατζέντα 21” ή “Local Agenda 21” (LA 21). Στην ουσία πρόκειται για μια συμμετοχική, πολυτομεακή διαδικασία επίτευξης των στόχων της Agenda 21 σε τοπικό επίπεδο, μέσω της προετοιμασίας και της υλοποίησης ενός μακροχρόνιου στρατηγικού Σχεδίου Δράσης που θέτει σε προτεραιότητα την τοπική αειφορία.

Σήμερα, χιλιάδες πόλεις, κομποπόλεις και κομητείες σε πολλές χώρες έχουν υιοθετήσει εφαρμογές που υπαγορεύονται στη LA 21, η οποία θεωρείται ως ένας πρότυπος φορέας υλοποίησης των στόχων της Agenda 21, ενώ η Ευρώπη έχει αποτελέσει λόγω της θεσμικής και διοικητικής εμβάθυνσης ένα πεδίο καλής εφαρμογής (το 80% του συνόλου) των αρχών, αυτών των προγραμμάτων και σχεδίων δράσης⁸².

2.2.ii.i Εφαρμογή των αρχών Local Agenda 21 στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

Αξιολογικά, είναι χρήσιμο να παρατεθεί μια άποψη η οποία θα είχε περισσότερο συμπερασματικό χαρακτήρα αλλά συνδέεται άμεσα με το θεσμό της αυτοδιοίκησης, όσο και με την ουσία των βιώσιμων μοντέλων ανάπτυξης. Όπως έχει αναφερθεί η ανάπτυξη έχει μια συμπληρωματική και αιτιολογική σχέση με την δημοκρατία. Ένα επιτυχές μοντέλο ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης θα μπορούσε να αλλάξει ουσιαστικά με τον αντίστροφο τρόπο τις απαιτήσεις μιας δημοκρατικής και ευνομούμενης πολιτείας. Ο τρόπος ανάπτυξης πολλών χωρών, αναπτυγμένων και αναπτυσσομένων, έχει αναδείξει κενά και διαφορές στον τρόπο κατανομής και αξιοποίησης του πλούτου από το κοινωνικό σύνολο. Συνεπώς, δύο *de facto* ουσιαστικά στοιχεία της δημοκρατίας, η ισότητα, καθώς και η ισονομία και η κοινωνική δικαιοσύνη, τίθενται σε αμφίβολη διάσταση. Οι πολύμορφες κρίσεις, όπως αυτή που ξέσπασε το 2008 ή η μεταγενέστερη κατάσταση στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αναδεικνύουν προβλήματα όπως η φτώχεια, η ανεργία, η διαφθορά, η έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης και προστασίας, που ευνοούν τις συνθήκες επέκτασης του κοινωνικού αποκλεισμού. Μια βασική αιτία αυτού του δυσμενούς πλαισίου είναι η άνιση και άδικη ανάπτυξη που ευνοεί και ταυτόχρονα ευνοείται από την αλόγιστη εκμετάλλευση, και όχι αξιοποίηση, των φυσικών πόρων, ειδικά αυτών που έχουν πεπερασμένα όρια εις βάρος των μελλοντικών γενεών αλλά και των κοινωνικά αδυνάτων.

Σε αυτό το σημείο ακριβώς, υπεισέρχεται και ο ρόλος των τοπικών αρχών. Σημειώνεται πως ένα βασικό, ακόμη, στοιχείο του εκδημοκρατισμού προϋποθέτει την συμμετοχή και την συμμετοχικότητα των πολιτών αλλά και τοπικών συλλογικών φορέων στην επίτευξη του στόχου για «μια νέα μακρο-ισορροπία μεταξύ κρατών,

⁸² *Agenda 21, Local level* (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21).

αγοράς και κοινωνίας» (συμμετοχική δημοκρατία, participatory democracy)⁸³. Στόχος της LA 21 είναι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση πολιτικών που προωθούν την αειφορία σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο και η ανάδειξη της αντίληψης της σημασίας υιοθέτησης τους λόγω της άμεσης εξαρτησιογόνου σχέσης που έχει με το σύνολο των δραστηριοτήτων. Τα αποτελέσματα των δράσεων αυτών πάντα αποτυπώνονται πρώτα σε τοπικό επίπεδο δηλαδή στις χωρικές ενότητες που αναπτύσσεται μια κοινωνία.

Συνέπεια αυτής της διαδικασίας είναι η ανάδειξη των τοπικών αρχών σε φορείς υλοποίησης και προώθησης αυτών των προγραμμάτων και πολιτικών, η κινητοποίηση και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, η ανταλλαγή τεχνογνωσίας και κοινών δράσεων σε γειτονικές περιοχές ή σε περιφερειακό επίπεδο, καθώς και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών με επεμβάσεις τόσο σε αναπτυξιακά όσο και κοινωνικά ζητήματα, που σχετίζονται με τα συνολικά ερεθίσματα που έχει το κάθε κοινωνικό μέλος σε τοπικό επίπεδο. Έτσι, αναπτύσσεται μία συνολική αντίληψη χάραξης τοπικών πολιτικών που στοχεύουν σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρωπίνης δραστηριότητας καθώς και δημιουργίας συνεκτικών τοπικών σχεδίων δράσης βασισμένα στις ανάγκες κάθε περιοχής.

Παρά το γεγονός ότι η LA 21 δεν προτείνει κάποιο συγκεκριμένο τρόπο υλοποίησης των στόχων που θέτει για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο των διακηρυγμένων στόχων της κάποιες κοινές πρακτικές από την εμπειρία των τοπικών εκείνων αρχών που έχουν επιδιώξει την εφαρμογή βιώσιμων πολιτικών σε τοπικό επίπεδο. Το δεδομένο είναι, όπως αναφέρθηκε, η κινητοποίηση και η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας αλλά και τοπικών φορέων στην εκπόνηση και υλοποίηση των σχεδίων δράσης όχι μόνο ως στοιχείο δημοκρατικότητας και ανοιχτών διαδικασιών στη λήψη αποφάσεων για το κοινό μέλλον (common future) της συγκεκριμένης περιοχής, αλλά και ως διαδικασία υπέρβασης διαχωριστικών γραμμών και σεβασμού στη διαφορετικότητα. Αυτός ο στρατηγικός άξονας διαμόρφωσης ενός τοπικού αναπτυξιακού προγράμματος προκειμένου να απλωθεί σε όλο το φάσμα των αρμοδιοτήτων μιας τοπικής αρχής έχει προηγουμένως θεσμοποιηθεί μέσα από τα όργανα και τις υπηρεσίες του δήμου ή της περιφέρειας ως πολιτική παράμετρος του προγραμματισμού τους, ενώ η κοινωνική του αντανάκλαση περνάει μέσα από την πληροφόρηση, την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Για το τελευταίο επικουρική είναι η χρήση εργαλείων, όπως δείκτες βιωσιμότητας, οι οποίοι μετρούν, αποτυπώνουν και ποσοτικοποιούν τη στόχευση της τοπικής αρχής σε σχέση με τις διακηρύξεις της (αυτά τα εργαλεία μπορούν να χαρακτηριστούν και ως προπομποί των Αστικών Παρατηρητηρίων, τα οποία θα αναλυθούν στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας). Έτσι, διαμορφώνεται ένα μίνιμουμ εταιρικής σχέσης μεταξύ τοπικής αρχής, κοινωνίας και κοινωνικών εταίρων

⁸³ Νίκος Μουζέλης, *Συμμετοχική δημοκρατία και πλουραλισμός*, εφημ. Το Βήμα, 15/02/2004 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=157053>).

στη βάση της άποψης ότι όλες οι δραστηριότητες εκτυλίσσονται σε τοπικό επίπεδο συνεπώς επηρεάζουν την καθημερινότητα και το πεδίο δράσεως και αρμοδιότητας όλων⁸⁴. Συνεπώς, μέσα από το διάλογο που αναπτύσσεται με πολίτες, συλλογικότητες και αναπτυξιακούς φορείς διαμορφώνεται μια κοινή στρατηγική και αναβαθμίζεται το επίπεδο ευαισθητοποίησης του κάθε πολίτη σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης και περιβαλλοντικής ευαισθησίας. Αυτός ο κοινός στρατηγικός στόχος για το μέλλον μιας περιοχής αποτυπώνει τη θέση της μέσα στο ευρύτερο σύστημα, όπου ανήκει, αλλά και τα κριτήρια διαμόρφωσης του πύχνη των δυνατοτήτων της.

Επιγραμματικά, οι ονομαστικοί στόχοι⁸⁵ που αναφέρονται στο τελικό κείμενο της Agenda 21 σχετικά με την LA 21 εστιάζουν στην ανάγκη από κοινού κατάρτισης, μεταξύ τοπικών αρχών και τοπικής κοινωνίας, ενός σχεδίου για την συγκεκριμένη περιοχή (έως το 1996), στην κινητοποίηση της διεθνούς κοινότητας προωθώντας διεθνή συνεργασία (έως το 1993), καθώς όμως και στη διατοπική συνεργασία μεταξύ των αρχών (έως το 1994). Τέλος, υποστηρίζουν την εφαρμογή προγραμμάτων και πολιτικών που θα ενθαρρύνουν τη συμμετοχή όλων των ομάδων του πληθυσμού στη διαδικασία σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων με ειδικό συντελεστή ενδιαφέροντος για τις γυναίκες και τους νέους.

Η LA 21 θέτει με ειδική επισήμανση την ανάγκη αμφίπλευρης σχέσης ενημέρωσης και αναβάθμισης των θεσμικών διαστάσεων της ανάπτυξης με τη συνεργασία διεθνών οργανισμών και αρμόδιων οργάνων όπως το UNDP, το UNCHS και το UNEP, η Παγκόσμια Τράπεζα, περιφερειακές τράπεζες, η Διεθνής Ένωση Τοπικών Αρχών (International Union of Local Authorities), η Παγκόσμια Ένωση των Μεγάλων Μητροπόλεων (World Association of the Major Metropolises), η Σύνοδος Κορυφής από τις μεγάλες πόλεις του κόσμου (Summit of Great Cities of the World), η UTO/ FMCU και άλλους συναφείς εταίρους, με σκοπό την κινητοποίηση, καθώς και την διεθνή υποστήριξη για τα προγράμματα δράσης των τοπικών αρχών. Έτσι, προτείνεται για τις υφιστάμενες δομές που μελετούν τα θέματα τοπικής ανάπτυξης και αυτοδιοίκησης να ενισχύσουν τις υπηρεσίες για τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις στρατηγικές των τοπικών αρχών, ιδίως όσων χρειάζονται υποστήριξη και εντατικοποίηση των διαβουλεύσεων με αναπτυσσόμενες περιοχές ώστε να επανεξετάσουν τις στρατηγικές τους και να καταστούν πιο αποδοτικές για τις περιοχές αυτές⁸⁶.

Καταληκτικά, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα κείμενο συμπερασμάτων που εκδόθηκε από τον ICLEI - Local Governments for Sustainability⁸⁷ σχετικά με τις

⁸⁴ *Τοπική Ατζέντα 21*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.phoenix-crete.org/files/TOPIKI_AGENTA_21/topiki_agenda_21%20HELL.pdf).

⁸⁵ Όπ. π. υποσ. 80, κεφ. 28.

⁸⁶ Όπ. π. υποσ. 80, κεφ. 28.

⁸⁷ International Council for Local Environmental Initiatives: Πρόκειται για έναν σύνδεσμο τοπικών και περιφερειακών αρχών ο οποίος ιδρύθηκε το 1990 με σκοπό την προώθηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Σκοπός του Συνδέσμου είναι να παρέχει τεχνικές συμβουλές και μέσα πληροφόρησης για την ανάπτυξη ικανοτήτων (capacity building) φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης

αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Στο κείμενο αυτό αναφέρεται ότι στα είκοσι και πλέον χρόνια που έχουν μεσολαβήσει του Ρίο (όπου η μεγάλη συμμετοχή αντιπροσωπειών τοπικών αρχών έδωσε ένα πολύ ελπιδοφόρο μήνυμα σύμφωνα με τον Maurice Strong, Γενικός Γραμματέα της Συνόδου Κορυφής) και της LA 21 έχουν αναδειχθεί τα χαρακτηριστικά της συμμετοχής του κοινού (public participation), της σημασίας της αποκέντρωσης (decentralization) και του ρόλου που μπορούν να έχουν οι τοπικές αρχές και διοικήσεις ως κεντρικοί παίκτες της διεθνούς κοινής προσπάθειας για την εφαρμογή βιώσιμων πολιτικών. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζονται Στρατηγική Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Local Government Strategy), πρωτοβουλίες της Κοινωνίας των Πολιτών (Civil Society Initiative), συντονισμένη δράση (Concerted Action), Εθνική Πολιτική (National Policy), και Διεθνής Συνεργασία (International Cooperation)⁸⁸.

Έτσι, διαφαίνεται ότι η επιδίωξη της τοπικής βιωσιμότητας (local sustainability) αυτή τη στιγμή καθορίζει την χάραξη πολλών πολιτικών και προγραμμάτων δράσης σε τοπικό επίπεδο σε όλον τον κόσμο. Από την άλλη, έχει αποκτήσει μία διατομεακή διάσταση ως κατευθυντήρια αρχή, που ισχύει για όλες τις δράσεις μιας τοπικής αρχής και λόγω της πολύπλευρης απήχησης της και της πολυπλοκότητας των διαδικασιών που απορρέουν από αυτή κατά την ενσωμάτωση της στην τοπικά καθημερινότητα, δυσκολεύει την αξιολόγηση της με απόλυτα ποσοτικές μεθόδους και μέσα⁸⁹.

στην υλοποίηση τέτοιων πρακτικών. Βασική αρχή του ICLEI είναι η διεκδίκηση το σχεδιασμού και της υλοποίησης αποτελεσματικών πρωτοβουλιών για την επίτευξη τοπικών, εθνικών και παγκόσμιων στόχων της βιωσιμότητας από την τοπική αυτοδιοίκηση. Ο σύνδεσμος βασίζει τη στόχευση του στα κείμενα που έχουν προκύψει από τις Συμβάσεις του Ρίο (1992, Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιολογική Ποικιλότητα και Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης), στην Agenda 21, στη Habitat Agenda, στους Α.Σ.Χ (εξάλειψη φτώχειας και πείνας, εξασφάλιση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για όλους, προώθηση ισότητας φύλων, μείωση παιδικής θνησιμότητας, καλύτερο επίπεδο διαβίωσης για τις μητέρες, καταπολέμηση aids, ελονοσίας και άλλων ασθενειών, περιβαλλοντική βιωσιμότητα, παγκόσμια συνεργασία για την ανάπτυξη - για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.un.org/millenniumgoals/>) -, καθώς και στο Σχέδιο Εφαρμογής του Γιοχάνεσμπουργκ - πρόκειται για τη προαναφερόμενη Συνδιάσκεψη Rio+10 (WSSD, Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη). Σημειώνεται επιπλέον πως στη Διάσκεψη αυτή δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στα θέματα πολυμέρειας (multilateralism) για την προώθηση βιώσιμων πολιτικών ανάπτυξης, ενώ οι συμμετέχοντες εστίασαν ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση προβλημάτων που μπορούν να εξελιχθούν σε απειλές για την παγκόσμια ειρήνη και την κοινωνική ασφάλεια). Ένα ενδιαφέρον στοιχείο σχετικά με τον τρόπο διασποράς των στόχο του Συνδέσμου συνδέεται με την τη σύνταξη και την δομή των σχεδίων δράσης τα οποία περιλαμβάνουν πέντε ορόσημα (milestones): δημιουργία μιας βάσης δεδομένων, διατύπωση σαφών στοχεύσεων, δημιουργία του σχεδίου, εφαρμογή των μέτρων και των πολιτικών του σχεδίου και αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του. (για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον ICLEI - Local Governments for Sustainability βλ.: <http://www.iclei.org/>).

⁸⁸ *Local Sustainability 2012 recommends actions to accelerate global sustainable development*, ICLEI – Local Governments for Sustainability (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.iclei-europe.org/fileadmin/templates/iclei-europe/files/content/ICLEI_IS/Press_releases/2012/30.05.12_Local_Sustainability_2012_press_release.pdf).

⁸⁹ *20 years of Local Agenda 21*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://base.citego.info/fr/corpus_analyse/fiche-analyse-84.html).

2.2.ii.ii Αποτίμηση Local Agenda 21 στις Παγκόσμιες Διασκέψεις

Μία συνοπτική καταγραφή της εξέλιξης της βιωσιμότητας σε τοπικό επίπεδο κατά τις Παγκόσμιες Διασκέψεις μετά το 1992 θα ήταν χρήσιμη ως δείγμα συνεισφοράς και παρέμβασης της στην έννοια και την εξέλιξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Το 1997 (Rio+5⁹⁰) στη Νέα Υόρκη αποτυπώθηκε η έντονη διάθεση τόσο των αναπτυγμένων, όσο και αναπτυσσόμενων χωρών να εφαρμόσουν πολιτικές που σκόπευαν στην ενσωμάτωση των τριών διαστάσεων της βιωσιμότητας και προτάθηκε η υποστήριξη και η προσαρμογή πολιτικών στα Σχέδια Δράσης σε εφαρμογή της LA 21, καθώς και η δημιουργία θεσμικού πλαισίου σε εθνικό επίπεδο (αποκέντρωση, διοικητική αναδιάρθρωση των δομών αυτοδιοίκησης, αλλαγή του παραδοσιακού πλαισίου διαδικασιών των κοινωνικών εταίρων).

Έπειτα, ακολούθησε το Γιοχάνεσμπουργκ το 2002 (Rio+10⁹¹) όπου πλέον πάνω από 6000 τοπικές διοικήσεις είχαν αρχίσει να ενσωματώνουν την LA 21 σε Τοπικά Σχέδια Δράσης κυρίως στους τομείς των μεταφορών, διαχείρισης φυσικών και υδάτινων πόρων και ενέργειας και ποιότητας του αέρα, ενώ οι επεμβάσεις που επεδίωκαν στόχευαν στην μείωση των αποβλήτων, στην ευαισθητοποίηση του κοινού, στην ποιότητα του νερού και στις αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων της πόλης. Τα συμπεράσματα δεν διέφεραν σημαντικά από όσα προέκυψαν στην Διάσκεψη της Νέας Υόρκης, ενώ υπήρξε ιδιαίτερη επισήμανση για την ανάπτυξη μηχανισμών τοπικής εμβέλειας για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της προόδου των πολιτικών. Το τελευταίο σημείο αντικατοπτρίζει την μετάβαση από το πλαίσιο της συμφωνίας στο κείμενο της LA 21 στη δράση⁹² και από την ανάγκη για βελτίωση των μηχανισμών στην αξιολόγηση της απόδοσης της τοπικής βιωσιμότητας.

⁹⁰ United Nations – Earth Summit+5,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/esa/earthsummit/>).

⁹¹ Earth Summit 2002, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.earthsummit2002.org/>).

⁹² Επισημαίνεται ότι κατά τη διάρκεια του Rio+10 παρουσιάστηκε ως όρος, αλλά και νέα μορφή οργάνωσης και προώθησης των στόχων της LA 21, η Local Action 21 (Τοπική Δράση 21). Πρόκειται στην ουσία για την επόμενη φάση της LA 21, ως μια δέσμη εντολών προς τις τοπικές αρχές σε όλο τον κόσμο να μετακινηθούν από το πλαίσιο των διακηρύξεων στην εφαρμογή και να εξασφαλίσουν την εντατικοποίηση των στοχεύσεων της αειφόρου ανάπτυξης. Η Τοπική Δράση 21 προωθεί την εφαρμοστική δικαιοδοσία των τοπικών αρχών για τη δημιουργία βιώσιμων οικισμών, ενώ μεριμνούν ιδιαίτερα για τα παγκόσμια κοινά αγαθά.

Η μετάβαση από την Τοπική Ατζέντα 21 στην Τοπική Δράση 21 σημαίνει ότι οι τοπικές αρχές κινούνται πέρα από το γενικό σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης και πλέον αντιμετωπίζουν έμπρακτα ζητήματα όπως η φτώχεια, η αδικία, ο αποκλεισμός, η σύγκρουση, ανθυγιεινό περιβάλλον, η ανασφάλεια. Παράλληλα, στόχευε στην απαλοιφή των πόλεων από τους παράγοντες εκείνους που επιταχύνουν την εξάντληση των πόρων. Τέλος, το σχέδιο σκόπευε στην διοικητική αναβάθμιση των τοπικών δομών και των υπηρεσιών τους για να εξασφαλίζουν την σταθερή εφαρμογή, την αποτελεσματική παρακολούθηση, τη συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών. (Local Action 21, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.aughty.org/pdf/localaction21.pdf>).

Στη Διάσκεψη του 2012 στο Ρίο (Rio+20⁹³), πέραν των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, σε επίπεδο προετοιμασίας έγινε ένα βήμα ουσιαστικότερης εμβάθυνσης στην εφαρμογή των στόχων που είχαν τεθεί το 1992 και επιδιώχθηκε η ποσοτικοποίηση σε πολλούς άξονες της δυναμικής και των επιπτώσεων αυτών των διαδικασιών, των θεσμών και των μηχανισμών που προέκυψαν, καθώς και των πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών. Στη Διάσκεψη αυτή, που οδήγησε στην υπογραφή της έκθεσης “The Future we want” επιδιώχθηκε να φανεί η προοπτική της τάσης για πολιτικές τοπικής βιωσιμότητας αλλά και ο τρόπος πρόσληψης της έννοιας αυτής από τους συμμετέχοντες.

Και ίσως αυτό από κοινού με το μεγάλο αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ των λαών αναπτυγμένου Βορρά και αναπτυσσόμενου Νότου να αποτελεί και ένα ζήτημα που οδήγησε τελικά σε αποτελέσματα κατώτερα των προσδοκιών, όπως προκύπτει αποτιμώντας μακροσκοπικά τα είκοσι χρόνια. Διαπιστώθηκε, δηλαδή ότι παρά τις προθέσεις και τις διακηρύξεις, είχε σημειωθεί ελάχιστη πρόοδος σχετικά με τους στόχους που είχαν τεθεί έως τότε, με την ιδιαίτερη συνάρτηση όσων εκπορεύονταν από τους Α.Σ.Χ., όπως διατυπώθηκαν το 2000 και είχαν χρονικό πεδίο εφαρμογής έως το 2015⁹⁴. Αυτό οδήγησε στην υιοθέτηση των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης⁹⁵ (Sustainable Development Goals - SDGs) το περιεχόμενο των οποίων καλύπτει ένα ευρύ φάσμα των παραμέτρων του φυσικού (Νερό, Θάλασσες και Ωκεανοί, Βιοποικιλότητα, κλιματική βιωσιμότητα) και ανθρωπογενούς ή δομημένου περιβάλλοντος (Πράσινες Πόλεις, Βιώσιμη Γεωργία κλπ), καθώς και στόχους που έχουν άμεση σχέση με την κοινωνική πρόοδο και ευημερία (Βασική Υγεία, Βιώσιμη Εκπαίδευση και Νεολαία, Δημόσια Συμμετοχή, Πρόσβαση σε Πληροφορία) και θεωρούνται ως η θεσμική, από άποψη πρόθεσης της παγκόσμιας κοινότητας, προέκταση των Α.Σ.Χ.. Πέραν των παραπάνω, η διάχυτη και εύλογη αίσθηση της μη διάθεσης δεσμευτικότητας των ισχυρών κρατών να αντιμετωπίσουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα σε συνάρτηση με τη βιώσιμη ανάπτυξη οδήγησε το Rio+20 σε «πλήρη αποτυχία»⁹⁶, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Γρηγόρης Τσάλας.

⁹³ United Nations Conference on Sustainable Development, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.uncsd2012.org/>).

⁹⁴ Σε συνέχεια της υποσημείωσης 87 οι Στόχοι αυτοί υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού το 2000 και ακολουθούν τα όσα αναφέρονται στη Δήλωση της Χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών (Millennium Declaration) για την οποία και ακολουθήσουν κάποιες πληροφορίες παρακάτω, (Millennium Development Goals – MDGs, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/millenniumgoals/>).

⁹⁵ Γεροντέλη Α., Μιχηλίδου Ε., *Διάσκεψη Κορυφής Rio+20 (UNCSD) «Το μέλλον που θέλουμε» (The future we want) - Μετά είκοσι έτη*, Εισαγωγή για «Το μέλλον που θέλουμε».

⁹⁶ Χαρακτηριστικά είναι τα όσα δήλωσε σε ραδιοφωνική συνέντευξη ο Γρηγόρης Τσάλας σχετικά με τη Διάσκεψη Rio+20, με τίτλο “Σηκώνουν τα χέρια ψηλά”, 24 Ιουνίου 2012 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.zougla.gr/topstory/article/sikonoun-ta-xeria-psila>).

2.3 Habitat II

Τον Ιούνιο του 1996 πραγματοποιήθηκε η δεύτερη Διάσκεψη του Ο.Η.Ε. για τους Ανθρώπινους Οικισμούς στην Κωνσταντινούπολη με κύριο αντικείμενο των εργασιών τις “βιώσιμες πόλεις” (sustainable cities) – ή κατά μια πιο περιφραστική διατύπωση “Αειφόρος ανάπτυξη ανθρώπινων οικισμών σε έναν αστικοποιημένο κόσμο” (“Sustainable human settlements development in an urbanizing world”) - και την “επαρκή στέγαση για όλους” (adequate shelter for all), ενώ οι αρχές που υιοθέτησε τις αρχές αποτυπώνονται στην Habitat Agenda⁹⁷. Η τελευταία αποτελεί το βασικό πολιτικό κείμενο που προέκυψε από τη Διάσκεψη και εγκρίθηκε από 171 χώρες, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας που αποκλήθηκε “Σύνοδος Κορυφής της Πόλης” (City Summit) και περιέχει πάνω από 100 δεσμεύσεις και 600 συστάσεις για θέματα ανθρώπινων οικισμών. Στα συμπεράσματα της Διάσκεψης ήταν σαφής η επιρροή της Agenda 21 και της LA 21, καθώς και η ανατροφοδότηση του ιδιαίτερου ρόλου που επιφύλαξε ο Οργανισμός στις τοπικές αρχές και στους Μ.Κ.Ο⁹⁸.

Η μεγέθυνση φαινομένων που αναπτύσσονται σε αστικές κυρίως περιοχές, στις οποίες συγκεντρώνεται όλο και μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού επέτεινε την ανάγκη προβολής των θεματικών αυτών. Πυκνός βαθμός αστικοποίησης, άναρχη ανάπτυξη, έλλειψη υποδομών και σχεδιασμού αστικής χωροταξίας, περιβαλλοντική υποβάθμιση, αύξηση κοινωνικών προβλημάτων όπως φτώχεια, ανεργία, κοινωνικές ανισότητες, καθώς και φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού συνέδραμαν καθοριστικά στην διαμόρφωση της αντίληψης για ουσιαστική αντιμετώπιση.

Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει εύλογα η απάντηση στο γιατί οι δύο προαναφερθείσες θεματικές σαφώς και θέτουν στο επίκεντρο τους τον άνθρωπο, ως μονάδα αλλά και ως μέλος ευρύτερων κοινωνικών συνόλων, και μάλιστα ως τον αποδέκτη του αντίκτυπου της βιώσιμης ανάπτυξης. Ιδιαίτερη σημασία έχει η παροχή ενός ποιοτικού επιπέδου διαβίωσης και η αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με το φυσικό του περιβάλλον ώστε να έχει μια παραγωγική ζωή⁹⁹. Προκείμενου να ενισχυθεί η προηγούμενη άποψη για τη σημασία εμπλοκής της UN-HABITAT¹⁰⁰ στη χάραξη, διατύπωση αλλά και πραγμάτωση των στόχων των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη θα ήταν χρήσιμη η αναφορά στη Δήλωση της Χιλιετίας του 2000. Το κείμενο αυτό ήταν το αποτέλεσμα των συζητήσεων της Γενικής Συνέλευσης, θέμα των οποίων ήταν ο ρόλος του Οργανισμού στον 21^ο αιώνα. Περιείχε οχτώ κεντρικά κεφάλαια τα οποία αναλύονταν σε πολύ περισσότερους στόχους¹⁰¹. Το βασικό στοιχείο της εξέλιξης αυτής ήταν ότι πλέον οι

⁹⁷ *The Habitat Agenda*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ww2.unhabitat.org/declarations/habitat_agenda.asp).

⁹⁸ *Habitat II*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://mirror.unhabitat.org/categories.asp?catid=831>).

⁹⁹ *Outcomes on Human Settlements*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/en/development/devagenda/habitat.shtml>).

¹⁰⁰ Βλ. “UN-HABITAT”.

¹⁰¹ Η Δήλωση αναδεικνύει την τήρηση του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων

στόχοι που τίθονταν ήταν συγκεκριμένοι και ποσοτικά ορισμένοι. Μεταξύ αυτών ήταν και ο στόχος της σημαντικής βελτίωσης στις ζωές τουλάχιστον 100 εκατομμυρίων κατοίκων παραγκουπόλεων (slum dwellers)¹⁰². Ο πυλώνας μελέτης αυτού του στόχου, αλλά και άλλων στόχων που συνιστούν ευρύτερα σύνολα επιδιώξεων για την αντιμετώπιση των αναπτυξιακών προβλημάτων στοιχειοθετείται στις UN-HABITAT, όπως πρόσβαση σε δομές (π.χ. στόχος θεωρείται και η μείωση στο μισό του ποσοστού του πληθυσμού που δεν έχει πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και βασικές εγκαταστάσεις υγιεινής), στέγαση και βασικές υπηρεσίες που παρέχονται στις πόλεις, καθώς και σε ένα σύστημα δεικτών σταθερής χρονικά και χωρικά παρατήρησης, που θα καταγραφούν αναλυτικότερα στα επόμενα κεφάλαια.

Έτσι, λοιπόν, η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη του 1996 προώθησε την πρόθεση δέσμευσης της Παγκόσμιας Κοινότητας σε συγκεκριμένες αρχές, προτεραιότητες και δράσεις με στόχο την εξασφάλιση “βιώσιμων πόλεων” και της “επαρκούς στέγασης για όλους”. Αυτοί οι δύο κεντρικοί άξονες του προβληματισμού ήταν η απόρροια της ανάγκης αντιμετώπισης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα: υπερσυγκέντρωση πληθυσμών, ανεξέλεγκτη ανάπτυξη, άναρχη χωροταξία και πολεοδόμηση, περιβαλλοντική υποβάθμιση και κατασπατάληση φυσικών πόρων, αύξηση κοινωνικών ανισοτήτων και αποκλεισμού, τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες.

2.3.i Το πλαίσιο της Habitat II

Βασικός στόχος της Συνδιάσκεψης ήταν η αξιολόγηση των είκοσι ετών που μεσολάβησαν από το Βανκούβερ και τη Habitat I και το κατά πόσο αντιμετωπίστηκαν τα προβλήματα και τα φαινόμενα που είχαν τεθεί σε προτεραιότητα. Το βασικό ζήτημα που επισημάνθηκε ήταν η επιδείνωση σε παγκόσμια κλίμακα των συνθηκών διαβίωσης στους ανθρώπινους οικισμούς και της κατάστασης της στέγασης, η οποία σε χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου έχει προσλάβει χαρακτηριστικά κρίσης.

Εθνών καθώς και τις συνθήκες για την αειφόρο ανάπτυξη Τα κεφάλαια στα οποία καταρτίστηκε το κείμενο της Δήλωσης ήταν: Αρχές και Αξίες (ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, ανοχή), Σεβασμός για τη φύση σύμφωνα με τις επιταγές της Βιώσιμης Ανάπτυξης, Κοινή ευθύνη, Ειρήνη, Ασφάλεια και Αφοπλισμός, Ανάπτυξη και εξάλειψη της φτώχειας, Προστασία του κοινού περιβάλλοντος, Ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία και χρηστή διακυβέρνηση, Προστασία των ευάλωτων ομάδων, Ικανοποίηση των ειδικών αναγκών της Αφρικής και Ενίσχυση των Ηνωμένων Εθνών), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>).

¹⁰² Ο στόχος αυτός αναφέρεται πανομοιότυπα και στους MDGS, οι οποίοι ακολουθούν χρονικά τη Δήλωση της Χιλιετίας. Πρόκειται για τον γνωστό και ως «στόχο 7D» των MDGs (ή και στόχος 11 των επιμέρους στόχων). (Για περισσότερες πληροφορίες: United Nations Millennium Declaration (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>) και UN Habitat - Global Urban Observatory, Guide to Monitoring Target 11: Improving the lives of 100 million slum dwellers, Progress towards the Millennium Development Goals, Nairobi, May 2003, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/documents/mdgtarget11.pdf>)).

Στις επωδούς της Συνδιάσκεψης της Habitat, που τότε λειτουργούσε ακόμα ως Επιτροπή, επισημάνθηκε μεταξύ άλλων ότι "οι πόλεις είναι μέρη όπου οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν και να εκπληρώσουν τις ανάγκες τους με αξιοπρέπεια, καλή υγεία, ασφάλεια, ευτυχία και ελπίδα"¹⁰³. Αυτό αποτέλεσε τη βάση επίτευξης της διπλής στόχευσης για την εξασφάλιση επαρκούς στέγασης για όλους και της ορθής ανάπτυξης των ανθρώπινων οικισμών σε έναν συνεχώς αστικοποιούμενο κόσμο.

Η επείγουσα ανάγκη για άμεση και τολμηρή δράση κατέστη σαφής σε όλους, με αποτέλεσμα την ανακήρυξη της Ατζέντας Habitat (Habitat Agenda – H.A.), ενός παγκόσμιου στρατηγικού Σχεδίου Δράσης, που εγκρίθηκε από 171 χώρες και περιέχει πάνω από 100 δεσμεύσεις και 600 συστάσεις. Αυτό που κυρίως επιδιώχθηκε με την κατάρτιση της ήταν η ανάδυση και η εστίαση στους παράγοντες, που διασφαλίζουν την ισόρροπη ανάπτυξη στο οικιστικό περιβάλλον παράλληλα με την ασφάλη, υγιεινή, και ισόνομη διαβίωση όλων των κατοίκων, καθώς και την επαρκή και ικανοποιητική στέγασή τους.

Για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αστικές περιοχές και στους οικισμούς, η ΗΑ περιγράφει ένα σαφές και ευρύ πλαίσιο παρέμβασης προσπαθώντας να καλύψει πολλαπλές εστίες της προβληματικής ανάπτυξης των αστικών κέντρων, όπως η πολεοδόμηση και η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, υποδομές και κατάλληλη στέγαση. Για τις παρεμβάσεις αυτές ελήφθησαν τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, και περιβαλλοντικά δεδομένα, που έπρεπε να συγκεραστούν. Επιπλέον, η υποστήριξη αποκεντρωμένων συστημάτων, προϋποθέτει ως προτεραιότητα την αυτοτέλεια των τοπικών αρχών και διοικήσεων ειδικά σε θέματα χρηματοπιστωτικών ελλειμμάτων και θεσμικής υπόστασης, δημιουργώντας έτσι ένα πιο ορθολογικό και ευνοϊκό περιβάλλον επίλυσης των προβλημάτων των συνεχώς και ταχέως αναπτυσσόμενων πόλεων.

Τέλος, στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της ΗΑ τονίστηκε ότι πρέπει να αναβαθμιστεί ο ρόλος και η σύμπραξη με τον ιδιωτικό τομέα¹⁰⁴ ώστε να βελτιστοποιηθεί η προοπτική ανάπτυξης των αστικών περιοχών αλλά και να συντονιστεί καλύτερα η συνεργασία μεταξύ κεντρικών κυβερνήσεων και περιφερειακών δομών διοίκησης. Έτσι, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών συμφώνησε να ενισχυθούν οι οικονομικές και παρεμβατικές ικανότητες της UN-HABITAT, προκειμένου να βοηθηθούν τα κράτη μέλη να επιτύχουν τους στόχους και τις δεσμεύσεις του σχεδίου δράσης της ΗΑ.

Το δεύτερο βασικότερο κείμενο που προέκυψε κατά την Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, μετά την ΗΑ, είναι η “Διακήρυξη της Κωνσταντινούπολης” (“Istanbul Declaration on Human Settlements”). Στο κείμενο αυτό διατηρείται η αρχή

¹⁰³ Για το παραπάνω απόσπασμα, καθώς και για άλλες πληροφορίες της συγκεκριμένης υποενότητας αξιοποιήθηκε η ιστοσελίδα του UN-HABITAT (<http://unhabitat.org/about-us/history-mandate-role-in-the-un-system/>).

¹⁰⁴ Simon Zadek, *The logic of collaborative Governance: Corporate Responsibility, Accountability and the Social Contract*, Center for Business and Government – Harvard University, Working Paper No. 17, Cambridge MA, 2006, σελ. 25-27.

της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής αξίας των πόλεων ως κοιτίδων και χώρων ανάπτυξης, ενώ θέτει στις κεντρικές και τοπικές διοικήσεις την ευθύνη της χάραξης και εφαρμογής πολιτικών που ευνοούν την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη με κύριο γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος, την ποιότητα ζωής, και το δικαίωμα των πολιτών σε επαρκή στέγη.

Συνεπώς, για ακόμη μία φορά η Διεθνής Κοινότητα έγινε κοινωνός ενός φιλόδοξου σχεδιασμού για την προώθηση των στόχων της αειφορίας έχοντας αναπτύξει μια βαθειά κοινωνικά ηθική διάσταση στην επίτευξη τους η οποία να δημιουργείται από αντανakλαστικά ισότιμης, εταιρισμού και συνεργασίας, αλληλεγγύης, αξιοπρέπειας και εκτίμησης¹⁰⁵. Εδώ, λοιπόν, υπήρξε παρά την παρέλευση των είκοσι ετών διαμόρφωσης των απόψεων μετά την Habitat I μια σταθερή στόχευση στις συναρτήσεις της ισότιμης και δίκαιας ανάπτυξης, αλλά και των όσων προέκυψαν ως στοιχεία της – κατά μία έννοια - επικαιροποίησης της Παγκόσμιας Συνδιάσκεψης του Ρίο, το 1992.

Θα μπορούσε κανείς να προσδιορίσει τις στοχεύσεις της βιώσιμης ανάπτυξης και μάλιστα στο αστικό περιβάλλον, όπου η εκάστοτε τοπική αρχή διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην εφαρμογή τοπικών πολιτικών σε πέντε κατηγορίες¹⁰⁶. Αρχικά, την υιοθέτηση πολιτικών και εφαρμογών σε τοπικό επίπεδο (σχεδιασμός διαχείρισης απορριμμάτων, ενεργειακή επάρκεια, πολεοδόμηση και χωροταξία) που να προωθούν τη διατήρηση των πόρων και την εξασφάλιση τους για τις παρούσες και τις μελλοντικές γενιές. Επίσης, προσαρμογή των αναγκών του φυσικού στο ανθρωπογενές και δομημένο περιβάλλον και το αντίστροφο. Αυτό, οδηγεί, στην τρίτη συνθήκη διασφάλισης της ποιότητας του περιβάλλοντος με την υιοθέτηση πολιτικών που να αναβαθμίζουν την ποιότητα ζωής. Έτσι, επέρχεται η κοινωνική ισότητα και αποφεύγεται η αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων με σκοπό το κέρδος που θα έχει ως παράπλευρη συνέπεια την επιδείνωση των συνθηκών ζωής ευάλωτων ομάδων. Τέλος, η δημοκρατική διαδικασία μπορεί να εμπεδωθεί μέσα από την κοινωνική συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και στην εθελοντική με, αλλά κοινωνικά επιβεβλημένη συνευθύνη για την προστασία του περιβάλλοντος και των πόρων. Βέβαια, βασικό στοιχείο για την επιτυχή έκβαση αυτών των τοπικών σχεδιασμών δράσης είναι η δόμηση μιας σχέσης ανταπόκρισης με την τοπική κοινωνία και η ενθάρρυνση πρωτοβουλιών που να τονώνουν την καινοτομία ως παράγοντα τοπικής συνοχής¹⁰⁷.

2.3.ii Η πολιτική και θεσμική διάσταση της Habitat II

Στην ενότητα που ακολουθεί θα παρουσιαστεί συνοπτικά η διάρθρωση της Habitat II και της HA, καθώς και των βασικών διατάξεων που εκπορεύονται από την έγκριση

¹⁰⁵ *The Habitat Agenda - Istanbul Declaration on Human Settlements*, ch. 12 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/ga/Istanbul+5/declaration.htm>).

¹⁰⁶ Αυτοί οι πέντε στόχοι σταχυολογούνται διαχρονικά από τον A. Blowers μεταξύ άλλων και στο: Andrew Blowers and Bob Evans, *Town planning into the 21st century*, Rutledge, London, 1997, ch. 3.

¹⁰⁷ Όπ. π. υποσ. 99.

της ως βασικού κειμένου της Συνδιάσκεψης της Κωνσταντινούπολης στην οποία βασικό σημείο αναφοράς είναι η ποιότητα ζωής των ανθρώπων στο αστικό περιβάλλον (Ιούνιος 1996)¹⁰⁸. Η παρουσίαση αυτή σκοπεύει να υπογραμμίσει την σύνθεση των πολιτικών, που χαράσσονται στο πλαίσιο των περιφερειακών πολιτικών ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, την επιδίωξη της υλοποίησης τους ως παράγοντα αποτελεσματικής εφαρμογής αλλά και κινητοποίησης των τοπικών κοινωνιών ως ενεργοποιητικού τους στοιχείου και ως τελικού αποδέκτη. Αυτό το βήμα συμμετοχής μπορεί να αποτελέσει και το πεδίο άμβλυνσης κοινωνικών ανισοτήτων και υστερήσεων.

Το πρώτο σημείο που θα εξεταστεί είναι οι Αρχές της ΗΑ για τη δημιουργία βιώσιμων ανθρώπινων οικισμών. Πρόκειται για ένα πλαίσιο δέκα βασικών αρχών οι οποίες με βάση τα δεδομένα του 1996 ανέπτυσαν μια συμπαγή αλυσίδα όλων των εκφάνσεων της ποιοτικής διαβίωσης σε έναν ανθρώπινο οικισμό ανεξαρτήτως μεγέθους, έκτασης και πληθυσμού. Οι Αρχές αυτές είναι:

- i. Ισότητα ευκαιριών και δικαιοσύνη: Η ισότητα των πολιτών ανεξάρτητα φύλου, φυλής, ηλικίας, θρησκείας, γλώσσας κλπ εξασφαλίζεται από την ίδια την οργάνωση των οικισμών σε κοινωνικό, οικονομικό και πολεοδομικό επίπεδο. Παράλληλα, σχετίζεται με την δυνατότητα ίσης πρόσβασης στις ευκαιρίες, τους πόρους, και τις υπηρεσίες που όλοι χρειάζονται για ένα καλό επίπεδο ζωής.
- ii. Εξάλειψη της φτώχειας: Αποφάσεις και τοπικές πολιτικές που στοχεύουν στην εξάλειψη της φτώχειας, ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες αξιοπρεπών ευκαιριών και επιλογών.
- iii. Ορθός Σχεδιασμός: Ο τρόπος οργάνωσης των οικισμών, η ποιότητα και χωροθέτηση των βασικών υποδομών παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα ζωής και στην κάλυψη των αναγκών όλων των πολιτών.
- iv. Ο Ρόλος της Οικογένειας: Η οικογένεια έχει τον ρόλο του παρόχου ενός σταθερού κοινωνικού υπόβαθρου για τους ανθρώπινους οικισμούς, το οποίο πρέπει να αναγνωρίζεται και να ενθαρρύνεται μέσα από τον τρόπο διακυβέρνησης των οικισμών
- v. Ο ρόλος κάθε πολίτη: Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενθάρρυνση συμμετοχής στην πολιτική διαδικασία και στην από κοινού διαμόρφωση του κοινού χώρου στις αρχές της βιωσιμότητας.

¹⁰⁸ Για την παρούσα υποενότητα αλλά και για τα όσα θα αναφερθούν μέχρι το τέλος της παρούσας ενότητας αξιοποιήθηκε ο *“Οδηγός Εκπόνησης ολοκληρωμένων τοπικών προγραμμάτων βιώσιμης ανάπτυξης σε εφαρμογή της Habitat Agenda- Local Habitat Agendas”* της Διεύθυνσης Οικιστικής Πολιτικής και Κατοικίας Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (ΔΕΠΟΣ- Τμήμα ερευνών, Αθήνα, 2002, κεφ. 1), καθώς και πληροφορίες από την ιστοσελίδα:

The Habitat Agenda: http://ww2.unhabitat.org/declarations/habitat_agenda.asp.

- vi. Ο ρόλος της συνεταιρικότητας: Κανένα άτομο, ομάδα ή έθνος δεν μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία βιώσιμων οικισμών ενεργώντας απομονωμένα, αλλά μόνο με την ανάπτυξη της συνεταιρικότητας και της συνεργασίας.
- vii. Αλληλεγγύη και συνεργασία: Τα έθνη, οι κοινότητες και όλοι οι άνθρωποι μπορούν να πετύχουν κοινούς στόχους ενωμένοι σε ένα πλαίσιο ειρηνικής συμβίωσης και παραμερισμού των διαφορών τους.
- viii. Αναπτυσσόμενα και ανεπτυγμένα Έθνη: Τα προβλήματα των αναπτυσσόμενων χωρών σε συνδυασμό με τους περιορισμένους πόρους, που διαθέτουν, δημιουργούν μία ιδιαίτερη υποχρέωση στα ανεπτυγμένα έθνη να τους παρέχουν κάθε δυνατή βοήθεια.
- ix. Αποδεκτά επίπεδα υγείας και παιδείας: Η καλή υγεία και η σωστή εκπαίδευση είναι τα δύο πιο ουσιαστικά στοιχεία για μία αξιοπρεπή ποιότητα ζωής, που επιτυγχάνονται μέσα από τη συνεχή βελτίωση των υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης, ενώ η μέριμνα για την χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς πρόσβαση όλων σε αυτές αποτελεί διαρκή στόχο.
- x. Βιώσιμη Ανάπτυξη: Ως διαδικασία αλλαγής που βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ανθρώπων, προστατεύει τους φυσικούς, ανθρώπινους και πολιτισμικούς πόρους στους οποίους θα βασισθούν και οι επόμενες γενιές.

Με βάση τις αρχές αυτές, οι στοχεύσεις που ανέδειξε στην επιφάνεια της δημόσιας συζήτησης η ΗΑ ως Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για τους Ανθρώπινους Οικισμούς δημιούργησαν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο κατευθύνσεων για τις εθνικές και περιφερειακές ή τοπικές διοικήσεις. Κυρίως, οι στοχεύσεις αυτές έθεσαν τα ζητήματα μέσω των εθνικών κυβερνήσεων και της δυνατότητας τους για να προσδιορίσουν θεσμικά τις αρμοδιότητες μεταξύ των διαφορετικών δομών μιας διοικητικής οργάνωσης, βάσει της διάκρισης των εξουσιών, προκρίνοντας έτσι τον επιτελικό ρόλο του συντονισμού και της διοικητικής διάρθρωσης της χώρας και παραχωρώντας στις τοπικές διοικήσεις τον ρόλο του βασικού φορέα της περιφερειακής ανάπτυξης.

Σε πρώτο επίπεδο αναλύονται οι προαναφερόμενοι βασικοί στόχοι της ΗΑ ως εξής:

- i. Επαρκής στέγαση για όλους: Η στέγη προσδιορίζεται ως δικαίωμα όλων των πολιτών, ενώ με τον όρο "επαρκής" ορίζεται με ευρύτερο τρόπο από την εξασφάλιση ενός οποιουδήποτε καταλύματος αφού η κατοικία πρέπει να πληροί κάποιους ελάχιστους αποδεκτούς όρους ποιότητας σε ότι αφορά τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής (αντοχή κατασκευής, ηλιασμός, αερισμός) και τις βασικές υποδομές (ηλεκτρισμό, ύδρευση, αποχέτευση, θέρμανση). Παράλληλα, πρέπει να προβλεφθεί η μέριμνα για να εξασφαλίζεται πρόσβαση στις συγκοινωνίες, την εργασία και τις κοινωνικές υποδομές (σχολεία, νοσοκομεία κλπ). Επίσης, ορίζονται η

επάρκεια του μεγέθους του νοικοκυριού και οι ανάγκες των μελών του για ιδιωτικότητα. Όλα τα παραπάνω στοιχεία στέγασης θα πρέπει να διατίθενται σε προσιτό κόστος.

Συνεπώς, από πλευράς θεσμοθετημένων οργάνων της δημόσιας διοίκησης προωθείται η εξασφάλιση συνθηκών ομαλής λειτουργίας της αγοράς γης και κατοικίας, και των τομέων παραγωγής και χρηματοδότησης. Ειδική έμφαση δίνεται στην ενθάρρυνση και τόνωση της ιδιωτικής μικροοικοδόμησης. Προτείνεται η διαμόρφωση κατάλληλης πολιτικής που να εξασφαλίζει πρόσβαση στη γη και την κατοικία όλων των κοινωνικών ομάδων και ιδιαίτερα των ασθενέστερων, καθώς και στην προστασία των ενοικιαστών από αυθαιρεσίες και διακρίσεις. Ακόμα, υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στην ποιότητα κατοικίας, τις συνθήκες στέγασης και την πρόσβαση σε βασικές υποδομές και υπηρεσίες. Τέλος, την νομική πρόβλεψη καλύπτει η αξιοποίηση της υπάρχουσας πολεοδομικής νομοθεσίας για την εξασφάλιση βιώσιμου πολεοδομικού και φυσικού περιβάλλοντος τόσο στο επίπεδο της πόλης όσο και της γειτονιάς μέσα από αναπλάσεις υποβαθμισμένων περιοχών με συνολικές προσεγγίσεις, που θα αφορούν την αποκατάσταση του πολεοδομικού χώρου, των κτιρίων και των κατοίκων.

- ii. Βιώσιμη Ανάπτυξη Οικισμών: σε αυτό το σημείο προωθούνται οι στόχοι σε επίπεδο αστικού και φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και πληθυσμού. Αναλυτικότερα, όπως ειπώθηκε στο 1^ο κεφάλαιο η αστικοποίηση αποτελεί την αριθμητική, πληθυσμιακή και γεωγραφική επέκταση των οικισμών. Όσο πιο έντονοι είναι οι ρυθμοί της τόσο πιο έντονες είναι οι διεργασίες που δημιουργούν στο εσωτερικό των πόλεων όσο και στη σχέση τους με την αγροτική ενδοχώρα και το φυσικό περιβάλλον. Συνεπώς, υπήρξε ανάγκη αναχαίτισης των αντιθέσεων αυτών μέσα από πολιτικές και πρωτοβουλίες όπως είναι η διαχείριση της γης, με στόχο την διατήρηση της αγροτικής γης σε ικανοποιητικά επίπεδα από άποψη μεγέθους και ποιότητας, την ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος, την εξασφάλιση αστικής γης για τεχνικές και κοινωνικές υποδομές καθώς και για οικιστική χρήση.

Σε επίπεδο δημογραφικής, κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, στόχος είναι η δημογραφική ισορροπία των αγροτικών και αστικών πληθυσμών, η ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών, η εξάλειψη των περιφερειακών ανισοτήτων, η αύξηση της απασχόλησης, η εξάλειψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Για την προστασία του περιβάλλοντος, στόχος είναι η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας, η ορθολογική διαχείριση των φυσικών διαθεσίμων (υδάτινα αποθέματα, παραγωγή ενέργειας), ο περιορισμός της

μόλυνσης από τις αστικές και βιομηχανικές δραστηριότητες και η προστασία της υγείας του πληθυσμού, αλλά και η πρόληψη, ο περιορισμός και η αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών.

Για την επιτυχή υλοποίηση των δύο αυτών κεντρικών στόχων, οι εθνικές και τοπικές κυβερνήσεις θα πρέπει επίσης να προωθήσουν και τα εξής :

- Δόμηση ικανοτήτων (capacity building) και θεσμική ανάπτυξη: Χρειάζεται ουσιαστική αναβάθμιση των ικανοτήτων και τεχνογνωσίας στη διαχείριση των αστικών ζητημάτων, και, παράλληλα, διεύρυνση και ενδυνάμωση της λαϊκής συμμετοχής. Η ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των μη κυβερνητικών οργανισμών, η ευελιξία στην εξεύρεση και αξιοποίηση χρηματοδοτικών πόρων και η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στους τομείς της πληροφορικής και της επικοινωνίας, αποτελούν επίσης βασικές προϋποθέσεις.
- Διεθνής συνεργασία και συντονισμός: Η συνεργασία, η ανταλλαγή εμπειριών, η επαφή και ο κοινός συντονισμός με άλλες χώρες στους τομείς της τεχνικής συνεργασίας, της συνεργασίας των φορέων, της ανταλλαγής πληροφοριών και τεχνογνωσίας, της εξεύρεσης χρηματοδοτικών πόρων και της δημοσιοποίησης επιτυχημένων πρακτικών, αποτελούν προϋπόθεση εφαρμογής της ΗΑ.
- Υλοποίηση και παρακολούθηση εφαρμογής της ΗΑ: Δίνεται μεγάλη έμφαση στους τομείς αυτούς μέσα από την ανάπτυξη και χρήση αστικών δεικτών¹⁰⁹. Οι εθνικές κυβερνήσεις, η αυτοδιοίκηση, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και ο ιδιωτικός τομέας, πρέπει να παρακολουθούν, σε τακτά χρονικά διαστήματα, τις επιδόσεις τους στην εφαρμογή των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης, με τη χρήση κατάλληλων δεικτών για τις πόλεις και την κατοικία.

¹⁰⁹ Η χρήση και η ανάπτυξη αστικών δεικτών συμβάλλουν στην ποσοστοποίηση των τομέων μελέτης και ενδιαφέροντος για την εκτίμηση αλλαγών στην ποιότητα διαβίωσης και των παροχών προς τον πληθυσμό μιας πόλης και μάλιστα σε αυτούς που ενδιαφέρον στον στόχο της βιώσιμης εμβάθυνσης.

Ο τρόπος επιλογής και εφαρμοστικής θέσπισης ενός δείκτη ακολουθεί την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης και της ανάλυσης των αναγκών και των προβλημάτων, των οραμάτων και των στρατηγικών επιλογών μιας τοπικής αρχής. Έχοντας γνώση της υπάρχουσας κατάστασης καθώς και των στόχων ανά τομέα, ορίζονται και σχεδιάζονται οι κατάλληλες δράσεις για την επίτευξη τους σε συγκεκριμένο χρόνο. Κάθε στόχος περιγράφεται με ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά και προκύπτει μετά από ανάλυση της διεθνούς εμπειρίας σε σχετικά θέματα.

Η μέτρηση απόδοσης των ανά τομέα εφαρμογών και οι ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με τους στόχους αποτυπώνονται μέσω των δεικτών οι οποίοι αποτελούν σημαντικό εργαλείο για : την ακριβή αποτίμηση της κατάστασης και την παρακολούθηση των εξελίξεων στους ανθρώπινους οικισμούς, την επιλογή συγκεκριμένων πολιτικών και δράσεων που απαντούν στα αστικά προβλήματα και την ορθολογική κατανομή των διαθέσιμων πόρων, την συστηματική παρακολούθηση της πορείας εφαρμογής και της αποδοτικότητας των μέτρων πολιτικής και των συγκεκριμένων δράσεων που τα υλοποιούν, καθώς και την συστηματική ενημέρωση των πολιτών για την πορεία εφαρμογής και τις επιδόσεις των τοπικών προγραμμάτων. (Οι πληροφορίες αυτές προέκυψαν από την ενότητα “Επιλογή Δεικτών” της έκδοσης “*Αστικό Παρατηρητήριο – Ορόσημο στην πορεία για το αύριο*”, Σύνδεσμος 21 ΟΤΑ Β.Α. Αθήνας για την βιώσιμη ανάπτυξη, 2009).

- Για την υποβοήθηση της διαδικασίας αυτής και την παράλληλη ανάπτυξη ικανοτήτων, σύμφωνα με την τρίτη βασική αρχή της Agenda, προτείνεται η ανάπτυξη υποδομών πληροφόρησης και δικτύωσης σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, μέσα από την δημιουργία ειδικών "Αστικών Παρατηρητηρίων"¹¹⁰.

2.3.iii Habitat Agenda και Ευρώπη

Η Ευρώπη πολιτισμικά και πολιτικά και λόγω των όρων ανάπτυξης που κυριάρχησαν κατά την μεταπολεμική περίοδο αλλά και τα όσα πρόέκυψαν εξαιτίας των ενοποιητικών διαδικασιών επεδίωξε –και στο πλαίσιο των πολιτικών ανάπτυξης που προωθήθηκε από τον Ο.Η.Ε.- να εστιάσει τις πολιτικές της τόσο σε επίπεδο διακυβέρνησης όσο και σε επίπεδο ποιότητας ζωής, το οποίο θα ήταν το επακόλουθο αυτών των πολιτικών. Οι προαναφερθέντες όροι ανάπτυξης αποτέλεσαν την εγγύηση της πολιτικής, κοινωνικής, αναπτυξιακής και πολιτισμικής πραγμάτωσης των ευρωπαϊκών απαρχών στο δομημένο αστικό περιβάλλον αλλά και αυτό που θεωρείται ως αποτελεσματικής διακυβέρνησης των αστικών περιοχών (Good Urban Governance).

Συνδεδετικά αναφέρεται ότι ο ευρωπαϊκός χώρος¹¹¹ έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε θέματα της διοικητικής αποκέντρωσης, κυρίως σε ότι αφορά τη στέγαση, το σχεδιασμό και τη διαχείριση της γης. Άλλωστε, η διοικητική αποκέντρωση ευνοεί την ευρύτερη και ουσιαστικότερη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων φορέων και των κατοίκων κάθε περιοχής, ενώ δίνεται προτεραιότητα σε προγράμματα ανάπλασης υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, σε ζητήματα διαχείρισης της γης και στην προώθηση των αρχών της εταιρικότητας και συμμετοχής όλων των φορέων και των πολιτών. Η εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων βασισμένων στην LA 21 προσπαθεί να ενσωματώσει τις αρχές και τις δεσμεύσεις της HA προωθώντας έτσι έναν περισσότερο ολοκληρωμένο και συνδυαστικό χαρακτήρα ως προς την εφαρμογή πολιτικών βασισμένων είτε στην LA 21 είτε στην HA αναδεικνύοντας την λογική της Local Habitat Agenda.

Η σημασία των ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών για τον αστικό χώρο και την εξασφάλιση ενός βιώσιμου επιπέδου ζωής στις πόλεις αποτυπώνεται και στις Τακτικές Συνόδους της Επιτροπής Ανθρωπίνων Οικισμών (UN - Commission on Human Settlements) όπου αναγνωρίζεται η προσπάθεια που καταβάλλεται για την προώθηση των στόχων της αειφορίας στον ευρωπαϊκό χώρο. Μάλιστα, η συγκεκριμένη Επιτροπή κατά την 60^η Σύνοδο (1999) υιοθέτησε την “Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ποιότητα Ζωής στους Ανθρώπινους Οικισμούς τον 21ο Αιώνα”¹¹². Το έγγραφο αυτό βασίζεται

¹¹⁰ Τα Αστικά Παρατηρητήρια θα επισημανθούν αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 4.

¹¹¹ Βλ. σχετ. ενोट. 1.2 “Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών μέτρων στις ευρωπαϊκές πολιτικές”.

¹¹² United Nations – Economic Commission for Europe (UNECE), History, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.unece.org/housing-and-land-management/about-us/the-committee/history.html>)

στις διατάξεις της ΗΑ και της Agenda 21, με ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος και ανησυχίας για όλες τις χώρες της Ευρώπης.

Τέλος, ένα ακόμα σημαντικό βήμα της σχέσης μεταξύ ΗΑ και ευρωπαϊκού χώρου για την προώθηση των αρχών της Βιώσιμης Ανάπτυξης στον αστικό χώρο, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση έγινε με την υιοθέτηση της Urban Agenda¹¹³ και το Πλαίσιο Δράσης της Ε.Ε. για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη¹¹⁴. Συνοπτικά, μπορεί να αναφερθεί ότι η Urban Agenda δεν έχει ως πρωτογενή στόχο την εστίαση σε νέες πολιτικές, αλλά τη διασφάλιση ότι οι υπάρχουσες είναι ευαισθητοποιημένες σε θέματα αστικής βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτό είναι σημαντικό διότι η ευθύνη εφαρμογής διαχέεται σε θεσμούς και διαδικασίες, όπως τα διαρθρωτικά ταμεία, το Ταμείο Συνοχής, οι πολιτικές για την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα, τις μεταφορές, το περιβάλλον, κλπ. Μάλιστα, οι τέσσερις βασικοί τομείς προώθησης των πολιτικών της συναρτώνται στην οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα, στην οικονομική και κοινωνική συνοχή, στην εισαγωγή των πόλεων στα διευρωπαϊκά δίκτυα και στην αειφόρο ανάπτυξη των πόλεων¹¹⁵. Τέλος, το Πλαίσιο Δράσης έχει ως βασικούς στόχους την ενίσχυση της οικονομικής ευημερίας και απασχόλησης στις πόλεις, την προώθηση ισότητας, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ανάπλαση αστικών περιοχών, την προστασία και βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος, τη συνεργασία και συντονισμό μεταξύ των διαφόρων επιπέδων κυβέρνησης και την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών¹¹⁶.

2.4 Η Habitat μετά το 1996

Η πρώτη μεγάλη Διάσκεψη που ακολούθησε τη διαδικασία της Κωνσταντινούπολης το 1996 πραγματοποιήθηκε πέντε χρόνια αργότερα στη Νέα Υόρκη και έλαβε τον διακριτικό τίτλο Istanbul+5 (2001)¹¹⁷. Η συνάντηση, η οποία έμεινε στην ιστορία λόγω της μαζικής συμμετοχής των παγκόσμιων ηγετών και βασικό της θέμα ήταν ο ρόλος Ηνωμένων Εθνών στο νέο αιώνα. Παράλληλα, στη διάρκεια της εγκρίθηκε η Διακήρυξη της Χιλιετίας (Millennium Declaration), η οποία τροφοδότησε την κατεύθυνση των Α.Σ.Χ., που εγκρίθηκαν από τη Γενική Συνέλευση¹¹⁸.

¹¹³ *Towards an urban agenda in the European Union*, [COM(97)- 6.5.97], (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/pdf/urban/urban_197_en.pdf).

¹¹⁴ *Sustainable Urban Development in the European Union: A framework for Action*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/framework_en.pdf).

¹¹⁵ Rob Atkinson, *European Briefing - The Emerging 'Urban Agenda' and the European Spatial Development Perspective: Towards an EU Urban Policy*, European Planning Studies, Vol. 9, No. 3, 2001, σελ. 387.

¹¹⁶ Όπ. π. υποσ. 114, (Executive Summary).

¹¹⁷ Όπ. π. υποσ. 105.

¹¹⁸ Τόσο η Διακήρυξη της Χιλιετίας, όσο και οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας έχουν παρουσιαστεί αναλυτικά στην ενοτ. 2.3.

Στο πλαίσιο αυτό, η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε τη Διακήρυξη για τις “Πόλεις και άλλους Ανθρώπινους Οικισμούς στη νέα Χιλιετία”¹¹⁹. Η δήλωση αυτή επανέλαβε τις βασικές αρχές της ΗΑ και επικαιροποίησε με τις κατάλληλες προσθήκες τις δεσμεύσεις που ανέλαβε κατά τη διάρκεια της διάσκεψης Habitat II.

Ιδιαίτερη μνεία απαίτησε η παρατήρηση πως παρά τις συνεχείς προσπάθειες των κυβερνήσεων να εκπληρώσουν τις δεσμεύσεις τους σε σχέση με τους στόχους της ατζέντας, τα αποτελέσματα ήταν κατώτερα των αναμενομένων και η κατάσταση πολλών χωρών δεν ενέπνεε καμία ανακούφιση. Κυρίαρχο πρόβλημα που επισημάνθηκε ήταν η φτώχεια και αποφασίστηκε η εντατικοποίηση των προσπαθειών για την εξάλειψη της φτώχειας και μάλιστα ως κρίσιμο στοιχείου για την αειφορία.

Η αντιμετώπιση του πέραν της πολιτικής βούλησης, χρειάζεται, σύμφωνα με τα όσα συζητήθηκαν στη Συνδιάσκεψη, την κινητοποίηση και την κατανομή νέων και πρόσθετων πόρων τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Μάλιστα, ζητήθηκε από τις ανεπτυγμένες χώρες να εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους¹²⁰ για τη συνεισφορά του 0,7% του Α.Ε.Π., σε αναπτυξιακά προγράμματα, ενώ παράλληλα να αναζητηθούν λύσεις για την εξυπηρέτηση του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών.

Σημαντικό είναι ότι στο περιεχόμενο της Δήλωσης γίνεται αναφορά σε διαδικασίες εξουσιοδοτήσεων προς τοπικές αρχές, Μ.Κ.Ο. και άλλους φορείς της ΗΑ ώστε να συμπεριληφθούν περισσότεροι εταίροι στη διαχείριση αστικών ζητημάτων. Επίσης, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στους πληθυσμούς των αστικών κέντρων και προτάθηκε η χρηματοδότηση της στέγασης, η υποστήριξη μηχανισμών για την πάταξη της παραοικονομίας και η ενίσχυση των ρυθμιστικών και νομικών πλαισίων για τη χρηματοδότηση της στέγασης. Επιπλέον, η Δήλωση υποστήριξε τη χρήση βιώσιμων δομικών υλικών και τεχνολογιών, με στόχο την παροχή στέγασης και υπηρεσιών χαμηλού κόστους σε οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες. Τέλος, επανατέθηκε ο στόχος της πρωτοβουλίας «Πόλεις χωρίς παραγκουπόλεις» ως άξονας βελτίωσης της ζωής τουλάχιστον 100 εκατομμυρίων ανθρώπων μέχρι το 2020¹²¹.

Επίσης, το 2002, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε το ψήφισμα 25/206, ενισχύοντας το σύστημα εντολών και το καθεστώς της Επιτροπής για τους ανθρώπινους οικισμούς (Committee on Human Settlements) καθώς και το ρόλο και τις λειτουργίες του Κέντρου των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπινους Οικισμούς (UNCHS). Το ψήφισμα μετέτρεψε το Κέντρο των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπινους Οικισμούς σε επικουρικό όργανο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, με τίτλο Πρόγραμμα Ανθρωπίνων Οικισμών του ΟΗΕ (UNHSP),

¹¹⁹ *Declaration on Cities and Other Human Settlements in the New Millennium*, (file:///E:/%CE%A4%CE%B1%20%CE%AD%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AC%20%CE%BC%CE%BF%CF%85/Downloads/Res_25-2_Declaration_Cities_Millennium_EN.pdf).

¹²⁰ Η αναφορά αυτή (“The 0,7% target”) αντιστοιχίζεται στην δέσμευση των κυβερνήσεων του αναπτυγμένου κόσμου να διαθέσουν το 0,7% του Α.Ε.Π. σε δράσεις επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας. Πρώτη φορά είχε τεθεί στη Γενική Συνέλευση του 1970 και από τότε έχει αποτελέσει συχνή αναφορά σε διεθνείς συναντήσεις για την ανάπτυξη.

¹²¹ Όπ. π. υποσ. 101.

γνωστό ως UN-HABITAT. Ομοίως, η Επιτροπή για τους ανθρώπινους οικισμούς -ως διακυβερνητικό όργανο λήψης αποφάσεων- έγινε το Κυβερνητικό Συμβούλιο (Governing Council) της UN-HABITAT. Το Συμβούλιο αυτό θα αποτελούνταν από πενήντα οκτώ μέλη και δίνει έμφαση στην εφαρμογή και τους στόχους της ΗΑ. Επίσης, ορίζεται ότι η UN-HABITAT είναι αρμόδια για τη διαχείριση και την επίβλεψη του Ιδρύματος των Ηνωμένων Εθνών για τους ανθρώπινους οικισμούς (United Nations Habitat and Human Settlements Foundation), των κεφαλαίων που διαχειρίζεται, και την οικονομική βοήθεια για την αστική ανάπτυξη.

2.5 Γενικές παρατηρήσεις

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν ένα πλαίσιο με ιδιαίτερη βαρύτητα για την Περιφερειακή και Τοπική Αυτοδιοίκηση και το ρόλο που καλείται να παίζει ως βασικός φορέας υλοποίησης δράσεων και πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο για την προώθηση των στόχων της αειφορίας. Αυτοί οι στόχοι και κυρίως οι μέθοδοι επίτευξης τους, που προτάθηκαν και σαφώς διατυπώθηκαν κατά τη διάρκεια όλων παραπάνω διεθνών διαδικασιών, μπορούν να συμβάλλουν στην αναβάθμιση των ικανοτήτων της Αυτοδιοίκησης, στην απόκτηση γνώσης και εμπειρίας αλλά και εφαρμοστικής προσέγγισης για την αποτελεσματική διαχείριση των προβλημάτων.

Ένα βασικό σημείο που μπορεί κάποιος να υπογραμμίσει παρακολουθώντας την εξέλιξη και το περιεχόμενο των παραπάνω πρωτοβουλιών είναι η ανάδειξη και συνεπώς η συνειδησιακή κατοχύρωση της πόλης ως χώρου, στον οποίο εκτυλίσσεται το φάσμα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και αναμένεται να καλύψει όλες τις προσδοκίες των κατοίκων. Έτσι, σαν δεύτερο σημείο παρατηρείται η θεσμική παραλληλία μεταξύ διεθνών πρωτοβουλιών και της τοπικής αντανάκλασής τους.

Στο πλαίσιο αυτό, όμως, αναδύεται ένα ζήτημα σχετικό με την δεσμευτικότητα της εφαρμογής των πολιτικών που προτείνονται βάσει των κοινά αποδεκτών στόχων. Συνεπώς, ίσως, η κατοχύρωση της Ε.Ε., που απαιτεί συγκεκριμένους στόχους και υποστηρίζει θεσμικά την υιοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών, είναι πιο συμβατή με τις υπαρκτές ανάγκες για την αειφορία σε τοπικό επίπεδο. Από την άλλη, η επαγωγικά αυξητική τάση για εμπλοκή όλο και περισσότερο φορέων και κοινωνικών εταίρων στην χάραξη πολιτικής ευνοεί ένα πλαίσιο εξουσιοδοτικής προσέγγισης της αποκέντρωσης με ενίσχυση δομών και συλλογικοτήτων πέραν του στενού δημόσιου τομέα, αλλά παράλληλα ενισχύει ιδιαίτερα μια ολιστική θεώρηση και για την χάραξη της πολιτικής αλλά και για νέες προοπτικές της αειφορίας¹²².

Και εδώ υπάρχει το ενδιαφέρον της αντίστροφης. Δηλαδή αφενός υπάρχει ακόμα ένα σαφές κενό μεταξύ των αναγκών που υπάρχουν και της εφαρμοζόμενης πολιτικής σε εθνικό επίπεδο. Και το επίπεδο αυτό αποτελεί στην πλήρη αναπτυξιακή του διάσταση

¹²² Szilard Fricska - Nicholas You, *Implementing the Habitat Agenda at the Local Level - Success Stories and Best Practices*.

ο αποδέκτης αυτών των πολιτικών. Αυτό που χρειάζεται να ενισχυθεί είναι η εστίαση στις καλές πρακτικές (αειφορία, επικουρικότητα των αρχών, δικαιοσύνη, αποδοτικότητα, διαφάνεια, πολιτική δέσμευση¹²³) και τα συστήματα διασύνδεσης μεταξύ διαφόρων οργανισμών σε διμερή ή και πιο διευρυμένα σύνολα σε διεθνές επίπεδο. Με μία περιληπτική διατύπωση θα μπορούσε να διατυπωθεί ως ισχυρισμός ότι οι στόχοι που αναδύθηκαν από αυτές τις διαδικασίες είναι η ευημερία και η αντιπαραβολή της ως προς τη σχέση μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης στον αστικό χώρο, την επίδραση τους στα φυσικό περιβάλλον και τις δυνατότητες του¹²⁴.

Και ο ρόλος της κεντρικής διοίκησης και συμβολής της παρεμβατικότητας της με θετικό τρόπο στη λειτουργική ενίσχυση των τοπικών αρχών είναι σημαντικός. Η πληθυσμιακή αύξηση, η αστικοποίηση, η διεκδίκηση καλύτερων όρων διαβίωσης έχουν αναγάγει σε ζητούμενο αυτή την ενίσχυση ώστε να αντιμετωπιστούν τα παρελκόμενα τους μέσα από οικονομική ενίσχυση, επιχορηγήσεις και πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Και αυτό έχει ενδιαφέρον διότι παραμένει βασικό ζητούμενο, παρά τις πολλές αλλαγές και προσαρμογές της διεθνούς πρακτικής, εδώ και δεκαετίες¹²⁵.

Αντί κατακλείδας στην ενότητα αυτή, προκρίνεται μια αναφορά στα επόμενα βήματα που έχουν ήδη προγραμματιστεί. Βάσει του ψηφίσματος 66 / 207 της Γενικής Συνέλευσης, το 2016 θα πραγματοποιηθεί η τρίτη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τη Στέγαση και τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (Habitat III). Η Συνδιάσκεψη αυτή θα αποτελέσει ένα πεδίο ουσιαστικής συζήτησης των μελλοντικών προκλήσεων της αστικοποίησης (πρόκειται για την Post 2015 Development Agenda¹²⁶, η οποία στοχεύει στον καθορισμό του μελλοντικού πλαισίου της παγκόσμιας ανάπτυξης σε σχέση με τους Α.Σ.Χ.¹²⁷). Παράλληλα, θα έχει στόχο να ενισχύσει ακόμα περισσότερο τη συμβολή των κοινωνικών εταίρων και φορέων, όπως κυβερνήσεις, τοπικές αρχές, Κοινωνία των Πολιτών, ιδιωτικός τομέας, ακαδημαϊκά ιδρύματα και

¹²³ Principles of good urban governance,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ww2.unhabitat.org/campaigns/governance/Principles.asp>).

¹²⁴ Bimalendu Bhattacharya, *Urbanization, Urban Sustainability and the Future of Cities*, Concept Publishing Company, New Delhi, 2010, σελ. 294.

¹²⁵ Russell Ross, Kenneth Millsap, *State and Local Government and Administration*, The Ronald Press, New Yrk, 1966, σελ. 430.

¹²⁶ Το 2015 είχε τεθεί ως έτος σταθμός για την επίτευξη των Α.Σ.Χ. Άλλωστε το Σεπτέμβριο του 2015 πρόκειται να λάβει χώρα Ειδική Σύνοδος Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη στη Νέα Υόρκη (*Millennium Development Goals and post-2015 Development Agenda*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/en/ecosoc/about/mdg.shtml>).

¹²⁷ Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι οι ιθύνοντες του Ο.Η.Ε. αναφέρονται σε τεράστια πρόοδο ως προς την επίτευξη των Α.Σ.Χ. και συγκεκριμένα καταγράφουν συνεχή μείωση της παγκόσμιας φτώχειας, ιστορικά υψηλό ποσοστό παιδιών που έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, δραστηκή μείωση παιδικής θνησιμότητας, επέκταση της πρόσβασης σε ασφαλές πόσιμο νερό και σωτήριες παρεμβάσεις για την καταπολέμηση της ελονοσίας, του AIDS και της φυματίωσης.

Η πρόοδος αυτή μπορεί να επεκταθεί πέραν της ημερομηνίας-στόχου του 2015 στις περισσότερες χώρες του κόσμου αν υπάρχει ισχυρή πολιτική βούληση για την επίτευξη παγκόσμιας ευημερίας, ισότητας, ελευθερίας, αξιοπρέπειας και ειρήνης. Και βέβαια στη στοχοθεσία αυτή εμπίπτει και η διαμόρφωση βιώσιμων πόλεων, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: *Millennium Development Goals - Action 2015 - Overview*, <http://www.un.org/millenniumgoals/beyond2015-overview.shtml>).

όλες οι σχετικές ομάδες συμφερόντων στη διαμόρφωση αστικών και οικιστικών πολιτικών. Έτσι, η συζήτηση για το μέλλον των πόλεων θα μπει σε νέα βάση, στο πλαίσιο μιας διεθνούς αρχιτεκτονικής για τη διακυβέρνηση, με σκοπό να δημιουργηθεί μια “Νέα αστική ατζέντα” (New Urban Agenda) για τον 21^ο αιώνα που αναγνωρίζει τη συνεχώς μεταβαλλόμενη δυναμική τα ανθρωπότητας¹²⁸.

¹²⁸ Getting ready for Habitat III, (<http://mirror.unhabitat.org/categories.asp?catid=831>).

Κεφάλαιο 3^ο: Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως φορέας υλοποίησης Τοπικών Σχεδίων Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Όπως έχει διεξοδικά αναφερθεί, ο ρόλος της Αυτοδιοίκησης, ειδικά στην τοπική της διάσταση και συγκεκριμένα στο επίπεδο των πόλεων και των δήμων, παρουσιάζει μια διττή ιδιότητα. Αφενός, αποτελεί το συντονιστή και τον οργανωτικό φορέα σε θέματα καθημερινότητας και των υποθέσεων, που αφορούν στον αστικό χώρο. Αφετέρου είναι ο φορέας υλοποίησης μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων Προγραμμάτων και Σχεδίων Δράσης (Action Plans), αλλά και ειδικών παραμέτρων οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής πολιτικής με συγκεκριμένη στόχευση για την τοπική ανάπτυξη. Αυτή η ιδιότητα προσδίδει και την τριπλή φύση της Αυτοδιοίκησης: την πολιτική, αφού είναι το πρώτο πεδίο της εκπροσώπησης των πολιτών, τη διοικητική που σχετίζεται με την εκτέλεση συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων που εκχωρούνται από την κεντρική κυβέρνηση, και, τέλος, την αναπτυξιακή, η οποία αναφέρθηκε παραπάνω.

Για την τελευταία διάσταση σημειώνεται ότι είναι η πλέον δυναμική σχετικά με το ευρύτερο θεσμικό περιβάλλον και την χωροταξία αφού στηρίζεται στην έννοια της χωρικής ανάπτυξης (spatial development), συνδέοντας στοιχεία χωροταξικού σχεδιασμού και πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης¹²⁹. Η αξιοποίηση του χώρου και η κατάρτιση στοχοθετημένων χωροταξικών σχεδιασμών έχει στενή σχέση με τις πολιτικές χωροταξικής ανάπτυξης που προωθούνται στον ευρωπαϊκό χώρο και αποσκοπούν στη διασφάλιση μιας ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης, ώστε να επιτυγχάνονται οι στόχοι σε επίπεδο κοινωνικής πολιτικής και ευημερίας, όπως η οικονομική και κοινωνική συνοχή, η οικονομική ανταγωνιστικότητα βασιζόμενη στις γνώσεις και στις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, η διατήρηση της ποικιλότητας των φυσικών και πολιτιστικών πόρων¹³⁰. Το παραπάνω πλαίσιο, που σε κοινοτικό επίπεδο αναφέρεται ως Σ.Α.Κ.Χ. περικλείεται στις αρχές ανάπτυξης του χώρου για τη διασφάλιση μιας διαρκούς και ισόρροπης ανάπτυξης του εδάφους με σεβασμό στην ποικιλομορφία. Κυρίως, ανάγεται στην διατομεακή εξέλιξη των αστικών και αγροτικών περιοχών, στις σχέσεις που τις συνδέουν, στην ισομερή κατανομή της χρήσης των υποδομών, των μεταφορών και των πληροφοριών καθώς και στην προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι ιδιότητες, που αναπτύσσονται στα παραπάνω πεδία στην πλήρη διάσταση της εφαρμοστικής τους μορφής, ανάγονται στους στόχους των πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Τόσο η αντιστοίχιση των τριών πυλώνων όσο και η ιδιαιτερότητα, την οποία απαιτεί η προσαρμογή στα τοπικά επίπεδα και τα όσα

¹²⁹ Τζίνα Γιαννακούρου, *Το θεσμικό πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: Επίκαιρα διλήμματα και προκλήσεις για το μέλλον*, Νόμος + Φύση, Μη Κυβερνητική Οργάνωση για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, Φεβρουάριος 2008, κεφ. 2 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3271&lang=1&catid=1>).

¹³⁰ ΣΑΚΧ - Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/management/g24401_el.htm).

απορρέουν από την θεσμική εγγύτητα της Αυτοδιοίκησης στον πολίτη, καθιστούν την τελευταία καθοριστικό παράγοντα προώθησης των πολιτικών αυτών. Η βιώσιμη ανάπτυξη ως άξονας χάραξης τοπικών πολιτικών καλείται να διαμορφώσει το πλαίσιο αντιμετώπισης των προκλήσεων μέσα από την διαφύλαξη του περιβάλλοντος ως αναπτυξιακού αποθέματος, που ευνοεί την ανταγωνιστικότητα, την οικονομική μεγέθυνση, τις νέες μορφές απασχόλησης και την άμβλυνση των ανισοτήτων¹³¹.

Ακόμη πιο αναλυτικά, στα χαρακτηριστικά αειφορίας, τα οποία προσδίδουν τον βιώσιμο προσανατολισμό στις πολιτικές, που ασκούνται σε τοπικό επίπεδο περιλαμβάνονται¹³²: η αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων, η μείωση της ρύπανσης, ο σεβασμός στην ποικιλότητα, η εξασφάλιση επαρκούς τροφής, νερού, στέγασης, η πρόσβαση σε καύσιμα σε λογικό κόστος, οι ευκαιρίες για εργασία και η ενδυνάμωση των δεξιοτήτων, η προστασία και η προάσπιση της δημόσιας υγείας για τους πολίτες, η πρόσβαση σε υπηρεσίες χωρίς να επιβαρύνεται το περιβάλλον, η προάσπιση δικαιώματος κατά των διακρίσεων και σεβασμός στη διαφορετικότητα, η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων και στα πολιτισμικά αγαθά, ο συνδυασμός μεταξύ φυσικής ομορφιάς και λειτουργικότητας, η αντιστοίχιση του μεγέθους ενός οικισμού με την φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων της περιοχής. Όλα τα παραπάνω αποτυπώνονται στα συμπεράσματα των εργασιών του Συμβουλίου των Δήμων και των Περιφερειών της Ευρώπης¹³³.

Ήδη, αναλύθηκαν βασικές πρωτοβουλίες σε διεθνές και περιφερειακό (ευρωπαϊκό) επίπεδο οι οποίες διαμορφώνουν το "πλανητικό" σύστημα στόχων και κατευθύνσεων. Προωθώντας, λοιπόν, τους στόχους της αειφορίας, ως μοντέλο αρμονικής ανάπτυξης, αποτρέπεται ο συγκεντρωτισμός των οφελών της σε περιορισμένα και διακριτά γεωγραφικά και κοινωνικά συστήματα και αναδεικνύεται ο ολοκληρωμένος χαρακτήρας της, καθιστώντας την ανάπτυξη ταυτόχρονα πολιτική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και τεχνολογική¹³⁴.

Επιπρόσθετα στα εισαγωγικά αυτού του κεφαλαίου καταγράφονται και οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία Βιώσιμων Πόλεων, οι οποίες βασίστηκαν στη διατύπωση των αρχών της LA21. Περίοπτη θέση σε αυτές τις διαδικασίες κατέχουν

¹³¹ Κατερίνα Μήτσου, *Περιβαλλοντική Διαχείριση και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ), σελ. 4.

¹³² Ελένη Σβορώνου, *όπ. π. υποσ. 1*, (πλ. 20).

¹³³ CMRE, (Council of European Municipalities and Regions). Ιδρύθηκε το 1951 και πρόκειται για τη μεγαλύτερη Ένωση Δήμων και Περιφερειών στην Ευρώπη με μέλη εθνικές ενώσεις Αυτοδιοικητικών Αρχών. Βασικός στόχος είναι η προώθηση του Ευρωπαϊκού οράματος, βασισμένου στην τοπική δημοκρατία και με ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας. Κύρια πεδία ενασχόλησης μεταξύ άλλων είναι: δημόσιες υπηρεσίες, μεταφορές, περιφερειακές πολιτικές, περιβάλλον, ίσες ευκαιρίες. Το CMRE αλληλεπιδρά και με τις διεθνείς εξελίξεις καθώς αποτελεί το ευρωπαϊκό τμήμα του UCLG (βλ. 74), (Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.ccpe.org/>).

¹³⁴ Δημήτρης Ρόκος, *όπ. π. υποσ. 50*, (σελ. 292).

οι “Ευρωπαϊκές Διασκέψεις για τις Βιώσιμες Πόλεις”¹³⁵, οι οποίες πραγματοποιούνται με την στήριξη του ευρωπαϊκού τμήματος του ICLEI¹³⁶.

Έτσι, λοιπόν, αποδεικνύεται ότι η τοπική αυτοδιοίκηση καλείται να παίξει έναν ρόλο συνέχειας και υποστήριξης στο σύστημα διακυβέρνησης ενός σύνθετου και μεταβαλλόμενου κοινωνικού χώρου. Βασική αποστολή των δήμων ως διοικητικών δομών σε σχέση με την περιβαλλοντική διαχείριση, μέσα από ένα πνεύμα συμμετοχικότητας και συναντίληψης με την τοπική κοινωνία και τους θεσμοθετημένους φορείς, μπορεί να είναι η διαχείριση των απορριμμάτων, η ενέργεια και η αειφόρος κατανάλωση, το δομημένο περιβάλλον και ο αστικός σχεδιασμός και η διαχείριση των υδάτινων πόρων¹³⁷. Στην Ελλάδα το πλαίσιο των αρμοδιοτήτων, που αφορούν στο περιβάλλον και την περιφερειακή ανάπτυξη, έχει μεταφερθεί στην Αυτοδιοίκηση (περιφερειακή και τοπική) μέσω αρμοδιοτήτων και εργαλείων που αποτυπώθηκαν στο πρόγραμμα “Καλλικράτης”¹³⁸ (στο εξής “Καλλικράτης”), το οποίο είναι η θεσμική βάση της αποκεντρωμένης διοικητικής διαίρεσης της χώρας.

3.1 Τοπικά Σχέδια Δράσης (Local Plans of Action) σε εφαρμογή της Local Agenda 21

Μεταξύ άλλων, η σημασία που δίνει η διεθνής κοινότητα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτυπώθηκε στην LA 21, στην οποία καταγράφηκε ο ρόλος της στην υλοποίηση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτό εδράζεται μεταξύ άλλων στην συντονιστική της αρμοδιότητα για τις δράσεις αναβάθμισης της ποιότητας ζωής των κατοίκων, στη διαχείριση σημαντικών τμημάτων του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και στην εγγύτητα και την επιρροή, που τη διακρίνει προς το κοινωνικό σύνολο¹³⁹. Αυτό το σύστημα αναπτύσσει μια σχέση αμφίδρομης επίδρασης με την βιώσιμη ανάπτυξη κινητοποιώντας τις τοπικές αρχές, την οικονομία, την κοινωνική πρόοδο και προστασία και την περιβαλλοντική αειφορία.

Σε συνέχεια της αναφοράς στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου για την επιρροή της LA21 είναι χρήσιμη η παράθεση κάποιων βασικών παραμέτρων που σχετίζονται με Σχέδια Δράσης και αποτελούν σημαντικά βήματα για την καλή εφαρμογή των

¹³⁵ *European Sustainable Cities and Towns Conferences*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.sustainablecities.eu/>).

¹³⁶ Όπ. π. υποσ. 88.

¹³⁷ Γρηγόρης Τσάλτας, Κωνσταντίνος Κατσιμπάρδης. (επιμέλεια), *Αειφορία και Περιβάλλον. Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική, πρακτικά Συνεδρίου*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004, σελ. 101, (κεφ. Local Agenda 21 και Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η εφαρμογή της αειφορικής διάστασης της ανάπτυξης στις τοπικές κοινωνίες).

¹³⁸ Το Πρόγραμμα “Καλλικράτης”, (Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης, ν. 3852/2010) μεταρρύθμισε τη διοικητική διαίρεση της Ελλάδας και επανακαθόρισε τα όρια των αυτοδιοικητικών μονάδων, τον τρόπο εκλογής των οργάνων και τις αρμοδιότητές τους. (Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.kallikratis.eu/>).

¹³⁹ Όπ. π. υποσ. 84, (σελ. 3).

αρχών της σε τοπικό επίπεδο. Αυτές οι παράμετροι¹⁴⁰ σχετίζονται με την αειφορική κατεύθυνση των πολιτικών και των παρεμβάσεων, που επιδιώκονται με ευθύνη της εκάστοτε αρχής, την εκπαίδευση και την πληροφόρηση της κοινωνίας και μάλιστα σε όλα τα δυνατά επίπεδα ώστε να ενεργοποιηθεί και να κινητοποιηθεί για την επιτυχία των δράσεων αυτών – για αυτό το στάδιο χρήσιμη είναι η συνδιαμόρφωση του οράματος και της στόχευσης της πόλης από κοινού με τους πολίτες, αλλά και τους κοινωνικούς εταίρους σε τοπικό επίπεδο, δηλαδή φορείς και συλλόγους. Παράλληλα, από τη στιγμή που ξεκινάει η εφαρμογή κάποιων μέτρων χρειάζονται διαδικασίες ελέγχου, αξιολόγησης και δημοσιοποίησης της χρηστικότητας και της απόδοσης τους σε τοπικό επίπεδο μέσω θέσπισης συγκεκριμένων στόχων και δεικτών.

Παράλληλα, τα Τοπικά Σχέδια Δράσης, που είναι βασισμένα στην LA21, αφορούν σε προγραμματισμούς για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο προωθώντας παράλληλα φιλοπεριβαλλοντικά μέτρα και πολιτικές συνοχής. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι, ενώ δεν υπάρχει μια θεσμοθετημένη διαδικασία επέμβασης σε συγκεκριμένους τομείς, υπάρχει μια συμφωνία για εθελοντική πολιτική πρωτοβουλία, που βασίζεται στους στόχους της αειφορίας και της ηθικής θεώρησης της συμμετοχής σε έναν κοινό στόχο, όπως είναι η προστασία του πλανήτη¹⁴¹.

Παρά την μη πιστοποιημένη διαδικασία, η εφαρμογή ενός Σχεδίου Δράσης σε εφαρμογή της LA21, βάσει της διεθνούς εμπειρίας, προϋποθέτει την προετοιμασία εφαρμογής της (θεσμικό πλαίσιο), την εξασφάλιση της πολιτικής βούλησης για την εφαρμογή των αρχών της, τη σύσταση Περιβαλλοντικού Συμβουλίου και Ομάδων Εργασίας με τη μεγαλύτερη δυνατή αντιπροσώπευση ώστε η κατάρτιση του οράματος να είναι αποτέλεσμα μιας συλλογικής διαδικασίας μέσα από την ανάδειξη των κυριότερων ζητημάτων για την επίτευξη του οράματος. Το τελευταίο αποτελεί τη βάση για την δημιουργία του προγράμματος δράσης τόσο σε γενική όσο και τομεακή θεώρηση, αλλά και των δεικτών παρακολούθησης τους, ως το τελευταίο στάδιο του προγράμματος δράσης¹⁴².

3.2 Habitat Agenda και Τοπική Αυτοδιοίκηση

Στα προηγούμενα κεφάλαια, επιδιώχθηκε να αναλυθεί σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο το πλαίσιο διαμόρφωσης των πολιτικών και των παραμέτρων που σχετίζονται με το αναπτυξιακό φαινόμενο και ειδικότερα με τις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης. Βασική επωδός αυτής της ανάλυσης ήταν η σημασία της συμπερίληψης της τοπικής διάστασης της βιώσιμης ανάπτυξης, λόγω του χωρικού και χωροταξικού πεδίου, που περιέχει. Από τη στιγμή που οι περιφέρειες, οι πόλεις, οι οικισμοί κλπ. είναι οι κοινωνικές και γεωγραφικές ενότητες στις οποίες διαβιώνει η πλειοψηφία του

¹⁴⁰ Όπ. 83 (σελ. 4-13).

¹⁴¹ Ελένη Σβορώνου, όπ. π. υποσ. 1, (σελ. 14).

¹⁴² Ελένη Σβορώνου, όπ. π. υποσ. 1, (σελ. 14-15).

πληθυσμού, είναι σαφές ότι οι τοπικές αρχές και οι δομές τους οφείλουν να διαδραματίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Αυτό ήταν και το πνεύμα που κυριάρχησε στη Habitat II¹⁴³. Και εδώ έρχεται το σημείο σύνδεσης μεταξύ της LA21 και της HA το οποίο διαπιστώθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Δηλαδή η εμπειρία των τεσσάρων ετών μεταξύ της ψήφισης των δύο κειμένων ώθησε την προσπάθεια μεγαλύτερης ενσωμάτωσης των αρχών που τις συνοδεύουν. Για να μπορούσε να ευοδωθεί, όμως, αυτή η επιδίωξη χρειαζόταν να σχεδιαστούν οι αναγκαίες προσαρμογές, που προκύπτουν ύστερα από την πληροφόρηση και τη συναίνεση του κοινωνικού συνόλου αλλά και τη διοικητική αναδιάρθρωση των τοπικών αρχών.

Η διαδικασία, λοιπόν, προσαρμογής των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο προωθήθηκε για τέσσερις λόγους. Αρχικά, η ίδια η ενίσχυση της HA σε τοπικό επίπεδο. Ήταν σαφές ότι αν οι αρχές της μπορούσαν να διεισδύσουν στο ουσιαστικό επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης, όπως είναι η πόλη, θα επηρεάζονταν αναλόγως και οι στρατηγικές για τους ανθρωπινούς οικισμούς. Δεύτερον, η εδραίωση της θέσης και του ρόλου των Ο.Τ.Α. στις εθνικές και διεθνείς πολιτικές. Οι Ο.Τ.Α. μπορούν να διαδραματίσουν έναν ουσιαστικό παράγοντα αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης σχετικά με κοινωνικά, περιβαλλοντικά, οικονομικά προβλήματα και να αποτελέσουν βασικό μοχλό πίεσης για την αναχαίτισή τους. Τρίτον, η διεθνής συνεργασία. Η εφαρμογή της HA απαιτεί την εξασφάλιση οικονομικών πόρων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο και την αποτελεσματικότερη συνεργασία ανάμεσα σε φορείς, όπως εθνικοί ή υπερεθνικοί οργανισμοί, ιδιωτικός τομέας και τοπική αυτοδιοίκηση. Τέλος, η χρήση των πόρων του ιδιωτικού τομέα, οι οποίοι μπορούν να ενισχύσουν την τοπική ανάπτυξη¹⁴⁴.

Αυτή η εφαρμογή μπορεί να επιτευχθεί στους τομείς της οικιστικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης αστικών υποδομών, της στέγασης, της εκπαίδευσης, της υγείας, της εξάλειψης της φτώχειας, των ανθρωπινών δικαιωμάτων και της κοινωνικής ολοκλήρωσης. Για να επιτευχθεί, όμως, χρειάζεται η χάραξη μιας αποτελεσματικής στρατηγικής σε τοπικό επίπεδο. Οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας τέτοιας στρατηγικής είναι η καθολική συμμετοχή όλων των φορέων στον σχεδιασμό, στην υλοποίηση και στην αξιολόγηση των στρατηγικών και των προγραμμάτων για τους ανθρωπινούς οικισμούς, η δημιουργία ευέλικτων μηχανισμών παρακολούθησης, αξιολόγησης και ιεράρχησης των οικιστικών, κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών τάσεων και συνθηκών μέσα από τη χρήση κατάλληλων δεικτών, η υιοθέτηση της λογικής των ολοκληρωμένων προγραμμάτων με σύγχρονες τεχνικές μεθόδους για την κατάρτιση, υλοποίηση και παρακολούθηση τους και εγκατάλειψη της πρακτικής των μεμονωμένων και αποσπασματικών παρεμβάσεων. Αναφορικά με την συμμετοχή κοινωνικών ομάδων και κοινωνικών εταίρων στη διαμόρφωση ενός

¹⁴³ Όπ. π. υποσ. 108, (κεφ. 3.1).

¹⁴⁴ Σύνδεσμος 21 Ο.Τ.Α., *Προσαρμογή του Στρατηγικού Πλαισίου Ανάπτυξης του Συνδέσμου στους στόχους και της προδιαγραφές της HABITAT AGENDA*, κεφ. 3, σελ. 16-17.

προγράμματος δράσης μέσα από διαδικασίες πληροφόρησης, διαλόγου και δημιουργίας εταιρικών σχέσεων, προστίθεται η άμβλυνση των αντιδράσεων και η δικαιότερη κατανομή, πρόσβαση και χρήση των πόρων με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Επίσης, χρειάζεται η παροχή πόρων σε τοπικό επίπεδο, η ενίσχυση των μηχανισμών δικτύωσης και ανταλλαγής εμπειριών, αλλά και διάδοσης των Βέλτιστων Πρακτικών, όπως και η ενημέρωση των αρμόδιων κυβερνητικών οργανισμών για τα τοπικά ζητήματα έτσι ώστε οι εθνικές πολιτικές να ανταποκρίνονται σε αυτά.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι δύο βασικοί στόχοι της ΗΑ είναι η Επαρκής Στέγη για όλους και η Βιώσιμη Ανάπτυξη των Πόλεων και των Οικισμών. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι βασική προϋπόθεση αποτελεί η κατάρτιση ενός ολοκληρωμένου Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος Βιώσιμης Ανάπτυξης¹⁴⁵. Σημειώνεται ότι τα προγράμματα αυτά χαρακτηρίζονται ως ολοκληρωμένα, αφού καλύπτουν όλο το φάσμα των αρμοδιοτήτων και συμβάλλουν στην επιθυμητή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη στα πλαίσια των στόχων και κατευθύνσεων του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού.

Ως Ολοκληρωμένο Τοπικό Πρόγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης μπορεί να ορισθεί το σύνολο των γενικών και ειδικών στόχων και των απαραίτητων δράσεων, μέτρων, πολιτικών και επιμέρους προγραμμάτων που συμβάλλουν στον επιθυμητό αναπτυξιακό προγραμματισμό σε συνάρτηση με τους στόχους του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, προστατεύοντας παράλληλα το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της κάθε περιοχής.

Βέβαια, η παραπάνω συνθήκη δεν ήταν ανέκαθεν αυτονόητη. Η ανάγκη επανοριοθέτησης της σχέσης μεταξύ χωροταξικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού εκδηλώθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του '80. Η μέχρι τότε αντίληψη ήταν ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός σχετιζόταν αποκλειστικά με τη φύση και την κατανομή του χώρου με τα στοιχεία που τον συνθέτουν (πληθυσμός, δραστηριότητες, χρήσεις γης κλπ) και συνεπώς με τις αναπτυξιακές προοπτικές, χωρίς όμως να ξεχωρίζεται από αυτές. Η διαφοροποίηση από αυτή την αντίληψη βασίστηκε στην συνειδητοποίηση της ανάγκης διαμόρφωσης του αστικού χώρου, πέραν του φυσικού σχεδιασμού, με συντονισμό και υποστήριξη από περαιτέρω αναπτυξιακές πολιτικές, καθώς και στην κυριαρχία αναδυομένων πολιτικών τάσεων, όπως ο νεοφιλελευθερισμός και η αυξανόμενη επιρροή του περιβαλλοντικού κινήματος¹⁴⁶, που υπογράμμιζαν την ανάγκη ενίσχυσης του συντονισμού πέραν του φυσικού χώρου λόγω των κοινωνικοοικονομικών διαδικασιών. Βασικό σημείο, όμως, αποτελεί η ενίσχυση της

¹⁴⁵ Όπ. π. υποσ. 108, (κεφ. 3.2).

¹⁴⁶ Αθηνά Γιαννακού, *Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού και αρχές αειφόρου ανάπτυξης στον Ευρωπαϊκό και Ελληνικό χώρο : τρέχουσες εξελίξεις*, ΤΕΕ- Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 2007 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/DRASTHRIOTHTES/SEMINARIA/PALAIOTERA_SEMINARIA/Z_EKTAKTOS_KYKLOS_DECEMBER_07/giannakou.pdf).

περιβαλλοντικής διάστασης στη χάραξη τοπικών πολιτικών και η εισαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης ως βασικού μοντέλου διαμόρφωσης τους¹⁴⁷.

Όπως αναφέρθηκε καίρια στόχευση της ΗΑ για την επίτευξη αυτού του μοντέλου είναι ο μεγαλύτερος δυνατός βαθμός συμμετοχής του κοινωνικού συνόλου, των κοινωνικών ομάδων και των κοινωνικών εταίρων στη διαμόρφωση ενός προγράμματος δράσης, μέσα από διαδικασίες πληροφόρησης και διαλόγου. Έτσι, δημιουργούνται εταιρικές σχέσεις μεταξύ των Ο.Τ.Α και εταίρων που είναι ικανές να αμβλύνουν τις πιθανές αντιδράσεις για την κατανομή, την πρόσβαση και την χρήση των τοπικών πόρων με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, η παρακολούθηση της εφαρμογής ενός τοπικού προγράμματος και η αξιολόγηση των δράσεων και των πολιτικών διαφαίνονται ως απαραίτητες παράμετροι στην επίτευξη του στόχου προς τη βιώσιμη ανάπτυξη. Μια τοπική αρχή, άλλωστε, οφείλει να αναπτύσσει μηχανισμούς αξιολόγησης για τα αποτελέσματα των εφαρμοζόμενων πολιτικών. Με βάση τις προτάσεις που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της ΗΑ για την υλοποίηση των κεντρικών στόχων, όπως καταγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, προτείνεται η δημιουργία ενός ειδικού μηχανισμού παρακολούθησης, του Τοπικού Αστικού Παρατηρητηρίου. Αυτό με τη σειρά του συνεισφέρει στη σύσταση και αποτελεσματική λειτουργία Εθνικού Παρατηρητηρίου Βιώσιμης Ανάπτυξης. Σε κάθε περίπτωση, το ζητούμενο από την διαδικασία της συστηματικής παρακολούθησης και αξιολόγησης είναι η χάραξη της πλέον αποτελεσματικής πορείας προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Συνεπώς, ένα Ολοκληρωμένο Τοπικό Σχέδιο Δράσης συνθέτει τον κατευθυντήριο προγραμματικό άξονα ενός Ο.Τ.Α., ο οποίος μέσα από διαδικασίες αξιολόγησης και ιεράρχησης των δομών και των υπηρεσιών, αλλά και των αναγκών του να προωθήσει τη βιώσιμη ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο.

3.2.i Ολοκληρωμένα Τοπικά Προγράμματα Βιώσιμης Ανάπτυξης σε εφαρμογή της Habitat Agenda

Στην προηγούμενη ενότητα καθώς και όσα αναφέρθηκαν και στο κεφάλαιο 2 έγινε μία παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου, των αρχών, των στόχων και των πεδίων δράσης της ΗΑ. Προκειμένου να καταγραφεί μια ολοκληρωμένη παρουσίαση¹⁴⁸ θα επιδιωχθεί να επιγραφούν τα στάδια της εκπόνησης ενός Ολοκληρωμένου Προγράμματος. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη σημασία των βασικών σημείων ανάλυσης, των βασικών δεικτών (key indicators) που επιλέγονται για την παρακολούθηση των εξελίξεων, καθώς και των αξόνων επίλυσης των προβλημάτων. Το ενδιαφέρον στοιχείο των παραπάνω κατηγοριών, (στην ουσία οι δείκτες και οι

¹⁴⁷ Τζίνα Γιαννακούρου, όπ. π. υποσ. 129.

¹⁴⁸ Όπ. π. υποσ. 106, (για αυτή την ενότητα θα αξιοποιηθούν πληροφορίες από το σύνολο του Οδηγού ώστε να αποδοθεί μία περιεκτική παρουσίαση του τρόπου και των αξόνων κατάρτισης ενός Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος σε εφαρμογή της ΗΑ).

άξονες επίλυσης δρουν επικουρικά προς την βασική ανάλυση¹⁴⁹) είναι ότι διατρέχονται οριζόντια από τρεις βασικές παραμέτρους στο πλαίσιο της ΗΑ: την Κοινωνική και Οικονομική Ανάπτυξη (Χαρακτηριστικά Πληθυσμού, Κοινωνική και Οικονομική Ανάπτυξη) σε τοπικό επίπεδο, τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Πόλεων και των Οικισμών (Χωροταξική Οργάνωση – Χρήσεις Γης, Οικιστική Ανάπτυξη, Πολεοδομική Οργάνωση, Ποιότητα Ζωής στο αστικό περιβάλλον, Περιβάλλον και Φυσικοί Πόροι) και την Επαρκή Στέγη για Όλους (Κτιριακό και Οικιστικό Απόθεμα, Συνθήκες Στέγασης, Πρόσβαση σε Γη και Κατοικία).

Η εκπόνηση ενός Προγράμματος αναλύεται σε δύο μεγάλες ενότητες: στο πλαίσιο του σχεδιασμού του καθώς και στις παραμέτρους που σχετίζονται με την μεθοδολογία και τις προδιαγραφές του. Ο σχεδιασμός του πλαισίου για να θεωρηθεί επιτυχής πρέπει να καλύπτει τις προϋποθέσεις της πολιτικής βούλησης της διοίκησης ενός Ο.Τ.Α να εφαρμόσει ένα τέτοιο πρόγραμμα κινητοποιώντας τους κοινωνικούς και πολιτικούς εταίρους, και κινητοποιώντας σε συμμετοχή την τοπική κοινωνία (μεταξύ άλλων προβλέπεται και η σύμπληξη της Τοπικής Επιτροπής ΗΑ, που μπορεί να αποτελείται από εκπροσώπους συλλόγων, φορέων, επιχειρήσεων), της στήριξης των συνεργασιών όλων των ομάδων και των συλλογικοτήτων σε τοπικό επίπεδο, καθώς και της ενδυνάμωσης του ρόλου των Ο.Τ.Α. μέσα από μηχανισμούς καταγραφής, παρακολούθησης και τεκμηρίωσης των εξελίξεων. Στις προϋποθέσεις περιλαμβάνονται, επίσης, τα προγράμματα πληροφόρησης και επικοινωνίας του κοινού με άλλους φορείς.

Στο στάδιο της εφαρμογής ενός Σχεδίου Δράσης τα βασικά εργαλεία που απαιτούνται είναι η υιοθέτηση της πολιτικής των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων, η ενσωμάτωση των Δεικτών της Βιώσιμης Ανάπτυξης και η Ίδρυση των Τοπικών Παρατηρητηρίων¹⁵⁰. Η υιοθέτηση της παραπάνω πολιτικής αφορά σε παρεμβάσεις με συγκεκριμένο στόχο, αποτελώντας ένα συνεκτικό σχέδιο δράσεων κατά το οποίο όλες οι πτυχές όπως μελέτες, έργα, δράσεις κοινωνικής πολιτικής, πολιτιστικές δραστηριότητες κλπ. αποτελούν μέρος μίας μακροπρόθεσμης και σφαιρικής πολιτικής και όχι μέρος αποσπασματικών παρεμβάσεων, οι οποίες μέχρι τότε αποτελούσαν τη συνήθη πρακτική των τοπικών πολιτικών.

¹⁴⁹ Ο βασικός στόχος της ανάλυσης είναι η κάλυψη όλων των σημείων της θεματικής της Habitat Agenda. Οι άξονες πάνω στους οποίους αυτή επιδιώκεται, είναι η καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, ο εντοπισμός των προβλημάτων, η εκτίμηση των τάσεων και οι δυνατότητες βιώσιμης ανάπτυξης. Η βασική ανάλυση υποστηρίζεται από τους βασικούς άξονες διάγνωσης προβλημάτων, που εξειδικεύουν τη θεματολογία της ΗΑ ως προς τους τομείς παρέμβασης της. Παράλληλα, βασίζεται και στους βασικούς δείκτες ως η ελάχιστη απαιτούμενη στατιστική αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης στο οικιστικό περιβάλλον, στη στέγαση, στο φυσικό περιβάλλον και στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς στον εντοπισμό των προβλημάτων, ώστε να εφαρμοστούν τοπικές πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης.

¹⁵⁰ Η επιλογή των δεικτών και η σημασία που έχουν στην κατάρτιση και την υλοποίηση ενός προγράμματος δράσης ΗΑ, όπως και τα Τοπικά Παρατηρητήρια θα επισημανθούν αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 4.

Η κατάρτιση του πεδίου της μεθοδολογίας και των προδιαγραφών αναλύεται στις φάσεις εκπόνησης του Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος, οι οποίες αφορούν σε επαγωγικές διαδικασίες σχετικές με την εσωτερική οργάνωση ενός Ο.Τ.Α. (μία συνήθης πρακτική ήταν ο ορισμός ενός υπευθύνου από τα στελέχη των υπηρεσιών του ως υπευθύνου ΗΑ), τη δημιουργία Τοπικής Επιτροπής Habitat, την αναγνώριση προβλημάτων και της υφιστάμενης κατάστασης, των αιτιών και των τάσεων, τη διατύπωση του Οράματος, τη θέσπιση στόχων, τη διαμόρφωση Ειδικών Προγραμμάτων Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων (τα οποία αφορούν σε επιμέρους και πέραν του ενός στόχους), την υλοποίηση και παρακολούθηση του Προγράμματος με τη διατύπωση των στόχων σε βάθος συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων, αλλά και τη θέσπιση μηχανισμών εσωτερικού ελέγχου.

Αυτή η διαδικασία (η οποία αποτυπώνεται και στον παρακάτω Πίνακα 1) αποσκοπεί στην εκπόνηση ενός Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος που με βάση τα παραπάνω μπορεί να διαχειριστεί αποτελεσματικά τα προβλήματα της τοπικής κοινωνίας και να προδιαγράψει τις προοπτικές ανάπτυξής.

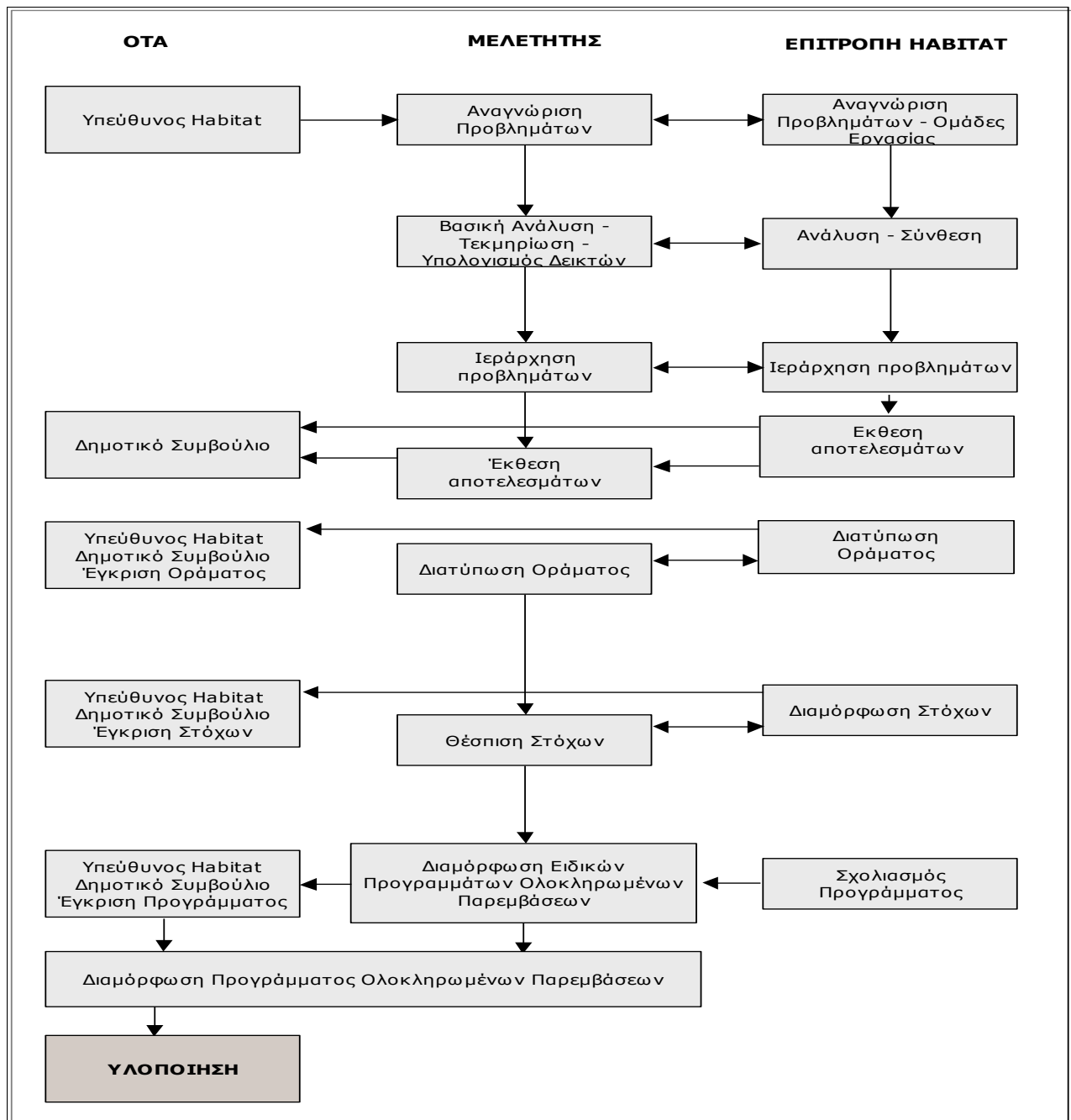
3.2.ii Η εφαρμογή της Habitat Agenda στην Ελλάδα

Η σχέση¹⁵¹ της Ελλάδας με την ΗΑ βασίζεται στο Ε.Σ.Δ. το οποίο παρουσιάστηκε το 1996 στη Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης με κύριο στόχο την προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου στις στοχεύσεις της ΗΑ. Οι βασικές αρχές του Ε.Σ.Δ. είναι οι: Εθνικό φυσικό περιβάλλον και ρύπανση, Φυσικοί πόροι και διαχείρισή τους, Οικισμοί και αειφορία, η Υγιεινή και Ασφαλής Διαβίωση, η Οικιστική Ανάπτυξη και οι Προκλήσεις από σύγχρονες τάσεις Αλλαγής της Λειτουργίας των πόλεων, του επιπέδου διαβίωσης και του τρόπου συμπεριφοράς ατόμων και οικισμών, Πρόσβαση σε επαρκή, κατάλληλη και προσιτή σε όλους κατοικία, Αξιοποίηση και ανάπτυξη του δυναμικού όλων των παραγωγικών τομέων, Δημοκρατικοί θεσμοί : αποδοχή και εφαρμογή τους, Ισότητα ατόμων και ομάδων πολιτών, Κοινωνική συνοχή, μερίμνα και δικαιοσύνη και Διεθνής Συνεργασία.

Το παραπάνω Σχέδιο είχε καταρτιστεί από την Εθνική Επιτροπή Habitat II, η οποία είχε συσταθεί το 1994, με σκοπό την προετοιμασία της ελληνικής συμμετοχής στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης και τη σύνταξη της Εθνικής Έκθεσης όπου καταγράφονται οι στόχοι, οι προτεραιότητες και οι βασικοί άξονες δράσης για την υλοποίηση των σκοπών της Συνδιάσκεψης. Στην έκθεση αυτή διατυπώθηκε το Ε.Σ.Δ. για τις Πόλεις και την Κατοικία (1996- 2000). Το 1997 ανασυστάθηκε η Εθνική Επιτροπή με κύριο ρόλο να αποτελέσει το βασικό συντονιστικό και καθοδηγητικό όργανο για την εφαρμογή της ΗΑ.

¹⁵¹ Όπ. π. υποσ. 108, (Μέρος I, κεφ. 2).

Σχετικά με την υλοποίηση των προγραμμάτων σε εφαρμογή της ΗΑ σημειώνεται ότι χρηματοδοτούνταν από την Ε.Ε. εντασσόμενα στο Γ' Κ.Π.Σ., στο τομεακό Ε.Π.ΠΕΡ. του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. Η διαδικασία απαιτούσε την προηγούμενη έγκριση υλοποίησης των προγραμμάτων από τα Δημοτικά Συμβούλια ώστε τα Ειδικά Προγράμματα Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων (Ε.Π.Ο.Π.) – ως τελικό στάδιο μελέτης της ΗΑ- να χρηματοδοτηθούν μέσω του Ε.Π.ΠΕΡ.¹⁵² (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον).

(Πίνακας 1¹⁵³)

¹⁵² Εγκρίθηκε η 4^η φάση του Habitat Agenda,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.halandri.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=236>).

¹⁵³ Όπ. π. υποσ. 108, (σελ. 62, Φάσεις Σχεδιασμού Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος).

3.3 Το σημερινό θεσμικό πλαίσιο για την ανάπτυξη στην Πρωτοβάθμια Αυτοδιοίκηση

Προκειμένου να υπάρξει μια ανάλυση και μια συγκριτική προσέγγιση σχετικά με τις δυνατότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως έχει διαμορφωθεί, ειδικότερα, με τη διοικητική μεταρρύθμιση αλλά και το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, να αναπτύσσει πρωτοβουλίες και συνεργασίες προηγείται μία επισκόπηση των αλλαγών που επέφερε ο “Καλλικράτης”.

Σύμφωνα με τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (ν. 3643/2006) και τον “Καλλικράτη” οι Ο.Τ.Α., έχουν αναπτυξιακές αρμοδιότητες¹⁵⁴ στους ακόλουθους τομείς :

- Ανάπτυξη (προστασία και αξιοποίηση τοπικών φυσικών πόρων, της φυτικής και της ζωικής παραγωγής, κατασκευή και συντήρηση των δικτύων και των έργων τεχνικής υποδομής για τη στήριξη της τοπικής οικονομίας, χορήγηση αδειών εγκατάστασης και λειτουργίας ορισμένων κατηγοριών επιχειρήσεων)
- Πολεοδομία και Περιβάλλον (προστασία και αναβάθμιση του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος, διαχείριση των υδάτινων πόρων, εφαρμογή τοπικών πολεοδομικών σχεδίων, έκδοση και έλεγχος εφαρμογής των οικοδομικών αδειών, ανάπλαση υποβαθμισμένων περιοχών, διαχείριση των στερεών αποβλήτων)
- Ποιότητα Ζωής και Εύρυθμη λειτουργία των Πόλεων (εξασφάλιση τεχνικών και κοινωνικών υποδομών στις πόλεις και τα χωριά, όπως συστήματα ύδρευσης, ηλεκτροφωτισμού κοινοχρήστων χώρων, δημιουργία χώρων πρασίνου και αναψυχής, υπόγειοι και υπέργειοι χώροι στάθμευσης, ρύθμιση της κυκλοφορίας, δημοτική συγκοινωνία, δανειοδότηση των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος)
- Κοινωνική Προστασία και Αλληλεγγύη (παιδικοί και βρεφονηπιακοί σταθμοί, Κ.Α.Π.Η., σχεδιασμός και η εφαρμογή προγραμμάτων για τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και τη δημόσια υγιεινή, καταβολή επιδομάτων σε ορισμένες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, έκδοση τοπικών υγειονομικών διατάξεων)
- Παιδεία, Πολιτισμός, Αθλητισμός (κατασκευή και συντήρηση των σχολείων της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ίδρυση και λειτουργία βιβλιοθηκών, σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων διά βίου μάθησης,

¹⁵⁴ Οι πληροφορίες αυτής της ενότητας αφορούν στους γενικούς τομείς στους οποίους έχουν αρμοδιότητες οι δήμοι και για τις οποίες υπάρχει μία επιγραμματική αναφορά και αξιοποιήθηκαν από το κείμενο “Ο αναπτυξιακός ρόλος της Τοπικής αυτοδιοίκησης” του Παναγιώτη Μαϊστρου το οποίο γράφτηκε το 2011 στο πλαίσιο της ημερίδας “Έξι μήνες Καλλικράτης, προβλήματα και προοπτικές” (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.citybranding.gr/2011/07/blog-post_8750.html).

μαζικού αθλητισμού, πολιτιστικών προγραμμάτων, κατασκευή και διαχείριση αθλητικών εγκαταστάσεων).

Οι παραπάνω άξονες και παράμετροι συνδέονται στενά με τις στοχεύσεις και τις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, όπως αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Συνθέτουν, έτσι, ένα φάσμα δραστηριοποίησης στους τρεις πυλώνες που συνθέτουν μια βιώσιμη προσέγγιση για τη χάραξη ενός συγκροτημένου Σχεδίου Δράσης για μια ορισμένη περιοχή.

Επιπρόσθετα και προς επίρρωση των παραπάνω, η μεταφορά των αρμοδιοτήτων, που συντελέστηκε και η ανάγκη συνεπούς εκτέλεσης τους από τους Ο.Τ.Α. προϋποθέτει ένα σαφές και επαρκές πλαίσιο χρηματοδότησης και προγραμματισμού. Οι πηγές χρηματοδότησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα προέρχονται από τους Κ.Α.Π. της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και κυρίως από τη Σ.Α.Τ.Α., καθώς και από τους ίδιους πόρους των Ο.Τ.Α. Αποτελούνται, επίσης, από το Π.Δ.Ε., τα Επιχειρησιακά Προγράμματα και ιδίως τα Π.Ε.Π., τα ειδικά προγράμματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως το Ε.Α.Π.Τ.Α., το Ε.Π.Τ.Α. και το πρόγραμμα “ΘΗΣΕΑΣ” (αναπτυξιακό πρόγραμμα για τη στήριξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης). Μάλιστα, το ίδιο το νομοθετικό πλαίσιο του “Καλλικράτη” προβλέπει την θέσπιση του προγράμματος ΕΛΛ.Α.Δ.Α. με ειδικές αναφορές στην ενίσχυση της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, στην άμβλυνση ανισοτήτων, καθώς και στην διαδημοτική συνεργασία¹⁵⁵.

Βασικός μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης παραμένει το Ε.Σ.Π.Α., του οποίου οι τομείς προτεραιότητας είναι οι επενδύσεις στην παραγωγή, η Κοινωνία της γνώσης και η καινοτομία, η Απασχόληση και η Κοινωνική Συνοχή, το Θεσμικό περιβάλλον και η εθνική και περιφερειακή ελκυστικότητα (στην οποία αποσκοπούν τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, για τις 13 περιφέρειες της χώρας) για επενδύσεις, εργασία και διαβίωση¹⁵⁶.

Οι κατευθύνσεις των πόρων αυτών αξιοποιούνται για να την ανάπτυξη παρεμβάσεων, στη βάση των προαναφερθέντων τομέων, όπως είναι οι μελέτες και τα έργα βελτίωσης των υποδομών και προστασίας του περιβάλλοντος (έργα Ε.Σ.Π.Α., δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης και στερεών αποβλήτων, υπογείωσης δικτύων, υποδομής για την γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία, προσβασιμότητας Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, ενίσχυσης εναλλακτικών μορφών μετακίνησης, βασικών αθλητικών υποδομών, σήμανσης κλπ.). Επίσης, στοχεύουν σε δράσεις και έργα ενίσχυσης των κοινωνικών υποδομών και της κοινωνικής μέριμνας (βρεφονηπιακοί σταθμοί, Κ.Α.Π.Η., Κέντρα

¹⁵⁵ Αρ. 281, ν. 3852/2010.

¹⁵⁶ Για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 έχουν υπογραφεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το σύνολο των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ). (Οι πληροφορίες αφορούν στις στοχεύσεις του ΕΣΠΑ της προγραμματικής περιόδου 2007 - 2013, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ggea.gr/ap.htm>), καθώς και της προγραμματικής περιόδου 2014-2020, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.espa.gr/el/pages/staticNewProgrammingPeriod.aspx>)).

Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με ειδικές ανάγκες, γηροκομεία, δίκτυα και δομές κοινωνικής αλληλεγγύης κλπ.). Τέλος, αφορούν σε οριζόντιες παρεμβάσεις, για την οδική ασφάλεια, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, την υποστήριξη των ορεινών και των νησιωτικών Δήμων κλπ.

3.3.i Τοπικά Σχέδια Δράσης, Βιώσιμη Ανάπτυξη και “Καλλικράτης”

Ο προγραμματισμός και ο συντονισμός των αναπτυξιακών εργαλείων, που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, έχει ιδιαίτερη σημασία για την αξιοποίηση του κανονιστικού και χρηματοδοτικού πλαισίου ώστε να υποστηριχτούν τα έργα και οι δράσεις για την περιφερειακή ανάπτυξη. Για την καλύτερη δυνατή διοικητική επάρκεια των Ο.Τ.Α. ώστε να αξιοποιούνται αποτελεσματικότερα τα εργαλεία αυτά, και σύμφωνα με τις προαναφερθείσες νομοθετικές διατάξεις, έχει προβλεφθεί η δημιουργία ενός διαδικαστικού πλαισίου με στόχο τον εκσυγχρονισμό της οργάνωσης και της λειτουργίας των αυτοδιοικητικών δομών και την εγκατάσταση μόνιμων δομών προγραμματισμού. Έτσι, είναι δυνατή η εισαγωγή μόνιμων εσωτερικών διαδικασιών και συστημάτων προγραμματισμού στην πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση, ώστε οι διαδικασίες του προγραμματισμού, της παρακολούθησης και της μέτρησης των αποτελεσμάτων των δράσεων να αποτελούν μια σταθερή εσωτερική δομή, στην οποία θα συμμετέχει το ανθρώπινο δυναμικό του¹⁵⁷.

Βασικός κορμός και εργαλείο αυτής της προσέγγισης είναι η υποχρεωτική εκπόνηση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των δήμων¹⁵⁸. Σκοπός των προγραμμάτων αυτών είναι η ανάπτυξη του δήμου, καθώς και η διοικητική και οργανωτική του αναβάθμιση, βάσει του ισχύοντος πλαισίου, δηλαδή του “Καλλικράτη” και των αναπτυξιακών κατευθύνσεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

Τα Επιχειρησιακά Προγράμματα συνιστούν, δηλαδή, Ολοκληρωμένα Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα¹⁵⁹ (ή ολοκληρωμένα Σχέδια Τοπικής Ανάπτυξης), που άπτονται ζητημάτων σχετικά με υποδομές, τοπική ανάπτυξη, εσωτερική και ενδοδημοτική οργάνωση και λειτουργία των εσωτερικών υπηρεσιών τους, ως οργανική μονάδα αναπτυξιακού προγραμματισμού, αλλά και με διαδικαστικές κατευθύνσεις σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Η διαδικασία σύνταξης του Επιχειρησιακού Προγράμματος, βάσει του “Καλλικράτη”, εγκρίνεται με την έναρξη της δημοτικής περιόδου και καλύπτει διάστημα πενταετίας, όσο διαρκεί δηλαδή η δημοτική θητεία, ενώ προβλέπει και διαδικασία αναθεώρησης, αν χρειαστεί, με τη σύνταξη της ενδιάμεσης έκθεσης

¹⁵⁷ Εγκύκλιος με θέμα: “Επιχειρησιακά Προγράμματα (Ε.Π.) Ο.Τ.Α”, του υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, (εγκυκλ. 45, 10/2006).

¹⁵⁸ Επιπλέον, των προηγούμενων βιβλιογραφικών πηγών και πηγών ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης, για την παρούσα ενότητα έχουν αξιοποιηθεί πληροφορίες από τον “Οδηγό Κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Δήμων”, που εκδόθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και την Ε.Ε.Τ.Α.Α., Σεπτέμβριος 2011.

¹⁵⁹ Όπ. π. υποσ. 44.

αξιολόγησης¹⁶⁰. Σε αυτό περιλαμβάνονται τα έργα και τις δράσεις, που αφορούν όλους τους τομείς της τοπικής ανάπτυξης, ενώ εξειδικεύεται κάθε χρόνο στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης, το οποίο μπορεί να τροποποιηθεί ή να περιλάβει νέες δράσεις.

Η σύνταξη του επιχειρησιακού προγράμματος περιλαμβάνει τρία βασικά κεφάλαια¹⁶¹:

- i. Στρατηγικός Σχεδιασμός του οποίου οι άξονες είναι προκαθορισμένοι και σε συμφωνία με την οργάνωση των αρμοδιοτήτων σε θεματικές ενότητες (Περιγραφή και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης, Στρατηγική του Ο.Τ.Α. και αναπτυξιακές προτεραιότητες). Ο Στρατηγικός Σχεδιασμός αναλύεται σε τέσσερις άξονες: Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής, Κοινωνική Πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός και Αθλητισμός, Τοπική οικονομία και Απασχόληση, καθώς και στα όσα σχετίζονται με το οργανόγραμμα, το εσωτερικό περιβάλλον και τις οριζόντιες υπηρεσίες του δήμου.
- ii. Επιχειρησιακός Προγραμματισμός, ο οποίος αποτελεί την κεντρική αναφορά ώστε να δίνει το υπόβαθρο για την εκπόνηση επιμέρους σχεδίων δράσης και τους στόχους (ανά υπηρεσία υλοποίησης, ανά θεματική, κλπ.). Περιλαμβάνει τον πενταετή προγραμματισμό τους, την εκτίμηση των εσόδων και των πηγών χρηματοδότησης για την υλοποίηση των δράσεων, καθώς και την κατανομή των εσόδων για την κάλυψη των δαπανών.
- iii. Οικονομικός Προγραμματισμός, ως συνέχεια του Επιχειρησιακού Προγραμματισμού κατά τη διάρκεια του οποίου διερευνώνται οι πηγές χρηματοδότησης, αποτελώντας βάση για το σχεδιασμό και υλοποίηση δράσεων κυρίως αναπτυξιακού χαρακτήρα.

Τέλος, βασική ενότητα της κατάρτισης ενός Επιχειρησιακού Προγράμματος είναι αυτή που αφορά στην υιοθέτηση δεικτών παρακολούθησης και αξιολόγησης του.

Σημειώνεται ότι οι επιμέρους άξονες του Στρατηγικού Σχεδιασμού είναι ταυτόσημοι με τις δύο κατηγορίες στόχων ενός Επιχειρησιακού Προγράμματος και αφορούν στην προώθηση της τοπικής ανάπτυξης και Εσωτερική ανάπτυξη του Δήμου ως οργανισμού. Η πρώτη κατηγορία είναι η συμπτυκνωμένη παρουσίαση της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης αφού ανάγεται στην προστασία και στην αναβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και τη διασφάλιση της ποιότητας ζωής (π.χ. προστασία

¹⁶⁰ Η συγκεκριμένη διαδικασία μπορεί να πραγματοποιηθεί στα μέσα της δημοτικής θητείας δηλαδή στο τρίτο έτος υλοποίησης του προγράμματος. (Για τη συγκεκριμένη περίοδο καθώς και για άλλες πληροφορίες σχετικές με τη συγκεκριμένη υποενότητα αξιοποιήθηκε το άρθρο: *Πως θα συντάξουν οι δήμοι τα νέα Πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα – Μέχρι πότε υποχρεούνται να τα υποβάλλουν (απόφαση ΥΠΕΣ)*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.aftodioikisi.gr/dimoi/pos-tha-sintaxoun-oi-dimoi-ta-nea-pentaeti-epixeirisiaka-programmata-mexri-pote-ipoxreountai-na-ta-ipovaloun-apofasi-ipes>).

¹⁶¹ Σύμφωνα με το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο (Υ.Α. 18183/2.4.2007 / ΦΕΚ 206 Α').

και αειφόρος διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, βελτίωση και διαχείριση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, υποδομές), στη βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας των κατοίκων της περιοχής (Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Ενσωμάτωση, Υγεία, Παιδεία / Δια βίου μάθηση, Πολιτισμός και Αθλητισμός), κοινωνικά ζητήματα) και στη βελτίωση της τοπικής οικονομίας και απασχόλησης (οικονομικές και παραγωγικές δραστηριότητες, απασχόλησης).

Η δεύτερη κατηγορία στοχεύει στη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας ενός δήμου ως δημόσιου οργανισμού και φορέα παροχής συλλογικών αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και ως θεσμού διασφάλισης της υλοποίησης πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, σύμφωνα με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Στους σκοπούς της καταγράφονται η βελτίωση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας και της νομιμοποίησης της λειτουργίας των δήμων. Έτσι, οι υπηρεσίες γίνονται φιλικότερες προς τον πολίτη, αποτελεσματικότερες και πιο διαφανείς στη λειτουργία τους. Παράλληλα, δίνεται η δυνατότητα βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης του δήμου, μέσω του μεσοπρόθεσμου οικονομικού προγραμματισμού και του εξορθολογισμού της οικονομικής διαχείρισης και του λειτουργικού κόστους.

Η τρίτη κατηγορία είναι οι αναπτυξιακές συνεργασίες των δήμων οι οποίες αφορούν στη διαχείριση ευρύτερων τοπικών υποθέσεων. Για αυτό το λόγο στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα καταγράφεται η παραίνεση για συνεργασία με τοπικούς κοινωνικούς και οικονομικούς φορείς (ιδιωτικές επιχειρήσεις, σύλλογοι και μη κυβερνητικές οργανώσεις), με όμορους δήμους και με φορείς του πολιτικού και διοικητικού συστήματος της χώρας (Κεντρικοί φορείς και Περιφέρειες), εντοπίζοντας τους τομείς συνεργασίας με φορείς που έχουν άλλες αρμοδιότητες. Έτσι, αναβαθμίζεται το επίπεδο συνεργασίας σε τοπικό, διαπεριφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, για τη συντονισμένη προώθηση της τοπικής ανάπτυξης και την από κοινού παροχή υπηρεσιών ή υλοποίηση δράσεων και συμφωνιών.

Εκτός των παραπάνω, ουσιαστικό στοιχείο της κατάρτισης ενός Επιχειρησιακού Προγράμματος αποτελούν τα βασικά σημεία που περιλαμβάνει στην εκπόνηση του. Επιγραμματικά αυτά είναι: τα γενικά χαρακτηριστικά της περιοχής (γεωγραφία, πληθυσμός, ιστορία, οικονομία), η καταγραφή των υποδομών, η αναπτυξιακή φυσιογνωμία, τα ζητήματα τοπικής ανάπτυξης, το εσωτερικού διοικητικού περιβάλλοντος, τα κρίσιμα ζητήματα εσωτερικής ανάπτυξης, η περιγραφή του ευρωπαϊκού, εθνικού και περιφερειακού αναπτυξιακού πλαισίου. Μια βασική παράμετρος της επιτυχίας των παραπάνω στοιχείων είναι η ανταπόκριση της τοπικής κοινωνίας σε αυτές τις αρχές και ο βαθμός έμπνευσης και κινητοποίησης φορέων και ομάδων πληθυσμού να συμμετάσχουν στις δράσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη¹⁶². Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με τις προτεραιότητες της εκάστοτε δημοτικής αρχής και

¹⁶² Κωνσταντίνα Τσαμπούκου-Σκαναβή, *Περιβάλλον και Κοινωνία. Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, 2004, κεφ. 4.

τις ευκαιρίες από το εξωτερικό περιβάλλον, αποτελούν τη βάση για τον καθορισμό του οράματος και των κατευθυντηρίων αρχών ενός δήμου.

Διακρίνεται, λοιπόν, η δομή ενός ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδιασμού σε τοπικό επίπεδο, η σύνταξη του οποίου αποτελεί βασική προϋπόθεση για την προγραμματισμένη ανάληψη μέτρων και συντονισμένων και ιεραρχημένων παρεμβάσεων με στόχο την τοπική ανάπτυξη. Άλλωστε, η διαδικασία ιεράρχησης και προσδιορισμού των αναγκών και των ζητημάτων, που τίθενται κατά προτεραιότητα, και η ένταξη τους σε ένα ευρύτερο αναπτυξιακό σχεδιασμό, προϋποθέτουν την ύπαρξη συγκεκριμένων τομεακών Σχεδίων Δράσης¹⁶³, που περιγράφουν με σαφήνεια και λεπτομέρεια τις επεμβάσεις αιτιολογώντας και το σκεπτικό επιλογής και διαμόρφωσης τους. Έτσι, καθίσταται αποτελεσματική η σχέση μεταξύ οικιστικής ανάπτυξης με την σωστή αξιοποίηση του οικιστικού σχεδιασμού, ξεπερνώντας την εγγενή απουσία τυποποιημένου μηχανισμού αστικής ανάπτυξης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και αναδεικνύεται ένας τύπος πόλεων με ισχυρή δραστηριοποίηση στον τριτογενή τομέα, αλλά και σαφή βάση στον δευτερογενή τομέα παραγωγής¹⁶⁴.

Η κατάρτιση ενός τέτοιου (τομεακού) τοπικού σχεδίου δράσης αποτελεί μια ολοκληρωμένη πρόταση ενεργειών και δράσεων που στόχο έχουν την αποτελεσματική ενσωμάτωση των πολιτικών σε τομεακό επίπεδο για να επιτευχθούν στόχοι και βελτιώσεις σε συγκεκριμένα δεδομένα βάσει του στρατηγικού σχεδιασμού. Αυτές αφορούν σε κύριες (δραστηριότητες σχετικές με το σκοπό λειτουργίας ενός δήμου: αναπτυξιακές, πολιτιστικές, αθλητισμού, προστασίας περιβάλλοντος) και οριζόντιες λειτουργίες (παροχή υπηρεσιών υποστήριξης στις υπηρεσίες και τα όργανα διοίκησης του δήμου, όπως διοίκηση προσωπικού, οικονομική διαχείριση, προμήθειες, διοικητική και νομική υποστήριξη, υποστήριξη του προγραμματισμού, σχεδιασμός, ανάπτυξη και παραγωγική λειτουργία πληροφοριακών συστημάτων). Στην ουσία, τα επί μέρους σχέδια δράσης μετατρέπουν τους στρατηγικούς στόχους ενός δήμου σε δράσεις εφικτές από τις υπηρεσίες του¹⁶⁵.

Τέλος, κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των σχεδίων δράσης αυτών παρέχεται μια δικλείδα αποτελεσματικότητας, που συνοδεύεται από την παρακολούθηση και την τελική αξιολόγηση της υλοποίησης τους ώστε να προβλεφθούν πιθανές αναντιστοιχίες αλλά και προσαρμογές ώστε η αποτελεσματικότητα να αποκτήσει διαχυτικό αντίκρισμα στο κοινωνικό σύνολο.

¹⁶³ Ελένη Σβορώνου, όπ. π. υποσ. 1, (Παράλληλα, σημειώνεται ότι στο τεχνοκρατικό επίπεδο της σύνταξης ενός Επιχειρησιακού Προγράμματος, το Τοπικό Σχέδιο Δράσης έχει και τη διάσταση που εξηγείται σε αυτήν την παράγραφο).

¹⁶⁴ Δημήτρης Οικονόμου, *Αστική Ανάπτυξη και Χωροταξική Οργάνωση Οικιστικού Δικτύου* στο: Παναγιώτης Γετίμης, Γρηγόρης Καυκαλάς, Ναπολέων Μαραβέγιας (επιμ.), *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1994, σελ. 43-93.

¹⁶⁵ Οπ. π. υποσ. 144.

3.4 Μια διαχρονικά γραμμική, αλλά απαραίτητη διαδικασία

Αυτό που κατέστη σαφές στο κεφάλαιο, που προηγήθηκε, επιβεβαιώνει τον ρόλο της τοπικής κοινωνίας στις διαδικασίες χάραξης των αστικών πολιτικών συνδέοντας την αειφορία με την χρηστή διακυβέρνηση¹⁶⁶. Στην ουσία, η βάση του 1992 και της LA21 επηρεάζει τις αρχές της HA II, η οποία έθεσε σε προτεραιότητα την αντιμετώπιση προβλημάτων του αστικού χώρου. Έτσι, αν μπορούσε να τεθεί σε άτυπο χρονοδιάγραμμα, η περίοδος που αναλύθηκε καλύπτει τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Το ενδιαφέρον είναι ότι και οι τρεις θεματικές – Σχέδια Δράσης σε εφαρμογή των LA 21 και HA και η περίπτωση του “Καλλικράτη”- αναδεικνύουν τον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης ως δρώντα σημαντικών αλλαγών στο τοπικό επίπεδο, δηλαδή στον συγκεκριμένο τόπο που εκτυλίσσεται η ανθρώπινη δραστηριότητα.

Συνεπώς, αυτές οι διαδικασίες, ακόμα και αν είναι αποσπασματικές – στην Ελλάδα λίγοι δήμοι, (όπως οι δήμοι Αμαρουσίου και Χαλανδρίου) είχαν προωθήσει τέτοια σχέδια δράσης¹⁶⁷-, έχουν καταφέρει να αποκρυσταλλώσουν τους σύγχρονους στόχους της τοπικής αυτοδιοίκησης (βιώσιμη ανάπτυξη, αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου, συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, αξιολόγηση των παρεμβάσεων, αναβάθμιση του δήμου ως διοικητικής δομής) και να την επιφορτίσουν με την πρόκληση της ανάληψης του συντονιστικού ρόλου τέτοιων πρωτοβουλιών. Το ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει από τα παραπάνω είναι η επαγωγική διαμόρφωση των Σχεδίων Δράσης διαδεχόμενα χρονικά το ένα το άλλο, καθώς και η αλλαγή της πυκνότητας του εφαρμοστικού τους πεδίου από την εθελοντική στην υποχρεωτική διάσταση.

Αυτοί οι στόχοι εντάσσονται και συνυπάρχουν με την αειφορία στο πλαίσιο ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού, ο οποίος πέραν της χρηστικής του παρουσίας σε προγραμματικό επίπεδο διαχωρίζεται από ένα απλό αναπτυξιακό πλάνο (master plan) σε επίπεδο συμβατικής ή χωροταξικής ανάπτυξης¹⁶⁸. Έτσι, διαμορφώνεται ένας τρόπος αλλαγής και διαμόρφωσης των οραματισμών για μια περιοχή με βάση τη συμμετοχική ανάλυση και την πιθανή εξέλιξη της.

¹⁶⁶ Adriana Allen, *Sustainable urbanisation Bridging the Green and Brownh Agendas*, ed. The Development Planning Unit, London (UCL), 2004, σελ. 14-15.

¹⁶⁷ Όπ. π. υποσ. 79, (σελ 37).

¹⁶⁸ Jordi Borja and Manuel Castells in collaboration with Mireia Belil and Chris Berner, *Local and global: the management of cities in the information age*, Earthscan Publications Limited, London, 1997, κεφ. 5.

Μέρος Δεύτερο

Κριτική προσέγγιση των Αστικών Παρατηρητηρίων, ως δομών αξιολόγησης Τοπικών Σχεδίων Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας γίνεται μία απόπειρα παρουσίασης και ανάλυσης του θεσμού των Αστικών Παρατηρητηρίων (Urban Observatory) σε εφαρμογή της Habitat Agenda, της λειτουργίας τους και πως αυτή διασυνδέεται με τη διαμόρφωση της αστικής αειφορίας. Ειδικό ενδιαφέρον έχει η λειτουργία τους ως δομών αξιολόγησης των πολιτικών που οι ίδιοι οι Ο.Τ.Α. χαράσσουν και υλοποιούν στην επικράτεια τους και το κατά πόσο τα συμπεράσματα που προκύπτουν γίνονται αντικείμενο αλλαγής ή προσαρμογής των πολιτικών αυτών.

Κεφάλαιο 4^ο: Ο θεσμός και ο τρόπος λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων

Η προοδευτικότητα και η δυναμική του εννοιολογικού πλαισίου της βιώσιμης ανάπτυξης αντανακλάται και στις διαστάσεις που προσδιορίζουν τον χαρακτηρισμό της. Έτσι, έχει χαρακτηριστεί κατά καιρούς “βιώσιμη”, “αιφόρος”, “ολοκληρωμένη”, “πράσινη”, αλλά και “έξυπνη”. Στις αρχές της έξυπνης ανάπτυξης¹⁶⁹ (smart development) σε αστικό επίπεδο, η οποία ως πλατφόρμα διατύπωσης αρχών για την ανάπτυξη υπάρχει τις τελευταίες δύο δεκαετίες με βασικό στόχο τη νεωτερική αναδιατύπωση παραμέτρων, που συνδέουν αρμονικότερα και πιο άμεσα το περιβάλλον, την οικονομία και την καθημερινότητα¹⁷⁰. Οι αρχές αυτές είναι η μεικτή χρήση Γης, η αξιοποίηση του ολοκληρωμένου σχεδιασμού των κτιρίων, η δημιουργία οικιστικών επιλογών και ευκαιριών, καθώς και γειτονιών φιλικών στους πεζούς, η προώθηση διακριτών και λειτουργικών οικισμών με αίσθηση του τόπου, η ενίσχυση της ανάπτυξης και η στόχευση της προς τους Ο.Τ.Α., η διατήρηση ανοιχτών χώρων και χώρων πρασίνου, αλλά και περιοχών ιδιαίτερης περιβαλλοντικής σημασίας, οι επιλογές για τις μεταφορές, οι οικονομικές πρωτοβουλίες σχετικές με την ανάπτυξη στη βάση της δικαιοσύνης και της οικονομικής αποδοτικότητας και η ενθάρρυνση της συμμετοχής τόσο των τοπικών αρχών όσο και της κοινωνίας στη λήψη αποφάσεων¹⁷¹.

Ο λόγος της αναφοράς στις αρχές της έξυπνης ανάπτυξης αποσκοπεί στην απόδειξη της κυριαρχίας ενός ολόκληρου φάσματος πεδίων επέμβασης βιώσιμων πολιτικών στον αστικό χώρο ή σε τοπικό επίπεδο που αλληλεπιδρά με την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Η διαμόρφωση, η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων και η υλοποίηση των στόχων βάσει των αρχών που προηγήθηκαν ή και παρουσιάστηκαν στην εφαρμοστική αποτύπωση των Σχεδίων Δράσης κατ’ εφαρμογή των κειμένων και των αρχών της LA21 και της HA προδιαθέτουν για την ουσία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως φορέα αρμόδιου για τις παραπάνω διαδικασίες. Τα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει, λοιπόν, είναι πολλά και δεν ευνοούν τις βραχυπρόθεσμες συνθέσεις.

¹⁶⁹ Θεωρία που έχει αναπτυχθεί στον Βορρά, η έξυπνη ανάπτυξη καλύπτει ένα φάσμα στρατηγικών ανάπτυξης που προασπίζει τη δημόσια υγεία και το φυσικό περιβάλλον, μετατρέποντας τις πόλεις σε ελκυστικά, οικονομικά ισχυρά, και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς αστικά κέντρα. Αφορά σε πολεοδομικό σχεδιασμό για τα αστικά κέντρα ο οποίος εστιάζει στην φιλικότητα προς τους πεζούς, στην αναδιάταξη των μεταφορών, στην ανάδειξη της προσβασιμότητας σε δομές παιδείας, πολιτισμού και υγείας και στον συμπαγή χώρο ώστε να αποφεύγεται η αστική εξάπλωση. Υποστηρίζει, την περιφερειακή διάσταση της αειφορίας σε έναν βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό, ενώ στοχεύει και στην δημιουργία ενός αισθήματος κοινότητας και χώρου διεκδικώντας το φάσμα των μεταφορών, των ευκαιριών στην απασχόληση και στη στέγαση και της δίκαιας κατανομής των οφελών της ανάπτυξης. (Για την υποσημείωση αυτή αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από: *Smart Growth*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://en.wikipedia.org/wiki/Smart_growth#cite_note-6), και *This is smart growth*, Smart Growth Network (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www2.epa.gov/sites/production/files/2014-04/documents/this-is-smart-growth.pdf>).

¹⁷⁰ Harriet Tregoning, Julian Agyeman & Christine Shenot, *Sprawl, Smart Growth and Sustainability*, Local Environment, Vol. 7, No. 4, ed. Routledge, Oxford, 2002, σελ. 341-347.

¹⁷¹ Smart Growth Principles, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.smartgrowth.org>).

Συνεπώς, η αποτελεσματικότητα αυτών των παρεμβάσεων, όπως αποτυπώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, έχει άμεση σχέση με τη συνεχή καταγραφή, αξιολόγηση και ανατροφοδότηση των δράσεων που προωθούνται, ώστε αφενός να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και αφετέρου να αναμορφωθεί και να επικαιροποιηθεί ο στρατηγικός σχεδιασμός ενός Ο.Τ.Α. Άλλωστε, το αιτιολογικό πλαίσιο αυτών των ενοτήτων είναι η ανταπόκριση στις απαιτήσεις του μέλλοντος αναφορικά με την οικονομική ευημερία και την ενίσχυση της απασχόλησης, με την αξιοποίηση του αστικού περιβάλλοντος και του χώρου για την άμβλυνση των κοινωνικών προβλημάτων και των ανισοτήτων, την αναβάθμιση της διοικητικής επάρκειας και την προσαρμογή στις αλλαγές.

Τόσο, η LA21 όσο και η HA είτε σαν ξεχωριστές είτε σαν κοινές βάσεις εφαρμογής Τοπικών Σχεδίων Δράσης (Local Habitat Agendas) επεδίωξαν την προώθηση τέτοιων μηχανισμών. Η πρώτη κυρίως με την εγκαθίδρυση μηχανισμών και δεικτών στην ήδη υπάρχουσα υπηρεσιακή δομή ενός δήμου. Εξελικτικά, η HA προώθησε την ιδέα της δημιουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων (Urban Observatories), ως βασική θεσμική εφαρμογή πληροφόρησης, δικτύωσης και υποστήριξης. Αυτή η πρόταση στόχευε στην καλύτερη συνεργασία μεταξύ κοινωνικών εταίρων, πολιτών και τοπικών αρχών διοίκησης και αυτοδιοίκησης, τόσο για την κατάρτιση των Σχεδίων Δράσης, όσο και για την αξιοποίηση των πόρων για την επίτευξη των στόχων τους.

4.1 Τι είναι το Αστικό Παρατηρητήριο

Όπως επισημάνθηκε στο 2^ο κεφάλαιο, η τρίτη από τις Αρχές της HA¹⁷² αφορά στον ορθό σχεδιασμό βάσει του οποίου διαμορφώνονται και οργανώνονται οι λειτουργίες των ανθρώπινων οικισμών, οι υποδομές των πόλεων, ο πολεοδομικός σχεδιασμός και οι πολιτικές για την βελτίωση της ποιότητας ζωής στις πόλεις. Αυτό σημαίνει, ειδικά ως προς το σκέλος της οργάνωσης ότι για να υπάρξει ένας σωστός προγραμματισμός των προτεραιοτήτων, που θέτει μια τοπική αρχή, αλλά και του σχεδιασμού, που καταρτίζει για την δρομολόγηση τους, κρίνεται απαραίτητη η αναγνώριση και η ιεράρχηση των προβλημάτων σε παράλληλο χρόνο με την διατύπωση των οραματισμών και των δράσεων, μέσω των Ολοκληρωμένων Τοπικών Προγραμμάτων, καθώς και η διαπίστωση των δυναμικών που μπορούν να αναπτυχθούν για την επίλυση των ζητημάτων αυτών.

Στην ενότητα 3.1 επισημάνθηκε ότι καίριοι βραχίονες της εφαρμογής ενός Σχεδίου Δράσης είναι η υιοθέτηση της πολιτικής των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων, η ενσωμάτωση των Δεικτών της Βιώσιμης Ανάπτυξης και η Ίδρυση των Τοπικών

¹⁷² Χρήσιμη επισήμανση σχετικά με την αρχή του “Ορθού Σχεδιασμού” είναι η ρητή αναφορά στο πρωτότυπο κείμενο των Αρχών της HA στην υιοθέτηση πολιτικών, οι οποίες είναι ωφέλιμες για όλους τους πολίτες και τις ανάγκες τους, χωρίς διακρίσεις. Το παραπάνω σημείο ενισχύεται ακόμα περισσότερο με την Πέμπτη Αρχή για τη σημασία του ρόλου των πολιτών και συνεπώς της συμμετοχής τους.

Παρατηρητηρίων. Έχοντας αναλύσει διεξοδικά τη σημασία της πολιτικής των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων χρειάζεται να γίνει μια προσέγγιση της παρακολούθησης της εφαρμογής ενός τοπικού προγράμματος και της αξιολόγησης των δράσεων του. Η ίδρυση των Αστικών Παρατηρητηρίων συνιστά τον μηχανισμό παρακολούθησης και αξιολόγησης των πολιτικών, που ακολουθούνται. Ως βάση επιτυχίας του μηχανισμού των Παρατηρητηρίων μπορεί να θεωρηθεί η θέσπιση κάποιων δεικτών κοινά αποδεκτών και αντιληπτών, οι οποίοι καταγράφουν τα δεδομένα συγκεκριμένων παρεμβάσεων.

Βασική προϋπόθεση εξέλιξης αυτών των διαδικασιών, όπως άλλωστε και για την εφαρμογή των αρχών της LA21, είναι η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας όχι μόνο στην υλοποίηση αλλά και στην κατάρτιση τους ως στοιχείο ενδυνάμωσης μιας ουσιαστικής σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ τοπικής αρχής και δημοτών¹⁷³.

Η συνδυαστική διατύπωση των παραπάνω περιγράφει ένα σαφές πρόγραμμα αξιολόγησης και παρέμβασης σε μια σειρά ζητημάτων όπως είναι ο κοινωνικός και οικονομικός προγραμματισμός (ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας, τόνωση της αγοράς εργασίας), η περιβαλλοντική προστασία (χώροι πρασίνου, διαχείριση απορριμμάτων, διαχείριση υδάτινων πόρων και δικτύων, αστική ρύπανση) και η οικιστική ανάπτυξη (κοινωνικές υποδομές, κυκλοφοριακό, πολιτιστικές δραστηριότητες)¹⁷⁴.

Θεσμικά και λειτουργικά, βάσει των προτάσεων της ΗΑ, η υλοποίηση αυτής της διαδικασίας θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με την λειτουργία και ενδυνάμωσης δομών όπως είναι τα Αστικά Παρατηρητήρια. Τα τελευταία αποτελούν την λειτουργική και οργανωτική διαχείριση σε επίπεδο διοικητικής μονάδας, που μπορεί να αναπτύσσει και να προωθεί μεθοδολογικά εργαλεία, καθώς και προγράμματα πολιτικής, πληροφόρησης, δικτύωσης, εκπαίδευσης¹⁷⁵ κλπ. με τελικό στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και το συντονισμό των δράσεων σε συνάρτηση με τον χρονικό προγραμματισμό.

Το Αστικό Παρατηρητήριο μπορεί να υφίσταται ως κρατικός οργανισμός, ερευνητικό κέντρο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα που λειτουργεί ως φορέας, του οποίου η βασική αρμοδιότητα είναι η αξιοποίηση των εργαλείων καταγραφής για τη διαμόρφωση των πολιτικών μέσω συμβουλευτικών διαδικασιών¹⁷⁶. Πρωτεύοντα στόχο αποτελεί η παροχή βοήθειας προς τις τοπικές αρχές για τη συλλογή, την ανάλυση και τη χρήση των πληροφοριών ώστε να διατυπωθούν πιο αποτελεσματικές αστικές πολιτικές.

¹⁷³ Bernie Cotter - Kathryn Hannan, *Our Community Our Future: A Guide to Local Agenda 21*, Canberra, Commonwealth of Australia, ed. Environs Australia, 1999, σελ. 12.

¹⁷⁴ Τα όσα αναφέρονται στην συγκεκριμένη παράγραφο αποτελούν και μία συνοπτική παρουσίαση των αξόνων του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α., καθώς και των τομέων παρέμβασης του, όπως αποτυπώνεται σε έντυπα του.

¹⁷⁵ *Habitat Agenda – Βασικές Αρχές*, Δήμος Χαλανδρίου (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.halandri.gr/appdata/documents/basikes%20arxes.pdf>).

¹⁷⁶ *Global Urban Observatory, Better Information for Better Cities* (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/>).

Διαδικασία, που θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από την αξιοποίηση και συνεπώς τη διάδοση των αποτελεσμάτων, που προκύπτουν από τις πληροφορίες αυτές, προκρίνοντας τη συνεργασία μεταξύ φορέων και κοινωνικών εταίρων και αναβαθμίζοντας τον τρόπο διακυβέρνησης και τη χρήση των πόρων που διατίθενται για τις αστικές παρεμβάσεις. Έτσι, προωθείται η συνεργασία μεταξύ κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης αλλά και η διοικητική αποτελεσματικότητα των τοπικών αρχών. Στην ουσία, τα Αστικά Παρατηρητήρια προσπαθούν να κατανοήσουν τη λειτουργία των πόλεων, ως οικονομικά και κοινωνικά συστήματα, και μέσα από αυτή την παρατήρηση να προωθήσουν την υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου και αποτελεσματικού Τοπικού Σχεδίου Δράσης¹⁷⁷.

Σύμφωνα με τα κείμενα που έχουν ακολουθήσει Διασκέψεις του Ο.Η.Ε., τα Αστικά Παρατηρητήρια διαιρούνται σε τρεις διαφορετικούς τύπους: Τοπικά (L.U.O.), Περιφερειακά (R.U.O.) και Εθνικά (N.U.O.). Οι δομές και των τριών επιπέδων είναι διασυνδεδεμένες με το Παγκόσμιο Αστικό Παρατηρητήριο (G.U.O.) – κάτι που γίνεται κυρίως μέσω των Εθνικών Παρατηρητηρίων. Όπως προκύπτει, λοιπόν, από τον χαρακτηρισμό ένα σημείο διαχωρισμού των τριών επιπέδων σχετίζεται με την περιοχή της παρέμβασης τους (σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο)¹⁷⁸. Ακόμη, βασικό κριτήριο ανάλυσης των Παρατηρητηρίων αυτών είναι η δυνατότητα που τους παρέχεται να έχουν ουσιαστικό ρόλο παρέμβασης στην χάραξη και την υλοποίηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης, και όχι απλώς έναν γραφειοκρατικό ρόλο συλλογής των στοιχείων χωρίς την περαιτέρω αξιοποίηση τους. Έτσι, επιβεβαιώνουν την ιδιότητα της επιτελικής τους παρουσίας με την καταγραφή των δεδομένων, την επεξεργασία των στοιχείων και κυρίως με την δυνατότητα παρακολούθησης, αξιοποίησης και υλοποίησης των παρεμβάσεων, που εντάσσονται σε ένα ολοκληρωμένο Τοπικό Σχέδιο Δράσης.

Τα παραπάνω δύο κριτήρια προσέγγισης των Παρατηρητηρίων αναδεικνύουν και την αναγκαιότητα δικτύωσης μεταξύ τους ώστε να αναπτυχθούν μηχανισμοί υποστήριξης της δραστηριότητας τους και ανταλλαγής τεχνογνωσιών, που μπορούν να συναρτήσουν την υποστήριξη μιας ευρύτερης πολιτικής. Έτσι, αναδεικνύεται και η σημασία της διάκρισης των ρόλων μεταξύ κεντρικής και τοπικής διοίκησης, ενώ παράλληλα κινητοποιούνται τόσο οι τοπικές πολιτικές αρχές, όσο και οι τοπικές κοινωνίες για να αναλάβουν την ευθύνη του καθορισμού και της επιτέλεσης των αρμοδιοτήτων τους μέσω της διάχυσης της πληροφορίας και των ικανοτήτων σε τοπικό επίπεδο προωθώντας συμμετοχικές διαδικασίες. Για αυτό άλλωστε η σημασία του κάθε Παρατηρητηρίου αναδεικνύεται είτε αυτό λειτουργεί στα όρια ενός δήμου είτε σε περιφερειακό επίπεδο (δηλαδή δίκτυα και συνεργασίες δήμων).

¹⁷⁷ Andreia Cristina Ferreira, Ligia Torres Silva, Rui Rodrigues Ramo, *Urban Observatories, Tools for Monitoring Cities*, Recent Researches in Environment, Energy Systems and Sustainability, University of Minho – Engineering School, Introduction (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.wseas.us/e-library/conferences/2012/Algarve/EEESD/EEESD-41.pdf>).

¹⁷⁸ Andreia Cristina Ferreira, Ligia Torres Silva, Rui Rodrigues Ramo, όπ. π. υποσ. 177 (κεφ. 2.1).

4.1.i Δεδομένα εξέλιξης των Αστικών Παρατηρητηρίων

Το 1996 στην Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, καθώς και στα κείμενα της Δήλωσης αλλά και της ΗΑ που την ακολούθησαν έγινε η πρώτη ρητή αναφορά στην δημιουργία των Αστικών Παρατηρητηρίων και συγκεκριμένα του G.U.O. Η συνέχεια αυτής την πρότασης ήρθε το 1997 με την ουσιαστική ένταξη των Παρατηρητηρίων στα βασικά σημεία, που προέκυψαν από τις διεθνείς πρωτοβουλίες, ως φορέων που θα επεδίωκαν την ανάπτυξη και τη συλλογή πληροφοριών καθώς και την αποτύπωση της προόδου των εφαρμοζόμενων πολιτικών¹⁷⁹. Η προώθηση αυτών των πρωτοβουλιών που συνέδεαν την τοπική και περιφερειακή με τη βιώσιμη ανάπτυξη βασίστηκε στην ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας και των κοινωνικών εταίρων. Για να μπορέσει να επιτευχθεί, όμως, αυτή η διαδικασία κρίθηκε απαραίτητη η ανάπτυξη ενός μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των πολιτικών προώθησης της ΗΑ. Αυτό το δεδομένο, καθώς και η χρονικά σχεδόν παράλληλη δέσμευση της διεθνούς κοινότητας για την εφαρμογή των LA21 και ΗΑ ανέδειξε την συγκοινωνούσα σχέση μεταξύ της προστασίας και της αειφορίας του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ως κεντρικών πυλώνων της ανάπτυξης.

Το 1998 κυκλοφόρησε ένας Οδηγός προς τους συμμετέχοντες στη ΗΑ (A guide for all Partners) στον οποίο αναφέρεται ότι το UNCHS επιδιώκει τον συντονισμό των χωρών, αλλά και των εταίρων προς την κατεύθυνση της θέσπισης κατευθυντήριων γραμμών για την εφαρμογή της ΗΑ. Αυτές οι κατευθύνσεις σχετίζονται με την επέκταση των επιδιώξεων της Habitat II, τον προγραμματισμό δράσης για την αειφόρο ανάπτυξη ανθρώπινων οικισμών, την προώθηση μακροπρόθεσμων Σχεδίων Δράσης, τη θέσπιση δεικτών, που ενθαρρύνουν την τεκμηρίωση και τη διάδοση των βέλτιστων πρακτικών, την προώθηση συνεργασιών και τη δικτύωση των εταίρων, τη διάχυση των πόρων και τη δημιουργία ενός πλαισίου υποβοήθησης, παρακολούθησης και ανάλυσης της προόδου στην εφαρμογή της ΗΑ¹⁸⁰.

Η αναγκαιότητα, λοιπόν, της θέσπισης των Αστικών Παρατηρητηρίων επικεντρώνεται στη δημιουργία ενός εξειδικευμένου και στελεχωμένου μηχανισμού του οποίου η δράση στοχεύει στην διάγνωση και παρακολούθηση των συνθηκών και τάσεων αστικής ανάπτυξης, στη συστηματική συλλογή και επεξεργασία στοιχείων και τον υπολογισμό αστικών δεικτών, στην αξιοποίηση εργαλείων και μεθόδων παρακολούθησης της αστικής ανάπτυξης, στην επαφή και στη συνεργασία μεταξύ φορέων λήψης αποφάσεων και της τοπικής κοινωνίας (κοινωνικές ομάδες και οργανώσεις, ιδιωτικός τομέας, μη κυβερνητικές οργανώσεις κλπ), στην παροχή υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης και κατάρτισης των Ο.Τ.Α. που συμμετέχουν και

¹⁷⁹ Oscar Frausto Martinez – Max Welch Guerra, *Monitoring of the Habitat Agenda in Mexico: the local urban observatory στο Aspa Gospodini, Carlos Brebbia, Enzo Tiezzi, The Sustainable City V: Urban Regeneration and Sustainability*, ed. Wit Press, Southampton, 2008, Section 2, σελ. 175-182.

¹⁸⁰ Seyda Turkmemetogullari, *A guide for all Partners*, UNCHS (Habitat), February 1998, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: ww2.unhabitat.org/ngo/documents/partners_guidelines.doc).

στη δικτύωση με άλλα Τοπικά και Εθνικά Παρατηρητήρια για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, βέλτιστων πρακτικών κλπ¹⁸¹.

4.2 Από την αστική στην παγκόσμια παρατήρηση

Σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο, όπου πρωταγωνιστικό ρόλο για τις εξελίξεις και τις τάσεις, που διαμορφώνονται έχουν οι πόλεις και οι ανθρώπινοι οικισμοί λόγω της μεγάλης τους πλέον επιρροής στο αναπτυξιακό φαινόμενο είναι σαφής ο ρόλος των μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης των ακολουθούμενων πολιτικών. Παράλληλα, όμως, οι επιλογές αυτές καθιστούν την καινοτομία, τη γνώση, τη διοικητική διάρθρωση ως τομείς αλληλεπίδρασης και επιρροής της πλειοψηφίας του ανθρώπινου πληθυσμού αλλά και του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Αυτές οι επιλογές σχετίζονται άμεσα με την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων που αφορούν στις παρεμβάσεις, στις αλλαγές που πρέπει να υιοθετηθούν και τις αστικές πολιτικές οι οποίες συνδιαμορφώνονται με τις διαδικασίες παρακολούθησης. Έτσι, σύμφωνα με το Habitat, τα Αστικά Παρατηρητήρια, με τη μεσολάβηση του Εθνικού επιπέδου και του Περιφερειακού επιπέδου, λειτουργούν επαγωγικά¹⁸² από το Τοπικό στο Παγκόσμιο επίπεδο, το οποίο στη βάση των πρωτοβουλιών του Ο.Η.Ε. λειτουργεί ως δίκτυο Παρατηρητηρίων για την ανάπτυξη των ικανοτήτων εθνικών και τοπικών αρχών ως προς τη βιώσιμη ανάπτυξη¹⁸³.

Οι διαδικασίες παρακολούθησης και χάραξης των πολιτικών αποτελούν τις παραμέτρους συνεργασίας και διάδοσης των πρακτικών, που εφαρμόζονται. Αυτή η διαδικασία σχετίζεται και με τον προσδιορισμό της κλίμακας μελέτης των Παρατηρητηρίων, που ανάγεται σε τρία επίπεδα¹⁸⁴.

Το πρώτο επίπεδο είναι το τοπικό. Τα Τοπικά Παρατηρητήρια, όπως είναι σαφές από τον προσδιορισμό τους, αναφέρονται σε δομές, που καλύπτουν στην επικράτεια ενός μεμονωμένου δήμου την απόδοση των δεικτών σε συγκεκριμένους τομείς των τοπικών πολιτικών βάσει των τάσεων και των προτεραιοτήτων που έχουν τεθεί. Η σημασία της δημιουργίας των Τοπικών Αστικών Παρατηρητηρίων στοχεύει στη συμμετοχή των τοπικών φορέων και των κοινωνικών εταίρων στη χάραξη των πολιτικών που ασκούνται, στην ιεράρχηση των ζητημάτων που αφορούν στην πόλη και στην διάδοση των πληροφοριών σχετικά με τα ζητήματα αυτά.

¹⁸¹ Όπ. π. υποσ. 108, (σελ. 37).

¹⁸² Maharufa Hossain (presentation), *Urban Observatories- Global Urban Observatory*, World Campus Training - World Urban Forum III, p. 6 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://mirror.unhabitat.org>).

¹⁸³ GUO - *Global Urban Observatory*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://web.mit.edu/urbanupgrading/upgrading/resources/organizations/GUO.html>)

¹⁸⁴ Για την ανάλυση των τριών πρώτων επιπέδων της διαβάθμισης των Αστικών Παρατηρητηρίων αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από τον Οδηγό Δημιουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων που έχει συνταχθεί από το UN-HABITAT “*A Guide to Setting up an Urban Observatory*”, UN - Habitat κεφ. 2.2 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/LUO_guideline.pdf).

Ως δέσμη πληροφόρησης για τις τοπικές πολιτικές το πρώτο επίπεδο των Παρατηρητηρίων, που μπορεί να λειτουργεί στη βάση μιας ξεχωριστής δομής στο πλαίσιο ενός δήμου, ασχολείται με την ανάπτυξη και την εφαρμογή δεσμών κατάλληλων δεικτών και μηχανισμών αξιολόγησης μέσα από διαδικασίες διαλόγου και συμμετοχής, τη διατήρηση των συστημάτων διαχείρισης πληροφοριών και αξιολόγησης και ανάλυσης των επιπτώσεων μετά από αίτημα των τοπικών αρχών και των ομάδων εταίρων, την παραγωγή, τη διαχείριση, την ανάλυση και τη διάδοση των πληροφοριών σε τακτική και συνεπή βάση ώστε να εφαρμόζονται οι πληροφορίες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς και τον προσδιορισμό των συνθηκών, των τάσεων και των θεμάτων προτεραιότητας μέσω διαδικασιών διαβούλευσης. Παράλληλα, αναπτύσσει διαδραστική σχέση με άλλα Αστικά Παρατηρητήρια μέσω της συνεργασίας για την κατανομή των πόρων, την ανταλλαγή ουσιαστικών και μεθοδολογικών γνώσεων καθώς και τη διάδοση πληροφοριών σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, υποστηρίζοντας τη σχέση με τη συλλογή και αξιοποίηση των πληροφοριών από τους αστικούς δείκτες, τις εμπειρίες και τις ορθές πρακτικές. Τέλος, σχετικά με τη διάδοση των πληροφοριών αυτών μπορεί να διατηρεί ιστοσελίδα και να εκδίδει ένα ενημερωτικό δελτίο με πληροφορίες χρήσιμες για την ενημέρωση και τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και να υποβάλλει εκθέσεις σχετικά με τις δραστηριότητες του. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναφορά που υπάρχει στον οδηγό Δημιουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων για την δημοσιοποίηση μιας έκθεσης σε διετή βάση με τίτλο “Κατάσταση της Πόλης”¹⁸⁵, συμπεριλαμβανομένης της συγκριτικής ανάλυσης των δεικτών και τη παρουσίαση των βέλτιστων πρακτικών. Βασική συνισταμένη, λοιπόν, των προηγούμενων παραμέτρων λειτουργίας ενός Αστικού Παρατηρητηρίου είναι η δυνατότητα υποβολής επιλογών για την εναρμόνιση των τομεακών πολιτικών και στρατηγικών στο πλαίσιο του τοπικού σχεδίου δράσης που υλοποιείται σε ένα συγκεκριμένο τόπο.

Το δεύτερο επίπεδο είναι το εθνικό. Κύριος στόχος των Εθνικών Αστικών Παρατηρητηρίων, τα οποία έχουν τη μορφή είναι η δικτύωση, αλλά και ο συντονισμός των Παρατηρητηρίων που έχουν αναπτυχθεί σε εθνική κλίμακα ώστε να επιτευχθεί μία συγκεκριμένη και ενιαία αστική πολιτική βάσει των πληροφοριών που συλλέγονται συνολικά. Αυτή η αστική πολιτική προκύπτει ως το αποτέλεσμα των τάσεων που αναπτύσσονται με σκοπό την ενημέρωση των αρμόδιων κεντρικών και τοπικών φορέων. Ως άξονες λειτουργίας προτείνονται η κατάρτιση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης βάσει των αρχών της ΗΑ μέσα από διαδικασίες διαβούλευσης, ώστε βάσει των αρχών αυτών και του πλαισίου αστικής πολιτικής, που υπάρχει να διαμορφώνονται και τα Τοπικά Σχέδια Δράσης, η εναρμόνιση των τομεακών στόχων, με βάση την αστικούς δείκτες και τις βέλτιστες πρακτικές ανάλυσης, η δημιουργία ενός συντονιστικού πλαισίου για τη συλλογή, ανάλυση και εφαρμογή των αστικών δεικτών, η προώθηση βέλτιστων πρακτικών και προγραμμάτων κατάρτισης για με την αξιοποίηση των πληροφοριών μέσω δημιουργίας δικτύων τόσο για όσους ασχολούνται λειτουργικά ή συλλογικά με την βιώσιμη ανάπτυξη, η διατήρηση ενός

¹⁸⁵“State of the City” report.

προγράμματος δεικτών, ο συντονισμός του Εθνικού και των Τοπικών Σχεδίων Δράσης. Τέλος, σε αντιστοιχία με τα Τοπικά Αστικά Παρατηρητήρια προβλέπονται ενέργειες δημοσιοποίησης και ενεργοποίησης της κοινωνίας¹⁸⁶. Σημειώνεται ότι τα Εθνικά Αστικά Παρατηρητήρια στο πλαίσιο της ΗΑ λειτούργησαν ως Εθνικές Επιτροπές Περιβάλλοντος ή συμβουλευτικές επιτροπές.

Ακολουθώς, το περιφερειακό επίπεδο των Αστικών Παρατηρητηρίων συνίσταται σε δομές, οι οποίες βασίζονται στην υπάρχουσα δομή του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών και Μη Κυβερνητικών Οργανισμών, ιδρυμάτων κλπ. Σκοπό τους έχουν την παροχή βοήθειας σε Τοπικά και Εθνικά Αστικά Παρατηρητήρια μέσω μηχανισμών παρακολούθησης για την ανάπτυξη ικανοτήτων, βάσει επιστημονικής κατάρτισης και διαχείρισης των ζητημάτων αστικής πολιτικής. Παράλληλα, μπορούν να υποστηρίξουν την εφαρμογή των δεικτών για να επιτευχθεί ισόρροπη ανάπτυξη σε περιφερειακό επίπεδο. Σχετικά με την λειτουργία της περιφερειακής οργάνωσης των Παρατηρητηρίων μπορεί να αναφερθεί ότι στόχο έχουν τις περιφερειακές διαβουλεύσεις για κοινά και διασυνοριακά θέματα, την οργάνωση σε εταιρικό επίπεδο και την ανάπτυξη συγκεκριμένων εργαλείων, δεικτών και πρακτικών καθώς και την αξιοποίηση τους, όπως και την ανταλλαγή εμπειριών, τη διάδοση εκπαιδευτικού υλικού στις γλώσσες της περιοχή και το συντονισμό της κατάρτισης των εκπαιδευτών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Επίσης, συντονίζουν ερευνητικά προγράμματα και υποστηρίζουν την τεχνική συνεργασία και έρευνα, ενώ καταρτίζουν εκθέσεις σχετικά με τις νέες ευκαιρίες ανάπτυξης, καθορίζοντας συγκεκριμένα ζητήματα προτεραιοτήτων σε διακυβερνητικές διεργασίες, ενώ η λειτουργία τους, και σε αυτή την περίπτωση, προβλέπει την δημοσιοποίηση έκθεσης αποτελεσμάτων¹⁸⁷. Τα Περιφερειακά Αστικά Παρατηρητήρια μπορούν να οργανωθούν στη βάση τόσο γεωγραφικών όσο και κοινωνικών, διοικητικών, πολιτικών ή περιβαλλοντικών κριτηρίων.

Όλες οι παραπάνω διαβαθμίσεις συνεπικουρούνται από το Παγκόσμιο Αστικό Παρατηρητήριο, μία δομή η οποία λειτουργεί στο πλαίσιο των μηχανισμών του Ο.Η.Ε. και στόχο έχει την οικοδόμηση μιας παγκόσμιας βάσης γνώσεων για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Το Παγκόσμιο Αστικό Παρατηρητήριο στοχεύει στην υποστήριξη των αστικών περιοχών να εντοπίσουν και να κατηγοριοποιήσουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όχι μόνο σε επίπεδο δομών και ελλείψεων, αλλά και σε επίπεδο ζητημάτων σχετικών με κοινωνικές παραμέτρους, ώστε να διερευνηθούν οι τρόποι άμβλυνσης τους. Οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται αποτελούν μια βάση δεδομένων σχετικά με την κατάσταση της ανάπτυξης των πόλεων σε όλο τον κόσμο. Η διαδικασία αυτή η οποία σχετίζεται με την προώθηση των αρχών της ΗΑ και των Α.Σ.Χ. (βλ. κεφ. 2.3.) υποστηρίζει τόσο τις αστικές όσο και τις εθνικές πολιτικές συντονίζοντας τις προτάσεις υλοποίησης σε αστικό επίπεδο,

¹⁸⁶ Ένα αντίστοιχο παράδειγμα της Έκθεσης για την Κατάσταση της Πόλης είναι η έκθεση “Κατάσταση των Πόλεων της Χώρας” (“State of the Nation’s Cities” report).

¹⁸⁷ Σε αυτή την περίπτωση δημοσιοποιείται η Έκθεση για την Κατάσταση των πόλεων της Περιφέρειας (“State of the Region’s Cities” report).

αλλά και τη δέσμη των δεικτών που αξιοποιούνται. Αυτές οι προτάσεις εμφανίζονται μέσω σημανουσών εκθέσεων του Οργανισμού όπως είναι η έκθεση για την κατάσταση των Πόλεων του Κόσμου (State of the World Cities Report), η Παγκόσμια έκθεση των ανθρωπίνων οικισμών (Global Report of Human Settlements), η έκθεση για την ύδρευση και την αποχέτευση στις πόλεις (Water and Sanitation in Cities report) και άλλες εκθέσεις σχετικές με κοινωνικά ζητήματα. Επίσης, προωθεί την παγκόσμια βάση δεδομένων για τους δείκτες που χρησιμοποιούνται. Παράλληλα, είναι θεσμοθετημένη η λειτουργία εκτίμησης επιπτώσεων της ανάπτυξης (The Development Impact Assessment function – D.I.A.), η οποία εφαρμόζεται από το 2003 και μελετά τις αστικές ανισότητες σε συγκεκριμένα ζητήματα, όπως η διασφάλιση της ακίνητης περιουσίας, το κοινωνικό κεφάλαιο, οι μεταφορές, το έγκλημα και η βία, η απασχόληση, η αλλαγή του κλίματος, η αστική οικονομία, το φύλο, κλπ. Παράλληλα, στηρίζει το έργο του Οργανισμού να αξιολογήσει το επίπεδο των παρεμβάσεων, που επηρεάζουν τις ζωές των ανθρώπων. Τέλος, το σύστημα βάσης δεδομένων Αστικών Πληροφοριών (The Urban Info Database System) υποστηρίζει την συγκέντρωση, την παρουσίαση και την ανάλυση των αστικών δεικτών και περιέχει πληροφορίες σχετικά με θέματα, όπως η στέγαση, η δημογραφία, η επικοινωνία, η ενέργεια, η οικονομία, η εκπαίδευση, η υγεία, η διατροφή, το φύλο, οι ανισότητες κλπ¹⁸⁸.

Το Πρόγραμμα Αστικών Δεικτών¹⁸⁹, καθώς και το Πρόγραμμα Βέλτιστων Πρακτικών και Τοπικής Ηγεσίας¹⁹⁰ υποστηρίζουν το Παγκόσμιο Αστικό Παρατηρητήριο¹⁹¹, ως δομή του UNCHS για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της εφαρμογής της HA και της LA21, όπως και της επίτευξης των

¹⁸⁸ Για τις πληροφορίες που προηγήθηκαν, αξιοποιήθηκαν τα δεδομένα της ιστοσελίδας του Παγκόσμιου Αστικού Παρατηρητηρίου (*Global Urban Observatory, GUO*), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://unhabitat.org/urban-knowledge/global-urban-observatory-guo/>).

¹⁸⁹ Σχετικά με το πρόγραμμα *U.I.P* σημειώνεται ότι αφορά στη συλλογή αποτελεσμάτων από δείκτες, μέσω των Τοπικών και των Εθνικών Αστικών Παρατηρητηρίων και άλλων αρμόδιων περιφερειακών οργάνων, σε συγκεκριμένες πόλεις διεθνώς προκειμένου να υποβληθεί έκθεση σχετικά με την πρόοδο των βασικών τομέων της HA. Πρόκειται για την παγκόσμια βάση δεδομένων αστικών δεικτών από περισσότερες των 200 πόλεων σε διεθνές επίπεδο. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/urban_indicators.asp).

¹⁹⁰ Πρόκειται για το *Best Practices and Local Leadership Programme (BLP)* το οποίο θεσμοθετήθηκε το 1997 για να συνδράμει το έργο της HA σχετικά με τη χρήση των πληροφοριών και τις διαδικασίες δικτύωσης για την υποστήριξη της εφαρμογής της. Είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο των κυβερνητικών οργανισμών, των τοπικών αρχών, επαγγελματικών φορέων και ακαδημαϊκών ιδρυμάτων με στόχο τη διάδοση ενδεδειγμένων πρακτικών για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι συμμετέχοντες σε αυτό εστιάζουν σε τομείς όπως η στέγαση, η αστική ανάπτυξη και διακυβέρνηση, ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός, ο αστικός σχεδιασμός, η οικονομική ανάπτυξη, η κοινωνική ένταξη και η άμβλυνση κοινωνικών προβλημάτων. Στοχεύει δηλαδή στην κινητοποίηση των φορέων λήψης αποφάσεων για κρίσιμα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά θέματα και την ενημέρωση τους γύρω από τις βέλτιστες πρακτικές, οι οποίες συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις πόλεις. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://ww2.unhabitat.org/programmes/bestpractices/>).

¹⁹¹ Το Παγκόσμιο Αστικό Παρατηρητήριο λειτουργεί με τη μορφή ενός Παγκόσμιου Δικτύου Πληροφοριών και Ανάπτυξης Ικανοτήτων και για αυτό συναντάται και ως *Global Urban Observatory Network (GUO-Net)*.

στόχων τους. Σκοπός του Παγκόσμιου Αστικού Παρατηρητηρίου¹⁹² είναι να βοηθήσει τις κυβερνήσεις, τις τοπικές αρχές, τους κοινωνικούς εταίρους και φορείς, αλλά και την κοινωνία των πολιτών να βελτιώσουν τις πρακτικές αστικής πολιτικής, με βάση την αύξηση της ικανότητας να συλλέγουν, να ερμηνεύουν και να εφαρμόζουν τις πληροφορίες για τις τάσεις που διαμορφώνονται στον αστικό χώρο, να προωθούν την χάραξη και την υλοποίηση Εθνικών και Τοπικών Σχεδίων Δράσης για την εξέλιξη των πόλεων, καθώς και να επιδιώκουν τη λήψη αποφάσεων μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, ώστε να συνοδεύονται από την πολιτική δέσμευση της εφαρμογής πολιτικών βιώσιμης αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Το τελευταίο, οδηγεί και στην αναβάθμιση της ου επιπέδου τοπικής διακυβέρνησης και διαμόρφωσης ενιαίας αντίληψης για την έννοια της ανάπτυξης.

Σχετικά με τους άξονες λειτουργίας του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου υπογραμμίζονται η ανάπτυξη των ικανοτήτων των τοπικών αρχών για την προώθηση της συμμετοχής, της στόχευσης στις βέλτιστες πρακτικές, στην ανάπτυξη συνεργασιών, στη δικτύωση, στην ανταλλαγή εμπειριών, πληροφοριών και τεχνογνωσίας. Παράλληλα, η λειτουργία αυτού του επιπέδου της διαβάθμισης παρέχει εργαλεία και μηχανισμούς για την συλλογή, τη διαχείριση, την ανάλυση και την παρουσίαση δεδομένων, την θεώρηση τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ στηρίζει τους εταίρους μέσω της μελέτης, αλλά και της θεματοποίησης των δεικτών. Αυτό επιτυγχάνεται λόγω της ιδιαίτερης θέσης που κατέχει το G.U.O. το οποίο ουσιαστικά συνιστά μια “αρχή πιστοποίησης” της λειτουργίας των κατά τόπους παρατηρητηρίων για τις αρχές που τα διέπουν, τους μηχανισμούς και τους δείκτες τους, έχοντας παράλληλα τη δυνατότητα παροχής τεχνικής βοήθειας ως προς τις παραπάνω παραμέτρους και τη χάραξη πολιτικής. Τέλος, η λειτουργία ανάγεται στη διασύνδεση με τα δίκτυα των περιφερειακών και εθνικών παρατηρητηρίων, στην οικοδόμηση νέων θεσμών, στη χάραξη πολιτικής και στην αλληλεπίδραση με τους κοινωνικούς εταίρους. Έτσι, αναπτύσσονται στην ουσία μηχανισμοί παγκόσμιας διακυβερνητικής συνεννόησης και συντονισμού τομεακών πολιτικών οι οποίες διαμορφώνονται μέσα από την εναρμόνιση των πρακτικών, την υιοθέτηση των στόχων και την διάχυση των καλών πρακτικών¹⁹³.

Η διαβάθμιση, η οποία αναλύθηκε στην ενότητα που προηγήθηκε σχετίζεται, εκτός των επιπέδων των Αστικών Παρατηρητηρίων, και με τη λειτουργική τους σκοπιμότητα. Στην ουσία η συμπερίληψη των Αστικών Παρατηρητηρίων στα σχέδια αναφοράς των LA21 και HA ίσως θεωρηθεί μια επιπλέον γραφειοκρατική δικλείδα στη διακυβερνητική διαδικασία μιας περιοχής αλλά το σημαντικό είναι να αναδυθούν τα οφέλη από τη σύνδεση και τη διάδραση των τοπικών ζητημάτων σε κέντρα ουσιαστικότερης αντίληψης των προβλημάτων, δυνατότητας ιεράρχησης και

¹⁹² Για την ανάλυση του *Global Urban Observatory Network* (GUO-Net) αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από την ιστοσελίδα που αναφέρεται στην υποσημείωση 182.

¹⁹³ Helge Jorgens, *Governance by diffusion: implementing global norms through cross-national imitation and learning* στο: William Lafferty (edit.), *Governance for Sustainable Development – The Challenge of adopting form to function*, Edward Elgar Publishing limited, Cheltenham, 2004, κεφ. 9.

θέσπισης προτεραιοτήτων βάσει γενικών αλλά και συγκεκριμένων στόχων. Παράλληλα, οι συνθήκες επίλυσης των προβλημάτων δεν μπορούν να βασιστούν μόνο στις δυνατότητες της περιφερειακής διοίκησης ή της αυτοδιοίκησης, αλλά χρειάζονται επαφές με πιο διευρυμένα συστήματα και στρατηγική υποβοήθηση από διαδικασίες δικτύωσης των Σχεδίων Δράσης, ώστε να προκύπτει η αντίστοιχη πρόσβαση σε πόρους και πηγές χρηματοδότησης βάσει ενός επενδυτικού σχεδίου με βασική προϋπόθεση την ιεράρχηση των κατευθύνσεων των πόρων στις πραγματικές ανάγκες¹⁹⁴. Ένα, ακόμη, συμπερασματικό σημείο, που προκύπτει από τη λειτουργία αυτών των διακυβερνητικών θεσμών, είναι η αναβάθμιση του θεσμικού ρόλου των τοπικών αρχών και διοικήσεων ως φορέων χάραξης και υλοποίησης αστικών πολιτικών και η συνεχής εμπλοκή τους στον μεταρρυθμιστικό κύκλο των νομοθετικών και χρηματοδοτικών πρωτοβουλιών της κεντρικής διοίκησης για να επιτελέσουν τον πολλαπλό τους ρόλο.

4.3 Ο σχεδιασμός λειτουργίας ενός Παρατηρητηρίου στο πλαίσιο αναφοράς των πρωτοβουλιών του Ο.Η.Ε.¹⁹⁵

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, βασικός στόχος των πολιτικών που εφαρμόζονται (στο πλαίσιο των Α.Σ.Χ.) είναι η υλοποίηση αειφόρων πρακτικών ώστε να αναβαθμιστεί το επίπεδο της ποιότητας ζωής στις πόλεις. Ως δέσμη πραγμάτων αυτού του στόχου τα Αστικά Παρατηρητήρια εστιάζουν στην επισκόπηση των τομέων, στους οποίους πρέπει να δώσει βάρος μια αστική πολιτική, παράλληλα με την κατάρτιση, την εφαρμογή και την προοδευτική στην πάροδο του χρόνου παρακολούθηση Σχεδίων Δράσης βασισμένων σε πολιτικές, προγράμματα και μεταρρυθμίσεις. Για να επιτευχθεί αυτό βασική προϋπόθεση είναι η εμπιστοσύνη, που δείχνουν οι τοπικές αρχές στην ανάγκη θεσμοθέτησης τους¹⁹⁶, η οποία σχετίζεται με την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων λειτουργίας τους στο σχεδιασμό και τη διαχείριση των τοπικών πολιτικών, αλλά και την αλλαγή των όρων διακυβέρνησης.

Το πρώτο στάδιο εγκαθίδρυσης ενός Αστικού Παρατηρητηρίου είναι η θεσμοθέτηση του. Στα υπάρχοντα συστήματα τοπικής διακυβέρνησης είναι πιθανή η ύπαρξη δομών ή υπηρεσιών, που ασχολούνται με την πορεία της αστικής ανάπτυξης. Στα όσα προέκυψαν στις συζητήσεις για την κατάρτιση της LA 21 και της HA κατέστη σαφές η ανάγκη αναβάθμισης του συντονισμού, της συνεργασίας και της ιεράρχησης των προτεραιοτήτων μεταξύ των αρμοδίων φορέων (δημοτικές αρχές, Μ.Κ.Ο., ακαδημαϊκοί φορείς, ιδιωτικός τομέας) για την διαμόρφωση της αστικής πολιτικής

¹⁹⁴ David Satterthwaite, David Dodman, Jane Bicknell, *Conclusions: Local Development and Adaptation* στο: Jane Bicknell, David Dodman, David Satterthwaite (edit.), *Adapting Cities to Climate Change: Understanding and Addressing the Development Challenges*, Earthscan, London, 2009, σελ. 359 -365.

¹⁹⁵ Για την ανάλυση του πλαισίου λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από την ιστοσελίδα, που αναφέρεται στην υποσημείωση 183, κεφ. 2.4.

¹⁹⁶ Όπ. π. υποσ. 184, (κεφ 2.4).

και των τομέων, που αυτή ανάγεται¹⁹⁷. Για να πετύχει αυτή η συνολική προσέγγιση της θεσμοθέτησης ενός Παρατηρητηρίου ο οδηγός δημιουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων προβλέπει τέσσερις προηγούμενες διαδικασίες: την ύπαρξη Ινστιτούτου Υποδοχής (Host Institute), την εκτίμηση δυνατοτήτων (Capacity assessment), την ανάπτυξη των ικανοτήτων (Capacity building) και το Σχέδιο της Αειφορίας (Plan sustainability).

Συνοπτικά, Το Ινστιτούτο Υποδοχής αφορά στην λειτουργία μιας ενδοδημοτικής δομής η οποία προσδιορίζει τη λειτουργία του Παρατηρητηρίου και βασίζεται στο ενδιαφέρον για τη λειτουργία του, στη στρατηγική του σχέση ως προς την αξιοποίηση της πληροφόρησης, των ανθρωπίνων, αλλά και των οικονομικών, τεχνικών και φυσικών πόρων, που υπάρχουν σε μια περιοχή, στη βιωσιμότητα της λειτουργίας του ως προς τους στόχους του, στην τήρηση της οργανωτικής λειτουργίας, της συνεργασίας και του συντονισμού των εταίρων.

Η ανάπτυξη ικανοτήτων εστιάζει στη συλλογή αστικών δεικτών και την ανάλυση των δεδομένων, στην παρακολούθηση των αστικών συνθηκών και των τάσεων, στη γεωχωρική ανάλυση της ικανότητας παρακολούθησης, στην ικανότητα του στελεχιακού δυναμικού για υψηλού επιπέδου στατιστική ανάλυση και στον συντονισμό των ενδιαφερομένων μερών όσον αφορά στην παραγωγή, στη διαχείριση και στην ανάλυση πληροφοριών σχετικών με τις τοπικές πολιτικές και τις επιπτώσεις τους.

Επακόλουθα, η ενίσχυση των ικανοτήτων διακυβέρνησης σχετίζεται με το υπάρχον επίπεδο οργάνωσης. Στις περιπτώσεις που η οργανωτική δομή είναι επαρκής η ενίσχυση της συναρτάται με την εγκαθίδρυση ενός προηγμένου συστήματος δεικτών, που σχετίζεται με τον προσδιορισμό και την ιεράρχηση των παρεμβάσεων, ενώ στην αντίθετη περίπτωση προκρίνεται η επιμόρφωση του στελεχιακού δυναμικού ως προς την δυνατότητα παρακολούθησης και αξιολόγησης των παρεμβάσεων, αλλά και η εκ βάθρων κατάρτιση ενός σχεδίου δράσης. Για να επιτευχθούν οι παραπάνω συνισταμένες της διακυβέρνησης προϋποτίθενται ο προσδιορισμός των αστικών πολιτικών και του συστήματος παρακολούθησης τους, καθώς και η συγκεκριμενοποίηση των αστικών δεικτών (βασικές ομάδες και εξειδίκευση) ώστε να είναι συμβατοί με τις τοπικές ανάγκες. Παράλληλα, βασική παράμετρος του πεδίου αυτού είναι η δυνατότητα ενός Παρατηρητηρίου να προσδιορίζει τους δείκτες, τη δυνατότητα αντίληψης και ανάλυσης της πληροφόρησης, καθώς και την χάραξη ενός γενικού σχεδίου δράσης του Αστικού Παρατηρητηρίου, στο οποίο να αποσαφηνίζεται η στόχευση της λειτουργίας του και οι τομείς παρέμβασης, στους οποίους θα επικεντρωθεί.

Η τέταρτη διαδικασία απαιτεί σαφή πολιτική δέσμευση για την προώθηση των συμμετοχικών διαδικασιών με τους κοινωνικούς εταίρους και την Κοινωνία των

¹⁹⁷ Μεταξύ άλλων αναφέρονται η διαχείριση των δημοσίων δαπανών, ο στρατηγικός πολεοδομικός σχεδιασμός, η διαχείριση των προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων, οι βασικές παράμετροι χάραξης, παρακολούθησης και αξιολόγησης της αστικής πολιτικής.

Πολιτών, την συστηματοποίηση της αξιοποίησης των οικονομικών πόρων, την επίτευξη της συναίνεσης μεταξύ των περιφερειών, που υπάγονται στη διαδικασία του Παρατηρητηρίου, και την ύπαρξη επαρκούς ικανότητας και ηγεσίας. Τέλος, ουσιαστική παράμετρο για τη λειτουργία ενός Παρατηρητηρίου αποτελεί η εκτίμηση των δυνατοτήτων επιτυχίας των βιώσιμων πολιτικών.

Εφόσον ένα Αστικό Παρατηρητήριο νοείται ως δομή δικτύωσης για την αξιοποίηση της πληροφόρησης και τη χάραξη αστικής πολιτικής για την προώθηση της βιωσιμότητας στις περιοχές που καλύπτει, τότε χρειάζεται μια Συντονιστική Επιτροπή (Steering committee), που να εκπροσωπεί τα συμβαλλόμενα μέρη. Στόχος της είναι η στενή συνεργασία μεταξύ όλων των εταίρων, ώστε να εντοπιστούν οι βασικές πηγές πληροφόρησης και παρακολούθησης της αστικής ανάπτυξης, να αξιολογηθούν οι θεσμοθετημένες διατάξεις της κεντρικής κυβέρνησης για την αστική πολιτική, να αναπτυχθούν διαδικασίες διαβούλευσης και συνεργασίας με την τοπική κοινωνία και τους φορείς της για την ανάγκη τροφοδότησης και λειτουργίας ενός Παρατηρητηρίου. Παράλληλα, σημαντική είναι η ανάδειξη των τοπικών συνθηκών και τάσεων και ο προσδιορισμός των αστικών δεικτών, που απαιτούνται για τη συγκέντρωση και την ανάλυση των δεδομένων. Σχετικά με τη σύνθεση της, σημειώνεται η σημασία αντιπροσώπευσης όλων των εταίρων του Παρατηρητηρίου, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την προώθηση των κοινών στόχων, αλλά και του συναινετικού κλίματος συνεργασίας που επιβάλλει η λειτουργία του.

Εκτός των μελών και των εταίρων, που κυρίως διαχειρίζονται την πολιτική ευθύνη, την κοινωνική δικτύωση και τους στόχους του Παρατηρητηρίου ισχυρή είναι και η παρουσία της επιστημονικής ομάδας, ως συνόλου τεχνοκρατών και διοικητικών στελεχών, που καλείται να υλοποιήσει τους στόχους και να επικοινωνήσει τα αποτελέσματα. Ως προς το τελευταίο υπάρχει εξειδικευμένη πρόταση η οποία περιλαμβάνει φιλικά στη χρήση εργαλεία διάδοσης όπως είναι: Εγχειρίδιο Δεικτών, εκθέσεις σχετικές με την κατάσταση της πόλης, ιστοσελίδα, περιοδικές εκδόσεις και σύστημα αστικής πληροφόρησης.

Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι τα Αστικά Παρατηρητήρια καλούνται να λειτουργήσουν ως φορείς υποβοήθησης και αναβάθμισης της διοικητικής ικανότητας των τοπικών αρχών σε ένα πλαίσιο που δεν στέκεται στην τυπική υλοποίηση των αρχών της ΗΑ, αλλά θέτει τις βάσεις για μια μακροπρόθεσμη στήριξη μιας αστικής πολιτικής προς τις κατευθύνσεις της βιωσιμότητας. Για να πετύχουν αυτούς τους σκοπούς βασικοί άξονες¹⁹⁸ είναι οι ξεκάθαρα διατυπωμένοι στόχοι της λειτουργίας τους, η πολιτική στήριξη των εταίρων, η οικονομική βιωσιμότητα και η θεσμική κατοχύρωση, η αντιστοίχιση των δεικτών με συγκεκριμένα και ιεραρχημένα προβλήματα, η ανάδυση απτών αποτελεσμάτων που να γίνονται αντιληπτά από τις τοπικές κοινωνίες, οι επενδύσεις στην εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εμπλεκόμενων με το

¹⁹⁸ Όπ. π. υποσ. 184, (σελ. 27-29).

Παρατηρητήριο, αλλά και της τοπικής κοινωνίας, και βέβαια ο συντονισμός μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών.

4.4 Οι Δείκτες των Αστικών Παρατηρητηρίων ως η μετρήσιμη αποτύπωση των αστικών παρεμβάσεων και ο προσδιορισμός τους

Πέραν της σημασίας της θέσπισης συγκεκριμένων δεικτών στο πλαίσιο της λειτουργίας ενός Αστικού Παρατηρητηρίου, η οποία επισημάνθηκε αρκετές φορές έως τώρα στην παρούσα μελέτη, ο προσδιορισμός τους αντανακλά στο είδος του οράματος, που διαμορφώνει μια τοπική αρχή για την πόλη της οποίας έχει την διακυβερνητική ευθύνη. Ο καθορισμός συγκεκριμένων στόχων ταυτίζεται με την ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των χαρακτηριστικών τους. Παράλληλα, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η θέσπιση στόχων προϋποθέτει την εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης, τον εντοπισμό των υφιστάμενων προβλημάτων και τον τεχνικό και χρονικό σχεδιασμό των τομεακών δράσεων και των αποτελεσμάτων τους¹⁹⁹. Η κατάρτιση του προγράμματος δεικτών ενός Παρατηρητηρίου στοχεύει στην αποτίμηση της κατάστασης και στην παρακολούθηση των εξελίξεων, στην επιλογή συγκεκριμένων πολιτικών για την αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων, στην ορθολογική κατανομή των πόρων, στην επίβλεψη της πορείας εφαρμογής και της αποδοτικότητας των δράσεων και των μέτρων πολιτικής, καθώς και την ενημέρωση των πολιτών²⁰⁰. Πρόκειται για ένα εργαλείο πολιτικής, το οποίο καταγράφει την πρόοδο σε σχέση με την αντιμετώπιση ενός προβλήματος, αλλά και την μέθοδο για την εφαρμογή της σε συγκεκριμένο και πραγματικό χρόνο.

Οι δείκτες υποστηρίζουν τους προγραμματισμούς για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, προσαρμόζουν τις κατευθύνσεις των πόρων προς συγκεκριμένους τομείς, ευαισθητοποιούν την τοπική κοινωνία και τους φορείς της και αναβαθμίζουν το επίπεδο λογοδοσίας της αυτοδιοίκησης προς τους πολίτες²⁰¹. Οι δείκτες παρακολουθούνται από τα Παρατηρητήρια και καλύπτουν την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτυπώνοντας πληροφορίες σχετικές την καθημερινότητα των πολιτών, την κοινωνική συνοχή ως προς τον πολεοδομικό σχεδιασμό και την αντιμετώπιση κοινωνικών φαινομένων, τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, τη διοικητική επάρκεια της δημοτικής λειτουργίας, τις τάσεις στους τομείς του αστικού, φυσικού και

¹⁹⁹ Για τους άξονες της καθιέρωσης δεικτών αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από το έντυπο: “*Αστικό Παρατηρητήριο, Ορόσημο στην πορεία για το αύριο*” του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α. για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

²⁰⁰ Simon Bell, Stephen Morse, *Experiences with sustainability indicators and stakeholder participation: a case study relating to a ‘Blue Plan’ project in Malta* στο: *Sustainable Development*, Willey Interscience, Vol.12, Issue 1, February 2004, σελ. 1-14.

²⁰¹ *Why are indicators important*, Οπ. π. υποσ.184, (σελ. 24).

οικιστικού περιβάλλοντος, στις προοπτικές ανάπτυξης καθώς και τις δομές που καλύπτουν τις εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές ανάγκες της τοπικής κοινωνίας²⁰².

Οι δείκτες δεν αφορούν σε μια μονοθεματική και παγιωμένη ενότητα χάραξης ολοκληρωμένων αστικών πολιτικών. Έτσι, οι τιμές και τα στοιχεία που προκύπτουν από τη μελέτη και την παρακολούθηση τους δεν αντανakλούν μια μόνιμη και απόλυτη κατάσταση. Στην ουσία, οι δείκτες δεν είναι ικανοί να δώσουν σαφείς και κατηγορηματικές απαντήσεις στο αν ένας οικισμός μπορεί να προσλάβει απαρέγκλιτα βιώσιμα χαρακτηριστικά. Αντιθέτως, σε βάθος χρόνου - και κατά περιπτώσεις αρκετά μεγάλου - μελετούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συνοχής μιας διοικητικής δομής ως προς τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της περιοχής και μαζί με άλλες παραμέτρους μπορούν να περιγράψουν τη φυσιογνωμία μιας περιοχής και τις αναγκαίες παρεμβάσεις²⁰³.

Ως βάση αναφοράς της επιλογής δεικτών μπορεί να θεωρηθούν οι κατευθύνσεις και η θεματολογία του Προγράμματος Αστικών Δεικτών του Ο.Η.Ε. (U.I.P.), ενώ επακόλουθα υπάρχει προσαρμογή των μεθόδων αυτών στις ανάγκες κάθε χώρας ή περιοχής βάσει των αναγκών και των τοπικών ζητημάτων, που αναδύονται²⁰⁴. Και

²⁰² Σημειώνεται ότι η ίδια η καθημερινότητα των πολιτών, στο βαθμό που καθορίζεται από την υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την εύρεση που συλλέγονται προς αξιολόγηση και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω ερωτηματολογίων, ερευνών και δειγματοληπτικών ελέγχων που γίνονται στο πλαίσιο εφαρμογής μιας τοπικής πολιτικής.

²⁰³ Πραστάκος Πουλίκος, Χρυσουλάκης Νεκτάριος, Φαρσάρη Γιάννα, Διαμαντάκης Μανόλης, Καμαριανάκης Γιάννης, *Εκτίμηση Μοντέλων Αστικής Ανάπτυξης και Καθορισμός Δεικτών Αειφορίας σε Περιβάλλον Γ.Σ.Π. (Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών) με χρήση Δορυφορικών και Κοινωνικοοικονομικών Δεδομένων*, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών, Τομέας Περιφερειακής Ανάλυσης, Ηράκλειο.

²⁰⁴ Το Πρόγραμμα θεσπίστηκε το 1996 και περιλάμβανε ένα σύνολο 46 “Βασικών δεικτών” (Key Indicators) καθώς και ένα μεγαλύτερο αριθμό λεπτομερέστερων και πιο εξειδικευμένων δεικτών (extendent Indicators), οργανωμένων σε 8 θεματικές ενότητες (modules), που συμπληρώθηκαν για 237 πόλεις. Οι Βασικοί Δείκτες, που αναφέρονταν σε επίπεδο χώρας και μεγάλων πόλεων, ήταν υποχρεωτικοί. Τα στοιχεία αυτά αποτέλεσαν το υλικό για την δημιουργία παγκόσμιας βάσης δεδομένων (Global Urban Indicators Database – G.U.I.D.) από το Habitat (βλ. όπ. π. υποσ. 196). Παράλληλα, σημειώνεται ότι η βάση δεδομένων ερμηνεύεται ως μέθοδος ιδιαίτερης σημασίας για την προώθηση των Α.Σ.Χ. Και αυτό διότι μετά το 1996 επικαιροποιήθηκε αρκετές φορές. Το 1998 εφαρμόστηκε μία βάση αναθεωρημένη βάση 23 δεικτών με τη συμμετοχή 242 πόλεων, το 2003 υπήρχαν 20 δείκτες σε 353 πόλεις, ενώ υπήρξε αναθεώρηση το 2008 και το 2010, στις οποίες συμμετείχαν παραπάνω από 1000 πόλεις. Κομβική ήταν η κατάρτιση της G.U.I.D. 3 (2003) λόγω της εισαγωγής των Α.Σ.Χ. στον παγκόσμιο διάλογο για την ανάπτυξη. Το αποτέλεσμα ήταν να καταρτιστούν 20 βασικοί δείκτες σε πέντε θεματικές ενότητες: κατοικία, κοινωνική ανάπτυξη και καταπολέμηση φτώχειας, διαχείριση περιβάλλοντος, οικονομική ανάπτυξη, τοπική διακυβέρνηση. Οι θεματικές αυτές ανέπτυσαν αναπόδραστη αλληλεπίδραση με τους στόχους της ΗΑ και αφορούσαν σε συγκριμένους βασικούς δείκτες. Στη συνέχεια καταγράφονται οι στόχοι της ΗΑ για κάθε θεματική και σε παρένθεση καταγράφονται οι σχετικοί βασικοί δείκτες (για κάθε στόχο υπάρχουν, επίσης, και εξειδικευμένοι δείκτες): Η πρώτη θεματική περιλάμβανε τους στόχους: παροχή προστασίας στους ενοικιαστές (ασφαλές ενοίκιο), υποστήριξη στο δικαίωμα στέγης (ανθεκτικές υποδομές, υπερσυγκέντρωση), παροχή ίσων ευκαιριών στην πίστωση και στην απόκτηση γης, υποστήριξη πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες (πρόσβαση σε πόσιμο νερό, εγκαταστάσεις υγιεινής και επαφή με υπηρεσίες). Η δεύτερη θεματική περιλάμβανε τους στόχους: προσφορά ίσων ευκαιριών για ασφάλεια και υγεία (παιδική θνησιμότητα, ανθρωποκτονίες), υποστήριξη κοινωνικής συνοχής και αδύνατων κοινωνικών ομάδων (φτωχά νοικοκυριά), υποστήριξη ισότητας γενεών και φύλων (ποσοστά αλφαριθμητισμού). Η τρίτη θεματική περιλάμβανε τους στόχους: υποστήριξη ισόρροπης/γεωγραφικής

αυτό ακριβώς είναι το σκέλος κατά το οποίο οι δείκτες εφαρμόζονται ως εργαλείο τεκμηρίωσης συνιστώντας κρίσιμο στοιχείο κατάρτισης (ακόμα και με την τεχνοκρατική διάσταση του όρου στη λογική στατιστικών και τεχνικών στοιχείων) ενός ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης, που τροφοδοτεί με τα στοιχεία και τα δεδομένα που καταγράφει τις δημοτικές υπηρεσίες σε τακτά χρονικά διαστήματα. Στόχος του Προγράμματος του Ο.Η.Ε. ήταν η δημιουργία μιας μακροπρόθεσμης εξελικτικής διαδικασίας κατά την οποία οι συμμετέχοντες θα καταφέρουν να αναδείξουν τα θέματα της αστικής και οικιστικής πολιτικής στην βασική διάταξη της εθνικής πολιτικής²⁰⁵. Παράλληλα, ενδείκνυται ο καθορισμός των δεικτών να συμπίπτει με τη θέσπιση των στόχων ενός Προγράμματος και να υπάρχει συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μελέτης για τον κάθε δείκτη, με δεδομένο το αντικείμενο μελέτης και παρακολούθησης του, αφού συγκεκριμένοι τομείς σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης απαιτούν μεγάλα χρονικά διαστήματα για να δείξουν την εξέλιξη τους.

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο ως δέσμη αναφοράς για τη θέσπιση δεικτών αειφορίας σε τοπικό επίπεδο. Οι Κοινοί Δείκτες που δημοσιεύτηκαν το 2001 αφορούν στην ικανοποίηση των πολιτών από την κοινότητα ή το δήμο, όπου διαβιούν, στην επίδραση στις κλιματικές αλλαγές, στην κινητικότητα και στις μετακινήσεις, στην διαθεσιμότητα χώρων πρασίνου, στην ποιότητα ατμοσφαιρικού αέρα, στις μετακινήσεις των μαθητριών και των μαθητών προς και από τα σχολεία, στη βιώσιμη διαχείριση από τις τοπικές αρχές και τις επιχειρήσεις, στην ηχορρύπανση και στις βιώσιμες χρήσεις γης και παραγωγής²⁰⁶.

Πέραν των παραπάνω, τα οποία λειτουργούν ως βάσεις αναφοράς, η θέσπιση ενός συνόλου δεικτών αναδεικνύει και άλλους ρόλους όπως είναι η κινητοποίηση του ενδιαφέροντος της τοπικής κοινωνίας και η ενεργή συμμετοχή της σε δράσεις, η

ανάπτυξης των πόλεων (αύξηση αστικού πληθυσμού, δημιουργία οικισμών), επιτυχής διαχείριση προσφοράς και ζήτησης νερού (τιμή νερού), μείωση της αστικής ρύπανσης: (διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων), πρόληψη από καταστροφές και αποκατάσταση οικισμών, υποστήριξη αποτελεσματικών και φιλικών προς το περιβάλλον συστημάτων μεταφορών (χρόνος μετακίνησης), υποστήριξη μηχανισμών που προετοιμάζουν και εφαρμόζουν τοπικά Σχέδια Δράσης και πρωτοβουλίες σε εφαρμογή της LA 21. Η τέταρτη θεματική περιλάμβανε τους στόχους: ενδυνάμωση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και ειδικότερα αυτών που δημιουργούνται από γυναίκες (αδήλωτη απασχόληση), ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα με στόχο την ενίσχυση της απασχόλησης (παραγόμενο προϊόν πόλης, ανεργία). Η Πέμπτη θεματική περιλάμβανε τους στόχους: υποστήριξη αποκέντρωσης και ενδυνάμωση τοπικής αυτοδιοίκησης (επίπεδο αποκέντρωσης), ενθάρρυνση της συμμετοχής και της πολιτικής ευθύνης, διασφάλιση διαφάνειας, υπευθυνότητας, επάρκειας αυτοδιοικητικών δομών. Τέλος, επιδιωκόταν και η επαύξηση της διεθνούς συνεργασίας και συνέργειας. (Για τα παραπάνω αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από: *Urban Indicators Guidelines – Monitoring the Habitat Agenda and the Millennium Development Goals*, United Nations Human Settlements Programme, 2004).

²⁰⁵ *Global Urban Observatory, Monitoring Human Settlements with Urban Indicators (Guide)*, UNCHS, Nairobi - Kenya, σελ. 9-10.

²⁰⁶ European Commission, *Towards a Local Sustainability Profile - European Common Indicators, Methodology Sheets* 2001

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/local_sustainability_en.pdf).

σύγκριση μεταξύ περιοχών στο πλαίσιο μιας περιφερειακής ανάλυσης και η προληπτική δράση των δεικτών σε σχέση με επιμέρους παραμέτρους των εκφάνσεων διακυβέρνησης μια κοινωνίας²⁰⁷.

Η κατάρτιση των δεικτών, παρά την τεχνοκρατική της διάσταση, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία δέσμη αξόνων στενά συνδεδεμένων με την πολιτική και στρατηγική στόχευση ενός Σχεδίου Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που στοχεύει στην ενδυνάμωση δυνατοτήτων για την αξιοποίηση των δεδομένων που αντανακλούν σε τοπικό, αλλά και σε εθνικό πλαίσιο αναφοράς. Για αυτό άλλωστε ως κριτήρια που προκρίνονται στον οδηγό κατάρτισης του Προγράμματος Δεικτών του Ο.Η.Ε. εμφανίζονται η σημασία που έχουν για την αστική πολιτική, η ολοκληρωμένη καταγραφή που εξασφαλίζουν, η σαφήνεια, η ανεξαρτησία από τις πολιτικές σκοπιμότητες, η ιεράρχηση, η δυνατότητα τους να είναι αντιληπτοί από την κοινωνία, η επιστημονική εγκυρότητα, το κόστος και η καταπολέμηση των ανισοτήτων.

4.5 Σύνοψη και σημεία κριτικής

Η εγκαθίδρυση ενός Αστικού Παρατηρητηρίου στοχεύει στη δημιουργία βιώσιμων συστημάτων αστικής παρακολούθησης, καθώς και στην ενίσχυση της αξιοποίησης των δεδομένων, που προέρχονται από τη χρήση δεικτών και τη συμμετοχής στη χρήση τους αναδεικνύοντας μια νέα νοοτροπία αστικής ανάπτυξης. Άξονες, που εκτός των αρχών της ΗΑ, δημιουργούν τις βάσεις για μια νέα τοπική πολιτική πρακτική. Στη διεθνή βιβλιογραφία, κατά την τελευταία τριακονταετία, έχει υιοθετηθεί η δέσμη των κριτηρίων S.M.A.R.T. κατά τη διαδικασία κατάρτισης ολοκληρωμένων Σχεδίων Δράσης και ανάπτυξης. Η πρακτική αυτή σχετίζεται με την εξειδίκευση του στόχου, την δυνατότητα να είναι μετρήσιμος, τον ορισμό αυτών που θα τον υλοποιήσουν, την πιθανότητα της πραγμάτωσής τους σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο να προσδιοριστεί²⁰⁸. Με βάση τον Οδηγό Δημιουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων, το πλαίσιο αυτών των πέντε αξόνων και την μακροσκοπική αναγωγή των στοχεύσεων της ΗΑ και των Α.Σ.Χ. δημιουργήθηκαν οι γενικοί άξονες, που πρέπει να μελετώνται από τα Αστικά Παρατηρητήρια²⁰⁹. Βασικό σημείο στην καθιέρωση τους αποτελεί η τοπική εξειδίκευση, που επιτυγχάνεται με τη συμμετοχή των τοπικών εταίρων στην χάραξη και την υλοποίηση των πολιτικών. Έτσι, τα Παρατηρητήρια καταφέρνουν να λειτουργούν ως θεσμοθετημένες δομές πληροφόρησης ενισχύοντας την αστική ανάπτυξη μέσα από την αξιοποίηση της

²⁰⁷ Bernie Cotter - Kathryn Hannan, όπ. π. υποσ. 173, (σελ. 40).

²⁰⁸ Αυτή η προσέγγιση της εξειδίκευσης μιας μελέτης συντάχθηκε πρώτη φορά το 1981 από τον George Doran και δημοσιεύτηκε στο Management Review. Η ονομασία της προέρχεται από το ακρωνύμιο S.M.A.R.T. που αναλύθηκε αρχικά ως Specific, Measurable, Assignable, Realistic, Time-related και προσαρμόζεται ανά περίπτωση με βάση τις τοπικές ανάγκες. (SMART criteria, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://en.wikipedia.org/wiki/SMART_criteria).

²⁰⁹ Global Urban Observatory (GUO), (<http://unhabitat.org/urban-knowledge/global-urban-observatory-guo>).

πληροφόρησης, η οποία αποτελεί την επιστημονική και τεχνική τεκμηρίωση για τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων.

Η συχνά διστακτική στάση που σχετίζεται με την υποτίμηση ενός προβλήματος και συμπερίληψης του σε μία ευρύτερη θεματική απασχολεί αρκετές τοπικές αρχές κατά τον σχεδιασμό εγκαθίδρυσης δομών αξιολόγησης και πληροφόρησης των πολιτικών τους. Αυτή η στάση οφείλεται στην εφαρμογή περιττών γραφειοκρατικών σταδίων, που ωφελούν κυρίως τις πιο ανεπτυγμένες χώρες και περιοχές, οι οποίες μπορούν να τις υποστηρίξουν διοικητικά και οι οποίες, όμως, έχουν διαφορετικές προτεραιότητες από τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές που, όμως, αποτελούν την πλειοψηφία των αστικών συστημάτων σε διεθνές επίπεδο²¹⁰. Για αυτό και έχει σημασία η εξειδίκευση των πεδίων και των μεθόδων αξιολόγησης, όπως είναι οι δείκτες στις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες, και όχι απλώς η άκριτη και χωρίς προσαρμογές αξιοποίηση της προκαθορισμένης δέσμης δεικτών του Ο.Η.Ε. Συνεπώς, πέραν της τομεακής κατανομής των δεικτών πρέπει να υπάρξει μέριμνα για την εφαρμογή τους ώστε να καταστούν μετρήσιμοι σε πολλές περιοχές, αλλά και να συσχετιστούν με παρεμβάσεις των οποίων τα αποτελέσματα να είναι μετρήσιμα.

Το κρίσιμο στοιχείο είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ της περιβαλλοντικής, της κοινωνικής και της οικονομικής διάστασης της ανάπτυξης. Σε αυτό συνεπικουρεί ο τρόπος ιεράρχησης των παρεμβάσεων, βάσει της φύσεως του προβλήματος, του κόστους, της ικανοποίησης πολλαπλών στοχεύσεων και του έκτακτου χαρακτήρα του. Έτσι, επαληθεύεται και ο στόχος της βιωσιμότητας ως βασικής παραμέτρου επιλογής και κατάρτισης των δεικτών, που βασίζονται στην κοινωνική ισότητα, στην άμβλυνση του κοινωνικού αποκλεισμού, στην ενδυνάμωση της συμμετοχής στην τοπική διακυβέρνηση, στην αντίληψη της παγκόσμιας διάστασης των τοπικών προβλημάτων, στον σεβασμό της επάρκειας των τοπικών πόρων και στην χρήση τους με βάση τις τοπικές ιδιαιτερότητες, στην περιβαλλοντική προστασία, στην πολιτιστική κληρονομιά και στην ποιότητα του δομημένου περιβάλλοντος.

Το πλαίσιο που διασφαλίζει τα παραπάνω είναι η διακριτή πολιτική στήριξη στις δομές πληροφόρησης και αξιολόγησης, η διοικητική υποστήριξη (η οποία μπορεί να ενισχυθεί και από ερευνητικά ή ακαδημαϊκά ιδρύματα), η τακτική χρηματοδότηση, που εξασφαλίζει ουσιαστική στελέχωση και την λειτουργική αυτοτέλεια, καθώς και η έμπρακτη αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν²¹¹.

²¹⁰ *Ciro Biderman, Urban Observatories in the US, Are they vanishing?*, 2009 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.upb.edu.co/pls/portal/docs/PAGE/GP_NOTICIAS/TAB2009/TAB200902/ESTADOS%20UNIDOS.%20CIRO%20BIDERMANN.%20VERSI%D3N%20INGLES.PDF).

²¹¹ Όπ. π. υποσ. 184, κεφ. 4.

Κεφάλαιο 5^ο: Το “Αστικό Παρατηρητήριο” του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας

Οι τεχνολογικές εξελίξεις, η εισροή στοιχείων από τα πεδία της γνώσης και της πληροφορίας, καθώς και η εμφανής στροφή των αστικών πολιτικών σε θεσμικό, επιστημονικό και διοικητικό επίπεδο προς τη βιώσιμη ανάπτυξη ώθησαν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις στη διαμόρφωση ενός νέου πλαισίου άσκησης αρμοδιοτήτων. Ειδικότερα, η κατάρτιση Σχεδίων Δράσης σε εφαρμογή της LA 21 και της HA συμπίπτει και με τις εξελίξεις στον χωρικό σχεδιασμό και τη χωροταξία του αστικού περιβάλλοντος ως τρόπου και μεθόδου ισόρροπης ανάπτυξης του χώρου (σε τοπικό ή πιο διευρυμένο επίπεδο), αφού ο βαθμός ανάπτυξης σε κάθε περιοχή διαφέρει και σχετίζεται με γεωγραφικά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα²¹².

Η συνολική προσέγγιση του σχεδιασμού, οι στοχευμένες παρεμβάσεις για την ανάπτυξη και η στήριξη νέων τάσεων και στοιχείων ως παραγόντων αυτής της ανάπτυξης συμπίπτουν με τις στοχεύσεις του στρατηγικού στόχου για ισότιμη πρόσβαση των πολιτών σε βασικές υποδομές, υπηρεσίες και παροχές. Έτσι, ο αστικός χώρος, η πόλη, ως οργανωμένη δομή εμφανίζεται ως ο γεωγραφικός χώρος εμφάνισης της παραγωγικής διάρθρωσης και των αναπτυξιακών παρεμβάσεων, οι οποίες επηρεάζουν συνολικά διάφορους τομείς και δείκτες της αναπτυξιακής διαδικασίας. Βασικό σημείο της άποψης αυτής είναι ότι οι αστικές πολιτικές και ο στρατηγικός χωρικός σχεδιασμός έχοντας ως άξονα την βιώσιμη διάσταση τους ευνοούν το συντονισμό, που απαιτείται και έτσι επιτυγχάνεται η ισορροπία ανάμεσα στην ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την ποιότητα ζωής και περιβάλλοντος²¹³.

Τα παραπάνω, λοιπόν, προβάλλουν ως σαφής συλλογιστική σχετικά με τους βασικούς άξονες διαμόρφωσης μιας διακυβερνητικής πλατφόρμας σε τοπικό επίπεδο, η οποία θα έχει τη δυνατότητα συχνών επικαιροποιήσεων της στρατηγικής στόχευσης της και μάλιστα με τις απαραίτητες εξειδικεύσεις στις ανάγκες της περιοχής. Από τη στιγμή που η πόλη είναι ο βασικός χώρος υποδοχής της ανθρώπινης δραστηριότητας, οι τοπικές αρχές οφείλουν να διαμορφώνουν προτάσεις, οι οποίες ενσωματώνουν τους περιβαλλοντικούς, αναπτυξιακούς, κοινωνικούς και οικονομικούς προβληματισμούς, που αναδεικνύονται μέσα από την ουσιαστική συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες.

Μια πρακτική διάσταση διακυβερνητικής δομής για την προώθηση των αρχών της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο ήταν και η απόπειρα των 21 πρώην Ο.Τ.Α. του Βόρειου και Ανατολικού Τομέα της πρώην Νομαρχίας Αθηνών²¹⁴ (πρόκειται

²¹² Αθηνά Γιαννακού, όπ. π. υποσ. 146.

²¹³ Άσπα Γοσποδίνη, *Χωρικές Πολιτικές για τον σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των ελληνικών Πόλεων*, Αειχώρος, τόμος 6, τεύχος 1, 2007, σ.σ. 100-145.

²¹⁴ Μετά την εφαρμογή του ν. 3852/2010 (άρθρο 3) δημιουργήθηκε η Περιφερειακή Ενότητα Βόρειου Τομέα Αθηνών, η οποία γεωγραφικά καλύπτει τους Ο.Τ.Α. του Βόρειου και Ανατολικού Τομέα της πρώην Νομαρχίας Αθηνών.

τους πρώην δήμους Αγίας Παρασκευής, Αμαρουσίου, Βριλησίων, Γαλατσίου²¹⁵, Εκάλης, Ηρακλείου, Κηφισιάς, Λυκόβρυσης, Μελισσίων, Μεταμόρφωσης, Νέας Ερυθραίας, Νέας Ιωνίας, Νέας Πεντέλης, Νέου Ψυχικού, Παπάγου, Πεντέλης, Πεύκης, Φιλοθέης, Χαλανδρίου, Χολαργού και Παπάγου) να συμπήξουν ένα Σύνδεσμο²¹⁶ για την προώθηση των αρχών και των στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης με κύριους άξονες δράσεις την προστασία του περιβάλλοντος, την πρόβλεψη για το μέλλον, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την επιδίωξη της κοινωνικής δικαιοσύνης²¹⁷.

5.1 Οι λόγοι μελέτης της συγκεκριμένης περιοχής

Η χωρική ενότητα, που καλύπτει η λειτουργία του Συνδέσμου, αφορά στην περιοχή που εκτείνεται Βόρεια και Ανατολικά της Αθήνας, εντός του λεκανοπεδίου Αττικής. Το λεκανοπέδιο Αττικής, συνολικά, αφορά στον γεωγραφικό χώρο που περιβάλλεται από τους ορεινούς όγκους Αιγάλεω, Πάρνηθας, Πεντέλης και Υμηττού και στον οποίο είναι αναπτυγμένο το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας.

Η πυκνή δόμηση και ο μεγάλος βαθμός αστικοποίησης κυρίως κατά τη μεταπολεμική περίοδο δημιούργησαν μια πυκνή οικιστική και διοικητική συνέχεια των περιοχών γύρω από την Αθήνα, ενώ η άναρχη διαδικασία με την οποία αυτή συντελέστηκε ελαχιστοποίησε τους χώρους πρασίνους. Έτσι, απειράκι η αειφορική αξιοποίηση των ελευθέρων χώρων, ενώ η υπερεκμετάλλευση των δασικών εκτάσεων των ορεινών όγκων και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, σε συνδυασμό με την επέκταση του αστικοποιημένου χώρου, των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε αυτόν και την αναντίστοιχη πειθαρχία στην τήρηση των κείμενων πολεοδομικών και ρυθμιστικών διατάξεων έχει επιφέρει συνθήκες κρίσης στον αστικό χώρο, πριν ακόμα το ίδιο το ξέσπασμα της δημοσιονομικής κρίσης από το 2008 και έπειτα.

Το σημείο καμπής για πολλούς θεωρείται το 2004 –έτος διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας-, ενώ είχε ήδη προηγηθεί μια πολύ έντονη περίοδος μεγάλων αλλαγών και αναδιάταξης των υποδομών της Αττικής. Η δυναμική της περιόδου αυτής δε συνεχίστηκε με τον ίδιο τρόπο και υποχώρησε ως προς την υλοποίηση ενός οραματικού σχεδίου για την ανάπτυξη της με αποτέλεσμα να σημειώνεται (συνεχώς και επιδεινούμενα λόγω και της οικονομικής κρίσης) επιχειρηματική κάμψη, εκδίωξη της κατοικίας, περιβαλλοντική υποβάθμιση, καταπάτηση του δημοσίου χώρου, όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, ελλιπής σχεδιασμός χωρίς ουσιαστική πρόνοια στην υποδοχή και αντιμετώπιση μεγάλου

²¹⁵ Ο δήμος Γαλατσίου, παρότι παραμένει μέλος του Συνδέσμου, πλέον υπάγεται στην Περιφερειακή Ενότητα Κεντρικού Τομέα Αθηνών.

²¹⁶ Σ.Β.Α.Α.: Σύνδεσμος Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας. Επίσης, αναφέρεται και ως “Σύνδεσμος των 21 Ο.Τ.Α για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη” (<http://www.sbaa.gr/>).

²¹⁷ Οι πληροφορίες αυτές προέκυψαν από το έντυπο του Συνδέσμου “Σύνδεσμος 21 Τοπικών Αυτοδιοικήσεων Β.Α. Τομέα Νομαρχίας Αθηνών”.

μεταναστευτικού και προσφυγικού ρεύματος, γκετοποίηση περιοχών του κέντρου και εκτίναξη της εγκληματικότητας²¹⁸. Τα στοιχεία αυτά παρότι καταγράφηκαν στις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας είχαν αναδειχθεί ως επερχόμενα και κλιμακούμενα προβλήματα ήδη από την αρχή της προηγούμενης δεκαετίας, όταν είχε τεθεί σε εφαρμογή ο Σύνδεσμος, και κυρίως μετά την περίοδο του 2004.

Η περιοχή την οποία καλύπτουν οι δήμοι – μέλη του Συνδέσμου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πρώτον, αποτελεί την οικιστική συνέχεια της Αθήνας, ενώ το ίδιο συμβαίνει και στον παραγωγικό τομέα. Δεύτερον, μία σειρά αλλαγών (αθλητικές εγκαταστάσεις π.χ. Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο - Ο.Α.Κ.Α.), οδικά δίκτυα (π.χ. Αττική Οδός), δίκτυα μεταφορών (π.χ. Προαστιακός Σιδηρόδρομος) άλλαξαν την μορφή και επηρέασαν τον τρόπο ζωής των κατοίκων. Τρίτον, στην επικράτεια των 21 πρώην Ο.Τ.Α., που συναποτελούν το Σύνδεσμο, διαβιούν περισσότεροι του ενός εκατομμύριου κατοίκων. Τέταρτον, η περιοχή αυτή παρουσιάζει μεγάλες εναλλαγές στην πολεοδομική σύνθεση: περιοχές που βρίσκονται ως συνέχεια του Κέντρου (π.χ. Χολαργός - Παπάγος), περιοχές αμιγούς κατοικίας (π.χ. Ψυχικό, Φιλοθέη), δασικές εκτάσεις και περιοχές πρασίνου (π.χ. Τουρκοβούνια, πρόποδες Πεντέλης και Υμηττού κλπ), έντονη επιχειρηματική και παραγωγική δραστηριότητα (π.χ. λεωφόρος Κηφισίας, Μεταμόρφωση), καθώς και εναλλαγές στην κοινωνική και οικονομική διαστρωμάτωση των κατοίκων. Το τελευταίο στοιχείο αντανakλαστικά επηρεάζει τις προτεραιότητες και τις ανάγκες των διοικητικών δομών που βρίσκονται στην χωρική της ενότητα.

Συνεπώς, η σημασία της μελέτης της συγκεκριμένης περιοχής και των πρωτοβουλιών, που έλαβαν οι τοπικές αρχές για αναπτύξουν διακυβερνητικές δομές σε περιφερειακό επίπεδο, έρχονται να απαντήσουν σε μία σειρά εύλογων ζητημάτων, που από κοινού είχαν προκύψει. Η Αττική βρισκόταν και συνεχίζει να βρίσκεται αντιμέτωπη με ζητήματα λειτουργικής και διοικητικής υποτονικότητας²¹⁹, - παρά τις μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, όπως ήταν ο “Καλλικράτης” που δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα αποτελεσματικό επιτελικό μοντέλο διοίκησης, ίσως και λόγω της πρωτοφανούς δημοσιονομικής κρίσης -, αλλά και με μία ανεξέλεγκτη εικόνα σχετικά με την αστική της ενότητα. Την ίδια ώρα επιδιώκει να αποκτήσει την νοοτροπία ενός σύγχρονου μητροπολιτικού μοντέλου τοπικής διοίκησης, που θα φέρει στο προσκήνιο ένα σύγχρονο στρατηγικό σχέδιο βιώσιμης ανάπτυξης. Όλα αυτά τα δεδομένα, τα οποία σε επίπεδο γενικών κατευθύνσεων δεν έχουν μεταβληθεί δραστικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες ως προς την ιεράρχηση τους, φέρουν ως κορυφαίο το ζήτημα του μοντέλου της διακυβέρνησης για να επιτευχθεί η θεσμική αναδιάρθρωση, η ενίσχυση των δυνατοτήτων για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και η προώθηση βιώσιμων αστικών πολιτικών ανάπτυξης. Συνοψίζοντας τα παραπάνω, ο Σύνδεσμος

²¹⁸ Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής – Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας, *Αθήνα – Μεσογειακή Πρωτεύουσα, Στρατηγικές και Προτεραιότητες του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας/Αττικής 2021*, Τεύχος Παρουσίασης του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας / Αττικής 2021, Ιούνιος 2011, σελ. 14.

²¹⁹ Όπ. π. υποσ. 64, (εισαγωγικό σημείωμα και σελ. 61).

την εποχή της ίδρυσης του επεδίωξε να αποτελέσει έναν διαδημοτικό φορέα ανάπτυξης τεχνογνωσίας και επιστημονικής υποστήριξης των μελών του.

5.2 Ο Σύνδεσμος των 21 Ο.Τ.Α. για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Ο Σύνδεσμος ιδρύθηκε το 1999²²⁰ όταν οι 21 πρώην Ο.Τ.Α. του Βόρειου και Ανατολικού Τομέα της πρώην Νομαρχίας Αθηνών –οι οποίοι σήμερα σχεδόν (με την εξαίρεση του δήμου Γαλατσίου) καλύπτουν την Περιφερειακή Ενότητα Βόρειου Τομέα Αττικής²²¹- εξέφρασαν την πρωτοβουλία ίδρυσης ενός διαδημοτικού φορέα χάραξης αστικής πολιτικής, του πρώτου στην Ελλάδα για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ο φορέας αυτός πέραν των στόχων και των αξόνων, που ήδη αναφέρθηκαν, θα λειτουργούσε ως χώρος διαμόρφωσης πολιτικών προτάσεων για τις περιοχές, που άνηκαν στην εμβέλεια του και οι οποίες θα ενσωμάτωναν τους αναπτυξιακούς, κοινωνικούς και οικονομικούς προβληματισμούς. Ταυτόχρονα, θα λειτουργούσε ως φορέας ανάπτυξης τεχνογνωσίας και επιστημονικής υποστήριξης των μελών του. Βασική επιδίωξη, που υπογράμμιζαν οι ιθύνοντες ήταν η συμμετοχική διαδικασία της τοπικής κοινωνίας ως πυλώνας συνδιαμόρφωσης των δράσεων. Παράλληλα, οι τότε διοικήσεις των δήμων της συγκεκριμένης περιοχής μετέτρεψαν την διαδημοτική αυτή δικτύωση σε πρωτοβουλία κοινού συντονισμού σε θέματα αντιμετώπισης πιθανών υποβαθμίσεων σε διάφορους τομείς λόγω των μεγάλων έργων και παρεμβάσεων που είχαν δρομολογηθεί εξαιτίας της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, οι δήμοι – μέλη του Συνδέσμου προχώρησαν τις εξειδικεύσεις των στοχεύσεων και της διατύπωσης του Στρατηγικού πλαισίου για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη τους μέσω των κύριων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, των Αξόνων πολιτικής και των Μέτρων για τα μεγάλα προβλήματα ανάπτυξης της περιοχής, ήδη από το 1999²²². Παράλληλα και με βάση το πλαίσιο αυτό, προωθήθηκε η ενεργή σύνδεσή με τα δίκτυα Αυτοδιοικήσεων σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο που προωθούν τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, σε εφαρμογή της LA 21 και της HA²²³. Στις δράσεις που έχει αναλάβει κατά τη λειτουργία του περιλαμβάνονται

²²⁰ Για την ενότητα αυτής αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από την ιστοσελίδα και έντυπα του Συνδέσμου, καθώς και από το συνοδευτικό κείμενο της “ *Αστικό Παρατηρητήριο – Ορόσημο στην πορεία για το αύριο*” (2009).

²²¹ Μετά την εφαρμογή του ν. 3852/2010, η διοικητική διαίρεση του συγκεκριμένου Τομέα περιλαμβάνει τους δήμους (σε παρένθεση αναφέρονται οι περιπτώσεις στις οποίες οι σημερινόι Ο.Τ.Α. απαρτίζονται από παραπάνω του ενός πρώην Ο.Τ.Α. και οι οποίες αποτελούν τις σημερινές διοικητικές δομές): Πεντέλης (Πεντέλη, Νέα Πεντέλη, Μελίσσια), Κηφισιάς (Κηφισιά, Εκάλη, Νέα Ερυθραία), Μεταμορφώσεως, Πεύκης – Λυκόβρυσης (Πεύκη και Λυκόβρυση), Αμαρουσίου, Ψυχικού – Φιλοθέης (Ψυχικό, Νέο Ψυχικό, Φιλοθέη), Χολαργού – Παπάγου (Χολαργός, Παπάγος), Νέας Ιωνίας, Βριλησίων, Αγ. Παρασκευής, Ηρακλείου και Χαλανδρίου.

²²² Με βάση το πλαίσιο αυτό υποβλήθηκαν από το πρώτο διάστημα λειτουργίας τους προτάσεις διαδημοτικών έργων και δράσεων για το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης Αττικής 2000-2006.

²²³ Ο Σύνδεσμος είναι μέλος του ICLEI (βλ. υποσ. 86), ενώ το 2003 στην Αθήνα διοργανώθηκε το Παγκόσμιο Συνέδριο του με την ευθύνη του Συνδέσμου.

προγράμματα για τις Μετακινήσεις, τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και την αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας.

Στην καταστατική πράξη του Συνδέσμου ως έδρα ορίστηκε ο δήμος Αμαρουσίου, ενώ σήμερα, η έδρα του είναι ο δήμος Ψυχικού –Φιλοθέης και μέλη του οι δήμοι: Αγίας Παρασκευής, Αμαρουσίου, Βριλησίων, Γαλατσίου, Ηρακλείου, Κηφισιάς, Πεύκης-Λυκόβρυσης, Μεταμόρφωσης, Νέας Ιωνίας, Φιλοθέης-Ψυχικού, Χαλανδρίου (δεν είναι μέλη οι δήμοι Πεντέλης και Χολαργού - Παπάγου). Μετά την θέσπιση του Καλλικράτη έγινε αλλαγή του καταστατικού και πλέον ο σύνδεσμος αποκαλείται “Σύνδεσμος για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Πόλεων – Σ.Β.Α.Π.”. Σύμφωνα με αυτό οι στόχοι του είναι ο συντονισμός των ενεργειών και δράσεων των μελών του και η από κοινού προώθηση κάθε πρόσφορου μέσου για την βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, η βελτίωση της ποιότητας ζωής και η εξασφάλιση των βασικών περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών υπηρεσιών, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των κατοίκων σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, αστικής διαχείρισης, ασφάλειας, δημόσιας υγείας, εθελοντικής εργασίας και συμμετοχής στην διαδικασία λήξης των αποφάσεων, η λειτουργία του Αστικού Παρατηρητηρίου και των παραρτημάτων του σε συνεργασία με τους Ο.Τ.Α.– μέλη του, καθώς και η συνεργασία με τοπικούς φορείς, επιστημονικά ή τεχνολογικά ιδρύματα, ιδιωτικούς φορείς, ομάδες συλλογικών συμφερόντων, επιμελητήρια, δημόσιους φορείς και άλλους Ευρωπαϊκούς ή Διεθνείς φορείς. Επί παραδείγματι, χαρακτηριστικό των παραπάνω είναι ότι δύο στόχοι ευρύτερου ενδιαφέροντος, που είχαν τεθεί και σχετίζονταν με παγιωμένα κοινά προβλήματα, που διαπιστώνονται στην περιοχή, είναι η ίδρυση διαδημοτικού κοιμητηρίου και διαδημοτικού κυνοκομείου.

Παράλληλα, με την αναθεωρημένη καταστατική²²⁴ πράξη, τα μέλη καλούνται να ασχοληθούν με ζητήματα και επιδιώξεις όπως: η συνεργασία με τα αρμόδια όργανα της Κεντρικής Διοίκησης και της Αυτοδιοίκησης, την Ε.Ε. και άλλους διεθνείς φορείς, η αξιοποίηση των ευκαιριών για την βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, ο συντονισμός των προσπάθειών και η προετοιμασία πρωτοβουλιών για την συμμετοχή στον προγραμματισμό έργων και δράσεων, η ανάπτυξη της συλλογικότητας και της ενότητας της Αυτοδιοίκησης, η εκπόνηση προγραμμάτων ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού, έρευνας και τεχνολογίας, προστασίας και αναβάθμισης του φυσικού, αρχιτεκτονικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, η ανάληψη δράσεων για την προστασία και τη διαχείριση των υδάτινων πόρων και του εδάφους, την καταπολέμηση της ρύπανσης και τη διενέργεια μετρήσεων όπως ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, ατμοσφαιρικής ρύπανσης, ποιότητας νερού, ηχορύπανσης, κυκλοφοριακού φόρτου κ.λπ., η δημιουργία Γραφείων Ενημέρωσης του καταναλωτή, η ποιότητα των προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών και τις επιπτώσεις τους, η

²²⁴ Το νέο καταστατικό, στο οποίο αναφέρονται αναλυτικότερα οι αναφερθέντες στόχοι, καθώς και οι πηγές χρηματοδότησης, υπεγράφη το 2011 ώστε να είναι συμβατό με τις αλλαγές και τις θεσμικές αναθεωρήσεις που προέκυψαν στη λειτουργία της πρωτοβάθμιας Αυτοδιοίκησης με την εφαρμογή του “Καλλικράτη” (Φ.Ε.Κ. αρ. 1522, τεύχος δεύτερο, (27 Ιουνίου 2011), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://sbaa.gr/images/stories/Articles/1522-2011.pdf>).

κατάρτιση προτάσεων για την αισθητική των πόλεων και των οικισμών, η υλοποίηση ή η συμμετοχή σε ολοκληρωμένα Τοπικά Σχέδια και Προγράμματα Δράσης για την εφαρμογή και ανάπτυξη πολιτικών προώθησης της απασχόλησης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων και απορρόφησης του εργατικού δυναμικού με την ανάπτυξη συμβουλευτικών δράσεων και πρωτοβουλιών, η προώθηση και η ανάπτυξη του εθελοντισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης, η πληροφόρηση για θέματα δημόσιας υγείας, η προώθηση πολιτιστικών ανταλλαγών και η κατάρτιση σχεδίων πολιτικής προστασίας.

Για την εκπλήρωση των σκοπών του, ο Σύνδεσμος μπορεί να συνάπτει Προγραμματικές Συμβάσεις, ενώ για τη χρηματοδότηση του προβλέπεται 0,75 τοις χιλίοις εισφορά επί των εσόδων του κάθε δήμου, οι πρόσοδοι από φόρους, τέλη, και δικαιώματα που επιβάλλονται υπέρ του Συνδέσμου και από την περιουσία του, δωρεές, επιχορηγήσεις και οποιαδήποτε άλλα ποσά παρέχονται από το Δημόσιο ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή Οργανισμούς και κάθε άλλη πηγή.

5.2.i Η Στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης του Συνδέσμου

Παρά τις κατά περιόδους νομοθετικές πρωτοβουλίες ή και τις εμβληματικές μεταρρυθμίσεις (π.χ. ν. 2539/97²²⁵), που είχαν προωθηθεί από την κεντρική διοίκηση, πάγιο αίτημα των στελεχών και του πολιτικού προσωπικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που σε μεγάλο βαθμό παραμένει υπαρκτό ακόμα και σήμερα, ήταν η ενίσχυση της με ουσιαστικές αρμοδιότητες για την διαμόρφωση της τοπικής πολιτικής στη βάση των τοπικών αναγκών με την αναγκαία εξασφάλιση πόρων. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, το αίτημα αυτό παρέμενε ισχυρό και μια πρώτη γενεσιουργός αιτία για την ίδρυση του Συνδέσμου ως διαδημοτικής δομής ήταν και η προσπάθεια δημιουργίας ενός μητροπολιτικού τρόπου διασύνδεσης όμορων περιοχών. Ακόμα και σήμερα, μετά την έγκριση του “Καλλικράτη” και της θεσμικής κατοχύρωσης αρμοδιοτήτων, η προώθηση ενός μητροπολιτικού τρόπου διάρθρωσης των αυτοδιοικητικών δομών παραμένει ουσιαστικό ζητούμενο για αποτελεσματικότερες αστικές πολιτικές.

Για να προωθηθεί αυτή η ιδέα διατυπώθηκαν οραματισμοί και στοχεύσεις στους παρακάτω βασικούς άξονες: Αστικό περιβάλλον, Φυσικό περιβάλλον, Κοινωνική συνοχή, Μητροπολιτικά έργα και δομικές παρεμβάσεις, και Τοπική Διακυβέρνηση. Αυτή η κατηγοριοποίηση αποτέλεσε τους άξονες της Στρατηγικής (Στρατηγικό Πλαίσιο) της Βιώσιμης Ανάπτυξης του Συνδέσμου²²⁶, οι οποίοι στόχευαν στην ενδυνάμωση της οικονομικής ευημερίας και της απασχόλησης, στην προώθηση της ισότητας, της κοινωνικής ένταξης και της αναζωογόνησης στην περιοχή, στην

²²⁵ Πρόκειται για το σχέδιο “Καποδίστριας” που ψηφίστηκε το 1997 και σαν κεντρική αλλαγή επέφερε την δραστικότερη μείωση του αριθμού των δομών πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης μέσα από συνενώσεις (περίπου από τις 6000 δήμων και κοινοτήτων, από τη νέα διαίρεση προέκυψαν 1034) σε μεγαλύτερους δήμους με σκοπό την αποτελεσματικότερη άσκηση της διοίκησης στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

²²⁶ Όπ. π. υποσ. 217. (Επίσης, αξιοποιήθηκαν πληροφορίες και από την ιστοσελίδα του Συνδέσμου).

προστασία και στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος, στην καλή διακυβέρνηση, στην ενίσχυση του τοπικού δυναμικού και στο σύστημα Κοινωνικής Πολιτικής και Υγείας.

Θα ακολουθήσει μια επιγραμματική αναφορά στις γενικές επικεφαλίδες των τομέων που ανάγεται η κάθε κατηγορία, καθώς και επιλεκτικά παραδείγματα της κάθε μίας:

- i. Αστικό Περιβάλλον: Προστασία και ανάδειξη συγκριτικών πλεονεκτημάτων του αστικού ιστού για την ποιότητα ζωής, Ολοκληρωμένος σχεδιασμός για την συγκράτηση της πληθυσμιακής χωρητικότητας της περιοχής (π.χ. επαναφορά βιώσιμων γειτονιών, προστασία αποθεμάτων αδόμητης γης και περιοχών αμιγούς κατοικίας και εξυγίανση περιοχών μεικτών χρήσεων γης κλπ.), Διαχείριση ενδομετακινήσεων συνολικά στην περιοχή και κατά ομάδες ΟΤΑ, με διαπερατά όρια, υπέρ ήπιων μορφών-για την αποσυμφόρηση των φόρτων (π.χ. μείωση χρήσης αυτοκινήτου, ενίσχυση μέσων μεταφοράς, διαχείριση στάθμευσης κλπ.), Οικονομία ενεργειακών πόρων, νερού και δομικών υλικών στην κατασκευή, Συντήρηση για την λειτουργική χρήση του δομημένου περιβάλλοντος στα δημοτικά έργα και την ιδιωτική πρωτοβουλία (π.χ. εξοικονόμηση νερού και ενέργειας κλπ.), Διατήρηση και αναβάθμιση αισθητικής ποιότητας αστικού τοπίου και τοπικής ταυτότητας (π.χ. ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς και ιστορικής ταυτότητας κλπ.), Μείωση της αστικής ρύπανσης (ατμόσφαιρα, απορρίμματα, ηχορύπανση) (π.χ. μείωση όγκου απορριμμάτων, αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κλπ.), Συμβατή ανάπτυξη υπερτοπικών και τοπικών λειτουργιών στο σύνολο των Δήμων ή ανά ομάδες (π.χ. αναδιαχείριση δημόσιου χώρου, δημιουργία χώρων στάθμευσης επί αξόνων υπερτοπικών κέντρων κλπ.), Ανάπτυξη παραγωγικών υποδομών για την μικρομεσαία βιομηχανία-βιοτεχνία, τις συνοδευτικές τους χρήσεις και την κατοικία (ολοκληρωμένες παρεμβάσεις ανασυγκρότησης αστικών περιοχών με παραγωγική δραστηριότητα).
- ii. Φυσικό περιβάλλον: Οικολογική προστασία φυσικών αποθεμάτων περιστατικά και ενδοαστικά και οικολογική αναβάθμιση περιοχής, Προστασία ορεινών όγκων Υμηττού-Πεντέλης και ποταμού Κηφισού, Πράσινοι διάδρομοι και οικολογικές διαδρομές –ανάδειξη του δικτύου ρεμάτων, Ανάδειξη μεγάλων πόλων πρασίνου και οικολογική σύνδεσή τους με υπεροπτικούς πόλους πρασίνου και ορεινούς όγκους Λεκανοπεδίου, Αντιπλημμυρική και αντιπυρική προστασία, Προστασία, ανάπτυξη και ανάδειξη περιοχών υψηλής φυτοκάλυψης εντός του αστικού ιστού, Σύνδεση περιοχών υψηλής φυτοκάλυψης με ορεινούς όγκους, πράσινους διαδρόμους και μεγάλα αστικά πράσινα, Αποκατάσταση λατομείων Πεντέλης και Τουρκοβουνίων και φυσικού τοπίου Υμηττού και Πεντέλης.

- iii. Κοινωνική Συνοχή: Ενίσχυση οικονομικής ευημερίας και απασχόλησης (π.χ. παρεμβάσεις υπέρ μικρών επιχειρήσεων, συνέργιες με δίκτυα απασχόλησης κλπ.), Προώθηση πολιτικών υγείας και ασφάλειας (π.χ. κατάρτιση κοινού σχεδίου κοινωνικής πολιτικής, λήψη μέτρων υπέρ της ισότητας κπ.) και της εθελοντικής συμμετοχής σε συλλογικές παρεμβάσεις (π.χ. στήριξη της Κοινωνίας των Πολιτών και κοινωνικών υποδομών).
- iv. Μητροπολιτικά έργα και δομικές παρεμβάσεις: Θετική ενσωμάτωση στον αστικό ιστό των μεγάλων Μητροπολιτικών οδικών και συγκοινωνιακών έργων (π.χ. αντιμετώπιση της διάσπασης του αστικού ιστού και των φυσικών διαδρομών, αποτροπή νέων διαμπερών κινήσεων ιδιαίτερα των βαρέων οχημάτων, προστασία από την ηχορύπανση κλπ), Σχεδιασμένη ενσωμάτωση των σταθμών μετρό και των σταθμών μετεπιβίβασης (π.χ. σύνδεση δημόσιων χώρων ευρύτερης περιοχής και κοινόχρηστων χώρων Ολυμπιακών έργων με τους πράσινους διαδρόμους της περιοχής κλπ.), Θετική λειτουργική σύνδεση με περιμετρικά έργα Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (π.χ. Σύνδεση Μητροπολιτικού Πάρκου στο Γουδί με όμορφες αστικές περιοχές και Υμηττό, προστασία του άξονα σύνδεσης με το Ολυμπιακό Χωριό στους Θρακομακεδόνες).
- v. Τοπική Διακυβέρνηση: Ενίσχυση της τοπικής διακυβέρνησης με ανάπτυξη του τοπικού δυναμικού (π.χ. πολιτικός συντονισμός μεταξύ των δήμων, άνοιγμα συμμετοχικών διαδικασιών και διαδικασιών διαβούλευσης κλπ.) Σε αυτό το επίπεδο προκρίνεται emphatically ο διαρκής έλεγχος αποτελεσματικότητας στόχων, ενεργειών και δράσεων και ο καθορισμός δεικτών βιωσιμότητας και η ίδρυση του Αστικού Παρατηρητηρίου.

Έτσι, με τη βοήθεια των τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών και της Ψηφιακής Σύγκλισης ο σκοπός της βιώσιμης ανάπτυξης μπορεί να επιτευχθεί διατυπωμένος σε Επιχειρησιακά Προγράμματα και ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, διαδικασίες αξιολόγησης και πρωτοβουλίες τοπικής διακυβέρνησης.

5.2.ii Μία σύντομη αποτίμηση της πρώτης δεκαετίας λειτουργίας του Συνδέσμου

Στα τέλη της περασμένης δεκαετίας και ενώ προχωρούσε στην ίδρυση του Αστικού Παρατηρητηρίου, ο Σύνδεσμος είχε σημειώσει μία σειρά από παρεμβάσεις οι οποίες είχαν πολλαπλά οφέλη για τους δήμους οι οποίοι είχαν αξιοποιήσει την τεχνογνωσία και τα εργαλεία διοικητικής υποστήριξης του Συνδέσμου²²⁷. Το βασικό σημείο της διαδικασίας ενίσχυσης της διακυβερνητικής συνεργασίας των δήμων της περιοχής ήταν η ολοκλήρωση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Δράσης και των Ειδικών Προγραμμάτων Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων (Ε.Π.Ο.Π.)²²⁸ με τη χρηματοδοτική

²²⁷ Όπ. π. υποσ. 220, (σελ. 26 – 27).

²²⁸ Τα Ε.Π.Ο.Π. είναι παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο εκπόνησης ενός Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος σε εφαρμογή της ΗΑ, αντιστοιχούν σε ένα Στόχο και περιέχουν μία ή περισσότερες Δράσεις, αφού μπορεί να σχετίζονται με περισσότερους του ενός στόχων ενώ αποτελούν

βοήθεια από ευρωπαϊκούς πόρους. Έτσι, κατέστη εφικτή η κατάρτιση Επιχειρησιακών Σχεδίων από τα μέλη του Συνδέσμου, κινητοποιήθηκε σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό η Τοπική Κοινωνία και ξεκίνησε ένας κύκλος διαβουλεύσεων, ενώ αναπτύχθηκαν συνεργασίες ανάμεσα στους Ο.Τ.Α. του Συνδέσμου και μία μάλιστα από αυτές (που αφορούσε στους πρώην δήμους Νέα Ιωνία, Μεταμόρφωση, Ηράκλειο, Λυκόβρυση και η Νέα Φιλαδέλφεια) οδήγησε στην διατύπωση ενός κοινού διαδημοτικού οράματος και στην από κοινού υποβολή πρότασης στα Καινοτόμα Επιχειρησιακά Σχέδια του (τότε) υπουργείου Οικονομίας. Τέλος, ενισχύθηκε η διαδικασία της διαβούλευσης, της συμμετοχής και της συνευθύνης, ισχυροποιώντας το θεσμό των Δημοτικών Συμβουλίων και συνεπώς της Αυτοδιοίκησης μέσα από συζητήσεις για ζητήματα τοπικού ή ευρύτερου ενδιαφέροντος.

5.3 Η εφαρμογή της Habitat Agenda στο τοπικό επίπεδο των 21 Ο.Τ.Α.

Το 2006 ο Σύνδεσμος ξεκίνησε την εφαρμογή του προγράμματος της ΗΑ ως ολοκληρωμένου πλαισίου στρατηγικής με κύριο μέλημα τη δημιουργία βιώσιμων ανθρώπινων οικισμών. Την περίοδο εκείνη, όπως αναφέρθηκε, ήταν ζητούμενο η εξέλιξη των αυτοδιοικητικών θεσμών και το πρόγραμμα αυτό φάνταζε ιδιαίτερα πρωτοποριακό ως προς τους στόχους του αλλά και τις μεθόδους του, οι οποίες είχαν σαν εφαρμοστική αναφορά τα αποτελέσματα των Συνδιασκέψεων του Ο.Η.Ε. Το βασικό σημείο αυτών των πρακτικών ήταν η διευρυμένη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και του πληθυσμού στη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης των σχεδιασμών των Προγραμμάτων Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων, που περιλάμβαναν δράσεις οι οποίες ήταν ενταγμένες σε συγκεκριμένους στόχους²²⁹. Αυτές οι παρεμβάσεις και οι στόχοι εντάσσονταν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αρχών για το σχεδιασμό βιώσιμων πόλεων, οι οποίες θα ικανοποιούσαν συνολικά και χωρίς διακρίσεις το δικαίωμα όλων των πολιτών για μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Οι αρχές αυτές προβάλλουν τις συνεργασίες, την ανάγκη υιοθέτησης ενός νέου μοντέλου ζωής, παραγωγής και κατανάλωσης και των αιτιών που δημιουργούν τα προβλήματα, την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και την εφαρμογή αναγκαίων ρυθμίσεων για τη δημιουργία εταιρικών σχέσεων με δημοσίους, ιδιωτικούς και κοινωνικούς φορείς μέσα από συμπράξεις και δίκτυα συνεργασίας για

το χρονοδιάγραμμα, το οποίο καθοδηγεί τις δράσεις που απαιτούνται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Η προώθηση των Ε.Π.Ο.Π. πραγματοποιείται βάσει των βέλτιστων πρακτικών, οι οποίες δημιουργήθηκαν το 1996 βασιζόμενες στο παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για τους ανθρώπινους οικισμούς (HABITAT II). (Για τα Ε.Π.Ο.Π., βλ. επίσης ενοτ. 3.2.ii).

²²⁹ Σημαντικό στάδιο στην επαλήθευση αυτής της βασικής συμμετοχικής παραμέτρου ήταν η στελέχωση της Τοπικής Επιτροπής ΗΑ ανά δήμο, η οποία απαρτιζόταν από εκπροσώπους οργανισμών, φορέων και μεμονωμένους πολίτες με τρόπο, που εξασφαλίζει την ανταπόκριση στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες κάθε δήμου. Αυτή η επιτροπή έχοντας απόλυτη γνώση των τοπικών ζητημάτων μπορούσε να πετύχει τον διπλό στόχο της ανάδειξης και της ευαισθητοποίησης, μέσω της συνεργασίας των κοινωνικών φορέων.

την επίλυση ανταγωνιστικών τάσεων για την πρόσβαση και την χρήση των τοπικών πόρων.

Ο προγραμματισμός σε εφαρμογή της ΗΑ προβλεπόταν να αναπτυχθεί στις τέσσερις ακόλουθες φάσεις²³⁰ ανά δήμο: αναγνώριση της υπάρχουσας κατάστασης και των τάσεων μέσω της βασικής ανάλυσης, υπολογισμό των σχετικών δεικτών, ιεράρχηση των προβλημάτων και διατύπωση στόχων και κατάρτιση του Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος Δράσης. Τα Προγράμματα αυτά θα συντάσσονταν βάσει ενιαίας μεθοδολογίας και θα περιλάμβαναν την ανάλυση των χαρακτηριστικών κάθε δήμου και την καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης με ενιαία κριτήρια, αξιολόγηση προτάσεων ως προς την δυνατότητα χρηματοδότησης από προγράμματα, διαδημοτικές δράσεις, σενάρια Βιώσιμης ανάπτυξης, διαμόρφωση Επιχειρησιακού Σχεδίου και θέσπιση ειδικού forum.

Ο παραπάνω σχεδιασμός είναι άμεσα συναρτώμενος με τη διατύπωση του οράματος και των γενικών στόχων, που θέτει ο Δήμος στα πλαίσια των LA 21 και ΗΑ. Στην ουσία πρόκειται για την ξεκάθαρη διατύπωση της φιλοδοξίας της τοπικής κοινωνίας για την περιοχή της σε θέματα όπως η οικιστική ανάπτυξη, η ποιότητα της ζωής και του περιβάλλοντος, η οικονομική και η κοινωνική ανάπτυξη. Η παραπάνω περιγραφή καταθέτει ένα δομημένο και συνεκτικό πλαίσιο στοχεύσεων και δράσεων στο οποίο αναλύονται όλες οι παράμετροι των τομέων άσκησης τοπικής πολιτικής, αποτελώντας τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης με συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα.

Στην ουσία από την εμπέδωση της διαδικασίας κατάρτισης ενός Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος (ή Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης) σε εφαρμογή της ΗΑ ως Στρατηγικού Πλαισίου (ή Σχεδίου) Δράσης προκύπτει μια σαφής διαφοροποίηση από την πρακτική των αποσπασματικών πολιτικών και των δημοτικών δράσεων χωρίς κεντρική στόχευση και αναφορά. Σημειώνεται ότι οι στόχοι επιδιώκονταν τόσο σε επίπεδο δήμων όσο και σε επίπεδο ομάδων δήμων, οι οποίες είχαν δημιουργηθεί σύμφωνα με τα ιδιαίτερα δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους για τον καλύτερο συντονισμό της διάχυσης των παραμέτρων των Προγραμμάτων Δράσης²³¹. Αυτό το οποίο διακήρυτταν τα μέλη του Συνδέσμου ως στόχο ήταν η υλοποίηση της εθνικής πολιτικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη πόλεων και οικισμών, προκειμένου η χώρα να ανταποκριθεί στις διεθνείς υποχρεώσεις της (π.χ. εφαρμογή της ΗΑ), ο καθορισμός βιώσιμων χρήσεων γης, που στοχεύουν στην

²³⁰ Όπ. π. υποσ. 220.

²³¹ Η προώθηση του συγκεκριμένου Σχεδίου Δράσης σε εφαρμογή της ΗΑ είχε άμεση συνάφεια με τους δήμους και τις ανάγκες του κάθε ενός της περιοχής παρέμβασης. Οι ανάγκες εφαρμογής της ΗΑ διαπερνούσαν μέσα από την προσαρμογή των εργαλείων και των μηχανισμών σε ευρύτερα σύνολα δήμων, που καταρτίστηκαν βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Έτσι, οι περιοχές χωρίστηκαν σε τέσσερις ομάδες: Περιοχή Α: δήμοι Χαλανδρίου, Αγίας Παρασκευής, Χολαργού, Παπάγου, Νέου, Ψυχικού, Ψυχικού, Φιλοθέης, Περιοχή Β: δήμοι Αμαρουσίου, Πεύκης, Βριλησίων, Μελισσίων, Περιοχή Γ: δήμοι Κηφισίας, Νέας Ερυθραίας, Εκάλης, Πεντέλης, Νέας Πεντέλης, Περιοχή Δ: δήμοι Μεταμόρφωσης, Λυκόβρυσης, Ηρακλείου, Νέας Ιωνίας, Γαλατσίου.

εξοικονόμηση ενέργειας, η αύξηση και προστασία των ελεύθερων και πράσινων χώρων και η διευκόλυνση των μεταφορών και των επικοινωνιών, η προώθηση μεθόδων ανάπλασης περιοχών και συντήρησης οικιστικών συνόλων και υποδομών μέσα από τοπικές επενδύσεις ένταξης εργασίας και ανταποδοτικού χαρακτήρα, η αναβάθμιση της καθαριότητας και της αισθητικής του δημοσίου χώρου, αλλά και η παροχή ίσων ευκαιριών πρόσβασης σε υπηρεσίες, θέσεις εργασίας, κατοικία, κοινωνικές και πολιτιστικές ευκαιρίες, με ιδιαίτερη φροντίδα για τις ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες. Το δεύτερο σκέλος των στόχων ΗΑ για τον Σύνδεσμο αναλυόταν στην ίδρυση Τοπικών Αστικών Παρατηρητήριων²³² ως θεσμό παρακολούθησης της εφαρμογής των προγραμμάτων και αξιολόγησης των δράσεων που εξυπηρετεί την προώθηση των απαραίτητων παρεμβάσεων προς τη βιώσιμη ανάπτυξη²³³.

Έτσι, τα σύνθετα προβλήματα αντιμετωπίζονταν καλύτερα και αναβαθμιζόταν ο ρόλος της αυτοδιοίκησης και της τοπικής διακυβέρνησης, ενώ διασφαλιζόταν καλύτερη αξιοποίηση των οικονομικών πόρων.

5.4 Το Αστικό Παρατηρητήριο του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας

Η βασικότερη, ίσως, τομή, λόγω της νεωτερικότητας και των ουσιαστικών παραμέτρων διακυβερνητικής δομής μεταξύ των δήμων – μελών του, που επεδίωξε ο Σύνδεσμος στο πλαίσιο της εφαρμογής του προγράμματος ΗΑ αφορούσε στη δημιουργία του Αστικού Παρατηρητηρίου²³⁴. Η δομή αυτή αποτελούσε έναν πρωτοεμφανιζόμενο²³⁵ μηχανισμό συλλογής, τεκμηρίωσης και επεξεργασίας δεδομένων βάσει μιας δέσμης δεικτών με αρμοδιότητα την διαρκή παρακολούθηση και αξιολόγηση του ερευνητικού έργου για την κατάρτιση προτάσεων για πολιτικές αντιμετώπισης και βελτίωσης των περιοχών στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης και για την προώθηση και την εκπόνηση των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Δράσης, μέσω εργαλείων παροχής επιστημονικής στήριξης και τεχνογνωσίας στα μέλη του.

Ένα Αστικό Παρατηρητήριο στοχεύει στη βελτίωση των πολιτικών αστικής ανάπτυξης μέσω της αξιοποίησης των πληροφοριών για τα τοπικά δεδομένα, στη διαμόρφωση εθνικών και τοπικών Σχεδίων Δράσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ενθάρρυνση της κοινωνικής συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων. Αυτή η δυνατότητα

²³² Τα Αστικά Παρατηρητήρια έχουν παρουσιαστεί αναλυτικά στο κεφ. 4

²³³ Για τα δύο σκέλη των στόχων ΗΑ για τον Σύνδεσμο αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από “*Προσαρμογή του Στρατηγικού Πλαισίου Ανάπτυξης του Συνδέσμου στους στόχους και της προδιαγραφές της HABITAT AGENDA*” (Οπ. π. υποσ. 144, (κεφ. 4)).

²³⁴ Για την ενότητα αυτή αξιοποιήθηκαν πληροφορίες οι οποίες επιλέχθηκαν από έντυπα και έγγραφα του Συνδέσμου τα οποία σχετίζονταν με την τεκμηρίωση της λειτουργίας του Παρατηρητηρίου, αλλά και από παρουσιάσεις σε ενημερωτικές ημερίδες.

²³⁵ Το Αστικό Παρατηρητήριο του Συνδέσμου αποτέλεσε το πρώτο μητροπολιτικό Αστικό Παρατηρητήριο στην Ελλάδα και την Αττική. Σημειώνεται, επίσης, ότι για τον ίδιο λόγο για λόγους συντομίας αλλά και διευκόλυνσης κατά την ανάγνωση το Αστικό του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας ως η μόνη δομή εντός Αττικής θα αναφέρεται και ως “Αστικό Παρατηρητήριο Αττικής”.

πέραν των τοπικών αρχών, μπορεί να υποστηρίξει τις παραμέτρους λειτουργίας της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, των κοινωνικών εταίρων αλλά και των γειτονιών.

Ο τρόπος εφαρμογής στηρίζεται στην ανάπτυξη ικανοτήτων των μελών και των φορέων, που συνθέτουν ένα μηχανισμό όπως είναι τα Παρατηρητήρια, στην εφαρμογή μεθόδων αξιοποίησης των τοπικών δεδομένων και διεθνών εφαρμογών και στην υποστήριξη τους μέσω των Προγραμμάτων για τους Αστικούς Δείκτες, τις Καλύτερες Πρακτικές και το Εκπαιδευτικό Δίκτυο. Επίσης, βασίζεται στην δημιουργία Δικτύων φορέων αξιοποίησης των αστικών πληροφοριών σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, καθώς και τη συνεργασία με τομεακές ενώσεις.

Για αυτό και ο Σύνδεσμος, πέραν των συμβατικών στόχων, που έθεσε για τη δημιουργία του Παρατηρητηρίου, ανέλυσε και κάποιες από τις προκλήσεις που συναρτούν μια τέτοια επιλογή παρέμβασης. Αρχικά, η συνήθης τακτική διακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα δεν είχε αναπτυγμένα τα μητροπολιτικά χαρακτηριστικά²³⁶, τα οποία αποτελούν πεδίο αλληλεπίδρασης, καθώς και στήριξης του έργου γειτονικών δήμων, ειδικά σε περιπτώσεις που η συνεργασία μπορεί να αποδώσει σε πεδία τα οποία ένας δήμος μόνος του δε θα ήταν αποτελεσματικός. Πρώτο βήμα για αυτό ήταν ο διαχωρισμός των δήμων σε ομάδες, έτσι ώστε να υπάρξει επαρκής διάχυση των πληροφοριών σχετικά με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες μιας ευρύτερης περιοχής. Άλλωστε, με βάση το χαμηλό -τότε- βαθμό θεσμοποίησης μιας συνολικότερης διαδικασίας επιτελικού ελέγχου και διαδημοτικών συνεργασιών δεν υπήρχαν επικαιροποιημένα στοιχεία από τους αρμόδιους φορείς. Έτσι, πολλές φορές το κόστος παρακολούθησης των τοπικών δεδομένων ήταν απαγορευτικό, ενώ υπήρχε και έλλειψη πιστοποιημένων διαδικασιών. Τέλος, ένα πολύ σημαντικό σημείο, που τέθηκε από τους υπευθύνους κομβικά για την προώθηση των στόχων του εγχειρήματος αυτού σχετιζόταν με την έλλειψη δυνατότητας παρέμβασης με ουσιαστικό περιεχόμενο της αυτοδιοίκησης και με τη μεταφορά της ευθύνης σε φορείς, που λειτουργούσαν γραφειοκρατικά και με αλληλεπικαλυπτόμενες αρμοδιότητες.

Το Αστικό Παρατηρητήριο, έχοντας ως πλαίσιο αναφοράς τις διαδικασίες του UNCHS, κάλυψε αυτό το θεσμικό κενό της έλλειψης ενδογενών αυτοδιοικητικών υποδομών για τη διαχείριση των αστικών δεδομένων και τη χρήση νέας τεχνολογίας, τα οποία ενισχύονταν σημαντικά από τη συμμετοχή, την πληροφόρηση και την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων και εφαρμογής αναγκαίων πολιτικών για την αστική διαχείριση και ανάπτυξη.

Με αυτό το υπόβαθρο στις αρχές του 2007 ξεκίνησε τη λειτουργία του το Αστικό Παρατηρητήριο Αττικής, περίπου πέντε χρόνια ύστερα από την υποβολή της πρότασης, όντας ενταγμένο στο πρόγραμμα Habitat της Ε.Ε. και του Ε.Τ.Π.Α., από

²³⁶ M. Cahmis, Sean Fox, *Urban Networking in the context of development of the European Community Territory* στο: Panagiotis Getimis, Grigoris Kafkalas (edit.), *Urban and Regional Development in the New Europe*, Topos special series, Athens, 1993, σελ. 97-102.

την οποία συγχρηματοδοτήθηκε (η άλλη πηγή ήταν εθνικοί πόροι) μέσω του Ε.Π.ΠΕΡ. 2000-2016 (μετέπειτα Ε.Π.ΠΕΡ.Α.Α. 2007-2013)²³⁷ και υπό την αιγίδα του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (νυν Υ.ΠΑ.Π.ΕΝ - υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας). Το Αστικό Παρατηρητήριο ήταν το πέμπτο υποέργο του έργου “Ολοκληρωμένο πρόγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δήμων του Συνδέσμου 21 ΟΤΑ Β-Α ΑΘΗΝΑΣ με την εφαρμογή της Habitat Agenda – Αστικό Παρατηρητήριο” με βασικό στόχο το συντονισμό των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Δράσης, την επιλογή δεικτών, την παρακολούθηση τους και την κατάρτιση προτάσεων για πολιτικές αντιμετώπισης προβλημάτων. Οι άξονες της λειτουργίας του ήταν η οικοδόμηση ικανοτήτων των δήμων, η ανάπτυξη εργαλείων διαχείρισης αστικών πληροφοριών, η υποστήριξη εταίρων, η δημιουργία δικτύου παρατηρητηρίων και η δικτύωση μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι τρεις επιμέρους στόχοι ήταν η προστασία της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας, η αύξηση πρασίνου με βάση τους στόχους που έχουν τεθεί, καθώς και οι αναπλάσεις στο δομημένο και αδόμητο περιβάλλον²³⁸. Τα πρώτα τέσσερα υποέργα ήταν οι εκπονήσεις μελετών με γενικό τίτλο “Ολοκληρωμένο τοπικό πρόγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης σε εφαρμογή της Habitat Agenda” και αντίστοιχη εξειδίκευση στις τέσσερις προαναφερθείσες ομάδες δήμων.

Σχετικά με τη λειτουργία του Παρατηρητηρίου σημειώνεται ότι το ίδιο το πλάνο αυτής προέβλεπε αυτεπιστασία του Συνδέσμου, αξιοποιώντας, τεχνικό δυναμικό, χώρους και εξοπλισμό δικό του και των Ο.Τ.Α. - μελών του, καθώς και εξωτερικούς συνεργάτες, όπου κρινόταν απαραίτητο²³⁹ και σύσταση ομάδας εμπειρογνομόνων από μέλη του Τεχνικού Δυναμικού των δήμων και από εξωτερικούς συνεργάτες με ευθύνη τον συντονισμό των Ε.Π.Ο.Π. και την καθοδήγηση των μελετητών σχετικά με την συλλογή στοιχείων και την επιλογή των δεικτών, για τους οποίους σχεδιάστηκε το μηχανογραφικό σύστημα καταγραφής και παρακολούθησης. Παράλληλα, το

²³⁷ Το Ε.Π.ΠΕΡ. αφορούσε στην περίοδο 2000-2006 και λειτούργησε ως βασικός άξονας μιας συνολικής παρέμβασης με στόχο την περιβαλλοντική αναβάθμιση και τη δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων για την υλοποίηση και εφαρμογή των αρχών της αειφόρου και βιώσιμης ανάπτυξης. Οι άξονες προτεραιότητας του ΕΠΠΕΡ 2000-2006 ήταν: υδατικό περιβάλλον, στερεά απόβλητα, πολιτική προστασία, προστασία τοπίων και θαλασσιού και ατμοσφαιρικού περιβάλλοντος, θόρυβος, θεσμοί, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, έργα υποδομής στον τομέα των υδάτων, της προστασίας εδαφικών πόρων, προσαρμογή στην κοινοτική νομοθεσία, χωροταξία - πολεοδομία - αναπλάσεις, διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και βιότοπων, περιβαλλοντικές Δράσεις με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, τεχνική βοήθεια. Το Ε.Π.ΠΕΡ.Α.Α. λειτούργησε στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007 – 2013 και αφορούσε σε δράσεις και έργα περιβαλλοντικών υποδομών μεγάλης κλίμακας και εθνικής εμβέλειας, η υλοποίηση των οποίων σκόπευε στην Αειφορική Διαχείριση των περιβαλλοντικών μέσων, του φυσικού αποθέματος και των Αστικών Κέντρων, καθώς και την αναβάθμιση της Δημόσιας Διοίκησης στην χάραξη και εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής. Στρατηγικό του στόχο αποτέλεσε η προστασία και η αναβάθμιση του περιβάλλοντος ως πεδίου για την άνοδο της ποιότητας ζωής των πολιτών και παράγοντα βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας. (για περισσότερες πληροφορίες:

ΕΠΠΕΡΑΑ, <http://www.epper.gr/el/Pages/description.aspx>).

²³⁸ Όπ. π. υποσ. 144, (σελ. 223).

²³⁹ Μεταξύ άλλων τα μέλη του Συνδέσμου όρισαν στελέχη των υπηρεσιών τους ως αρμόδιους για τη διαχείριση του portal του Συνδέσμου ύστερα από εκπαίδευση ώστε να διασφαλιστεί η συνέχιση της λειτουργίας του μετά το πέρας της χρηματοδότησης.

σύστημα λειτουργίας προέβλεπε ότι με την οριστική παραλαβή των Ε.Π.Ο.Π, ακολούθησε η τελική επιλογή των δεικτών και ο καθορισμός των διαδικασιών αρχικής καταγραφής και διαρκούς παρακολούθησης τους, με αρχικό στάδιο την έρευνα πεδίου και τη συλλογή πρωτογενούς υλικού υπό την εποπτεία επιστημονικής ομάδας ως αποτέλεσμα συνεργασίας των αρμοδίων φορέων²⁴⁰.

Ο προσδιορισμός των παραπάνω σημείων συνέτεινε στο ότι το Αστικό Παρατηρητήριο με βάση τους σχεδιασμούς των ιθυνόντων δεν σκόπευε απλώς να σταθεί ως μια δομή βάσει του πλαισίου αναφοράς του Ο.Η.Ε., αλλά να διατηρήσει τον στενό τίτλο της πρώτης θεσμοποιημένης δομής αξιολόγησης των πληροφοριών και των τάσεων σε τοπικό επίπεδο. Επιδίωξη ήταν να λειτουργούσε ως σημείο αναφοράς για μια σειρά από ζητήματα που αφορούν στην Βιώσιμη Ανάπτυξη με βασικότερο τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των αρχών της LA21 και της ΗΑ. Παράλληλα, σκόπευε να αποτελέσει βασικό υπόδειγμα ως προς τη χρήση των συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (EMAS²⁴¹) και των πράσινων προμηθειών (Eco Procurement²⁴²) αλλά και να πρωτοστατήσει στη θεσμοθέτηση Παρακολούθησης Περιβαλλοντικού Ισοζυγίου (το σύνολο των δράσεων που αναλαμβάνει ένας Ο.Τ.Α. οφείλουν να έχουν θετικό ισοζύγιο σε ότι αφορά τις επιδράσεις τους στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον). Επιπλέον, ζητούμενο της παρουσίας του Παρατηρητηρίου ήταν η προώθηση μεθόδων για την εξοικονόμηση ενέργειας και η αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ως μέτρο πρόληψης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, η επιδίωξη βιώσιμων συστημάτων Μεταφορών και εναλλακτικών μορφών διαχείρισης απορριμμάτων. Τέλος, στις προοπτικές της λειτουργίας του άνηκε και ο στόχος της πρωτοπορίας στη διαδικασία διαβούλευσης, ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των πολιτών, καθώς και του συντονισμού των 21 Τοπικών Επιτροπών Habitat.

²⁴⁰ Υπογραμμίζεται ότι κατά το πρώτο διάστημα λειτουργίας συγκροτήθηκε μία ομάδα καταρτισμένου προσωπικού για την διαρκή παρακολούθηση και καταγραφή των δεικτών στο μηχανογραφικό σύστημα. Με βάση τα πρώτα αποτελέσματα των δεικτών που είχαν αναδειχτεί ως κρίσιμοι για κάθε περιοχή η ομάδα εμπειρογνομόνων θα προέβαινε στην κατάρτιση προτάσεων για πολιτικές αντιμετώπισης και βελτίωσης των περιοχών.

²⁴¹ EMAS: Eco-Management and Audit Scheme. Πρόκειται για το σύστημα οικολογικής διαχείρισης και ελέγχου, το οποίο βασίζεται στον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1221/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2009 σχετικά με την εκούσια συμμετοχή οργανισμών στο κοινοτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου. Στόχος του κανονισμού EMAS είναι η αξιολόγηση και η αναβάθμιση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των οργανισμών, και η μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία των χώρων δραστηριοτήτων τους. (Για περισσότερες πληροφορίες: *Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS)*: <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=520>).

²⁴² Πρόκειται για την προσπάθεια δημόσιων φορέων να πετύχουν μέσω της επιλογής και της προμήθειας αγαθών, υπηρεσιών και εργασιών έναντι άλλων τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά τη χρήση τους (Communication COM (2008) 400 της Ε.Ε.). (Για περισσότερες πληροφορίες: *Πράσινες Δημόσιες Προμήθειες - Βιώσιμες Δημόσιες Προμήθειες*, http://www.ecorec.gr/ecorec/index.php?option=com_content&view=article&id=68&catid=11&Itemid=485&lang=en).

5.4.ι Παράμετροι της λειτουργίας του Αστικού Παρατηρητηρίου

Στις πρακτικές μεθοδολογίας της επιστημονικής έρευνας η διαδικασία βασίζεται στις εξής πρακτικές: καταγραφή, παρακολούθηση, πρωτογενείς μετρήσεις, τεχνική υποστήριξη των μελών, διαρκή αξιολόγηση, παραγωγή αναφορών προόδου και στατιστικών, αξιολόγηση και επεξεργασία πολιτικών και παρεμβάσεων μέσα από μετρήσιμα αποτελέσματα. Αντίστοιχα, η μεταφορά τεχνογνωσίας βασίστηκε στην παρακολούθηση των διεθνών δρώμενων, στην ενημέρωση των δήμων σχετικά με τις εξελίξεις, στη συμμετοχή σε δίκτυα και στη μεταφορά των διεθνών καλών πρακτικών. Τέλος, σκοπός της λειτουργίας του Παρατηρητηρίου ήταν η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για θέματα βιώσιμης αστικής ανάπτυξης μέσα από διάχυση πληροφοριών²⁴³, ενέργειες κινητοποίησης και συμμετοχής σε δράσεις και αποτυπώσεις δεδομένων, επαφές με τοπικούς φορείς και δημιουργία θεματικών δικτύων.

Προκειμένου να πετύχαιναν οι Ο.Τ.Α. τόσο ως μέλη του Συνδέσμου όσο και ως δομές τοπικής διακυβέρνησης να επεκταθούν στις δυνατότητες και τις προοπτικές του Αστικού Παρατηρητηρίου έπρεπε να αντιμετωπίσουν μία σειρά ζητημάτων. Το πρώτο ήταν η έγκριση του συστήματος από τα Δημοτικά Συμβούλια και θεσμοθέτηση της εφαρμογής του με την δημιουργία επιτελικού μηχανισμού σε κάθε Δήμο. Παράλληλα, όπως σημειώθηκε τόσο στο σύστημα του Ο.Η.Ε όσο και στην εθιμική διάσταση της λειτουργίας των Παρατηρητηρίων προκρινόταν η ιεράρχηση στόχων και ουσιαστικών αποτελεσμάτων, η συμμετοχή και συνυπευθυνότητα πολιτών και κοινωνικών φορέων, όπως και η αναβάθμιση και η επέκταση του συστήματος πληροφόρησης. Και το στάδιο της μελέτης των δεικτών υπάγεται στον ίδιο βαθμό σημασίας, όπως θα φανεί και παρακάτω, λόγω της προϋπόθεσης της επιστημονικής επισκόπησης και της προσαρμογής του συστήματος τους σε παράλληλο χρόνο με την υλοποίηση μελετητικών προγραμμάτων, που συνδέονται με την αυτοματοποίηση υπολογισμού, επεξεργασίας και παρουσίασης. Τέλος, στα βασικά ζητήματα για την προώθηση των στόχων τη βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από θεσμούς παρακολούθησης και αξιολόγησης των τοπικών εξελίξεων ήταν η επικοινωνία των αποτελεσμάτων προς τους τοπικούς εταίρους και η ενδυνάμωση της κοινωνικής συμμετοχής, αλλά και η αξιοποίηση της εθνικής και διεθνούς εμπειρίας μέσα από αποτελεσματικές μορφές δικτύωσης των αυτοδιοικητικών δομών αλλά και της ίδιας της διαδημοτικής συνεργασίας.

²⁴³ Η διαδικασία της διάχυσης πληροφόρησης και γνώσεων ως δέσμη κατάρτισης γύρω από ζητήματα αστικών πολιτικών, ενημέρωσης και της κοινής γνώμης, αλλά και των εμπλεκόμενων φορέων είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας προώθησης των στοχεύσεων του Αστικού Παρατηρητηρίου. Για την πληροφόρηση των ομάδων – στόχων της λειτουργίας της δομής πληροφόρησης προωθήθηκε η δημιουργία portal (Urban Observatory Portal), η χρήση πολυμέσων και διαδραστικών εφαρμογών, η έκδοση εκθέσεων, η οργάνωση ενημερωτικών εκδηλώσεων και η παρότρυνση για συμμετοχές σε εκδηλώσεις και συνέδρια, καθώς και η τροφοδότηση των ενδιαφερομένων με επεξεργασμένα στοιχεία και υλικό.

Η παρουσίαση που προηγήθηκε στο σύνολο της ανέδειξε τις εκφάνσεις της λειτουργίας και της προοπτικής του Αστικού Παρατηρητηρίου, τουλάχιστον όπως προέκυψε στους σχεδιασμούς των υπευθύνων. Οι συνισταμένες των διαστάσεων αυτών μαρτυρούν ένα μακροπρόθεσμο πλάνο, το οποίο επιβεβαιώνεται και από τη δέσμευση του Συνδέσμου για διατήρηση και επέκταση του μηχανισμού αυτού μέσα από την παρακολούθηση των δεικτών και την κοινοποίηση σε τριμηνιαία βάση των αποτελεσμάτων για τη συγκεκριμένη περιοχή (ακόμα και μετά το πέρας της χρηματοδότησης) του Σχεδίου Δράσης ως Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, σε εφαρμογή της ΗΑ. Σημειώνεται ότι, σήμερα, παρά την ατομία των δήμων να συνεχίσουν την παρακολούθηση των δεικτών, ο Σύνδεσμος ως διακυβερνητική δομή δικτύωσης των δήμων συνεχίζει τη δράση του ως προς την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης με την τεχνική και επιστημονική βοήθεια που παρέχει προς τους Ο.Τ.Α.-μέλη του με καταμετρήσεις για τα επίπεδα κυκλοφοριακού φόρτου, ρύπων, ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας και θορύβους, παρέχοντας εξειδικευμένο εξοπλισμό.

5.5 Τα κριτήρια επιλογής και η ανάπτυξη της δέσμης Αστικών Δεικτών

Η επιτυχής αξιοποίηση των στοιχείων, που μπορούν να συλλεχθούν και να αξιοποιηθούν ως πληροφόρηση για τις αστικές υποθέσεις και την υλοποίηση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με την επιλογή, την ανάλυση και την εστίαση στη χρήση των κατάλληλων Αστικών Δεικτών²⁴⁴. Στα κείμενα που αναλύονται οι αρχές της καθίσταται σαφής η ανάγκη παρακολούθησης από όλους τους κοινωνικούς εταίρους (Ο.Τ.Α., ιδιωτικός τομέας, Κοινωνία των Πολιτών μέσω φορέων και συλλογικοτήτων) των επιδόσεων της εφαρμογής της ΗΑ σε τακτά χρονικά μέσω συγκρίσιμων δεικτών. Η διαδικασία αυτή με όρους μακροσκοπικής ανάλυσης θα μπορούσε να σηματοδοτήσει την μετάβαση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην νεωτερική περίοδο της άσκησης των αρμοδιοτήτων της η οποία συμπίπτει με την ανάγκη ανάπτυξης μια άλλης φιλοσοφίας στην άσκηση πολιτικής με την υιοθέτηση της λογικής των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων και των συμμετοχικών διαδικασιών στη διαμόρφωση των προγραμμάτων, οι οποίες συμπίπτουν με τη δημοκρατική εμβάθυνση που επιφέρει η αστική αειφορία, ως στόχος, αλλά και ως διαδικασία²⁴⁵.

Έτσι, και η λειτουργία του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου και κυρίως η προοπτική επιτυχίας ταυτίστηκαν με την επιδίωξη για μια επιλογή δεικτών που θα παρακολουθούνταν συστηματικά ως πιστοποιημένη διαδικασία καταγραφής των αστικών πληροφοριών βάσει της οποίας θα προέκυπτε έγκαιρη και έγκριτη εξαγωγή

²⁴⁴ Σχετικά με τους Αστικούς Δείκτες και την σημασία τους για τους εμβληματικούς στόχους της ΗΑ (“Επαρκής στέγαση για όλους” και “Βιώσιμη Ανάπτυξη Οικισμών”), αλλά και την εφαρμογή πολιτικών για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, βλ. υποσ. 108 και ενot. 4.4.

²⁴⁵ Chris Maser, *Sustainable Community Development – Principles and concepts*, St. Lucie Press, Del Ray Beach, 1997, σελ. 103.

συμπερασμάτων²⁴⁶. Αυτή η ενσωμάτωση των δεικτών στη διαδικασία διοίκησης και χάραξης τοπικών πολιτικών βασίζεται σε επιστημονικά τεκμηριωμένες προδιαγραφές, μεθόδους και εργαλεία ανάλυσης, που χρησιμοποιούνταν τόσο στη διεθνή, όσο και στην Ευρωπαϊκή πρακτική²⁴⁷. Σχετικά με τη δέσμη των δεικτών, που είχαν κατοχυρωθεί διεθνώς κατά τις διαδικασίες κατάρτισης της ΗΑ και του Παγκόσμιου Αστικού Παρατηρητηρίου, προτάθηκαν δείκτες οι οποίοι περιείχονταν σε τρεις ευρύτερες ομάδες οι οποίες ακολουθούσαν τη διάταξη των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης²⁴⁸: την προστασία του περιβάλλοντος (καθαρός αέρας, οικιακά απορρίμματα, εξοικονόμηση νερού και ενέργειας, καθαροί δρόμοι, μείωση του κυκλοφοριακού φόρτου, ασφαλέστεροι δρόμοι), την οικονομική ανάπτυξη (λιγότερη ανεργία, κατάρτιση πολιτών, ενίσχυση θέσεων εργασίας και τοπικής επιχειρηματικότητας, ενίσχυση του τουρισμού) και την κοινωνική ανάπτυξη (μείωση της φτώχειας και των προβλημάτων στέγασης, βελτίωση των δημοτικών υπηρεσιών, συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, αθλητικές εγκαταστάσεις, δομές, υπηρεσίες και διατήρηση πολιτισμού, αστική ασφάλεια).

Στην τελική διαμόρφωση των δεικτών που επελέγησαν προς αξιοποίηση από το Παρατηρητήριο η ομαδοποίηση κατέληξε σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: Κοινωνικοί-Οικονομικοί Δείκτες, Περιβαλλοντικοί Δείκτες και Δείκτες Βιώσιμης Οικιστικής Ανάπτυξης. Οι διάφοροι δείκτες που ορίστηκαν ανά κατηγορία, ταξινομήθηκαν ανάλογα με τη σημασία και την προτεραιότητά τους σε θέματα παρακολούθησης και καταγραφής των αστικών δεδομένων. Επισημαίνεται ότι υπάρχει ένα σύνολο κυρίως δημογραφικών δεικτών (στοιχεία απογραφής) για την αναγωγή των επιμέρους

²⁴⁶ Όπ. π. υποσ. 234.

²⁴⁷ Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχοντας ως αναφορά τη δέσμη δεικτών των Ηνωμένων Εθνών την προσάρμοσε στις δικές της στρατηγικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη ώστε να χρησιμοποιηθεί για την παρακολούθηση της προόδου κατά την εφαρμογή τους. Σε επίπεδο κορυφής είχε ασχοληθεί με τις δυσμενείς εξελίξεις και προοπτικές που σημειώνονταν σε επίπεδο περιβαλλοντικής διαχείρισης και αειφόρου προοπτικής, αντιμετώπισης ζητημάτων σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη δημογραφική ποσόστωση, το δημόσιο χώρο και την πρόσβαση των πολιτών σε υποδομές. Προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα ανάλυσης μετρήσιμων αποτελεσμάτων των οποίων η πρόοδος να μπορούσε να αποτυπωθεί σε βάθος χρόνου εφαρμόστηκε ένα σύστημα δεικτών, οι δείκτες αειφορίας, το οποίο αναπτύχθηκε από την Eurostat (European Distribution of Statistical Software, Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) ήδη μετά την έγκριση της ΗΑ. Στην πρώτη φάση αφορούσε σε οικονομικούς (κατά κεφαλή Α.Ε.Π.), κοινωνικούς (υγεία και απασχόληση), περιβαλλοντικούς (εκπομπές αερίων, διατήρηση δασικών εκτάσεων) και θεσμικούς (δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία) δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης. Σήμερα, οι δείκτες αυτοί, οι οποίοι διαμορφώθηκαν το 2013, μετρούν την επίδοση του κάθε κράτους – μέλους στους παρακάτω κεντρικούς τομείς: Κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, κλιματική αλλαγή και ενέργεια, βιώσιμες μεταφορές, βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση, φυσικοί πόροι, δημόσια υγεία, κοινωνική ένταξη, δημογραφικές μεταβολές, παγκόσμια συνεργασία (θέματα διεθνούς συνεργασίας και βοήθειας για την προώθηση της ανάπτυξης) και Χρηστή διακυβέρνηση (τήρηση πολιτικών της Ένωσης, μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων κλπ.). (Για την στοιχειοθεσία των παραπάνω σημειώσεων αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από: Laure Ledoux, *EU set of Sustainable Development Indicators (SDIs), Beyond GDP*, Brussels, 2007, σελ. 1-2, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/download/bgdp-ve-eu-sdi.pdf) και *Headline Indicators*: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/indicators>).

²⁴⁸ Από τις κατηγορίες των δεικτών και τις υποομάδες στις οποίες αναλύονται, οι αρμόδιοι του Συνδέσμου θα επέλεγαν σε ποιους θα εστίαζαν ως δείκτες αναφοράς για το Αστικό Παρατηρητήριο.

καταγραφών σε συγκρίσιμα αποτελέσματα, ενώ για κάθε δείκτη υπάρχει το αντίστοιχο Τεχνικό Δελτίο Δείκτη, ο μεθοδολογικός οδηγός ενημέρωσης του δείκτη και το πρότυπο έντυπο καταγραφής.

Πριν την επιλογή των επιμέρους (μερικών) δεικτών, που αντανακλούν τις θεματικές των κατηγοριών, υφίσταται ακόμα ένα επίπεδο διάκρισης των δεικτών που σχετίζεται με τη σημασία και την προτεραιότητά σε θέματα παρακολούθησης και καταγραφής.

Διακρίνονται συνολικά τρία επίπεδα ταξινόμησης²⁴⁹. Αρχικά είναι το βασικό, που περιλαμβάνει τους συστηματικά παρακολουθούμενους δείκτες, δεδομένου ότι θεωρούνται κρίσιμοι για τις επιπτώσεις των Ε.Π.Ο.Π. Οι δείκτες αυτοί χρησιμοποιούνταν στις βασικές εκθέσεις του Παρατηρητηρίου και για κάποιους από αυτούς χρειαζόταν ειδική μελέτη. Ακολουθεί το επίπεδο πλαισίου, που αφορούσε στα φαινόμενα τα οποία αλληλεπιδρούν με τα φαινόμενα που παρακολουθούνται και επιτρέπουν την κατανόηση, την ερμηνεία και την εκτίμηση των τάσεων, που διαπιστώνονται. Το Παρατηρητήριο ανέπτυξε τεχνογνωσία σχετικά με την αξιοποίηση αυτών των δεικτών. Τέλος, το ειδικό επίπεδο περιλαμβάνει τους δείκτες για ειδικές κατηγορίες φαινομένων, οι οποίοι υπολογίζονται κατά περίπτωση λόγω ανάγκης ή ζήτησης (π.χ. επιπτώσεις σε συγκεκριμένο οικισμό). Για τους δείκτες αυτούς μπορεί, επίσης, να απαιτηθούν ειδικές μελέτες.

Για αυτά τα τρία επίπεδα ταξινόμησης, που θεσπίστηκαν, υπάρχουν οι δείκτες από κάθε κατηγορία δεικτών οι οποίοι αντιστοιχούν. Ενδεικτικά, , μεταξύ άλλων, στους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες ως βασικοί θεωρούνται ο ωφελούμενος πληθυσμός και το μέγεθος αγοράς, ως δείκτες πλαισίου τα προσπελάσιμα μέσα μεταφοράς (λιμάνια/ αεροδρόμια/ σιδηροδρομικοί σταθμοί) και η πυκνότητα πληθυσμού, ενώ ως ειδικού χαρακτήρα η κλαδική σύνθεση του Α.Ε.Π. και η εγκατάσταση των επιχειρήσεων. Αντίστοιχα, στους περιβαλλοντικούς, μεταξύ άλλων, ως βασικοί κατατάσσονται ο πληθυσμός που εκτίθεται σε θόρυβο και η συνοχή και βιωσιμότητα οικισμών, στους δείκτες πλαισίου οι πιέσεις μεταβολής χρήσεων γης και ο πληθυσμός που δεν εκτίθεται πλέον σε θόρυβο, και ως ειδικοί η επιβάρυνση επιφανειακών υδάτων και η επιβάρυνση της ατμόσφαιρας σε CO, CO₂ κλπ. Τέλος, στους δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης, μεταξύ άλλων, ως βασικοί καταγράφονται οι κυκλοφοριακοί φόρτοι και η σύνθεση κυκλοφορίας και ως πλαισίου η βαδισιμότητα των οδικών αρτηριών, το ποσοστό κοινοχρήστων χώρων και η επάρκεια των εξυπηρετήσεων.

Στη συνέχεια παρατίθεται ο τρόπος με τον οποίο ανάγονται συγκεκριμένα αστικά δεδομένα σε δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις τρεις μεγάλες κατηγορίες κατανέμονται τριάντα επιμέρους δείκτες, που επελέγησαν, με βάση το επίπεδο και τα χαρακτηριστικά της πληροφόρησης που προσφέρουν και για τα οποία θα υπάρξει και από ένα ενδεικτικό παράδειγμα στοιχείου - δεδομένου. Έτσι οι

²⁴⁹ Για την ταξινόμηση, την κατηγοριοποίηση και την αναγωγή των δεικτών αξιοποιήθηκαν πληροφορίες από το έντυπο: “*Αστικό Παρατηρητήριο, Ορόσημο στην πορεία για το αύριο*” του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α. για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, σελ. 12-20.

διάφοροι δείκτες που ορίστηκαν ανά κατηγορία αντιστοιχηθήκαν στη συνέχεια ανάλογα με τη σημασία και την προτεραιότητά τους σε θέματα παρακολούθησης και καταγραφής ως εξής:

- i. Κοινωνικοοικονομικοί δείκτες: αστικός πληθυσμός (πυκνότητα αστικού πληθυσμού), κοινωνική συνοχή (αριθμός μεταναστών), στέγαση (αριθμός αστέγων πολιτών), αντιμετώπιση ανεργίας (ποσοστό ανεργίας), επιχειρηματικότητα (αριθμός νέων επιχειρήσεων).
- ii. Δείκτες Οικιστικής Ανάπτυξης: μετακινήσεις (αριθμός μετακινήσεων με δημοτικά μέσα), κυκλοφοριακό δίκτυο (βαδισιμότητα πεζοδρομίων), οικονομική διαχείριση Ο.Τ.Α. (δαπάνες και έσοδα τοπικής διακυβέρνησης), διεθνής συνεργασία (συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα), σχέδια δράσης – συστήματα (πιστοποιήσεις διαχειριστικής επάρκειας), συμμετοχή στην τοπική αυτοδιοίκηση (ποσοστό συμμετοχής σε τοπικές εκλογές), εξυπηρέτηση πολιτών (ηλεκτρονική διακυβέρνηση), διατήρηση παραδόσεων και πολιτισμού (διατηρητέα κτίρια).
- iii. Περιβαλλοντικοί δείκτες: οικιακά απορρίμματα (ποσότητα ανακυκλούμενων οικιακών απορριμμάτων), λοιπά απορρίμματα (ποσότητα νοσοκομειακών απορριμμάτων), καθαριότητα (αποκομιδή απορριμμάτων), αστική ρύπανση (παραγωγή CO₂ από δημοτικές δομές – ενεργειακό αποτύπωμα Ο.Τ.Α.), νερό (κατανάλωση νερού), αξιοποίηση ενέργειας (ενεργειακή αποδοτικότητα κτιρίων), σχέδια ετοιμότητας (πολιτική προστασία), αντιπλημμυρική προστασία (δίκτυο ομβρίων), ασφάλεια (δίκτυο υπογειοποιημένου ηλεκτρικού ρεύματος), δάση (δέντρο προσβεβλημένα από βαμβάκωση), αστικό και περιαστικό πράσινο (αξιοποίηση και προστασία), χλωρίδα – πανίδα (προστασία για αδέσποτα ζώα).

Η παραπάνω παράθεση της διάταξης των δεικτών και πιθανών δεδομένων που θα αξιοποιούσαν για την καταγραφή τους καταδεικνύει την πρόθεση ολιστικής παρέμβασης δομών και μηχανισμών αξιολόγησης, όπως τα Παρατηρητήρια, στα προγράμματα και τις πολιτικές των τοπικών αρχών. Το γεγονός ότι επιλαμβάνονται δεδομένων από την κατάρτιση προϋπολογισμού μέχρι τα δίκτυα ομβρίων, τα οποία, σύμφωνα με τις φάσεις λειτουργίας τους, μπορούν να δημοσιοποιηθούν, ενισχύει τη δημοκρατική διαδικασία του μοντέλου τοπικής διακυβέρνησης, καθιστά υπόλογη τη δημοτική αρχή έναντι της τοπικής κοινωνίας, αναβαθμίζει το θεσμικό ρόλο της αυτοδιοίκησης ως αυτοελεγχόμενης διαδικασίας και κυρίως επιτρέπει την ανάδειξη και την αντιμετώπιση παθογενειών και ζητημάτων, που θα ωφελήσουν την ποιότητα ζωής των πολιτών. Άλλωστε, αυτό αποτυπώνεται και στη διαδικασία καταχώρησης και ελέγχου των στοιχείων και περιλαμβάνει, εκτός της συλλογής και καταχώρησης των δεδομένων, τον έλεγχο, την επικύρωση και τη δημοσιοποίηση τους στο portal. Σημαντικό στοιχείο για την αποτίμηση των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων είναι και η εστίαση στην ποσοτικοποίηση και στην ποσοστιαία μεταβολή τους έναντι της

καταγραφής απόλυτων αριθμητικών δεδομένων ως συγκριτικού πλαισίου. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα της σύγκρισης των πραγματικών αποτελεσμάτων με τους διατυπωμένους στόχους, με τα ευρωπαϊκά (περιφερειακά) δεδομένα, την αναθεώρηση και την αναδιάρθρωση των πολιτικών ώστε να υλοποιηθεί ο στόχος που έχει τεθεί σε κάθε τομέα αστικής πολιτικής.

5.5.i Οι λόγοι επιλογής των συγκεκριμένων δεικτών

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμη μία προσέγγιση των δεικτών με έναν αντίστροφο τρόπο. Δηλαδή, την συλλογιστική που διαμόρφωσε την τελική επιλογή των δεικτών. Μετά την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης, η θέσπιση των στόχων για μια ορισμένη περιοχή αποτυπώνεται στα Σχέδια Δράσης και στα Επιχειρησιακά Προγράμματα. Οι μελέτες αυτές διαμορφώνουν τις απαραίτητες παρεμβάσεις καθώς και το χρονοδιάγραμμα της, το αναμενόμενο αποτέλεσμα και τα χαρακτηριστικά της. Έτσι, καθορίζονται για κάθε Ο.Τ.Α. βραχυπρόθεσμοι, μεσοπρόθεσμοι και μακροπρόθεσμοι στόχοι. Κάθε στόχος περιγράφεται με ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά και προκύπτει μετά από ανάλυση της διεθνούς εμπειρίας σε σχετικά θέματα. Για τη χάραξη αυτών των πολιτικών είναι απαραίτητη η θέσπιση δεικτών. Το διεθνές περιβάλλον προσφέρει ως πλαίσια αναφοράς για την κατάρτιση τους Δείκτες Περιβαλλοντικής Αξιολόγησης Ε.Ε.²⁵⁰, τους Δείκτες Βιωσιμότητας, τους Δείκτες του Ο.Η.Ε. και τους Ευρωπαϊκούς Κοινούς Δείκτες²⁵¹. Παράλληλα, το σημαντικό στοιχείο είναι η δυνατότητα προσαρμογής των δεικτών στη συγκεκριμένη γεωγραφική ενότητα, που καλύπτει ο Σύνδεσμος και τις ανάγκες της.

Σύμφωνα με την τεχνική και επιστημονική βιβλιογραφία του Συνδέσμου, ως κριτήρια επιλογής²⁵² των δεικτών τέθηκαν η συμβατότητα με τους καθορισμένους διεθνώς δείκτες σε εφαρμογή της ΗΑ, η συμβολή στην αξιολόγηση των στόχων, η ευκολία και η δυνατότητα συχνής καταγραφής, η δυνατότητα να προέρχονται τα στοιχεία πρωτογενώς μέσα από την καθημερινή λειτουργία του Ο.Τ.Α. ή δευτερογενώς μέσα από χρονικά και τεχνικά επεξεργασμένες διαδικασίες, η ύπαρξη σταθερού, αξιόπιστου και προκαθορισμένου συστήματος αναφοράς και καταγραφής, η μελέτη της προόδου και η εστίαση στις ανάγκες των Ο.Τ.Α. Τα παραπάνω στοιχεία πρέπει να συνάδουν με τις αρχές της ΗΑ, το στρατηγικό πλαίσιο του Συνδέσμου για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, τα αποτελέσματα των μελετών για τις 4 ομάδες Ο.Τ.Α., τις

²⁵⁰ Με τον όρο περιβαλλοντική αξιολόγηση χαρακτηρίζεται σήμερα αφενός μία διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα, αφετέρου ένα σύνολο αναλυτικών τεχνικών με σκοπό τη συλλογή, την επεξεργασία και τη διάχυση πληροφοριών για τις περιβαλλοντικές και άλλες επιπτώσεις έργων και πολιτικών. (Α. Αντώνης Κοτσώνης. Ανδρονίκη Τσουχλαράκη, Κυριακή Αρχοντάκη, *Περιβαλλοντική αξιολόγηση επιπτώσεων αυτοκινητοδρόμου Π.Α.Θ.Ε.*, τμήμα παράκαμψης Πατρών, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://library.tee.gr/digital/m2070/m2070_kotsonis.pdf).

²⁵¹ Πρόκειται για μια δέσμη κοινών δεικτών που επικεντρώνεται στην παρακολούθηση της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας σε τοπικό επίπεδο. Ένα σύνολο 10 δεικτών περιβαλλοντικής βιωσιμότητας έχουν αναπτυχθεί σε συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη και με κοινή μεθοδολογία, προωθώντας τη συλλογή των δεδομένων για κάθε δείκτη. (*European Common Indicators*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/environment/urban/common_indicators.htm).

²⁵² Όπ. π. υποσ. 249, (σελ 7-11).

αποφάσεις των Δημοτικών Συμβουλίων για τον καθορισμό των οραμάτων, τη θέσπιση στόχων και την έγκριση των Σχεδίων Δράσης. Επιπλέον, η επιλογή των δεικτών βασίστηκε στην διαλειτουργικότητα (ενσωμάτωση και συνεργασία με το πληροφοριακό σύστημα του Συνδέσμου), στην αξιοπιστία (ακρίβεια και συνέπεια υπηρεσιών), στην ασφάλεια (προστασία από παραβιάσεις προσωπικών δεδομένων, δημοσίευση εσφαλμένων δεδομένων) και στη μεταφερσιμότητα (δυνατότητα μεταφοράς και λειτουργίας των μεθόδων και συστημάτων σε όλους τους Ο.Τ.Α.).

Για την κατάληξη, όμως, στους συγκεκριμένους δείκτες, που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, ακολουθήθηκε μία διαδικασία ανάδειξης του κάθε δείκτη ως επιλέξιμου βάσει συγκεκριμένων δεδομένων. Αφού μελετήθηκαν και συγκεντρώθηκαν οι δείκτες μέσα από τις διεθνείς, ευρωπαϊκές και επιστημονικές πηγές²⁵³ θεσπίστηκαν τα κριτήρια αξιολόγησης, που κάλυπταν τις ανάγκες για ευκολία και συχνότητα στη συλλογή, δυνατότητα επέμβασης του δήμου αν ο δείκτης δεν κάλυπτε τις προδιαγραφές του, τη σχετικότητα του με το σύνολο των Ο.Τ.Α. του Συνδέσμου και τη σημαντικότητα του για τους δημότες. Κατόπιν, ακολουθούσε η αξιολόγηση του βάσει συγκεκριμένων τύπων, που είχαν καταρτιστεί, ενώ τίθονταν σε διαβούλευση και με τους δήμους ως φορείς υλοποίησης του προγράμματος αυτού. Έτσι, διαμορφωνόταν η τελική λίστα των υψηλότερα αξιολογούμενων δεικτών στους οποίους κατέληγε η τελική λίστα.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι το Αστικό Παρατηρητήριο βασίστηκε ευρέως στις επιστημονικά τεκμηριωμένες προδιαγραφές, μεθόδους και εργαλεία ανάλυσης για την επιλογή των δεικτών. Για αυτό το λόγο άλλωστε οι υπεύθυνοι κατευθύνθηκαν στην επιλογή των πιστοποιημένων διαδικασιών για την αξιοποίηση τους. Για την καταγραφή και την ενημέρωση των δεικτών προκρίθηκε η μέθοδος ενός συστήματος Τεκμηρίωσης, Διαχείρισης Δεδομένων και Παρακολούθησης Δεικτών, πιστοποιημένο κατά ISO. Η μέριμνα αυτή σχετιζόταν και με τις ομάδες διαχείρισης του συστήματος. Η πρώτη ήταν ο εξουσιοδοτημένος υπηρεσιακός μηχανισμός των δήμων και του Συνδέσμου, με κύριο αντικείμενο την ενημέρωση των δεικτών του Παρατηρητηρίου. Στο πλαίσιο αυτό, θα έπρεπε να διασφαλιστεί η ευέλικτη διαχείριση, αναζήτησης και διάθεση της πληροφορίας προς το κοινωνικό σύνολο, η διαχείριση των δεικτών και των αναφορών, η ασφάλεια και η εγκυρότητα καταχωρήσεων. Η δεύτερη ομάδα χρηστών ήταν το κοινωνικό σύνολο, ως ο βασικός αποδέκτης της πληροφόρησης και παράγοντας ανάπτυξης του κοινωνικού διαλόγου.

²⁵³ Πέραν της διεθνούς πρακτικής, τα στοιχεία που καθόριζαν τον υπολογισμό των δεικτών σχετιζόνταν με στοιχεία και επεξεργασμένα στατιστικά δεδομένα απογραφών (εθνικών και ευρωπαϊκών), περιβαλλοντικά δεδομένα βάσει των επίσημων στοιχείων της Ε.Ε., στοιχεία Κυκλοφορίας και Μεταφορών, ψηφιακά αρχεία Περιφερειακών και Χωροταξικών Σχεδίων και Προγραμμάτων, εξοπλισμό συγκοινωνιακών και περιβαλλοντικών μετρήσεων υποστηριζόμενο από σύστημα γεωγραφικού εντοπισμού θέσης (GPS), ηλεκτρονική βιβλιοθήκη και βάση συγκέντρωσης υποστηρικτικού υλικού και δεδομένων, χαρτογραφικά υπόβαθρα, όπως αεροφωτογραφίες ορθοφωτοχάρτες κλπ.

5.6 Επίλογος

Από τη μελέτη του Αστικού Παρατηρητηρίου Αττικής, τεκμαίρεται πως η οργάνωση των μελών του Συνδέσμου και τα εξελικτικά δεδομένα της Δημόσιας Διοίκησης προς μητροπολιτικές και διακυβερνητικές τάσεις μετατρέπονται σε εργαλεία διαμόρφωσης βιώσιμων αστικών πολιτικών, που στόχο έχουν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αστικών κέντρων ως βασική επιλογή επίτευξης μιας συνθήκης δημοκρατικής εμβάθυνσης²⁵⁴. Μέσω του σχεδιασμού των δικτύων που αναπτύσσονται σε επίπεδο περιφερειακής διακυβέρνησης αναδεικνύεται η προστασία του αστικού χώρου, η εξασφάλιση της πρόσβασης των πολιτών σε υπηρεσίες και η ενίσχυση των δραστηριοτήτων των τοπικών αρχών. Έτσι, οι διακηρυγμένοι στόχοι της διατήρησης των πόρων, της αρμονίας μεταξύ φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και της ποιότητας τους, της κοινωνικής ισότητας και της δημόσιας συμμετοχής προϋποθέτουν την αξιολόγηση των περιφερειακών χαρακτηριστικών, δυνατοτήτων, αδυναμιών, απειλών και ευκαιριών, η οποία δημιουργεί την περιφερειακή ποικιλομορφία και διαφοροποίηση.

Η συνειδητοποίηση των δύο τελευταίων στοιχείων δεν είναι ασύνδετη των χαρακτηριστικών της περιοχής – μελέτης, η οποία αφορούσε (ειδικά την περασμένη δεκαετία) σε δήμους αρκετά αναπτυγμένους, των οποίων τα βασικά ζητήματα δεν σχετίζονταν με πολλές από τις βασικές αρχές της ΗΑ, αλλά με ζητήματα όπως η βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων, η ανάπτυξη ικανοτήτων ή ο ορθός σχεδιασμός (επίσης στόχοι της ΗΑ). Άλλωστε, η ΗΑ δεν θεσμοθετήθηκε ως μεθοδολογικό μοντέλο εκπόνησης μελετών, αλλά ως πολύπλευρη δέσμη αρχών για την βιώσιμη ανάπτυξη των ανθρώπινων οικισμών. Έτσι, η εξειδίκευση χαρακτηριστικών και στόχων θα συνέβαλλε στην σύνταξη Σχεδίων Δράσης και Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

Η προοπτική του Αστικού Παρατηρητηρίου να αποτελέσει έναν ολοκληρωμένο μηχανισμό και μια ψηφιακή πλατφόρμα καταγραφής, ανάλυσης, τεκμηρίωσης, αξιολόγησης και σχεδιασμού βιώσιμων αστικών πολιτικών περνούσε μέσα από την αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών και τον συντονισμό 21 Επιχειρησιακών Σχεδίων με δείκτες που βασίζονταν σε ένα κοινό πλαίσιο αξιολόγησης, και επέτρεπαν στις τοπικές αρχές να αξιολογήσουν τις παρεμβάσεις τους σε σχέση με τους στόχους, που έχουν θέσει από κοινού με τους πολίτες²⁵⁵ για συγκεκριμένους τομείς και παρεμβάσεις, με βάση τα δικά τους Επιχειρησιακά Προγράμματα. Και αυτή η μεθοδολογία θα μπορούσε να δημιουργήσει μία βάση για ακόμα πιο διευρυμένη δικτύωση αυτοδιοικητικών δομών ή ακόμα και την ανάπτυξη ενός Εθνικού Παρατηρητηρίου.

²⁵⁴ Warren Magnusson, *The search of political space*, University of Toronto Press, Toronto, 1996, σελ. 133.

²⁵⁵ Οπ. π. υποσ. 249, (σελ. 27).

Τα παραπάνω αναφέρονται ώστε να συνδεθούν με το επόμενο κεφάλαιο και την αποτίμηση του έργου του Αστικού Παρατηρητηρίου και των αιτιών που την διαμόρφωσαν. Τέλος, μία ουσιαστική και ίσως έμμεση παράμετρος της λειτουργίας παρόμοιων αυτού ήταν η θεσμική διαστολή, την οποία έθεσε ως τετελεσμένο πλέον στα δεδομένα της τοπικής διακυβέρνησης. Αυτό σημαίνει ότι πλέον έχει ήδη υπάρξει ένας μηχανισμός που, έστω και με έναν ανολοκλήρωτο και έμμεσο τρόπο, κατάφερε να αναπτύξει διαδημοτική συνείδηση στις τοπικές αυτοδιοικήσεις στις οποίες αφορούσε, να λειτουργήσει τομεακά με τρόπο μητροπολιτικό και να εμπεδώσει τη διαδικασία συνεργασίας τόσο μεταξύ των δημοτικών δομών, όσο και μεταξύ των δήμων με κοινωνικούς εταίρους αλλά και τον ιδιωτικό τομέα²⁵⁶.

Έτσι, αυτό το θεσμικό τετελεσμένο ενισχύει την ανάδειξη της αειφορίας, τόσο σε γενικευμένο όσο και αστικό επίπεδο, σε κεντρικό στόχο των εθνικών και των διεθνών πολιτικών για την ανάπτυξη και το περιβάλλον. Αυτό γίνεται και μέσω της επίδρασης που ασκεί ως πλαίσιο αρχών στο διεθνές αλλά και το εθνικό δικαιοῖκό πλαίσιο σχετικά με την ανάπτυξη, τη νομοθεσία και το εμπόριο²⁵⁷.

256 Frank Biermann, Arthur P. J. Mol, Pieter Glasbergen, *Conclusions: Partnerships for Sustainability – Reflections on a future research agenda* στο: Pieter Glasbergen, Frank Biermann, Arthur P. J. Mol (edit.), *Partnerships, Governance and Sustainable Development: Reflections on Theory and Practice*, Edward Elgar Publishing Limited, Northampton, 2007, σελ. 286-300.

²⁵⁷ Hans Christian Bugge, Christina Voigt, *Sustainable Development in International & National Law*, Europa Law Publishing, Groeningen, 2006, κεφ. 2.3.

Κεφάλαιο 6^ο: Αποτελέσματα και παράμετροι λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων και του Αστικού Παρατηρητήριου του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω όλες οι διαδικασίες αξιολόγησης, πληροφόρησης και ενημέρωσης που συντείνουν στην παρακολούθηση των αστικών πολιτικών καθώς και η χρήση διαφορετικών δεσμών αστικών δεικτών έχουν κοινό στόχο την επίτευξη αιεφόρου αστικής ανάπτυξης. Είναι, βέβαια, σαφές ότι οι διαφορές μεταξύ των πρακτικών σχετίζονται με τις ιδιαίτερες και ξεχωριστές συνθήκες για αυτό και συνηθίζεται η συνεχής επικαιροποίηση και αναθεώρηση των εφαρμογών, που σχετίζονται με τη λειτουργία ενός Παρατηρητηρίου ανάλογα με τις αναδυόμενες ανάγκες και τις μεμονωμένες περιπτώσεις. Η ενσωμάτωση των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων σχεδίων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης θα πρέπει να ενθαρρύνεται ώστε να εξασφαλίζεται η συνέχεια της²⁵⁸.

Άλλωστε, το τελευταίο μπορεί να επιτευχθεί με τη συμμετοχή διαφόρων παραγόντων καθορισμού των στόχων και των στρατηγικών, αποτελώντας μια δικλείδα υποστήριξης των προσπαθειών για την επίτευξη των στόχων. Η επιδίωξη αυτών των προσπαθειών πραγματώνεται ως επαλήθευση των στόχων και των στρατηγικών, που τίθενται, αποτελώντας μια διαρκή ανάγκη, η οποία σε συνδυασμό με την ανταλλαγή εμπειριών, μπορεί να εξαλείψει τις δυσκολίες που εμποδίζουν την ανάπτυξη της αιεφόρου αστικοποίησης ως κοινής πρακτικής. Έτσι, αναπτύσσονται κοινές βάσεις για την ανάπτυξη και επιλογή συγκεκριμένων σχεδίων, δεικτών²⁵⁹, στόχων και στρατηγικών για την εφαρμογή της αιεφόρου.

Σε αυτήν την εξέλιξη, όμως, προκύπτουν κάποιες εγγενείς δυσκολίες και προκλήσεις. Για αυτό και έχει παρατηρηθεί ότι τα αποτελέσματα είτε κατά την εφαρμογή των δεικτών βιωσιμότητας είτε κατά τη γενικότερη λειτουργία δομών όπως τα Παρατηρητήρια φανερώνουν διαφορετικά αποτελέσματα από τα αναμενόμενα σε διαφορετικά περιβάλλοντα και μερικές φορές μικρή αύξηση της δυναμικής των τομέων στους οποίους παρεμβαίνουν²⁶⁰. Το ζήτημα που ανακύπτει, όμως, είναι κατά πόσο αυτή η διαφοροποίηση σε σχέση με τους στόχους αντανάκλα μία ευρύτερη δυσκολία υιοθέτησης των πρακτικών, που εφαρμόζονται ή προτείνονται από τις τοπικές αρχές. Έχει υποστηριχτεί ότι ένας από τους κύριους λόγους για την αποτυχία

²⁵⁸ Li-Yin Shev, J. Jorge Ochoa, Mona N. Shah, Xiaoling Zhang, *The application of urban sustainability indicators - A comparison between various practices*, *Habitat International - A Journal for the Study of Human Settlements*, ed. Elsevier, vol. 35, 2011, σελ. 26 (Conclusions).

²⁵⁹ Αξίζει να αναφερθεί ότι μία δέσμη δεικτών με τον τίτλο “*International Urban Sustainability Indicators List*” (Διεθνής λίστα δεικτών αστικής αιεφορίας) είχε θεσπιστεί ως ενιαία λίστα περιέχοντας δείκτες που είχαν προταθεί από παγκόσμιους φορείς και οργανισμούς όπως τα Ηνωμένα Έθνη, το πρόγραμμα Habitat, η Παγκόσμια Τράπεζα, Επιτροπές της Ευρωπαϊκής Ένωσης κλπ. Αυτοί οι δείκτες χρησιμοποιούνταν ως πλαίσιο αναφοράς για όσους επέλεγαν να αξιοποιήσουν πρόγραμμα δεικτών για τις αστικές πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης.

²⁶⁰ Habib Alshuwaikhat, Danjuma Nkwenti, *Visualizing decision-making: perspectives on collaborative and participative approach to sustainable urban planning and management*, *Environment and Planning B- Planning and Design* 29, 2002, σελ. 513-531.

επίτευξης των στόχων προέρχεται από την ανεπαρκή επιλογή των δεικτών, που καθοδηγεί και εποπτεύει τη βιώσιμη διαδικασία χάραξης και διαμόρφωσης αστικών πολιτικών²⁶¹. Δηλαδή υπάρχει μια μεθοδολογική προσέγγιση της αδυναμίας που παρουσιάζεται πολλές φορές, ενώ δεν είναι παράδοξο το πρόβλημα εφαρμογής των διαδικασιών αξιολόγησης και παρακολούθησης να είναι πρόβλημα πολιτικής αντίληψης και προσαρμογής των τοπικών αρχών στις απαιτούμενες αλλαγές.

6.1 Παράμετροι λειτουργίας των Αστικών Παρατηρητηρίων και το Αστικό Παρατηρητήριο του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας

Ένα σημαντικό ζήτημα που προκύπτει με τη λειτουργία της μελέτης συγκεκριμένων τομέων των Παρατηρητηρίων οφείλεται αναπόδραστα στο σύστημα των δεικτών και στην –αρκετές φορές– μονοδιάστατη οπτική²⁶². Από τη στιγμή που τα πεδία που ερευνώνται περιορίζονται σε ένα συγκεκριμένο τομέα, πολλές φορές προκύπτει μία δυστοκία στην συνολική προσέγγιση μιας κατάστασης, ενώ αναδεικνύεται μία διαφορετική βαρύτητα στις παραμέτρους της κάθε ευρύτερης ομάδας που αναλύεται, αλλά και στις σχέσεις και στις αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μεταξύ. Επίσης, επισημαίνεται ότι πολλές φορές η μελέτη εστιάζει στις πολιτικές καταπολέμησης μιας αναφορικής αιτίας ενός προβλήματος η οποία μπορεί να αναπτύσσεται και σε άλλες μορφές, χωρίς απαραίτητα να καταπολεμηθεί η ίδια η αιτία. Ακόμη, η μελέτη συγκεκριμένων τομέων οδηγεί σε εστίαση στο πρόβλημα του τομέα και όχι της επίδρασης στην ευρύτερη περιοχή.

Βέβαια, αυτές οι επισημάνσεις είχαν καταγραφεί περισσότερο στις αρχικές περιόδους εφαρμογής τέτοιων συστημάτων. Η πορεία του χρόνου, η ανάπτυξη πολλαπλών μεθόδων παρακολούθησης και αξιολόγησης πολιτικών για την αστική αειφορία αλλά και η εξειδίκευση των δομών, που ασχολούνται με αυτές τις διαδικασίες, ανέπτυξαν ένα πιο σύνθετο στην διασύνδεση του, αλλά εξίσου ευκρινές στη χρήση του, και αποτελεσματικό σύστημα καταγραφής και παρέμβασης.

Ο σχεδιασμός για την αειφόρο ανάπτυξη είναι μια συνεχής διαδικασία σχεδιασμού παρεμβάσεων προς όφελος των αστικών συστημάτων ώστε η όποια εκμετάλλευσή τους να μην τα επιβαρύνει στην πάροδο του χρόνου. Συνεπώς, όλοι οι μηχανισμοί και

²⁶¹ Helen Briassoulis, *Sustainable development and its indicators: through a (planner's) glass darkly*, Journal of Environmental Planning and Management (Policy and Practice), 44 (3), 2001, 409 – 427 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.diktioaigaiou.gr/contents/media/File/SDI%20through%20planners%20glass%20dar.pdf>)

²⁶² Ελένη Μπριασούλη, *Δείκτες αειφορίας: Κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας*, σελ. 62-66 (Τόπος – Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών μελετών), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/2015/3/mpriassouli_55_75_1997.pdf).

οι διαδικασίες παρακολούθησης και αξιολόγησης στοχεύουν στο ίδιο σημείο λειτουργώντας ως βασικοί άξονες χάραξης και διαμόρφωσης πολιτικών²⁶³.

Έτσι, αναδεικνύεται ο ρόλος του σωστού προγραμματισμού που μπορεί να υποστηρίξει την αποτίμηση της κατάστασης και τις δυναμικές που αναπτύσσονται σε συγκεκριμένα πεδία, την εκτίμηση και την πρόβλεψη σχετικά με τις προτεινόμενες πολιτικές και αλλαγές, την υποστήριξη τους και τις διορθωτικές επεμβάσεις.

Εκτός της μεθοδολογικής και επιστημολογικής διάστασης, η οποία μπορεί να εξελιχθεί και να διαμορφωθεί στο πέρασμα του χρόνου, υπάρχει η διάσταση της πρακτικής εφαρμογής των παραμέτρων και των αξόνων λειτουργίας ενός μηχανισμού αξιολόγησης και παρακολούθησης, καθώς και των εργαλείων που χρησιμοποιεί για να πετύχει στους σκοπούς του.

Οι παραπάνω σημειώσεις σκοπεύουν στην αποτύπωση μιας κριτικής προσέγγισης και διατύπωσης των παραμέτρων λειτουργίας των μηχανισμών και των δομών αξιολόγησης. Για να υπάρχει μια ολοκληρωμένη καταγραφή της αξιολογικής προσέγγισης, που επιδιώκεται σχετικά με τα Αστικά Παρατηρητήρια, προέχει η ανάλυση των εφαρμογών και των αποτελεσμάτων, που επήλθαν με την ίδρυση του Αστικού Παρατηρητηρίου Αττικής. Βασικό δεδομένο που ερμηνεύει σε μεγάλο βαθμό την πορεία αυτού του εγχειρήματος καθώς και τους λόγους για τους οποίους απέκτησε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αποτελεί το γεγονός ότι το Αστικό Παρατηρητήριο έχει παύσει τη λειτουργία του ήδη από την πρώτη περίοδο της εφαρμοστικής του δράσης και τη λήξη της περιόδου υλοποίησης του προγράμματος Habitat (31-12-2009), πράγμα που σημαίνει ότι κατάφερε να λειτουργήσει για πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, με δεδομένες τις επιπτώσεις που συνεπάγεται μια περιορισμένη περίοδος δράσης στην προσπάθεια εξαγωγής συμπερασμάτων.

Ένα ακόμη σημαντικό δεδομένο που σχετίζεται με την λειτουργία του Αστικού Παρατηρητηρίου και την δυναμική την οποία απέκτησε ως μηχανισμός, ο οποίος σκοπεύει να αποτελέσει εργαλείο υιοθέτησης βιώσιμης αστικής πολιτικής και επιταχυντή κοινωνικής ευαισθητοποίησης και συμμετοχής, σχετίζεται με την ίδια την προετοιμασία ή και τη διάθεση προετοιμασίας των δήμων ως διοικητικών δομών υπεύθυνων για τη χάραξη σχεδίων αστικής αειφορίας μέσα από τις αποφάσεις των δημοτικών αρχών, αλλά και ως κοινωνικών συστημάτων των σχέσεων που αναπτύσσονται στην χωρική τους ενότητα. Χαρακτηριστική περίπτωση της παραπάνω διαπίστωσης είναι η περίοδος προετοιμασίας της έναρξης λειτουργίας του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, βασική προϋπόθεση λειτουργίας διάρθρωσης ενός Τοπικού σχεδίου Δράσης και κατ' επέκταση ενός Αστικού Παρατηρητηρίου είναι η συγκρότηση των τοπικών επιτροπών ΗΑ, οι οποίες συμμετέχουν και συνδιαμορφώνουν το τοπικό

²⁶³ Paul Selman, *Three decades of environmental planning: what have we really learned?*, στο: Michael Kenny & James Meadowcroft (Eds) *Planning Sustainability*, London and New York, Routledge, 1999, σελ. 148-174.

όραμα. Στις μελέτες που αποτυπώνουν τις διαδικασίες κατάρτισης των σταδίων της υλοποίησης και οι οποίες εκπονήθηκαν από γραφεία που υποστηρίζουν αυτά τα Σχέδια Δράσης ως εξωτερικοί συνεργάτες αποτυπώνεται ένας διαφορετικός ρυθμός προώθησης των στόχων και στην πολιτική αλλά και στην κοινωνική έκφανση της συμμετοχής. Επί παραδείγματι²⁶⁴, στα τέλη του 2006 όταν εγκρίθηκε το πρώτο στάδιο μελέτης (αναγνώριση κατάστασης, προβλημάτων, τάσεων και αιτιών στην περιοχή μελέτης) είτε σε επίπεδο ομάδων δήμων είτε σε επίπεδο δήμων εντός συγκεκριμένων ομάδων παρατηρούνται καθυστερήσεις και διαφοροποιήσεις ως προς την συνέπεια στην κατάρτιση των διαδικασιών. Στην πρώτη ομάδα δήμων κάποιοι δήμοι είχαν από νωρίς συγκροτήσει με αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου της Τοπικές Επιτροπές ΗΑ (π.χ. Νέο Ψυχικό ή Αγία Παρασκευή), ενώ οι άλλοι δήμοι είχαν δρομολογήσει τη συγκρότηση για το τέλος του έτους. Μάλιστα, στην πορεία του χρόνου ενώ οι επιτροπές είχαν συγκροτηθεί δε λειτούργησαν, όπως είχε προγραμματιστεί. Σχετικά με τους άλλους δήμους σημειώνεται πως, ενώ υπήρξαν ενδεικτικές περιπτώσεις, όπως η Λυκόβρυση ή η Νέα Πεντέλη, όπου οι επιτροπές παρουσίασαν συμπεράσματα στα αντίστοιχα δημοτικά συμβούλια ή διατύπωσαν συγκεκριμένους στόχους, σε άλλους δήμους παρά τη συγκρότησή τους δεν λειτούργησαν ουσιαστικά.

Αυτά τα δεδομένα δημιουργήσαν εύλογα ερωτηματικά σχετικά με τις αιτίες που ένα φιλόδοξο Σχέδιο Δράσης δεν κατάφερε να αποτελέσει μια θεσμική και διοικητική συνέχεια ώστε να προωθηθούν οι στόχοι που είχαν τεθεί. Και βέβαια αναπτύσσεται ένας σκεπτικισμός γύρω από τις δυσκολίες αυτές και αν ήταν εγγενείς ή αναπτύχθηκαν στην πορεία του χρόνου, έστω κατά το σύντομο διάστημα λειτουργίας του μηχανισμού. Για την απάντηση σε αυτούς τους προβληματισμούς καθώς και για ζητήματα που έχουν σχέση με τις αναφορές και τις αιτίες όλων των παραπάνω παραμέτρων πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, με βασικούς ιθύνοντες και εκπροσώπους του Συνδέσμου των 21 Ο.Τ.Α. και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, καθώς και του Αστικού Παρατηρητηρίου για την αποτύπωση των χαρακτηριστικών που οδήγησαν σε συγκεκριμένες επιλογές. Τα βασικά σημεία των συνεντεύξεων αλλά και η συνολική προσέγγιση στις παραμέτρους λειτουργίας του Αστικού Παρατηρητηρίου καταγράφονται στην επόμενη ενότητα, στην οποία επισημαίνεται και η εμπειρική διάσταση της προσπάθειας που έγινε αλλά και η κριτική οπτική που διαμορφώνεται προϊόντος του χρόνου.

²⁶⁴ Σύμπραξη Γραφείων Μελετών “ΣΗΜΑ Α.Τ.Ε.Μ.Ε. – ΔΙΕΔΡΟΣ Α.Ε. – ΣΑΧΑΝΙΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ”, *Ολοκληρωμένο Τοπικό Πρόγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης “Habitat Agenda” του Σ.Β.Α.Α. Δήμοι: Χαλανδρίου, Αγ. Παρασκευής, Χολαργού, Παπάγου, Ν. Ψυχικού, Ψυχικού, Φιλοθέης (Α΄ Ομάδα μελέτης) - 1η Φάση: Αναγνώριση των προβλημάτων, τάσεων και αιτιών.*

6.2 Οι παράγοντες εξέλιξης των στόχων του Αστικού Παρατηρητηρίου

Ανεξάρτητα της έκβασης της λειτουργίας του μηχανισμού παρακολούθησης και αξιολόγησης των αστικών πολιτικών της περιοχής μελέτης είναι σαφής η ένδειξη ότι οι προθέσεις των αρμοδίων ώστε το Αστικό Παρατηρητήριο να επιτύχει τους σκοπούς του ήταν έντονες και ειλικρινείς, ενώ εξίσου δυναμική υπήρξε και η έναρξη των διαδικασιών που πλαισίωναν τη λειτουργία του Παρατηρητηρίου. Άλλωστε, το σύνολο των δημοτικών συμβουλίων της περιοχής, ανεξαρτήτως της ζέσης με την οποία περιέβαλλαν οι δημοτικές αρχές το πρόγραμμα αυτό, ενέκριναν τα προτεινόμενα Ολοκληρωμένα Τοπικά Σχέδια Δράσης μετουσιώνοντας έτσι σε κείμενο με θεσμικό αντίκτυπο το όραμα, το οποίο διατύπωσε ο κάθε δήμος μετά τις προβλεπόμενες διαδικασίες διαβούλευσης.

Το πρώτο που επιδιώχθηκε να γίνει και ολοκληρώθηκε έστω με τυπικό τρόπο και με χρονοτριβή ήταν η σύσταση των Τοπικών Επιτροπών ΗΑ. Σε παράλληλο χρόνο τα στελέχη του Παρατηρητηρίου σε συνεργασία με τα στελέχη του κάθε δήμου, που είχαν οριστεί ως υπεύθυνοι για τη διαχείριση της συνεργασίας με το Σύνδεσμο και το Παρατηρητήριο, προχωρούσαν σε εξειδίκευση των δεικτών. Η διαδικασία συγκρότησης των επιτροπών Habitat εξασφάλισε μια χρήσιμη εμπειρική εκτίμηση της έναρξης διαδικασιών υλοποίησης προγραμμάτων μέσω διαβούλευσης με την κοινωνία, αλλά και μια κατοχύρωση συμμετοχικών μεθόδων διακυβέρνησης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Οι προκαταρκτικές διαδικασίες για τη δέσμη δεικτών και την συλλογή και την αξιοποίηση των στοιχείων έγινε την περίοδο 2007-2008 ώστε να εξειδικευτούν οι δείκτες και τα εργαλεία που θα επικουρούσαν τη διαδικασία, ενώ οριοθετούνταν και η λειτουργία του Παρατηρητηρίου. Το 2009 είχε διαμορφωθεί, βάσει των στοιχείων που είχαν σωρευτεί, η βασική δέσμη δεικτών παρακολούθησης από το Αστικό Παρατηρητήριο και η ομαδοποίηση της σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: σε κοινωνικούς, οικονομικούς και περιβαλλοντικούς δείκτες.

Σε αυτό το σημείο, εντοπίστηκε ένα από τα πρώτα σημεία ανάγκης για εξειδίκευση των δεικτών. Στους περιβαλλοντικούς δείκτες ανέκυψε η ανάγκη μελέτης διαφορετικών αστικών και περιαστικών περιβαλλόντων σε σχέση με τα ζητήματα μελέτης κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων (οι οποίες μπορεί να είναι και κοινές) της υφιστάμενης κατάστασης των 21 Ο.Τ.Α. Παράλληλα, στην μελέτη των περιβαλλοντικών δεικτών υπήρχαν και εναλλαγές του φυσικού περιβάλλοντος της κάθε περιοχής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα μεταξύ των δήμων Γαλατσίου και Πεντέλης, οι οποίοι παρότι μέλη του Συνδέσμου αφορούν σε εντελώς διαφορετικό πλαίσιο προτεραιοτήτων και αναγκών σε σχέση με τις περιβαλλοντικές προτεραιότητες τις οποίες αντιμετωπίζουν. Έτσι, υπήρχε ανάγκη παρακολούθησης, μέτρησης και αξιολόγησης διαφορετικών συντελεστών.

Την ίδια ώρα η περιοχή μελέτης και δραστηριοποίησης του Συνδέσμου αφορούσε σε δήμους με διαφορετικές υποδομές, αλλά και συνολικές διοικητικές ελλείψεις σε

οριζόντιο και κάθετο επίπεδο, ειδικότερα σε μεθόδους αξιολόγησης. Αυτό που προτάθηκε ήταν να μην ακολουθηθεί μια ομογενοποιητική διαδικασία αλλά να αναλυθούν τα δεδομένα βάσει των χαρακτηριστικών του κάθε δήμου και να προσαρμοστούν στα Επιχειρησιακά Προγράμματα που συνέτασσε ο κάθε δήμος ώστε να εντοπιστούν οι παρεμβάσεις και να ελεγχθεί η πρόοδος, που σημειωνόταν. Μία χαρακτηριστική περίπτωση είναι ο δήμος Χολαργού και οι περιβαλλοντικοί δείκτες. Στην υποκατηγορία των δεικτών για την πολιτική προστασία αναφερόταν ο δείκτης “Δίκτυο ομβρίων”, ενώ ο δήμος Χολαργού τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είχε ολοκληρωμένο δίκτυο ομβρίων. Συνεπώς, μια βασική επιδίωξη ήταν να εντοπιστούν οι παρεμβάσεις που έπρεπε να γίνουν²⁶⁵.

Μία ακόμα παράμετρος, η οποία σχετιζόταν και με τη στόχευση του Συνδέσμου να αποτελέσει σημείο αναφοράς για τους 21 Ο.Τ.Α., ήταν η υπερκάλυψη των μεμονωμένων περιπτώσεων παρέμβασης (π.χ. σε μία πλατεία) και η κατάληξη σε μια συνολική εκτίμηση στόχων, εργαλείων και παρακολούθησης τους. Για αυτό και η υποβολή της πρότασης χρηματοδότησης του ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης προς το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. ήταν συνολική και αναφερόταν σε παρεμβάσεις σε 21 δήμους και όχι σε κάποιους από αυτούς. Μια πολύ βασική παράμετρος των δεδομένων αυτών είναι ότι η πρόταση, που υποβλήθηκε, δεν περιείχε έργα προς έγκριση και χρηματοδότηση αλλά μελέτες και ανάπτυξη εργαλείων. Μάλιστα, στόχος του Συνδέσμου ήταν η παράταση της λειτουργίας του Παρατηρητηρίου και μετά το πέρας της περιόδου υλοποίησης του προγράμματος Habitat (τέλη 2009), με την υποστήριξη ιδίων πόρων του Συνδέσμου και των τοπικών αυτοδιοικήσεων.

Το τελευταίο, σε συνδυασμό με κάποια από τα σημεία που προαναφέρθηκαν, αποτέλεσε και το βασικό κριτήριο ομαδοποίησης των δήμων. Στους δήμους αφού γινόταν καταγραφή των χωροταξικών και πολεοδομικών χαρακτηριστικών, θα ακολουθούσε διαβούλευση ώστε να καλυφθεί το εύρος όλων των ζητημάτων και ως τρίτο στάδιο θα καταρτιζόταν τεχνική έκθεση.

Στο επίπεδο των υποχρεώσεων των δήμων αυτό που προσδιοριζόταν ως βασική αρμοδιότητα ήταν η προώθηση των διαδικασιών διαβούλευσης. Ο Σύνδεσμος θα δρούσε ως μοχλός πίεσης και συντονιστικός μηχανισμός για την ανάδειξη, αλλά και τον χειρισμό υπερτοπικών προβλημάτων. Ένα χαρακτηριστικό πρόβλημα μιας περίπτωσης προβλήματος ήταν και η επέκταση της λεωφόρου Κύμης την οποία επεδίωκε ο δήμος Ηρακλείου, ενώ την ίδια στιγμή ο δήμος Πεύκης δεν δεχόταν καμία επέκταση ή διάνοιξη λόγω του ότι θα επηρέαζε τον οικιστικό ιστό του κέντρου της πόλης, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει κάποια ουσιαστική συζήτηση ή εξέλιξη για το θέμα αυτό, καθιστώντας το μία υφιστάμενη μέχρι σήμερα εκκρεμότητα. Ο λόγος κυριαρχίας αυτής της κατάστασης, που εν πολλοίς διαμόρφωσε την έκβαση του εγχειρήματος, ήταν η φανερή εμπλοκή και επιπλοκή σε θέματα ευρύτερου και κοινού

²⁶⁵ Στην προκειμένη περίπτωση χρήζει μνείας η υιοθέτηση του δείκτη “Ποσοστό υλοποίησης δικτύου αντιπλημμυρικής προστασίας” ο οποίος κατέγραφε τα “Λοιπά Έργα αντιπλημμυρικής προστασίας πέραν των ομβρίων”, η οποία θα κάλυπτε τις ανάγκες αξιολόγησης της συγκεκριμένης περίπτωσης.

ενδιαφέροντος για την επίτευξη συναίνεσης, αλλά και συνδιαμόρφωσης ή και συμφωνίας στην αντίληψη της έννοιας του “κοινού συμφέροντος”.

Βασική παράμετρος της επιτυχίας των σχεδιασμών ήταν η τεχνική, γνωστική και επιστημονική προετοιμασία του στελεχιακού δυναμικού και των δημοτικών υπηρεσιών των μελών του Συνδέσμου, ενώ ιδιαίτερο βάρος είχε δοθεί στην ενημέρωση μεταξύ των αρμοδίων για τα τρέχοντα ζητήματα του κάθε δήμου. Εκ του αποτελέσματος αλλά και κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των παραμέτρων του Παρατηρητηρίου φάνηκε ότι δεν υπήρχε από όλους τους συμμετέχοντες η ίδια πρόθεση να συνδράμουν ουσιαστικά στο όλο εγχείρημα και έτσι σημειώθηκαν μεγάλες διαφοροποιήσεις αλλά και καθυστερήσεις στην εφαρμογή του.

Ενδεικτικό της κατάστασης ήταν ότι αρκετοί δήμοι δεν είχαν ορίσει αρμόδιο για θέματα Habitat και συνεργασίας με τον Σύνδεσμο, παρότι οι διαδικασίες για τη δημιουργία του Παρατηρητηρίου είχαν ήδη ξεκινήσει και τελικά τα πρώτα στοιχεία δόθηκαν το 2009. Η κατάσταση αυτή δυσχέρανε ακόμα περισσότερο την ευόδωση των στόχων αφού πολλά στοιχεία είχαν μεταβληθεί στην πορεία του χρόνου, ενώ είχαν προκύψει αλλαγές στις προτεραιότητες των πολιτικών αρχών, που ήταν αρμόδιες για τη διαμόρφωση των πολιτικών αστικής αειφορίας. Από την άλλη, στη γενικότερη δυστοκία συνέβαλλε και η απροθυμία του στελεχιακού δυναμικού των δήμων να αξιοποιήσουν και να τροφοδοτήσουν μηχανισμούς όπως ήταν το πρόγραμμα δεικτών. Αυτή η απροθυμία εδραζόταν στην έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας, στην διεκπεραιωτική εκτέλεση των καθηκόντων και στον ήδη μεγάλο φόρτο εργασίας που καλούνταν να αντιμετωπίσουν.

Βέβαια, υπήρξαν και δήμοι, οι οποίοι επένδυσαν και στήριξαν ουσιαστικά τις προοπτικές του προγράμματος Habitat και του Αστικού παρατηρητηρίου, ενώ επεδίωξαν την περαιτέρω εξειδίκευση του προγράμματος προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Αυτοί οι δήμοι προσέγγισαν το Αστικό Παρατηρητήριο ως μηχανισμό συντονισμού των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Δράσης και την επιλογή των δεικτών και τη διαρκή παρακολούθηση τους ως βασικά δεδομένα για την κατάρτιση προτάσεων για πολιτικές αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Τέλος, ένας ακόμη έμμεσος, αλλά καίριος παράγοντας που μπορεί να θεωρηθεί ως κοινός παρονομαστής ή μια από τις βασικές αιτίες των παραπάνω και που επηρέασε την πορεία του εγχειρήματος ήταν το πολιτικό κόστος. Δεν είναι αμελητέο το γεγονός ότι το 2010 ήταν μια κρίσιμη εκλογική χρονιά, λόγω εφαρμογής για πρώτη φορά του ν. 3852/2010, και μάλιστα στον καινούριο πολιτικό χάρτη της Αυτοδιοίκησης λόγω των συνενώσεων των Ο.Τ.Α. Δεν είναι απίθανο δημοτικές αρχές να επέλεξαν την αποφυγή παρεμβάσεων ή πιστής εφαρμογής των σταδίων λειτουργίας του Παρατηρητηρίου λόγω των επικείμενων εκλογών και των πιθανών αυστηρών μέτρων ή κανονισμών που θα έπρεπε να λάβουν ή να τηρήσουν προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι για την προστασία του περιβάλλοντος, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την επιδίωξη κοινωνικής δικαιοσύνης και οι οποίοι μπορεί να ήταν αντιδημοφιλείς σε

μερίδα του εκλογικού σώματος. Αυτή η στάση των επικεφαλής των Ο.Τ.Α. εδράζεται σε μία ενδιάθετη διστακτικότητα σε σχέση με τη δημοσιοποίηση των μετρήσιμων και συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, που θα καταγράφονταν από τους δείκτες, τα οποία αποτελούσαν και μια μορφή αξιολόγησης των πολιτικών που εφαρμόζαν. Αυτή η αξιολόγηση σε περίπτωση απομάκρυνσης από τον στόχο, θα μπορούσε να αποτελέσει αιτία αμφισβήτησης των ασκούμενων πολιτικών της δημοτικής αρχής. Άλλωστε, η δημοσιοποίηση και η επικοινωνία των στοιχείων των δεικτών και, συνεπώς, η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στις ασκούμενες πολιτικές, μέσω της ενημέρωσης, αποτελούσε βασικό στόχο της θεσμοθέτησης ενός Αστικού Παρατηρητηρίου.

Το παραπάνω, ίσως, καταδεικνύει μία υποβαθμισμένη αντίληψη για αυτές τις δομές, οι οποίες, όμως, ενίσχυαν την ίδια την αυτοτέλεια του αυτοδιοικητικού θεσμού μέσω της ταυτόχρονης διαδικασίας χάραξης, εφαρμογής, αξιολόγησης και πληροφόρησης μιας αστικής πολιτικής. Σε αυτό, συνετέλεσε και το γεγονός ότι πολλές από τις παρεμβάσεις που θα προωθούνταν μέσω του Παρατηρητηρίου δεν αφορούσαν σε απτές και άμεσες προς την τοπική κοινωνία αλλαγές. Επίσης, η αξιόπιστη παρακολούθηση κάποιων δεικτών μέχρι να επιφέρει κάποιο αποτέλεσμα ήταν πιθανό να απαιτούσε τη μεσολάβηση ενός μεσοπρόθεσμου διαστήματος κατά το οποίο δεν ήταν βέβαιη η κατανόηση των διαδικασιών ή και των μετρήσεων που απαιτούνταν, από το σύνολο των εμπλεκόμενων.

Συνοπτικά, ο θετικός αντίκτυπος της συμμετοχής ενός δήμου φάνηκε από την ίδια την εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης Habitat και την έναρξη του Αστικού Παρατηρητηρίου. Η συμμετοχή των δήμων στο συγκεκριμένο πρόγραμμα και η υλοποίηση των πρώτων σταδίων του υπήρξε κομβικό σημείο για τη διοικητική και υπηρεσιακή πορεία τους. Παράλληλα, η προετοιμασία για την συμμετοχή στο Ολοκληρωμένο Τοπικό Πρόγραμμα και τα πρώτα στάδια της μελέτης για την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, τη διάγνωση και την ιεράρχηση των τοπικών προβλημάτων λειτούργησαν θετικά ώστε να αναβαθμιστεί ο τρόπος κατάρτισης του στρατηγικού επιχειρησιακού σχεδιασμού, αλλά και η σύνταξη μελετών για σημαντικά ζητήματα του σχεδιασμού και της καθημερινότητας των δήμων²⁶⁶.

6.3 Επίλογος

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι, ενώ το Αστικό Παρατηρητήριο ξεκίνησε με μία αδιαμφισβήτητη δυναμική στο πλαίσιο του προγράμματος Habitat και στήθηκε ως μηχανισμός και δομή, δεν κατάφερε να αποκτήσει προοπτική συνέχειας. Το ενδιαφέρον είναι ότι ενώ ολοκληρώθηκαν και τα τέσσερα στάδια μελέτης (αναγνώριση της υπάρχουσας κατάστασης και των τάσεων, υπολογισμός των σχετικών δεικτών, ιεράρχηση των προβλημάτων και διατύπωση

²⁶⁶ Αστικό Παρατηρητήριο στο Χαλάνδρι, Αμαρυσία – Ηλεκτρονική Πύλη για τα Βόρεια Προάστια (<http://www.amarysia.gr/news-archive/20606-2009-05-08-12-05-23.html>)

στόχων και κατάρτιση του Ολοκληρωμένου Τοπικού Προγράμματος Δράσης) και υφίσταται μέχρι σήμερα η δομή του Παρατηρητηρίου, δεν κατέστη εφικτή η παρακολούθηση των δεικτών μετά τη λήξη του προγράμματος το 2009. Και αυτό οφειλόταν τόσο σε επίπεδο πολιτικό, όσο και σε επίπεδο διοικητικό και υπηρεσιακό.

Αν και στα προαναφερθέντα στοιχεία επισημάνθηκαν, κυρίως, οι λόγοι και οι πιθανές αιτίες που το Αστικό Παρατηρητήριο δεν κατάφερε να επιβεβαιώσει τις αρχικές προσδοκίες της λειτουργίας του, υπάρχει ένα ενδιαφέρον στοιχείο σχετικά με το προηγούμενο, που επιδιώχθηκε να επιτευχθεί, και το οποίο αφορά γενικότερα σε πρωτοποριακά πιλοτικά προγράμματα, όπως ήταν και το πρόγραμμα Habitat στην περίπτωση του Συνδέσμου. Το στοιχείο αυτό είναι η δυνατότητα που παρέχεται να δημιουργηθεί από πλευράς κεντρικής διοίκησης και νομοθετικής πρωτοβουλίας εκείνο το θεσμικό πλαίσιο που θα καταστήσει ως βασικά εργαλεία και υποχρεωτικές διαδικασίες, κάποια από τα προβλεπόμενα στάδια αυτών των Σχεδίων Δράσης, εφόσον τεκμηριωθεί η αποτελεσματικότητα και η λειτουργικότητα τους.

Επί παραδείγματι, οι Επιτροπές Διαβούλευσης²⁶⁷ ή η υποχρεωτική κατάρτιση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των δήμων με βάση τόσο τον Κώδικα Δήμων (2006) όσο και το νέο θεσμικό πλαίσιο της αυτοδιοίκησης (πρόγραμμα “Καλλικράτης”, 2010), που υφίστανται αυτοτελώς ως διαδικασίες και παράμετροι μιας δημοτικής περιόδου, είναι άμεσα συνδεδεμένες, αντίστοιχα, με τις Τοπικές Επιτροπές Habitat Agenda, που αποτελούσαν στάδια στην κατάρτιση ενός ευρύτερου Σχεδίου Δράσης, και τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Δράσης ή Ανάπτυξης σε εφαρμογή της ΗΑ. Σε κάθε περίπτωση, η διαβούλευση με την κοινωνία, κατά πολλούς, αποτελεί το πλέον ουσιαστικό θεσμικό και καινοτομικό στοιχείο, που εισήγαγε η εφαρμογή της ΗΑ, διότι αποτυπώνει τις κοινωνικές σταθερές και τις κοινωνικές δυναμικές σε σειρά θεμάτων διευκρινίζοντας τις προτεραιότητες του τοπικού πληθυσμού στην διαμόρφωση ενός Σχεδίου Δράσης.

Συνεπώς, προκύπτει ότι η θεσμική κατοχύρωση και η υποχρεωτική εκπόνηση μελετών ή και προγραμμάτων ίσως να έχει πολύ περισσότερα αποτελέσματα από την εθελοντική διάσταση της υλοποίησής τους. Άλλωστε, η θεσμική πρωτοβουλία αφορά στο σύνολο και όχι σε μέρος των δομών, που υλοποιούν τέτοιες πρωτοβουλίες, δίνοντας τους την ευκαιρία να αποκτήσουν πρόσβαση σε εργαλεία, μηχανισμούς και πόρους, που θα συνεπικουρήσουν στην υλοποίηση των στόχων τους. Το τελευταίο συνάδει και με την άποψη πολλών εκπροσώπων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για κατοχύρωση, νομοθετική πρόβλεψη και διοικητική υποστήριξη μηχανισμών, όπως είναι τα Αστικά Παρατηρητήρια ώστε οι δήμοι να μπορούν να αναπτύξουν εκείνες τις δομές χάραξης πολιτικών, ελέγχου της προόδου τους αλλά και αυτό-αξιολόγησής τους ως επιτελικά κέντρα αστικής πολιτικής, ενισχύοντας την αυτοτέλειά τους και τη θεσμική τους θέση. Έτσι, θα είναι ουσιαστικότερη και ποιοτικότερη η διαδικασία ελέγχου από την κοινωνία και της λογοδοσίας έναντι των δημοτών.

²⁶⁷ Όπ. π. υποσ. 48.

Συμπεράσματα και προτάσεις

Η έρευνα, που προηγήθηκε, βασίστηκε στην ουσιαστική πεποίθηση, αλλά και αναγνώριση, ότι η αποτελεσματική τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση μπορεί να αποτελέσει τον βασικό φορέα βιώσιμης ανάπτυξης και διακυβέρνησης σε μία σύνθετη και μεταβαλλόμενη κοινωνία. Αυτή η ιδιαιτερότητα της κοινωνίας, όμως, δεν είναι τοπική αλλά παγκόσμια. Ο πλανήτης και ο παγκόσμιος πληθυσμός αλληλεπιδρούν με τις εξελίξεις, που διαμορφώνονται σε τοπικό επίπεδο και ιδιαίτερα στις αστικές χωρικές ενότητες, οι οποίες πλέον φιλοξενούν την πλειοψηφία των κατοίκων της Γης. Παράλληλα, η μετάβαση στην εποχή της καινοτομίας και της τεχνολογίας έχει μεταβάλλει τα παραδοσιακά μοντέλα παραγωγής και ανάπτυξης σε επίπεδα τα οποία η αστική πολιτική μπορεί να παρακολουθήσει και να καθορίσει. Έτσι, η πόλη, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι αστικές πολιτικές διαμορφώνουν το θεσμικό πλέγμα οριοθέτησης μεταξύ τοπικών εξελίξεων και ευρύτερων επιδράσεων.

Συνεπώς, η άμβλυνση των διαφορών που υπάρχουν σε περιοχές είτε σε παγκόσμια είτε σε τοπική κλίμακα μπορεί να καταστήσει εφικτή την επιδίωξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και εισδοχής όρων ισόρροπης ανάπτυξης. Συνεπώς, η ανάπτυξη ως δικαίωμα δεν μπορεί να επιτευχθεί άναρχα και μονομερώς αλλά με συγκεκριμένους όρους. Η βιώσιμη και αειφόρος ανάπτυξη μέχρι σήμερα παραμένει κορυφαία πολιτική επιδίωξη για τοπικές διοικήσεις, εθνικές κυβερνήσεις και τα συστήματα υπερεθνικής ή παγκόσμιας διακυβέρνησης. Και αυτή είναι η μεγάλη συνεισφορά της αποδοχής των αρχών της HA και της LA21, οι οποίες μέχρι σήμερα επηρεάζουν και θέτουν το πλαίσιο θεσμικών ή πιλοτικών εφαρμογών, όπως τα Τοπικά Σχέδια Δράσης. Άλλωστε, η περαιτέρω εξειδίκευση της LA 21, δηλαδή ενός πλαισίου αρχών, που αφορά σε αρχές τοπικής ανάπτυξης με βιώσιμα χαρακτηριστικά για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, εφαρμόστηκε με την κατάρτιση της HA και την εστίαση της στους ανθρώπινους οικισμούς. Σχηματικά, λοιπόν, οι Συνδιασκέψεις, που οδήγησαν σε αυτά τα κείμενα, θα μπορούσαν να αποδοθούν ως οι παγκόσμιες πρωτοβουλίες για κάθε πόλη και ανθρώπινο οικισμό.

Με βάση το παραπάνω σκεπτικό, καθώς και λόγους, που αναπτύχθηκαν στα αρχικά κεφάλαια αυτής της μελέτης, η τοπική αυτοδιοίκηση παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επιδίωξη αυτή έχοντας ως κεντρικό στόχο τη δημιουργία ανθρώπινων οικισμών, οι οποίοι θα αποτελούν τόπους παραγωγικής δραστηριότητας, κοινωνικής συνοχής, περιβαλλοντικής προστασίας με στόχο την εξασφάλιση των αναγκών του πληθυσμού, χωρίς να θέτουν σε κίνδυνο τη δυνατότητα κάλυψης των προτεραιοτήτων των επόμενων γενεών.

Η δικτύωση μεταξύ των πόλεων, η αποκέντρωση, η βελτίωση και ανάπτυξη των υποδομών, οι ολοκληρωμένες υποδομές αστικών εξυπηρετήσεων, τα μέσα μεταφοράς, η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων στα αστικά κέντρα, η ανάπτυξη εργαλείων πληροφόρησης και αξιολόγησης των αστικών πολιτικών οφείλουν να τεθούν σε προτεραιότητα στη διαδικασία χάραξης και υλοποίησης

αστικών πολιτικών. Η διάκριση των ρόλων, που βασίζεται στην αξιοποίηση της διεθνούς διακυβερνητικής πρωτοβουλίας κοινής στόχευσης μέσα από την μεταρρυθμιστική δυναμική ενός κράτους – επιτελείου και την θεσμοθέτηση μιας ανεξάρτητης και παρεμβατικής αυτοδιοίκησης, θα μπορούσε να συμβάλλει στη δημιουργία δυναμικών μητροπολιτικών ή περιφερειακών αστικών κέντρων, οι αρμοδιότητες των οποίων να συμβάλλουν στην αναπτυξιακή προοπτική των περιοχών τις οποίες επηρεάζουν μέσω των δικτύσεων και των διακυβερνητικών συστημάτων αλληλεπίδρασης των αστικών και προαστιακών περιοχών.

Παράλληλα, τα προγράμματα που εφαρμόζονται για την αειφόρο ανάπτυξη πρέπει να συνδυάζουν την ποικιλία, τη δημιουργικότητα και την προσαρμοστικότητα των τοπικών στρατηγικών με συνολικές εθνικές και διεθνείς πολιτικές, αλλά και δομές υποστήριξης, πληροφόρησης και αξιολόγησης. Έτσι, η βιωσιμότητα μπορεί να δράσει ως εγγύηση ενίσχυσης αποκεντρωμένων λύσεων, που θα εστιάζουν στις τοπικές ιδιαιτερότητες και θα αναδεικνύουν το δημόσιο έλεγχο, αντί για παράγοντα δισταγμού στην υιοθέτηση αστικών πολιτικών, σε επιταχυντή τους. Για αυτό και προέχει η συμφωνία έναντι των περιβαλλοντικών και κοινωνικών μοντέλων ανάπτυξης, ώστε να υπάρξει και η αντίστοιχη νομοθετική πρωτοβουλία για τη δημιουργία ενός αξιόπιστου πλαισίου. Και για να επιτύχουν αυτές οι διαδικασίες χρειάζεται μία ισχυρή αστική πολιτική, που να αποτελεί επάλληλο μέρος μιας διευρυμένης προσπάθειας με συγκεκριμένο και κοινό στόχο. Έτσι, ο όποιος σχεδιασμός μπορεί να είναι ο καταλυτικός παράγοντας εκπόνησης ενός εναλλακτικού σχεδίου ανάπτυξης που θα έχει πρόταση για τις υποδομές, τις μεταφορές, τα δημόσια κτίρια, τα συστήματα διακυβέρνησης, την πολιτιστική ανασυγκρότηση με τελικό στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Όλα τα παραπάνω θα ευνοήσουν την ανάπτυξη συνέργειας και συνεργασίας μεταξύ των Ο.Τ.Α. αφού πλέον τα προβλήματα δεν είναι αποκλειστικά τοπικά, ούτε μπορούν να αντιμετωπιστούν μεμονωμένα και αποσπασματικά, αλλά συντονισμένα. Η τελευταία αυτή διάσταση, θα ευνοήσει την μεταφορά τεχνογνωσίας και πληροφόρησης. Άλλωστε, είναι δύσκολο ένας Ο.Τ.Α. να καταφέρει να δημιουργήσει μόνος του έναν επιτελικό μηχανισμό συλλογής και αξιολόγησης των στοιχείων λόγω οικονομικής δυσπραγίας και λόγω έλλειψης διοικητικού πλαισίου για να γίνει κάτι τέτοιο. Αντιθέτως, μία κοινή πρόταση θα μπορούσε να έχει προοπτικές υλοποίησης και επιτυχίας καθιστώντας τους δήμους που την εφαρμόζουν πιο αξιόπιστους και ικανούς στην εκπόνηση μεγαλύτερων παρεμβάσεων.

Για να έχουν ένα από αποτέλεσμα τα παραπάνω είναι απαραίτητη η ανάλυση των απόψεων αυτών με την παράμετρο της οικονομικής κρίσης, η οποία ειδικά σε χώρες όπως η Ελλάδα αποτελεί τον κύριο παράγοντα διαμόρφωσης των ασκούμενων πολιτικών, ενώ υποκατέστησε την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης με την έννοια της τυπικής, γραφειοκρατικής και απαραίτητης παρέμβασης. Συνεπώς, η κατάρτιση ολοκληρωμένων Τοπικών Σχεδίων Δράσης δεν ωφελεί να περιορίζεται σε διακηρυγμένους στόχους ή απλώς να συντάσσεται σαν μία γενική διατύπωση

περιορισμού των δαπανών. Αντιθέτως, πρέπει να συνθέτει ένα πλαίσιο βιώσιμης ανάπτυξης που να αναδεικνύει τους τρεις πυλώνες στο τοπικό επίπεδο και να στηρίζει την αύξηση της απασχόλησης και την ανακατανομή των διαθέσιμων πόρων. Για να επιτευχθεί αυτό, τόσο πολιτικά όσο και μεθοδολογικά, πρώτα και κύρια χρειάζεται η ανάλυση και η παραμετροποίηση των ιδιαίτερων τοπικών αναγκών και προτερημάτων μιας περιοχής. Παράλληλα, απαιτείται η απελευθέρωση της αυτοδιοίκησης από τις θεσμικές αγκυλώσεις και η ενίσχυση των μηχανισμών αυτοαξιολόγησης και πληροφόρησης της τοπικής κοινωνίας, ώστε να είναι δυνατή η συμμετοχή της στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Ειδικά, το τελευταίο αποτελεί μόνιμη και σταθερή επωδό όλων των πεδίων που αναλύθηκαν και μελετήθηκαν κατά την έρευνα, που προηγήθηκε, ως στάδιο εκδημοκρατικοποίησης του αναπτυξιακού φαινομένου. Ο θεσμός των Αστικών Παρατηρητηρίων, όπως παρουσιάστηκε και λειτούργησε στο πλαίσιο του Συνδέσμου Βόρειας και Ανατολικής Αθήνας, δεν πρέπει να παραμείνει ένας αδρανής θεσμός. Η επανενεργοποίησή του – από τη στιγμή που η υποδομή και η τεχνογνωσία του μηχανισμού υπάρχει-, ή ακόμα και η θεσμική του πρόβλεψη ως υποχρεωτικού μηχανισμού αξιολόγησης και πληροφόρησης ενός Ο.Τ.Α., θα ωφεληθεί συνολικά την αυτοδιοίκηση και τη δημόσια διοίκηση, αφού πλέον η κάθε αρχή θα μπορεί όχι μόνο να ελέγχεται, αλλά και να γνωρίζει συγκεκριμένα την πρόοδο που έχει σημειώσει σε συγκριμένους τομείς που έχει θέσει προς παρακολούθηση. Με αυτόν τον τρόπο, η κοινωνία και οι εταίροι συμμετέχουν, κινητοποιούνται, κατανοούν και, κυρίως, συνδράμουν στο έργο μιας τοπικής αρχής.

Έτσι, η όποια πολιτική κρίση, που εκφέρεται, δε θα στέκεται απλώς στην –σίγουρα απαραίτητη- γενικότερη πολιτική αίσθηση, αλλά θα συνοδεύεται με δεδομένα αποτελεσματικότητας και παραγωγικότητας των ασκούμενων πολιτικών για τις οποίες η τοπική κοινωνία θα έχει εκφράσει άποψη και θα έχει συμμετάσχει στην εφαρμογή τους. Το αποτέλεσμα θα είναι η συγκρότηση υπεύθυνων διοικήσεων οι οποίες, έχοντας ως πυξίδα τις μετρήσιμες εξαγγελίες τους, θα βασίζονται στο σχήμα: ιδέα – εξαγγελία – σχεδιασμός – στόχος – αποτέλεσμα – δημοσιοποίηση.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ένας βασικός παράγοντας διαμόρφωσης μιας ολοκληρωμένης αστικής πολιτικής είναι ο χρόνος επίλυσης ή διευθέτησης ενός προβλήματος παρά ο χρόνος διαπίστωσης του. Το κρίσιμο στοιχείο, όμως, αποφυγής του είναι η πρόληψη η οποία επιτυγχάνεται με ταυτόχρονες διαδικασίες θεσμικής προετοιμασίας, διοικητικής επάρκειας, κοινωνικής ευαισθητοποίησης και διατύπωσης ενός σαφούς οράματος, το οποίο θα ξεφύγει από την ιδεοληπτική αντίληψη ενός κράτους συγκέντρωσης εξουσίας, και της ανάρρησης του στη συλλογική συνείδηση ως κοινού συμφέροντος, επιδίωξης και συμμετοχής – και κατ' επέκταση κοινής ταυτότητας. Όλες οι έννοιες, οι αρχές, οι δομές και οι πρωτοβουλίες, που εξετάστηκαν και αναλύθηκαν στην μελέτη αυτή, αποτελούν στάδια για την επίτευξη αυτού του οράματος ως ολοκληρωμένου πλαισίου

δημιουργίας και υποστήριξης ανθρώπινων οικισμών, που αποτελούν κτήμα της κοινωνίας και αποτέλεσμα βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Προτάσεις για την αστική αειφορία και την κοινωνική συμμετοχή στην επιδίωξη της, μέσα από την αξιοποίηση υφιστάμενων δομών και πόρων

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω χρειάζεται ένα πλαίσιο αστικών πολιτικών, οι οποίες διεκδικούν την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας μέσα από την συμμετοχή στη λήψη και την υλοποίηση των αποφάσεων, ενώ δεν επιβαρύνουν το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Επί παραδείγματι, ύστερα από ενέργειες ενημέρωσης του κοινωνικού συνόλου είναι δυνατό να παρατηρηθεί μείωση του όγκου απορριμμάτων που παράγεται σε ένα σπίτι ή η δημιουργία βιοκλιματικών ή “πράσινων” ταρατσών, ενώ την ίδια στιγμή η τοπική αρχή θα εξασφαλίζει τα μέσα και τους τρόπους για την αποκομιδή και τη διαχείριση των απορριμμάτων. Θα ήταν δυνατή, επίσης, η υποστήριξη ενός προγράμματος δημοτικής συγκοινωνίας, το οποίο εκτός της χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς έναντι των ιδιωτικών, θα προωθούσε, μέσω των εσόδων από το αντίτιμο του εισιτηρίου, την μετατροπή όλου του στόλου των οχημάτων από οχήματα χρήσης συμβατικού καυσίμου σε οχήματα χρήσης φιλικών προς το περιβάλλον μορφών ενέργειας, όπως το φυσικό αέριο. Μία τρίτη πρόταση αφορά στην ευαισθητοποίηση των μαθητριών και μαθητών στα σχολεία μέσα από δράσεις εθελοντισμού για περιβαλλοντικά ζητήματα, αλλά και διαδραστικής ενημέρωσης για τις νέες τάσεις. Επίσης, θα ήταν πιθανή η θέσπιση εξερεύνησης των πόλεων και αξιοποίησης των κοινόχρηστων χώρων με τρόπο τέτοιο ώστε να αναδύονται τα τοπικά πλεονεκτήματα και η φυσιογνωμία της κάθε περιοχής με στόχο την αύξηση της απασχόλησης στους τομείς αυτούς. Ένας ακόμη τομέας αστικής πολιτικής ο οποίος συμβάλλει στην προώθηση των στόχων της βιωσιμότητας είναι η κοινωνική πολιτική. Σε συνδυασμό με την προηγούμενη αναφορά μπορεί να θεσπιστεί ένα πιλοτικό πρόγραμμα αξιοποίησης των κοινοχρήστων χώρων, όπως είναι η συνεταιριστική καλλιέργεια από ανέργους των οποίων η παραγωγή θα στηρίζει τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Μάλιστα, για να προωθηθούν προτάσεις, όπως οι παραπάνω, θα ήταν χρήσιμη η υιοθέτηση κινήτρων ευαισθητοποίησης των πολιτών ώστε να συμμετέχουν σε τέτοιες πρωτοβουλίες. Πάντως, ακόμα και η διαδικασία της αξιολόγησης για να θεωρηθεί επιτυχής χρειάζεται την κοινωνική συμμετοχή. Ως προς αυτό, στην περίπτωση λειτουργίας ενός μηχανισμού, όπως είναι τα Αστικά Παρατηρητήρια, θα ήταν δυνατή η χρήση δεικτών που θα αποτύπωναν απτά και ενδιαφέροντα αποτελέσματα για τους ίδιους τους πολίτες, όπως είχε καταρτιστεί στο πλαίσιο λειτουργίας του Αστικού Παρατηρητηρίου του Συνδέσμου ο δείκτης βαδισιμότητας, που σχετιζόταν με το δίκτυο των πεζοδρομίων.

Τα παραπάνω αποτελούν μερικές προτάσεις σε διαφορετικά επίπεδα οι οποίες στοχεύουν στην κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας όχι μόνο ως συμμετόχης, αλλά ως συνυπεύθυνης για τη διαμόρφωση του αστικού χώρου και περιβάλλοντος με τρόπο που να συνθέτει μια πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης, που να βασίζεται στους υφιστάμενους πόρους και τις υπάρχουσες δομές μιας αστικής περιοχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

I. Βιβλία

Βαλυράκης Σήφης - Μπαπανάσης Στέργιος (επιμ.), *Καλλικράτης: Βιώσιμα μοντέλα περιφερειακής ανάπτυξης: Η περίπτωση της Κρήτης*, εκδ. Παπαζήση- Πρακτικά αναπτυξιακής διημερίδας που διοργανώθηκε από το Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών σε συνεργασία με το ΙΣΤΑΜΕ και την Περιφέρεια Κρήτης, 2011.

Γρηγορίου Παναγιώτης, Σαμιώτης Γιώργος, Τσάλτας Γρηγόρης, *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1993.

Δεκλερής Μιχαήλ, *Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος: Αρχές της Βιωσίμου Αναπτύξεως*, Νόμος και Φύση 1995, τόμος 2, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.

Καράκωστας Γιάννης, *Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο*, εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, 1996.

Μούσης Νίκος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2011.

Περιβάλλον και Ανάπτυξη, Διαλεκτικές Σχέσεις και διεπιστημονικές προσεγγίσεις (Συλλογικός Τόμος), Εναλλακτικές εκδόσεις – Αντιπαραθέσεις 20, Αθήνα, 2005.

Ροδολάκης Ν., *Από την Πολεοδομία-Χωροταξία στην Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Θεσσαλονίκη: Τομέας Συγκοινωνιών και Οργάνωσης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.

Ρόκος Δημήτρης, *Από τη «Βιώσιμη» ή «Αειφόρο» στην αξιοβίωτη ολοκληρωμένη Ανάπτυξη*, Διεπιστημονικό διατμηματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα, 2001.

Σιούτη Γλυκερία, *Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος*, εκδ. Σακουλα, Αθήνα, 2011.

Τσαμπούκου-Σκαναβή Κωνσταντίνα, *Περιβάλλον και Κοινωνία*, Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, 2004.

Τσάλτας Γρηγόρης, *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος*, Πολιτικές και Δίκαιο της Ανάπτυξης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010.

Τσάλτας Γρηγόρης- Κατσιμπάρδης Κωνσταντίνος (επιμέλεια), *Αειφορία και Περιβάλλον. Η ευρωπαϊκή και εθνική προοπτική - Πρακτικά Συνεδρίου*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004.

Τσάλτας Γρηγόρης– Πλατιάς Χαράλαμπος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Περιβάλλον, Ανατομία μίας κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2010.

Stewart John (επιμέλεια – εισαγωγή: Θεόδωρος Χατζηπαντελής), *Ο εκσυγχρονισμός της Τοπικής Αυτοδιοίκησης – Κριτική στο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα των Εργατικών στη Μεγάλη Βρετανία*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2006.

II. Μελέτες – Άρθρα – Άρθρα Συμβολές σε συλλογικούς τόμους - Παρουσιάσεις

Γοσποδίνη Άσπα, *Χωρικές Πολιτικές για τον σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των ελληνικών Πόλεων*, Αειχώρος – Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, τόμος 6, τεύχος 1, 2007
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.aeihoros.gr/article/el/xorikes-politikes-gia-to-sxediasmo-tin-antagonistikotita-kai-ti-viosimi-anaptuksi-ton-ellinikon-poleon>).

Γεροντέλη Α., Μιχαλίδου Ε., *Διάσκεψη Κορυφής Rio+20 (UNCSD) «Το μέλλον που θέλουμε» (The future we want) - Μετά είκοσι έτη*, Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας του Ε.Μ.Π.
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.ntua.gr/MIRC/keimena/Geronteli%20Michailidou%20-%20Rio+20.pdf>).

Γιαννακού Αθηνά, *Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού και αρχές αειφόρου ανάπτυξης στον Ευρωπαϊκό και Ελληνικό χώρο: τρέχουσες εξελίξεις*, ΤΕΕ- Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 2007, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/DRASTHRIOTHTES/SEMINARIA/PALAIOTERA_SEMINARIA/Z_EKTAKTOS_KYKLOS_DECEMBER_07/giannakou.pdf).

Γιαννακούρου Τζίνα, *Το θεσμικό πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: Επίκαιρα διλήμματα και προκλήσεις για το μέλλον*, Νόμος + Φύση, Μη Κυβερνητική Οργάνωση για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη, Φεβρουάριος 2008,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=3271&lang=1&catid=1>).

Κοτσώνης Αντώνης, Τσουχλαράκη Ανδρονίκη, Αρχοντάκη Κυριακή, *Περιβαλλοντική αξιολόγηση επιπτώσεων αυτοκινητοδρόμου Π.Α.Θ.Ε., τμήμα παράκαμψης Πατρών*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://library.tee.gr/digital/m2070/m2070_kotsonis.pdf).

Μαΐστρος Παναγιώτης, *Ο αναπτυξιακός ρόλος της Τοπικής αυτοδιοίκησης*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.citybranding.gr/2011/07/blog-post_8750.html).

Μακρυδημήτρης Αντώνης - Λιβεράκος Παναγιώτης, *Αποκέντρωση και Αυτοδιοίκηση: Η πρόκληση της Αναδιοργάνωσης*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://www.enap.gr/attachments/article/7254/T22_akadimia.pdf).

Μανωλά-Γκούντρα Κυριακή, *Κοινοτική Πρωτοβουλία URBAN, Πολιτικές για τον αστικό χώρο και Εφαρμογές*, Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Αθήνα, 2007

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: courses.arch.ntua.gr/fsr/127796/keimeno%20-1.pdf).

Μπριασούλη Ελένη, *Δείκτες αειφορίας: Κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας*, Τόπος – Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών μελετών,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/2015/3/mpriasouli_55_75_1997.pdf).

Νούτσος Παναγιώτης, *Για ποια ανάπτυξη;*, στο: *Περιβάλλον και Ανάπτυξη, Διαλεκτικές Σχέσεις και διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, Εναλλακτικές εκδόσεις – Αντιπαραθέσεις 20, Αθήνα, 2005.

Οικονόμου Δημήτρης, *Αστική Ανάπτυξη και Χωροταξική Οργάνωση Οικιστικού Δικτύου* στο: Παναγιώτης Γετίμης, Γρηγόρης Καυκαλάς, Ναπολέον Μαραβέγιας (επιμ.), *Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1994

Παπαβασιλείου Κώστας, *Μεταλλευτική Βιομηχανία και Βιώσιμη Ανάπτυξη* (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://users.uoa.gr/~krapavas/OreIndust.pdf>).

Παπαϊωάννου Μ. - Μαυροειδής Η., *Βιώσιμη Ανάπτυξη. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές εξελίξεις και προοπτικές*,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: library.tee.gr/digital/m2045/m2045_papaioannou.pdf).

Παπανδρέου Ανδρέας – Σαρτζετάκης Ευτύχιος, *Βιώσιμη Ανάπτυξη: Οικονομική Επιστήμη και Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο*, Αγορά χωρίς Σύνορα, Τόμος 8, 2002 , κεφ. 2. (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.idec.gr/iier/new/PAPADREOY.pdf>)

Πραστάκος Πουλίκος, Χρυσουλάκης Νεκτάριος, Φαρσάρη Γιάννα, Διαμαντάκης Μανόλης, Καμαριανάκης Γιάννης, *Εκτίμηση Μοντέλων Αστικής Ανάπτυξης και Καθορισμός Δεικτών Αειφορίας σε Περιβάλλον Γ.Σ.Π. (Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών) με χρήση Δορυφορικών και Κοινωνικοοικονομικών Δεδομένων*, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ινστιτούτο Υπολογιστικών Μαθηματικών, Τομέας Περιφερειακής Ανάλυσης, Ηράκλειο (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.gipsynoise.gr/HellasGI/papers3/Prastacos_etal.pdf).

Τοπική Ατζέντα 21, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.phoenix-crete.org/files/TOPIKI_AGENTA_21/topiki_agenda_21%20HELL.pdf).

Τσαντίλης Δήμος και Χατζημπίρος Κίμων, *Η Περιβαλλοντική Πολιτική*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://courses.arch.ntua.gr/el/proseggiseis_toy_efarmosmenoy_astikoy_sxediasmoy_s_thn_ellada/ekpaideytiko_yliko/periballon_kai_astikos_sxediasmos.html).

Χατζηπαρασκευαΐδης Απόστολος, *Εφαρμογή Τοπικών Ατζέντα 21 σε νησιωτικές περιοχές*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

www.diktioaigaiou.gr/contents/media/File/xatzhparaskeyaidis.doc).

Φουτάκης Δημήτρης, *Θεωρίες Περιφερειακής Ανάπτυξης*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.teicm.gr/repository/repository/sygg_yliko/didaktiko%20yliko%20gia%20pylh/Tmhma_Geoplhroforikh/Foutakis/xwrotaksikos_sxediasmos/L3-reg-dev.pdf).

Ψυχάρης Ιωάννης - Σιμάτου Έλλης, *Η οργάνωση της δημόσιας διοίκησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο στην Ελλάδα*, Σειρά ερευνητικών εργασιών, 9 (29), 2003, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.prd.uth.gr/uploads/discussion_papers/2003/uth-prd-dp-2003-29_gr.pdf).

III. Κείμενα τεκμηρίωσης

Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου σχετικά με το γενικό ενωσιακό Πρόγραμμα Δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 “Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας”, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ec.europa.eu/environment/newprg/pdf/7EAP_Proposal/el.pdf).

Έκθεση Πεπραγμένων της 6ης Ευρωπαϊκής Διάσκεψης των Περιφερειών και των Πόλεων, “*Ευρωπαϊκή Ανάκαμψη – Τοπική Υλοποίηση*”, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://cor.europa.eu/en/events/summits/Documents/summit2014_proceedings.pdf).

Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://europa.eu/eu-law/decisionmaking/treaties/pdf/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_el.pdf).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/hell_el.pdf).

Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - πρόγραμμα “Καλλικράτης”, ν. 3852/2010.

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_el.pdf).

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, *Επιχειρησιακά Προγράμματα (Ε.Π.) Ο.Τ.Α.*, (εγκυκλ. 45, 10/2006).

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης - Ε.Ε.Τ.Α.Α., *Οδηγός Κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Δήμων*, Σεπτέμβριος 2011

Φ.Ε.Κ. αρ. 1522, τεύχος δεύτερο, 27 Ιουνίου 2011, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://sbaa.gr/images/stories/Articles/1522-2011.pdf>).

IV. Ειδικές εκδόσεις

Μήτσου Κατερίνα, *Περιβαλλοντική Διαχείριση και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Ελληνική εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης.

Σβορώνου Ε., *Μεθοδολογικός Οδηγός για τη σύνταξη Τοπικών Ατζέντα*, 2006.

Τέντης Γιώργος, *Αστικό Παρατηρητήριο – Ορόσημο στην πορεία για το αύριο*, Σύνδεσμος 21 Ο.Τ.Α., 2009.

Τέντης Γιώργος, *Προσαρμογή του Στρατηγικού Πλαισίου Ανάπτυξης του Συνδέσμου στους στόχους και της προδιαγραφές της Habitat Agenda*, Σύνδεσμος 21 Ο.Τ.Α..

Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών, *Το μέλλον της Αττικής, Αντιμετωπίζοντας παλιές και νέες προκλήσεις - Κείμενα πολιτικής*, Αθήνα, 2007.

Προγραμματισμός των Διαθρωπτικών Ταμείων για την περίοδο 2000-2006: Αρχική αξιολόγηση της πρωτοβουλίας URBAN, COM(2002) 308 τελικό (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2002/EL/1-2002-308-EL-F1-1.PDF>).

Σύμπραξη Γραφείων Μελετών “ΣΗΜΑ Α.Τ.Ε.Μ.Ε. – ΔΙΕΔΡΟΣ Α.Ε. – ΣΑΧΑΝΙΔΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ”, *Ολοκληρωμένο Τοπικό Πρόγραμμα Βιώσιμης Ανάπτυξης “Habitat Agenda” του Σ.Β.Α.Α., Δήμοι: Χαλανδρίου, Αγ. Παρασκευής, Χολαργού, Παπάγου, Ν. Ψυχικού, Ψυχικού, Φιλοθέης (Α’ Ομάδα μελέτης) - 1η Φάση: Αναγνώριση των προβλημάτων, τάσεων και αιτιών*.

Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης μέσω της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, *Σχέδιο Κανονισμού Λειτουργίας Δημοτικής Επιτροπής Διαβούλευσης*, , Δεκέμβριος 2010

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και την Ε.Ε.Τ.Α.Α., *Οδηγός Κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Δήμων*, 2011.

Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής – Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας, *Αθήνα – Μεσογειακή Πρωτεύουσα, Στρατηγικές και Προτεραιότητες του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας/Αττικής 2021*, Τεύχος Παρουσίασης του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας / Αττικής 2021, Ιούνιος 2011.

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων – Διεύθυνση Οικιστικής Πολιτικής και Κατοικίας (ΔΕΠΟΣ- Τμήμα ερευνών), *Οδηγός Εκπόνησης ολοκληρωμένων τοπικών προγραμμάτων βιώσιμης ανάπτυξης σε εφαρμογή της Habitat Agenda- Local Habitat Agendas*, Αθήνα, 2002.

V. Ηλεκτρονική Τεκμηρίωση – Ηλεκτρονικές πηγές

Βιώσιμη Ανάπτυξη, Μόνιμη Αντιπροσωπία της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη (Οικονομική και Κοινωνική Ανάπτυξη), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.mfa.gr/missionsabroad/un/greece-in-organization/oikonomike-kai-koinonike-anaptuxe.html?page=1>.

Habitat Agenda – Βασικές Αρχές, Δήμος Χαλανδρίου, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.halandri.gr/appdata/documents/basikes%20arxes.pdf>.

Εγκρίθηκε η 4η φάση του Habitat Agenda, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.halandri.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=236>.

ΕΠΠΕΡΑΑ, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.epper.gr/el/Pages/description.aspx>.

Ε.Σ.Π.Α. 2007-2013, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ggea.gr/ap.htm>.

Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.espa.gr/el/pages/staticNewProgrammingPeriod.aspx>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Περιφερειακή Πολιτική, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/policy/what/investment-policy/.

Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/5/16/02/?lang=gr&all=1&s=1&e=1

Ευρώπη 2020, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/europe2020/index_el.htm.

Ευρώπη 2020, Εμβληματικές Πρωτοβουλίες, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_el.htm.

Η βασική πολιτική επενδύσεων της ΕΕ, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/policy/what/investment-policy/.

Η Επιτροπή των Περιφερειών, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://cor.europa.eu>.

Σ.Α.Κ.Χ. (Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/management/g24401_el.htm.

Πράσινες Δημόσιες Προμήθειες - Βιώσιμες Δημόσιες Προμήθειες, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.ecorec.gr/ecorec/index.php?option=com_content&view=article&id=68&catid=11&Itemid=485&lang=en.

Συμβούλιο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του Συνδέσμου Βιομηχάνων Ελλάδος, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.sevbcsd.org.gr/about_sustainable_development.

Σύνδεσμος των 21 Ο.Τ.Α για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.sbaa.gr/>.

Σύστημα Οικολογικής Διαχείρισης και Ελέγχου (EMAS), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=520>.

VI. Τύπος

Μουζέλης Νίκος, *Συμμετοχική δημοκρατία και πλουραλισμός*, εφημ. Το Βήμα, 15/02/2004 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=157053>).

Συνέντευξη Τσάλτα Γρηγόρη: “Δεν είμαι από τους θιασώτες των απόψεων που υποστηρίζουν “περιβάλλον ή τίποτα”, “οικονομία ή τίποτα””, στο Ε.Κ.Ε.Μ., (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.ekem.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1610:-l-r-l-r-&catid=178:interviews&Itemid=277).

Συνέντευξη Τσάλτα Γρηγόρη, “Σηκώνουν τα χέρια ψηλά”, σχετικά με τη Διάσκεψη Rio+20, 24 Ιουνίου 2012

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.zougla.gr/topstory/article/sikonoun-ta-xeria-psila>).

Αμαρυσία – Ηλεκτρονική Πύλη για τα Βόρεια Προάστια, *Αστικό Παρατηρητήριο στο Χαλάνδρι*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.amarysia.gr/news-archive/20606-2009-05-08-12-05-23.html>).

Περιοδικό Panorama, τευχ. 39, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ec.europa.eu/regional_policy/information/panorama/index_el.cfm).

Πως θα συντάξουν οι δήμοι τα νέα Πενταετή Επιχειρησιακά Προγράμματα – Μέχρι πότε υποχρεούνται να τα υποβάλλουν (απόφαση ΥΠΕΣ),

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.aftodioikisi.gr/dimoi/pos-tha-sintaxoun-oi-dimoi-ta-nea-pentaeti-epixeirisiaka-programmata-mexri-pote-ipoxreountai-na-ta-ipovalloun-apofasi-ipes%29>).

Ξενόγλωσση

I. Βιβλία

Allen Adriana, *Sustainable urbanisation Bridging the Green and Brownh Agendas*, ed. The Development Planning Unit, London (UCL), 2004.

Biermann Frank, Mol P. J. Arthur, Glasbergen Pieter, *Conclusions: Partnerships for Sustainability – Reflections on a future research agenda* στο: Glasbergen Pieter, Biermann Frank, Mol P. J. Arthur (edit.), *Partnerships, Governance and Sustainable Development: Reflections on Theory and Practice*, Edward Elgar Publishing Limited, Northampton, 2007.

Bhattacharya Bimalendu, *Urbanization, Urban Sustainability and the Future of Cities*, Concept Publishing Company, New Delhi, 2010.

Blowers Andrew and Evans Bob, *Town Planning into the 21st century*, Rutledge, London, 1997.

Borja Jordi and Castells Manuel in collaboration with Belil Mireia and Berner Chris, *Local and global: the management of cities in the information age*, Earthscan Publications Limited, London, 1997.

Bugge Hans Christian, Voigt Christina, *Sustainable Development in International & National Law*, Europa Law Publishing, Groningen, 2006.

Jan Jans, Hans Vedder, *European Environmental Law (Third Edition)*, Europa Law Publishing, Groningen, 2008.

Magnusson Warren, *The search of political space*, University of Toronto Press, Toronto, 1996.

Maser Chris, *Sustainable Community Development – Principles and concepts*, St. Lucie Press, Del Ray Beach, 1997.

Renwick William - Rubenstein James, *People, Places and Environment - An Introduction to Geography*, ed. Prentice Hall, New Jersey, 2007.

Russell Ross, Kenneth Millsap, *State and Local Government and Administration*, The Ronald Press, New York, 1966.

Satterthwaite David, Dodman David, Bicknell Jane, *Conclusions: Local Development and Adaptation* στο: Jane Bicknell, David Dodman, David Satterthwaite (edit.), *Adapting Cities to Climate Change: Understanding and Addressing the Development Challenges*, Earthscan, London, 2009.

Sen Amartya, *Development as Freedom*, Anchor Books ed., New York, 2000.

Stevenson Deborah, *Cities and Urban Cultures*, ed. Open University Press, Maidenhead, Berkshire, 2007.

The Taksim lectures: the French experience la France a Istanbul Conference des Nations Unies sur les etablissements humains: Habitat II, Sommet des villes, Istanbul 3-14 Juin 1996, Innovapresse, Paris, 1996.

Uzawa Hirofumi, *Economic Theory and Global Warming*, Cambridge University Press, New York, 2003.

World Commission on Environment and Development, *Our Common Future*, Oxford University Press, Geneva, 1987.

II. Μελέτες – Άρθρα – Άρθρα Συμβολές σε συλλογικούς τόμους - Παρουσιάσεις

Alshuwaikhat Habib - Nkwenti Danjuma, *Visualizing decision-making: perspectives on collaborative and participative approach to sustainable urban planning and management*, Environment and Planning B- Planning and Design 29 (4), 2002.

Andreia Cristina Ferreira, Ligia Torres Silva, Rui Rodrigues Ramo, *Urban Observatories, Tools for Monitoring Cities, Recent Researches in Environment, Energy Systems and Sustainability*, University of Minho – Engineering School, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.wseas.us/e-library/conferences/2012/Algarve/EEESD/EEESD-41.pdf>).

Atkinson Rob, *European Briefing - The Emerging 'Urban Agenda' and the European Spatial Development Perspective: Towards an EU Urban Policy*, European Planning Studies, Vol. 9, No. 3, 2001.

Bell Simon, Morse Stephen, *Experiences with sustainability indicators and stakeholder participation: a case study relating to a 'Blue Plan' project in Malta στο: Sustainable Development*, Willey Interscience, Vol.12, Issue 1, February 2004.

Biderman Ciro, *Urban Observatories in the US, Are they vanishing?*, 2009 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.upb.edu.co/pls/portal/docs/PAGE/GP_NOTICIAS/TAB2009/TAB200902/ESTADOS%20UNIDOS.%20CIRO%20BIDERMANN.%20VERSION%20INGLES.PDF).

Briassoulis Helen, *Sustainable development and its indicators: through a (planner's) glass darkly*, Journal of Environmental Planning and Management (Policy and Practice), 44 (3), 2001(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.diktioaigaiou.gr/contents/media/File/SDI%20through%20planners%20glass%20dar.pdf>).

Cahmis M., Fox Sean, *Urban Networking in the context of development of the European Community Territory* στο: Getimis Panagiotis, Kafkalas Grigoris (edit.), *Urban and Regional Development in the New Europe*, Topos special series, Athens, 1993.

Frausto-Martinez Oscar & Welch-Guerra Max, *Monitoring of the Habitat Agenda in Mexico: the local urban observatory* στο Gospodini Aspa, Brebbia Carlos, Tiezzi Enzo, *The Sustainable City V: Urban Regeneration and Sustainability*, ed. Wit Press, Southampton, 2008.

Fricska Szilard - You Nicholas, *Implementing the Habitat Agenda at the Local Level - Success Stories and Best Practices*, State of the World Cities report - 17th session of the Commission on Human Settlements.

Helge Jorgens, *Governance by diffusion: implementing global norms through cross-national imitation and learning* στο: William Lafferty (edit.), *Governance for Sustainable Development – The Challenge of adopting form to function*, Edward Elgar Publishing limited, Cheltenham, 2004.

Lai On-Kwok, *The new politics of Environmental Governance: Sustainable Development on the way to the next millennium?* στο: Hamm Bernd – Muttagi Pandurang, *Sustainable Development and the future of cities*, Oxford & IBH Publishing Co., New Delhi, 1998.

Lee N., Walsh F., *Strategic Environmental Assesment: An overview*, project Appraisal - BeechTree Publishing, vol. 7, n. 3, Guillford, 1992.

Maharufa Hossain (presentation), *Urban Observatories- Global Urban Observatory*, World Campus Training - World Urban Forum III, p. 6 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://mirror.unhabitat.org>).

Paul Selman, *Three decades of environmental planning: what have we really learned?*, στο: Michael Kenny & James Meadowcroft (Eds) *Planning Sustainability*, London and New York, Routledge, 1999.

Sharachchandra Lélé, *Sustainable Development: A Critical Review*, World Development, Vol. 19, Pergamon Press, 1991.

Shev Li-Yin - Ochoa J. Jorge - Shah Mona N. - Zhang Xiaoling, *The application of urban sustainability indicators - A comparison between various practices*, *Habitat International - A Journal for the Study of Human Settlements*, ed. Elsevier, vol. 35, 2011

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.relascmex.org/pdfs/pdf-brownfields/The-application-of-urban-sustainability-indicators.pdf>).

Tregoning Harriet - Julian Agyeman - Christine Shenot, *Sprawl, Smart Growth and Sustainability, Local Environment*, Vol. 7, No. 4, ed. Routledge, Oxford, 2002.

Uphoff Norman, *Local Institutions and Participation for Sustainable Development*, Gatekeeper Series No. 31 - International Institute for Environment and Development, London.

Simon Zadek, *The logic of collaborative Governance: Corporate Responsibility, Accountability and the Social Contract*, Center for Business and Government – Harvard University, Working Paper No. 17, Cambridge MA, 2006.

III. Κείμενα τεκμηρίωσης

Commission of the European Communities, *Public procurement for a better environment*, COM (2008) 400.

Decision 1600/2002/EC of the Parliament and the Council laying down The Sixth Community Action Programme

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/;ELX_SESSIONID=GDJhJYjKrsJ9pHGLsTmqrmLvssc70W5hBZ4kJvC6l5KBnkJTMJd3!320607383?uri=CELEX:32002D1600).

Declaration on Cities and Other Human Settlements in the New Millennium,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ww2.unhabitat.org/declarations/declaration_cities.asp)

European Commission, *Europe 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels, 3.3.2010, COM(2010) 2020-final.

European Common Indicators,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ec.europa.eu/environment/urban/common_indicators.htm).

ICLEI – Local Governments for Sustainability, *Local Sustainability 2012 recommends actions to accelerate global sustainable development*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://www.iclei-europe.org/fileadmin/templates/iclei-europe/files/content/ICLEI_IS/Press_releases/2012/30.05.12_Local_Sustainability_2012_press_release.pdf).

Local Action 21,

(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.aughty.org/pdf/localaction21.pdf>).

State of the World's Cities 2004/5 - Globalization and Urban Culture, General Overview Urbanization & the Economic Contribution of Cities, UN Habitat, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://mirror.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1163>).

Sustainable Urban Development in the European Union: A framework for Action, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/framework_en.pdf).

The Habitat Agenda - Istanbul Declaration on Human Settlements (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/ga/Istanbul+5/declaration.htm>).

The Vancouver Action Plan,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://habitat.igc.org/vancouver/>).

The Vancouver Declaration on Human Settlements - From the report of Habitat: United Nations Conference on Human Settlements Vancouver, Canada, 31 May to 11 June 1976, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://habitat.igc.org/vancouver/van-decl.htm>).

Towards an urban agenda in the European Union, [COM (97) - 6.5.97], (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/pdf/urban/urban_197_en.pdf).

UN Habitat – Global Urban Observatory, *Guide to Monitoring Target 11: Improving the lives of 100 million slum dwellers, Progress towards the Millennium Development Goals*, Nairobi, May 2003,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/documents/mdgtarget11.pdf>).

UN - Habitat, *State of the World's Cities 2004/5 - Globalization and Urban Culture*, General Overview Urbanization & the Economic Contribution of Cities

United Nations Population Division, *An overview of urbanization, internal migration, population distribution and development in the world*, 2008 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2529P01_UNPopDiv.pdf).

United Nations – Sustainable Development, *Agenda 21, Conference on Environment & Development*, Rio de Janeiro, Brazil, (3 - 14 June 1992) (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>).

United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), *Report of the United Nations Conference on Human Settlements (HABITAT II)*, Istanbul, 3-14 June 1996 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G96/025/00/PDF/G9602500.pdf?OpenElement>).

United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), *Urbanization: Facts and Figures*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.un.org/ga/Istanbul+5/bg10.htm>).

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, *World Urbanization Prospects, The 2014 revision - Highlights*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf>).

20 years of Local Agenda 21,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://base.citego.info/fr/corpus_analyse/fiche-analyse-84.html).

IV. Ειδικές εκδόσεις

Bernie Cotter - Kathryn Hannan, *Our Community Our Future: A Guide to Local Agenda 21*, ed. Environs Australia, Canberra - Commonwealth of Australia 1999,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.parksleisure.com.au/documents/item/1189>).

Ledoux Laure, *EU set of Sustainable Development Indicators (SDIs)*, Beyond GDP, Brussels, 2007,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/download/bgdp-ve-eu-sdi.pdf).

Turkmemetogullari Seyda, *A guide for all Partners*, UNCHS (Habitat), 1998,
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
ww2.unhabitat.org/ngo/documents/partners_guidelines.doc).

European Commission, *Towards a Local Sustainability Profile - European Common Indicators, Methodology Sheets*, 2001 (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/local_sustainability_en.pdf).

Global Urban Observatory, *Monitoring Human Settlements with Urban Indicators (Guide)*, UNCHS, Kenya, 1997.

Smart Growth Network, *This is smart growth*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www2.epa.gov/sites/production/files/2014-04/documents/this-is-smart-growth.pdf>).

U.C.L.G., *Culture: Fourth Pillar of Sustainable Development*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.agenda21culture.net/index.php/ca/docman/-1/393-zzculture4pillarsden/file>).

UN – Habitat, *A Guide to Setting up an Urban Observatory*, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/LUO_guideline.pdf).

United Nations Human Settlements Programme, *Urban Indicators Guidelines – Monitoring the Habitat Agenda and the Millennium Development Goals*, 2004
(διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
ww2.unhabitat.org/programmes/guo/documents/urban_indicators_guidelines.pdf).

V. Ηλεκτρονική Τεκμηρίωση – Ηλεκτρονικές πηγές

Agenda 21, Local level, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://en.wikipedia.org/wiki/Agenda_21.

Best Practices and Local Leadership Programme (BLP), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://ww2.unhabitat.org/programmes/bestpractices/>.

CMRE, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.ccre.org/>

Environmental Integration, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://ec.europa.eu/environment/integration/integration.htm>.

Earth Summit 2002, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.earthsummit2002.org/>.

European Environment Agency, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.eea.europa.eu/>.

European Sustainable Cities and Towns Conferences, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.sustainablecities.eu/>.

Global Urban Observatory, Better Information for Better Cities, διαθέσιμο στην

ιστοσελίδα: <http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/>.

Global Urban Observatory (GUO),

διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://unhabitat.org/urban-knowledge/global-urban-observatory-guo/>.

Habitat I, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://en.wikipedia.org/wiki/Habitat_I.

Habitat I, Habitat II, Habitat III, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://mirror.unhabitat.org/categories.asp?catid=831>.

ICLEI, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.iclei.org/>.

Millennium Development Goals – MDGs, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.un.org/millenniumgoals/>.

Millennium Development Goals - Action 2015 - Overview, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.un.org/millenniumgoals/beyond2015-overview.shtml>.

Outcomes on Human Settlements, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.un.org/en/development/devagenda/habitat.shtml>.

Post-2015 Development Agenda, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.un.org/en/ecosoc/about/mdg.shtml>.

Principles of good urban governance, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://ww2.unhabitat.org/campaigns/governance/Principles.asp>.

Research Guides, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://research.un.org/en/docs/environment/conferences>.

SMART criteria,
διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://en.wikipedia.org/wiki/SMART_criteria.

Smart Growth,
διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://en.wikipedia.org/wiki/Smart_growth#cite_note-6.

Smart Growth Principles, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.smartgrowth.org>.

Sustainable Development, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://ec.europa.eu/environment/eussd/>.

Sustainable Development – Knowledge Platform, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
https://sustainabledevelopment.un.org/agenda21/res_agenda21_00.shtml.

Sustainability – 7th Environmental Action Plan, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα
<http://www.eeb.org/index.cfm/activities/sustainability/7th-environmental-action-programme/>.

The Habitat Agenda, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
http://ww2.unhabitat.org/declarations/habitat_agenda.asp.

Smart Growth Network, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www2.epa.gov/sites/production/files/2014-04/documents/this-is-smart-growth.pdf>.

U.C.L.G., διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.uclg.org>.

United Nations Conference on Sustainable Development, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.uncsd2012.org>.

United Nations – Earth Summit+5, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.un.org/esa/earthsummit/>.

United Nations – Economic Commission for Europe (UNECE), History, (διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.unece.org/housing-and-land-management/about-us/the-committee/history.htm>.

UN-HABITAT, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://unhabitat.org/about-us/history-mandate-role-in-the-un-system/>.

UN-HABITAT, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://unhabitat.org/>.

United Nations – Earth Summit+5, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.un.org/esa/earthsummit/>.

Urban Development, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/el/policy/what/glossary/u/urban-development.

Urban Indicators Programme,

διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://ww2.unhabitat.org/programmes/guo/urban_indicators.asp.

World Urbanization Prospects: The 2005 Revision, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.un.org/esa/population/publications/WUP2005/2005wup.htm>.

20 years of Local Agenda 21, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

http://base.citego.info/fr/corpus_analyse/fiche-analyse-84.html.